

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İBN BATTÛTA SEYAHÂTNÂMESİ'NDE
KÜLTÜREL UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Derya DOĞAN

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Enstitü Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA

ŞUBAT - 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İBN BATTÛTA SEYAHATNAMESİ'NDE
KÜLTÜREL UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Derya DOĞAN

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Enstitü Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Bu tez 28/03/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr.

Yrd. Doç. Dr.

Yrd. Doç. Dr.

Selçuk Kürşad KOCA

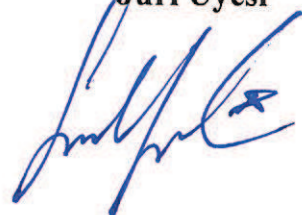
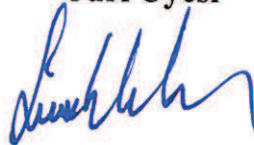
Yavuz KÖKTAN

Serdar UĞURLU

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygu olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Derya DOĞAN

28.03.2016

ÖNSÖZ

Seyahatnameler kültürel ürünleri içerisinde toplayan en önemli yazılı kaynaklardır. Seyahatname anlam açısından bakıldığında, gezi notları olarak değerlendirilebilir. Ama seyahatname sadece bununla sınırlı değildir. Çünkü seyahatnameler ülkelerin ya da milletlerin yaşam tarzını, dilini, dinini, tarihini ve geleneğini içerisinde barındırmaktadır. Bu unsurların her biri kültür ile doğrudan ilişkilidir. O halde seyahatnameler için kültürün en önemli taşıyıcılarından birisidir diyebiliriz. İncelediğimiz İbn Battûta Seyahatnamesi ile o döneme gitme imkânı bulurken aynı zamanda o dönem yaşayışı ve düzeni ile ilgili de bilgi sahibi olmaktadır.

Yapılan çalışma, İbn Battûta gibi ünlü bir seyyahın seyahatnamesindeki kültürel unsurların tespiti üzerinedir. İbn Battûta Seyahatnamesi'nde çok geniş bir coğrafyanın kültürel özelliklerine tanıklık etmekteyiz. İncelemeler sonucunda Halk Bilimi'ne kaynaklık edecek birçok kültür unsuruna ulaşılmıştır. Bu sayede aynı zaman dilimi içerisinde gidip görülemeyecek bir ülkenin ya da bölgenin kültürü hakkında bilgi sahibi olup, yine o zamandan günümüze hem adı geçen ülke veya bölge kültürleri mukayeseli çalışılabilmekte hem de kendi kültürümüz ile karşılaştırabilme imkânı bulabilmekteyiz.

Bu çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içerisinde ülke ve bölgelere göre ayrılmış, bu ülke ve bölgelerde tespit edilen kültürel unsurlar başlıklandırılarak sınıflandırılmıştır. Doğumdan ölüme, mimariden sanata, müzikten dansa, bayramlardan inanışa, hikâyelerden şiire kadar pek çok kültür unsuruna ulaşılmıştır. Tespit edilen kültürel unsurlar yer aldığı sayfa ile birlikte verilmiştir.

Alanla ilgili çalışmaya başladığım günden bu yana bilimsel olarak ilerlememde yol gösterici olan, tezimin hazırlanma sürecinde desteğini ve yardımını esirgemeyen değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA'ya, tez çalışmam boyunca her türlü imkânı ve yardımı sağlayan kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Yavuz KÖKTAN'a ve eğitim hayatım süresince her zaman desteklerini hissettiğim aileme minnetlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Derya DOĞAN

28.03.2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	xxxvi
ÖZET	xxxvii
SUMMARY	xxxviii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ARAP YARIMADASI VE AFRİKA’NIN DOĞU SAHİLLERİ	18
1.1.Tanca-İskenderiye	18
1.1.1.Adlar.....	18
1.1.2.Halk Edebiyatı.....	20
1.1.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	20
1.1.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	21
1.1.5.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	21
1.1.6.Sanat ve Zanaat	21
1.1.6.2.El Sanatları	21
1.1.7.Mimari Yapılar	21
1.1.8.Kutsal Mekânlar	21
1.1.9.Dinî Unsurlar.....	22
1.1.10.Ulaşım Araçları	22
1.1.11.Madenler	22
1.2.İskenderiye	22
1.2.1.Adlar.....	22
1.2.2.Halk Edebiyatı.....	24
1.2.3.Kalıplaşmış Sözler	25
1.2.4.Halk Bilgisi	25

1.2.5. İnanışlar	25
1.2.6. Mimari Yapılar	26
1.2.7. Geleneksel Unsurlar	26
1.2.8. Kutsal Mekânlar	26
1.2.9. Dinî Unsurlar	26
1.2.10. Renkler	27
1.2.11. Tarihi Olay	27
1.2.12. Madenler	27
1.2.13. Ulaşım Araçları	27
1.3. Kahire-Mısır	28
1.3.1. Adlar	28
1.3.2. Halk Edebiyatı	29
1.3.3. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	30
1.3.4. Mimari Yapılar	31
1.3.5. Mutfak Kültürü	31
1.3.6. Bitkiler	31
1.3.7. Geleneksel Unsurlar	31
1.3.8. Kutsal Mekânlar	31
1.3.9. Dinî Unsurlar	32
1.3.9. Ulaşım Araçları	32
1.4. Mısır	32
1.4.1. Adlar	32
1.4.2. Halk Edebiyatı	34
1.4.3. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	35
1.4.4. İnanışlar	36

1.4.5.Giyim-Kuşam-Süslenme	36
1.4.6.Mimari Yapılar	36
1.4.7.Geleneksel Unsurlar	37
1.4.7.Kutsal Mekânlar	37
1.4.8.Dinî Unsurlar	38
1.4.9.Madenler	38
1.4.10.Ulaşım Araçları	38
1.5.Mısır-Gazze	39
1.5.2.Halk Edebiyatı	40
1.5.3.Mutfak Kültürü	41
1.5.4.Geleneksel Unsurlar	41
1.5.5.Kutsal Mekânlar	42
1.5.6.Dinî Unsurlar	42
1.5.7.Ulaşım Araçları	43
1.6.Gazze	43
1.6.1.Adlar	43
1.6.2.Kutsal Mekânlar	43
1.6.3.Renkler	43
1.7.Kudüs	44
1.7.1.Adlar	44
1.7.2.Halk Edebiyatı	44
1.7.3.İnanışlar	45
1.7.4.Sanat ve Zanaat	45
1.7.5.Mimari Yapılar	45
1.7.6.Kutsal Mekânlar	46

1.7.7.Dinî Unsurlar.....	46
1.7.8.Renkler.....	47
1.7.9.Madenler.....	47
1.8.Kudüs-Hama.....	47
1.8.1.Adlar.....	47
1.8.2.Halk Edebiyatı.....	50
1.8.3.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler.....	51
1.8.4.İnanışlar.....	51
1.8.5.Sanat ve Zanaat.....	52
1.8.6.Mimari Yapılar.....	52
1.8.7.Mutfak Kültürü.....	52
1.8.8.Bitkiler.....	52
1.8.9.Kutsal Mekânlar.....	52
1.8.10.Dinî Unsurlar.....	53
1.8.11.Renkler.....	53
1.8.12.Madenler.....	53
1.8.13.Ulaşım Araçları.....	54
1.9.Hama.....	54
1.9.1.Adlar.....	54
1.9.2.Halk Edebiyatı.....	55
1.9.3.İnanışlar.....	55
1.9.4.Sanat ve Zanaat.....	55
1.9.5.Mimari Yapılar.....	55
1.9.6.Bitkiler.....	55
1.9.7.Kutsal Mekânlar.....	55

1.9.8.Sayılar	56
1.10.Halep	56
1.10.1.Adlar.....	56
1.10.2.Halk Edebiyatı.....	57
1.10.3.Mimari Yapılar	58
1.10.4.Kutsal Mekânlar	58
1.10.6.Madenler	58
1.10.7.Ulaşım Araçları	58
1.11.Halep-Dımaşk	59
1.11.1.Adlar.....	59
1.11.2.Halk Edebiyatı.....	61
1.11.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	63
1.11.4.Halk Bilgisi	63
1.11.5.İnanışlar.....	63
1.11.6.Sanat ve Zanaat	64
1.11.7.Mimari Yapılar.....	64
1.11.8.Mutfak Kültürü	64
1.11.9.Bitkiler	64
1.11.10.Geleneksel Unsurlar	64
1.11.11.Kutsal Mekânlar	65
1.11.12.Dinî Unsurlar.....	66
1.11.13.Madenler	66
1.11.14.Ulaşım Araçları	66
1.11.15.Diğer.....	67
1.12.Dımaşk	67

1.12.1.Adlar.....	67
1.12.2.Halk Edebiyatı.....	70
1.12.3.Kalıplaşmış Sözler	73
1.12.4.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	74
1.12.5.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	75
1.12.6.İnanışlar.....	76
1.12.7.Sanat ve Zanaat	77
1.12.8.Mimari Yapılar.....	77
1.12.9.Bitkiler	78
1.12.10.Geleneksel Unsurlar	78
1.12.11.Kutsal Mekânlar	79
1.12.12.Dinî Unsurlar.....	81
1.12.13.Renkler	81
1.12.14.Madenler	82
1.12.15.Ulaşım Araçları	82
1.12.16.Diğer.....	83
1.13.Dımaşk-Medine.....	83
1.13.1.Adlar.....	83
1.13.2.Halk Edebiyatı.....	84
1.13.3.Halk Bilgisi	85
1.13.4.İnanışlar.....	85
1.13.5.Mimari Yapılar.....	85
1.13.6.Geleneksel Unsurlar	85
1.13.7.Kutsal Mekânlar	85
1.13.8.Ulaşım Araçları	86
1.14.Medine	86

1.14.1.Adlar.....	86
1.14.2.Halk Edebiyatı.....	87
1.14.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	91
1.14.4.Mimari Yapılar.....	91
1.14.5.Bitkiler.....	91
1.14.6.Geleneksel Unsurlar.....	91
1.14.7.Kutsal Mekânlar.....	91
1.14.8.Dinî Unsurlar.....	93
1.14.9.Tarihi Olay.....	93
1.14.10.Sayılar.....	93
1.14.11.Renkler.....	93
1.14.12.Madenler.....	93
1.14.13.Ulaşım Araçları.....	94
1.15.Medine-Mekke.....	94
1.15.1.Adlar.....	94
1.15.2.Halk Edebiyatı.....	95
1.15.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	95
1.15.4.Kutsal Mekânlar.....	96
1.15.5.Tarihi Olay.....	96
1.15.6.Ulaşım Araçları.....	96
1.16.Mekke.....	96
1.16.1.Adlar.....	96
1.16.2.Halk Edebiyatı.....	100
1.16.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	104
1.16.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler.....	105

1.16.5.Halk Bilgisi	105
1.16.6.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	105
1.16.7.İnanışlar	105
1.16.8.Müzik Kültürü	106
1.16.9.Giyim-Kuşam-Süslenme	106
1.16.10.Sanat ve Zanaat	107
1.16.11.Mimari Yapılar	107
1.16.12.Bitkiler	108
1.16.13.Geleneksel Unsurlar	108
1.16.14.Kutsal Mekânlar	112
1.16.15.Dinî Unsurlar	113
1.16.15.4.Kutsal Unsurlar	114
1.16.16.Cinsiyet	114
1.16.17.Sayılar	114
1.16.18.Renkler	115
1.16.19.Madenler	116
1.16.20.Ulaşım Araçları	116
1.17.Medine-Meşhed-i Ali	116
1.17.1.Adlar	116
1.17.2.Mimari Yapılar	118
1.17.3.Bitkiler	119
1.17.4.Kutsal Mekânlar	119
1.17.5.Tarihi Olay	119
1.18.Meşhed-i Ali	119
1.18.1.Adlar	119

1.18.2.Halk Edebiyatı.....	121
1.18.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	121
1.18.4.İnanışlar.....	121
1.18.5.Müzik Kültürü.....	121
1.18.6.Sanat ve Zanaat.....	122
1.18.7.Mimari Yapılar.....	122
1.18.8.Mutfak Kültürü.....	122
1.18.9.Bitkiler.....	122
1.18.10.Geleneksel Unsurlar.....	123
1.18.11.Kutsal Mekânlar.....	124
1.18.12.Sayılar.....	124
1.18.13.Madenler.....	124
1.19.Meşhed-i Ali-Basra.....	125
1.19.1.Adlar.....	125
1.19.2.Halk Edebiyatı.....	126
1.19.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	126
1.19.4.Dans Kültürü.....	126
1.19.5.Müzik Kültürü.....	126
1.19.6.Mimari Yapılar.....	126
1.19.7.Mutfak Kültürü.....	127
1.19.8.Kutsal Mekânlar.....	127
1.19.9.Dinî Unsurlar.....	127
1.19.10.Madenler.....	127
1.19.11.Ulaşım Araçları.....	128
1.20.Basra.....	128

1.20.1.Adlar.....	128
1.20.2.Halk Edebiyatı.....	129
1.210.3.Halk Bilgisi	129
1.20.4.İnanışlar.....	129
1.20.5.Mimari Yapılar.....	129
1.20.6.Mutfak Kültürü	129
1.20.7.Kutsal Mekânlar	129
1.20.8.Sayılar	130
1.21.Acem İrakı Denen Beldeler.....	130
1.21.1.Adlar.....	130
1.21.2.Halk Edebiyatı.....	136
1.21.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	139
1.21.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	139
1.21.5.Halk Bilgisi	140
1.21.6.İnanışlar.....	140
1.21.7.Müzik Kültürü.....	140
1.21.8.Giyim-Kuşam-Süslenme	140
1.21.9.Sanat ve Zanaat	140
1.21.10.Mimari Yapılar.....	140
1.21.11.Mutfak Kültürü	141
1.21.12.Bitkiler	141
1.21.13.Geleneksel Unsurlar	142
1.21.14.Kutsal Mekânlar	142
1.21.15.Dinî Unsurlar.....	143
1.21.16.Cinsiyet	144
1.21.17.Sayılar	144

1.21.8.Renkler	144
1.21.9.Madenler	144
1.21.10.Ulaşım Araçları	145
1.22.Kûfe.....	145
1.22.1.Adlar.....	145
1.22.2.Halk Edebiyatı.....	146
1.22.3.İnanışlar	147
1.22.4.Müzik Kültürü.....	147
1.22.5.Mimari Yapılar.....	147
1.22.6.Geleneksel Unsurlar	147
1.22.7.Kutsal Mekânlar	148
1.22.8.Dinî unsurlar	148
1.22.9.Sayılar	148
1.22.10.Madenler	148
1.22.11.Ulaşım Araçları	149
1.23. Bağdat	149
1.23.1.Adlar.....	149
1.23.2.Halk Edebiyatı.....	154
1.23.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	154
1.23.4.Halk Bilgisi	154
1.23.5.Müzik Kültürü.....	155
1.23.6.Sanat ve Zanaat	155
1.23.7.Mimari Yapılar.....	155
1.23.8.Mutfak Kültürü	155
1.23.9.Geleneksel Unsurlar	156

1.23.10.Kutsal Mekânlar	156
1.23.11.Cinsiyet	157
1.23.12.Ulaşım Araçları	157
1.24.Musul ve Diyarbekir	157
1.24.1.Adlar	157
1.24.2.Halk Edebiyatı.....	159
1.24.3.Giyim-Kuşam-Süslenme	160
1.24.4.Sanat ve Zanaat	160
1.24.5.Mimari Yapılar	160
1.24.6.Geleneksel Unsurlar	160
1.24.7.Kutsal Mekânlar	160
1.24.8.Madenler	161
1.25.Yemen	161
1.25.1.Adlar	161
1.25.2.Halk Edebiyatı.....	165
1.25.3.Halk Bilgisi	166
1.25.4.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	166
1.25.5.Sanat ve Zanaat	166
1.25.6.Mimari Yapılar	166
1.25.7.Bitkiler	166
1.25.8.Geleneksel Unsurlar	166
1.25.9.Kutsal Mekânlar	167
1.25.10.Dinî Unsurlar	167
1.25.11.Cinsiyet	167
1.25.12.Sayılar	167

1.25.13.Eşyalar	168
1.25.14.Ulaşım Araçları	168
1.26.Afrika'nın Doğu Sahilleri	168
1.26.1.Adlar	168
1.26.2.Halk Edebiyatı.....	169
1.26.3.Halk Bilgisi	169
1.26.4.Müzik Kültürü.....	170
1.26.5.Giyim-Kuşam-Süslenme	170
1.26.6.Mutfak Kültürü	170
1.26.7.Bitkiler	170
1.26.8.Geleneksel Unsurlar	170
1.26.9.Kutsal mekânlar	171
1.26.10.Dinî Unsurlar.....	171
1.26.11.Renkler	171
1.26.12.Madenler	172
1.26.13.Ulaşım Araçları	172
1.27.Yemen-Umân	172
1.27.1.Adlar	172
1.27.2.Halk Edebiyatı.....	173
1.27.3.Halk Bilgisi	173
1.27.4.İnanışlar	174
1.27.5.Giyim-Kuşam-Süslenme	174
1.27.6.Bitkiler	174
1.27.7.Geleneksel Unsurlar	175
1.27.8.Kutsal Mekânlar	175

1.27.9.Dinî Unsurlar.....	175
1.27.10.Madenler	176
1.27.11.Ulaşım Araçları	176
1.28.Umân (Umman)	176
1.28.1.Adlar.....	176
1.28.2.Halk Edebiyatı.....	177
1.28.3.Halk Bilgisi	178
1.28.4.İnanışlar.....	178
1.28.5.Sanat ve Zanaat	178
1.28.6.Mimari Yapılar.....	178
1.28.7.Mutfak Kültürü	178
1.28.8.Bitkiler	178
1.28.9.Geleneksel Unsurlar	179
1.28.10.Kutsal Mekânlar	179
1.28.11.Dinî Unsurlar.....	179
1.28.12.Cinsiyet	179
1.29.Hürmüz.....	179
1.29.1.Adlar.....	179
1.29.2.Halk Edebiyatı.....	181
1.29.3.Kalıplaşmış Sözler	182
1.29.4.Halk Bilgisi	182
1.29.5.Giyim-Kuşam-Süslenme	182
1.29.6.Mutfak Kültürü	182
1.29.7.Bitkiler	183
1.29.8.Geleneksel Unsurlar	183

1.29.9.Kutsal Mekânlar	183
1.29.10.Dinî Unsurlar	183
1.29.11.Renkler	184
1.29.12.Madenler	184
1.29.13.Ulaşım Araçları	184
1.29.14.Diğer	184
1.30.Fas	184
1.30.1.Adlar	184
1.30.2.Dayanışma, Yardımlaşma, Eğitim Kurumları	185
1.30.3.Sanat ve Zanaat	186
1.30.4.Mimari Yapılar	186
1.30.5.Mutfak Kültürü	186
1.30.6.Bitkiler	186
1.30.7.Kutsal Mekânlar	186
1.30.8.Dinî unsurlar	187
1.30.9.Ulaşım Araçları	188
1.31.Afrika'ya Dönüş	188
1.31.1.Adlar	188
1.31.2.Halk Edebiyatı	192
1.31.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları	195
1.31.4.Halk Bilgisi	196
1.31.5.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	197
1.31.6.İnanışlar	197
1.31.7.Müzik Kültürü	197
1.31.8.Sanat ve Zanaat	198

1.31.9.Mimari Yapılar	198
1.31.10.Mutfak Kültürü	198
1.31.11.Bitkiler	199
1.31.12.Geleneksel Unsurlar	200
1.31.13.Kutsal Mekânlar	202
1.31.14.Dinî Unsurlar	202
1.31.15.Cinsiyet	202
1.31.16.Renkler	202
1.31.17.Değerli Taşlar	203
1.31.18.Madenler	203
1.31.19.Ulaşım Araçları	204
1.31.20.Diğer	204
1.32.Fas'a Dönüş	204
1.32.1.Adlar	204
1.32.2.İnanışlar	205
1.32.3.Halk Mutfağı	205
1.32.4.Bitkiler	205
1.32.5.Geleneksel Unsurlar	205
1.32.6.Madenler	206
BÖLÜM 2: ANADOLU COĞRAFYASI	207
2.1. Alâyâ	207
2.1.1.Adlar	207
2.1.2.Geleneksel Unsurlar	208
2.1.3.Dinî Unsurlar	208

2.1.3.1.Mezhep.....	208
2.1.4.Cinsiyet	208
2.2. Antalya	208
2.2.1.Adlar.....	208
2.2.2.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	209
2.2.3.Dans Kültürü	209
2.2.4.Mimari Yapılar.....	209
2.2.5.Bitkiler	210
2.2.6.Geleneksel Unsurlar	210
2.2.7.Dinî Unsurlar.....	210
2.2.8.Madenler	210
2.3.Ekrîdûr (Eğridir).....	210
2.3.1.Adlar.....	210
2.3.2.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	211
2.3.3.İnanışlar.....	211
2.3.4.Dans Kültürü	211
2.3.5.Mimari Yapılar.....	211
2.3.6.Mutfak Kültürü	212
2.3.7.Kutsal Mekânlar	212
2.3.8.Dinî Unsurlar.....	212
2.3.9. Sayılar	212
2.3.10.Ulaşım Araçları	212
2.4.Lâdik	212
2.4.1.Adlar.....	212
2.4.2.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	213

2.4.3.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	214
2.4.3.Sanat ve Zanaat	214
2.4.4.Geleneksel Unsurlar	214
2.4.5.Kutsal Mekânlar	214
2.4.6.Dinî Unsurlar	214
2.4.7.Sayılar	215
2.4.8.Renkler	215
2.4.9.Madenler	215
2.4.10.Ulaşım Araçları	215
2.5.Tavas ve Muğla	215
2.5.1.Adlar	215
2.5.2.Halk Edebiyatı	216
2.5.3.Kutsal Mekânlar	216
2.5.4.Dinî Unsurlar	216
2.6.Konya	216
2.6.1.Adlar	216
2.6.2.Halk Edebiyatı	217
2.6.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları	217
2.6.4.Giyim-Kuşam-Süslenme	217
2.6.5.Bitkiler	217
2.6.6.Geleneksel Unsurlar	218
2.6.7.Kutsal Mekânlar	218
2.6.8.Dinî Unsurlar	218
2.6.9.Madenler	218
2.6.10.Ulaşım Araçları	218

2.7.Aksaray, Niğde, Kayseri	219
2.7.1.Adlar	219
2.7.2.Halk Bilgisi	219
2.7.3.Sanat ve Zanaat	219
2.7.4.Geleneksel Unsurlar	220
2.7.5.Kutsal Mekânlar	220
2.7.6.Dinî Unsurlar	220
2.7.7.Ulaşım Araçları	220
2.8.Sivas	220
2.8.1.Adlar	220
2.8.2.Mimari Yapılar	221
2.8.3.Dinî Unsurlar	221
2.9.Amasya, Gümüşhane, Erzincan ve Erzurum.....	221
2.9.1.Adlar	221
2.9.2.Sanat ve Zanaat	222
2.9.3.Kutsal Mekânlar	222
2.9.4.Dinî Unsurlar	223
2.9.5.Sayılar	223
2.9.6.Eşyalar	223
2.9.7.Madenler	223
2.10.Birkî (Birgi).....	223
2.10.1.Adlar	223
2.10.2.Halk Edebiyatı	224
2.10.3.Giyim-Kuşam-Süslenme	224
2.10.4.Sanat ve Zanaat	224

2.10.5.Mutfak Kültürü	224
2.10.6.Bitkiler	224
2.10.7.Geleneksel Unsurlar	225
2.10.8.Eşyalar	225
2.10.9.Madenler	225
2.10.10.Ulaşım Araçları	225
2.11.Tire, Ayasluk.....	226
2.11.1.Adlar.....	226
2.11.2.İnanışlar.....	226
2.11.3.Giyim-Kuşam-Süslenme	226
2.11.4.Mimari Yapılar	226
2.11.5.Geleneksel Unsurlar	227
2.11.6.Kutsal Mekânlar	227
2.11.7.Dinî Unsurlar.....	227
2.11.8.Madenler	227
2.11.9.Ulaşım Araçları	227
2.12.İzmir ve Mağnîsiye (Manisa).....	227
2.12.1.Adlar.....	227
2.12.2.Geleneksel Unsurlar	228
2.12.3.Kutsal Mekânlar	229
2.12.4.Dinî Unsurlar.....	229
2.12.5.Eşyalar	229
2.12.6.Madenler	229
2.12.7.Ulaşım Araçları	229
2.13.Bergama	230

2.13.1.Adlar.....	230
2.13.2.Halk Edebiyatı.....	230
2.13.3.Giyim-Kuşam-Süslenme.....	230
2.13.4.Kutsal Mekânlar.....	230
2.13.5.Dinî Unsurlar.....	230
2.13.6.Madenler.....	231
2.14.Balıkesir.....	231
2.14.1.Adlar.....	231
2.14.2.Kutsal Mekânlar.....	231
2.15.Bursa.....	231
2.15.1.Adlar.....	231
2.15.2.Halk Edebiyatı.....	232
2.15.3.Halk Bilgisi.....	233
2.15.4.Kutsal Mekânlar.....	233
2.15.5.Dinî Unsurlar.....	233
2.15.6.Sayılar.....	233
2.16.İznik.....	233
2.16.1.Adlar.....	233
2.16.2.Bitkiler.....	234
2.16.3.Kutsal Mekânlar.....	234
2.16.4.Cinsiyet.....	234
2.16.5.Ulaşım Araçları.....	234
2.17.Hırçın Sakarya, Geyve.....	234
2.17.1.Adlar.....	234
2.17.2.Kutsal Mekânlar.....	235

2.17.3.Ulaşım Araçları	235
2.18.Yenice, Göynük.....	235
2.18.1.Adlar.....	235
2.18.2.Halk Edebiyatı.....	235
2.18.3.Bitkiler	236
2.18.4.Kutsal Mekânlar	236
2.18.5.Dinî Unsurlar.....	236
2.18.6.Ulaşım Araçları	236
2.19.Bolu ve Gerede.....	236
2.19.1.Adlar.....	236
2.19.2.Halk Edebiyatı.....	237
2.19.3.Geleneksel Unsurlar	237
2.19.4.Kutsal Mekânlar	237
2.19.5.Dinî Unsurlar.....	237
2.19.6.Ulaşım Araçları	237
2.20.Borlû (Safranbolu)	238
2.20.1.Adlar.....	238
2.21.Kastamonu	238
2.21.1.Adlar.....	238
2.21.2.Mimari Yapılar.....	239
2.21.3.Geleneksel Unsurlar	239
2.21.4.Kutsal Mekânlar	239
2.21.5.Dinî Unsurlar.....	239
2.21.6.Ulaşım Araçları	239
2.22.Sinop	240

2.22.1.Adlar.....	240
2.22.2.Halk Edebiyatı.....	240
2.22.3.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	241
2.22.4.İnanışlar	241
2.22.5.Bitkiler	241
2.22.6.Kutsal Mekânlar	242
2.22.7.Dinî Unsurlar.....	242
2.22.8.Sayılar	242
2.22.9.Renkler	242
2.22.10.Madenler	242
2.22.11.Ulaşım Araçları	243
BÖLÜM 3: TÜRK İLLERİ.....	244
3.1.Kırım	244
3.1.1.Adlar.....	244
3.1.2.Halk Bilgisi	245
3.1.3.Mutfak Kültürü	246
3.1.4.Bitkiler	246
3.1.5.Geleneksel Unsurlar	246
3.1.6.Kutsal Mekânlar	247
3.1.7.Dinî Unsurlar.....	247
3.1.8.Sayılar	248
3.1.9.Ulaşım Araçları	248
3.2.Mâverâünnehr	249
3.2.1.Adlar.....	249

3.2.2.Halk Edebiyatı.....	253
3.2.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	255
3.2.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	255
3.2.5.Giyim-Kuşam-Süslenme	255
3.2.6.Sanat ve Zanaat	256
3.2.7.Mimari Yapılar	256
3.2.8.Geleneksel Unsurlar	256
3.2.9.Mutfak Kültürü	257
3.2.10.Bitkiler	257
3.2.11.Kutsal Mekânlar	257
3.2.12.Dinî Unsurlar.....	258
3.2.13.Eşyalar.....	259
3.2.14.Madenler	259
3.2.15.Ulaşım Araçları	259
3.2.16.Diğer.....	260
3.3.Horasan	260
3.3.1.Adlar.....	260
3.3.2.Halk Edebiyatı.....	263
3.3.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	264
3.3.4.Sanat ve Zanaat	264
3.3.5.Mimari Yapılar	264
3.3.6.Geleneksel Unsurlar	265
3.3.7.Kutsal Mekânlar	265
3.3.8.Dinî Unsurlar.....	266
3.3.9.Değerli Taşlar	266
3.3.10.Madenler	266

3.3.11.Ulaşım Araçları	266
BÖLÜM 4: HİNDİSTAN.....	268
4.1.Multân-Hindistan	268
4.1.1.Adlar.....	268
4.1.2.Halk Edebiyatı.....	270
4.1.3.Sanat ve Zanaat	271
4.1.4.Geleneksel Unsurlar	271
4.1.5.Mutfak Kültürü	272
4.1.6.Bitkiler	272
4.1.7.Dinî Unsurlar.....	273
4.1.8.Eşyalar.....	273
4.1.9.Madenler	273
4.1.10.Ulaşım Araçları	273
4.2.Hindistan	274
4.2.1.Adlar.....	274
4.2.2.Halk Edebiyatı.....	275
4.2.3.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	275
4.2.4.Halk Bilgisi	275
4.2.5.İnanışlar.....	276
4.2.6.Geleneksel Unsurlar	276
4.2.7.Bitkiler	276
4.2.8.Kutsal Mekânlar	278
4.2.9.Ulaşım Araçları	278
4.3.Dihlî (Delhi)	278

4.3.1.Adlar.....	278
4.3.2.Halk Edebiyatı.....	290
4.3.3.Kalıplaşmış Sözler	293
4.3.4.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	293
4.3.5.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	293
4.3.6.Halk Bilgisi	294
4.3.7.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	295
4.3.8.İnanışlar	296
4.3.9.Dans Kültürü	297
4.3.10.Giyim-Kuşam-Süslenme	297
4.3.11.Sanat ve Zanaat	297
4.3.12.Mimari Yapılar	298
4.3.13.Geleneksel Unsurlar	299
4.3.14.Mutfak Kültürü	302
4.3.15.Bitkiler	303
4.3.16.Kutsal Mekânlar	303
4.3.17.Dinî Unsurlar.....	304
4.3.18.Cinsiyet	305
4.3.19.Sayılar	305
4.3.20.Renkler	305
4.3.21.Eşyalar	305
4.3.22.Değerli Taşlar	305
4.3.23.Madenler	306
4.3.24.Ulaşım Araçları	308
4.3.25.Diğer.....	308

BÖLÜM 5: DİĞER İLLER.....	310
5.1.Macar.....	310
5.1.1.Adlar.....	310
5.1.2.Halk Edebiyatı.....	312
5.1.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları.....	312
5.1.4.Halk Bilgisi	312
5.1.5.Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar	313
5.1.6.İnanışlar.....	313
5.1.7.Giyim-Kuşam-Süslenme	313
5.1.8.Geleneksel Unsurlar	313
5.1.9.Mutfak Kültürü	314
5.1.10.Bitkiler	315
5.1.11.Kutsal Mekânlar	315
5.1.12.Dinî Unsurlar.....	315
5.1.13.Cinsiyet	315
5.1.14.Sayılar	315
5.1.15.Renkler	315
5.1.16.Değerli Taşlar.....	315
5.1.17.Madenler	316
5.1.18.Ulaşım Araçları	317
5.1.19.Diğer.....	317
5.2.Kustantîniye	317
5.2.1.Adlar.....	317
5.2.2.Halk Edebiyatı.....	318
5.2.3.Halk Bilgisi	318

5.2.4.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	319
5.2.5.İnanışlar	319
5.2.6.Müzik Kültürü	319
5.2.7.Giyim-Kuşam-Süslenme	319
5.2.8.Mimari Yapılar	319
5.2.9.Geleneksel Unsurlar	320
5.2.10.Mutfak Kültürü	320
5.2.11.Bitkiler	320
5.2.12.Kutsal Mekânlar	321
5.2.13.Cinsiyet	321
5.2.14.Renkler	321
5.2.15.Değerli Taşlar	321
5.2.16.Madenler	322
5.2.17.Ulaşım Araçları	322
5.3.Afganistan ve Kâbil.....	323
5.3.1.Adlar.....	323
5.3.2.Halk Edebiyatı.....	324
5.3.3.Kutsal Mekânlar	324
5.3.4.Ulaşım Araçları	324
5.4.Dihlî-Kinbâya.....	325
5.4.1.Adlar.....	325
5.4.2.Halk Edebiyatı.....	328
5.4.3.Halk Bilgisi	330
5.4.4.İnanışlar	331
5.4.5.Sanat ve Zanaat	331

5.4.6. Geleneksel Unsurlar	332
5.4.7. Bitkiler	332
5.4.8. Kutsal Mekânlar	333
5.4.9. Dinî Unsurlar	333
5.4.10. Cinsiyet	333
5.4.11. Sayılar	333
5.4.12. Madenler	333
5.4.13. Ulaşım Araçları	334
5.5. Kinbayâ-Kalikût	334
5.5.1. Adlar	334
5.5.2. Halk Edebiyatı	337
5.5.3. Halk Bilgisi	338
5.5.4. İnanışlar	338
5.5.5. Giyim-Kuşam-Süslenme	338
5.5.6. Sanat ve Zanaat	339
5.5.7. Geleneksel Unsurlar	339
5.5.8. Mutfak Kültürü	340
5.5.9. Bitkiler	340
5.5.10. Kutsal Mekânlar	340
5.5.11. Dinî Unsurlar	341
5.5.12. Renkler	341
5.5.13. Madenler	341
5.5.14. Ulaşım Araçları	342
5.6. Kalikût	342
5.6.1. Adlar	342

5.6.2.Geleneksel Unsurlar	343
5.6.3.Kutsal Mekânlar	343
5.6.4.Dinî Unsurlar	343
5.6.5.Madenler	343
5.6.6.Ulaşım Araçları	343
5.7.Kavlem	344
5.7.1.Adlar	344
5.7.2.Halk Edebiyatı	345
5.7.3.Müzik Kültürü	345
5.7.4.Kutsal Mekânlar	345
5.7.5.Dinî Unsurlar	346
5.7.6.Sayılar	346
5.7.7.Ulaşım Araçları	346
5.8.Zîbetülmehelel Adaları	346
5.8.1.Adlar	346
5.8.2.Halk Edebiyatı	349
5.8.3.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	349
5.8.4.Halk Bilgisi	350
5.8.5.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	350
5.8.6.İnanışlar	350
5.8.7.Dans Kültürü	351
5.8.8.Giyim-Kuşam-Süslenme	351
5.8.9.Mutfak Kültürü	351
5.8.10.Bitkiler	352
5.8.11.Geleneksel Unsurlar	352

5.8.12.Kutsal Mekânlar	353
5.8.13.Dinî Unsurlar	353
5.8.14.Cinsiyet	353
5.8.15.Renkler	353
5.8.16.Madenler	354
5.8.17.Değerli Taşlar	354
5.8.18.Ulaşım Araçları	354
5.9.Seylân ve Ma'ber	355
5.9.1.Adlar	355
5.9.2.Halk Edebiyatı	359
5.9.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları	359
5.9.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	359
5.9.5.Halk Bilgisi	360
5.9.6.İnanışlar	360
5.9.7.Dans Kültürü	360
5.9.8.Giyim-Kuşam-Süslenme	360
5.9.9.Mimari Yapılar	361
5.9.10.Mutfak Kültürü	361
5.9.11.Bitkiler	361
5.9.12.Geleneksel Unsurlar	362
5.9.13.Kutsal Mekânlar	362
5.9.14.Dinî Unsurlar	363
5.9.15.Sayılar	363
5.9.16.Renkler	363
5.9.17.Eşyalar	363
5.9.18.Değerli Taşlar	363

5.9.19.Madenler	364
5.9.20.Ulaşım Araçları	364
5.10.Bengale.....	364
5.10.1.Adlar.....	364
5.10.2.Halk Edebiyatı.....	366
5.10.3.Giyim-Kuşam-Süslenme	367
5.10.4.Dinî unsurlar	367
5.10.7.Madenler	368
5.10.8.Ulaşım Araçları	368
5.11.Hind Adaları.....	368
5.11.1.Adlar.....	368
5.11.2.Halk Edebiyatı.....	370
5.11.3.Halk Bilgisi	370
5.11.4.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	371
5.11.5.İnanışlar.....	372
5.11.6.Giyim-Kuşam-Süslenme	372
5.11.7.Sanat ve Zanaat	372
5.11.8.Mutfak Kültürü	372
5.11.9.Bitkiler	373
5.11.10.Geleneksel Unsurlar	374
5.11.11.Dinî Unsurlar.....	375
5.11.12.Cinsiyet	375
5.11.13.Sayılar	375
5.11.14.Eşyalar.....	375
5.11.15.Madenler	375

5.11.16.Ulaşım Araçları	376
5.12.Çin	376
5.12.1.Adlar	376
5.12.2.Halk Edebiyatı	378
5.12.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları	379
5.12.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	379
5.12.5.Halk Bilgisi	380
5.12.6.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	381
5.12.7.İnanışlar	381
5.12.8.Müzik Kültürü	381
5.12.9.Giyim-Kuşam-Süslenme	381
5.12.10.Sanat ve Zanaat	381
5.12.11.Mimari Yapılar	382
5.12.12.Mutfak Kültürü	382
5.12.13.Bitkiler	382
5.12.14.Geleneksel Unsurlar	383
5.12.15.Kutsal Mekânlar	384
5.12.16.Dinî Unsurlar	384
5.12.17.Sayılar	384
5.12.18.Renkler	385
5.12.19.Eşyalar	385
5.12.20.Madenler	385
5.12.21.Ulaşım Araçları	386
5.13.Çin'in Güneyi ve Hindistan'a Dönüş	386
5.13.1.Adlar	386

5.13.2.Halk Edebiyatı.....	390
5.13.3.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler	391
5.13.4.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	391
5.13.5.İnanışlar	391
5.13.6.Mimari Yapılar	392
5.13.7.Geleneksel Unsurlar	392
5.13.8.Kutsal Mekânlar	392
5.13.9.Dinî Unsurlar.....	392
5.13.10.Madenler	393
5.13.11.Ulaşım Araçları	393
5.14.Endülüs.....	393
5.14.1.Adlar.....	393
5.14.2.Halk Edebiyatı.....	396
5.14.3.İnanışlar	397
5.14.4.Müzik Kültürü.....	397
5.14.5.Sanat ve Zanaat	397
5.14.6.Mimari Yapılar.....	398
5.14.7.Bitkiler	398
5.14.8.Geleneksel Unsurlar	398
5.14.9.Kutsal Mekânlar	398
5.14.10.Dinî Unsurlar.....	399
5.14.11.Ulaşım Araçları	399
SONUÇ.....	400
KAYNAKÇA	422
EKLER.....	426

ÖZGEÇMİŞ	429
-----------------------	------------

KISALTMALAR

SAÜ	: Sakarya Üniversitesi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
ABD	: Anabilim Dalı
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Çev.	: Çeviren
Vol.	: Volume
C.	: Cilt
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
t.y.	: Tarih yok

Tezin Başlığı: İbn Battûta Seyahâtname'sinde Kültürel Unsurlar	
Tezin Yazarı: Derya DOĞAN	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA
Kabul Tarihi: 28.03.2016	Sayfa Sayısı: xxxviii (ön kısım) + 429 (tez)
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı	Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
<p>Seyahatnameler yazıldığı döneme ışık tutar. Seyahatnamelerin yazıldıkları dönem ile ilgili maddi ve manevi kültürel unsurların doğrudan veya dolaylı tespitleri yapılabilmektedir. Seyahatnamelerde tespit edilecek kültürel ürünler elbette yazarın dikkati oranında şekillenmekte ve yazarın kültürel birikimi ile doğru orantılı olmaktadır. Dönemlerinin canlı birer tanığı olan seyahatnamelerin özellikle kültür bilimciler tarafından incelenmesi kültürel süreklilik adına önem arz etmektedir. Bu bakış açısı ile kültürü, bir toplumun birikimi yani yapıp ürettiği her şey olarak kabul etmekteyiz.</p> <p>Tarihe ve kültüre kaynaklık eden bir eser olan İbn Battûta Seyahatnamesi'ndeki kültürel unsurların belirlenmesi, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Seyahatname'de yer alan Türk kültürü ve yabancı kültürler ile ilgili halkbilimi unsurlarının tespit edilmesi ise çalışmanın amacını oluşturmaktadır. İbn Battûta, Arap ülkelerinden başlayıp Anadolu, Kırım, Maveraünnehr, Hindistan, Çin ve Afrika gibi çok geniş bir coğrafyanın kültürel özelliklerine tanıklık etmiştir. Çalışmada, seyyahımızın gezdiği coğrafya Arap ve Afrika Coğrafyası, Anadolu Coğrafyası, Türk İlleri (Kırım, Maveraünnehr, Horosan), Hindistan ve Diğer İller olarak beş bölüme ayrılmış ve her bölüm ülkelere göre sınıflandırılarak kültürel unsurlar tespit edilmiştir. Halk edebiyatı, evlenme, ölüm, inanç-inanış, gelenek, âdet, dans, müzik, mimari, sanat vb. gibi kültürel unsurlar tespit edilip elde edilen veriler ana ve alt başlıklar halinde incelenerek sınıflandırılmıştır.</p>	
Anahtar kelimeler: İbn Battûta, seyahatname, kültür, Türk kültürü.	

Title of the Thesis: Culturel Elements in İbn Battûta Travelogue	
Author: Derya DOĞAN	Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA
Date: 28.03.2016	Nu. of pages: xxxviii (pre text) + 429 (main body)
Depertman: Turkish Language and Literature	Subfield: Turkish Language and Literature
<p>Travelogues written shed light on the period. Tangible and intangible cultural elements made can be directly or indirectly identified by the period in which they have been written. Certainly in travelogues, the cultural elements that will be determined, rate the author's attention shape and would be proportional with the author's cultural accumulation. Travelogues are a living witness of the epoch in which they have been passed, It's important to be examined by the scientists, especially for cultural continuity. In perspective, we put into consideration the cultural society and all cultural products which belong to this society.</p> <p>Ibn Battuta's travelogue as a history and culture work, the main subject of this study is to identify the cultural elements during Ibn Battuta trips. The purpose of this study is to determine in those travelogues the folkloric elements of Turkish and foreign culture.</p> <p>Ibn Battuta has witnessed the cultural characteristics of a big geographical area. His journeys included trips to Arab countries, Anatolia, Crimea, Transoxiana, India, Chine, Africa, etc... In this study, Ibn Battuta travels have been divided into five geographical sections as Arabic and Africa regions, Anatolia regions, Turkish regions (Crimea, Transoxiana, Khorasan), India regions and others; and the countries' cultural elements have been determined according to these regions.</p> <p>The cultural factors such as folk literature, marriage, death, faith-beliefs, traditions, customs, dance, music, architecture, art, etc... have been used as the main data of this study and the results have been sorted and classified after examining these cultural factors.</p>	
Key words: Ibn Battuta, Travelogue, Culture, Turkish Culture.	

GİRİŞ

Seyahatnameler, ülkelerin kültürünü, yaşam tarzını, ideolojilerini yansıtmaları bakımından son derece önemli eserlerdir. Seyahatnameler ile belki de hiç gidip göremeyeceğimiz bir yer hakkında birçok tarihi, coğrafi ve kültürel bilgiye ulaşma fırsatını bulmaktayız. Bu sayede yabancı kültürlerle ait maddi ve manevi kültürel ürünlerin tespiti yapılabilmektedir. İbn Battûta, seyahati sırasında çok geniş bir coğrafyanın kültürel özelliklerine de tanıklık etmiştir. İbn Battûta, hayatının 29 yılını seyahat ile geçirmiş, birçok ülkeye gitmiş, birçok olaya şahitlik etmiş, çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve defalarca ölüm tehlikesi atlatmıştır. Gezi hayatı boyunca farklı insanlar ile tanışmış, bu insanlara ait yaşayış şekillerini ve geleneklerini görmüş, toplumsal yaşama karışmış, evlilikler yapmış, cenaze törenlerinde, şenliklerde, kutlamalarda bulunmuş, çok sayıda bilgin, derviş ve hükümdarla tanışma fırsatı yakalamış, ülkelerin giyim-kuşam, âdet, gelenek ve inançlarını kısaca kültürünü görmüş, öğrenmiş, yaşamış ve seyahatnamesinde bunları aktarmıştır. (Koca ve Doğan, 2015: 472) İbn Battûta'nın gördüğü ve edindiği tüm bilgiler günümüze kaynaklık edebilecek bir kültür birikimi olarak değerlendirilebilir. İbn Battûta gezdiği yerlerde gördüğü ve yaşadığı her şeyi yazmış, bazen de kaynak kişinin anlattıklarını seyahatnamesinde aktarmıştır.

Kültür, toplum ve tarihle iç içedir. O halde kültür, kendisini oluşturan kavramlardan ayrı düşünülemez denebilir. Kültür kavramının çeşitli tanımları mevcuttur. Bozkurt Güvenç'e göre; Kültür, antropoloji dilinde ve eserlerinde şu temel kavramlar karşılığında kullanılan soyut bir sözcüktür.

- Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.
- Kültür, belli bir toplumun kendisidir.
- Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.
- Kültür, bir insan ve toplum kuramıdır. (Güvenç 2003, 95; aktaran Koca 2011, 27)

Bu temel kavramlardan hareketle diyebiliriz ki kültür, toplumdan, insandan ve sosyal hayattan ayrı düşünülemez. Kültür unsurlarının tespiti bize, o topluma ait yaşayış, gelenek, âdet, siyaset, ekonomi, ticaret, edebiyat, tarih ve coğrafya hakkında bilgi verir.

İbn Battûta Seyahatnamesi içerdiği unsurlarla birçok bilime kaynaklık edebilecek bir eserdir. Aynı zamanda o dönemin kültürüne de ışık tutacak tarihi bir belge

niteliğindedir. Bu anlamda İbn Battûta Seyahatnamesi geçmiş ile günümüz arasında bir köprü görevi de görmektedir. Çünkü bu eser ile o döneme ait kültürel özellikler hakkında bilgi sahibi olmakta ve bunları günümüze aktarma fırsatı bulmaktayız. Seyahatname kelime anlamı olarak da; “Bir yazarın, gezginin gezip gördüğü yerleri, izlenimlerini anlattığı kitaptır.” (Büyük Larousse, 1986: 10403)

Genel ve yerleşik tanımıyla “seyahatnâme”, dar veya geniş bir coğrafyada seyyahın gezip gördüğü yerler hakkındaki izlenimlerini anlattığı eserdir. Gezmeyi iş edinen kişi seyyah veya gezgin adıyla anılır. Seyahatnamelerde gezilen coğrafyanın iklimi, insanları, tarihi eserleri, eski-yeni yapıları, yol ve ulaşım özellikleri, günlük hayatı; kısaca maddi ve manevi kültürel unsurları seyahatnamelerin konusunu oluşturur. Seyahatnameler kültür alanlarına ilişkin yardımcı kaynak olmalarının yanı sıra, tarih araştırmacılığında da içerdiği bilgiler ve birinci el kaynak olmaları sebebiyle oldukça önemli kaynaklardır. (Asiltürk, 2009: 912-913; aktaran Akkurt, 2011: 1)

Bu çalışmada İbn Battûta Seyahatnamesi’nde yer alan kültürel unsurların tespiti yapılmıştır. İbn Battûta Seyahatnamesi, XIV. yüzyıl Türk ve Arap coğrafyasına ait önemli bilgiler içermektedir. Seyyah, o dönemin anlayışını, yaşayışını, törelerini, âdetlerini, şehir hayatını, ekonomisini, devlet yapısını, Müslümanların durumunu ve İslam’ın yayıldığı alanları ayrıntılı bir şekilde vermiştir. İbn Battûta’nın gezdiği topraklar çoğunlukla Müslümanlara ait olan bölgeler olmakla birlikte Gayrimüslimlere ait bölgeleri de gezmiş, görmüş ve farklı kültürleri de tanıma fırsatı bulmuştur. İbn Battûta Seyahatnamesi içerdiği halkbilimi unsurları bakımından geniş kapsamlı bir eserdir. Seyahatnamedeki kültürel unsurların tespit edildikten sonra bulunan veriler sınıflandırılarak aktarılmıştır. Başlık sınıflandırılmasında Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan ve 1976 yılında uygulamaya konulan Türk Folklor Arşiv Kılavuzu’na göre 100’lük kodlama seviyesinde belirlenen Türk Folklorunun konuları esas alınmıştır. Ancak çalışmamızda karşımıza çıkan ve bu sınıflandırmada yer almayan başlıklar da tarafımızca eklenmiştir.

İbn Battûta seyyah olmanın bilincini en başından kavramış olacak ki, gezdiği coğrafyalardaki izlenimlerini kayıt altına almaya çalışmış ancak Hindistan’da iken haydutlar tarafından soyulması ve bir defasında da gemisinin batması nedeniyle bazı bilgileri kaybetmiştir. Şu andaki mevcut eser ise onun hafızasında kalan olayları,

memleketine döndükten sonra kâtip İbn Cüzey el- Kelbi'ye aktarması ve İbn Cüzey'in bazen küçük ilavelerde bulunmasıyla meydana gelmiştir. Dolayısıyla Seyahatnamesi tarihçiler tarafından yer yer tutarsızlıkla suçlanır. Ancak buna rağmen, verdiği bilgilerin dönemin olayları ile olan büyük oranda tutarlılığı, Battûta Seyahatnamesi'ni hazineler kadar değerli kılar. (Katgı, 2009: www.ayvakti.net) Fakat eserin bazı yerlerinde bahsettiği memleketlere gitmediği ise araştırmacılar tarafından kanıtlanmıştır. (Yıldırım, 2010: 28)

Seyahatname XIV. yüzyıl Türk dünyasına ait önemli bilgileri içermektedir. Seyyah o dönemin anlayışını, yaşayışını, hükümdarın ve hatunlarının törelerini, şehirlerdeki hayatı ve en fazla da dikkatle araştırdığı ve bir nevi seyahatinin sebebi olan Müslümanların durumunu ve İslâm'ın yayıldığı alanları teferruatlı bir şekilde vermiştir. (Biol, 1991: 6) İbn Battûta'nın görüp yaşadığı, şahit olduğu olaylar, başkalarından dinleyip, aktardıkları, halk arasında inanılan ve anlatılan olağanüstü olaylar, hikâyeler, menkıbeler, rivayetler, yer adları, kişi adları, kutsal mekânlar ve yerler, mimari yapı, geleneksel unsurlar ve halk bilgisi bu çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır. Battûta sadece bu kadar bilgi vermekle kalmamış, “gezdiği yerlerdeki dağ, tepe, göl, ırmak, dere, deniz, bitki örtüsü, madenler, elde edilen ziraat ürünleri gibi coğrafi özellikleri ile geçim kaynakları, yaşayış biçimleri, dil, ulaşım araçları ve kadın-erkek ilişkileri hakkında da bilgiler vermiştir.” (Koçyiğit, 2009: 71)

İbn Battûta, günümüzden yedi yüz yıl öncesinin Anadolu'sunda yaşamış olan Türklerin yaşayışını görerek, onlara dair önemli bilgileri de günümüze ulaştırmıştır. Özellikle Anadolu Türklerinin fakirlere, muhtaçlara, gezginlere, yolculara, bilginlere, hangi dinden olduklarına bakılmaksızın gösterdikleri ilgiyi görmüş ve bunu dile getirmiştir. (Şeker, 2006: 113) Bu bağlamda değerlendirdiğimizde Battûta Anadolu coğrafyasına geldiği zaman göze çarpan ilk farklılık Ahi zaviyeleri oluyor. Çünkü ahilik geleneği ilk olarak Anadolu coğrafyasında karşımıza çıkmaktadır.

İbn Battûta Seyahatnamesi, Anadolu, Doğu ve Batı Afrika, Maldiv Adaları ve Hindistan'daki gezilere ilişkin bölümleri, bu bölgelerin tarihi açısından çok önemli bir kaynaktır. Yakındoğu'nun Arap ve Acem yöreleriyle ilgili bölümleri ise, bu ülkelerin toplumsal ve kültürel yaşamının çeşitli yönlerine ilişkin zengin ayrıntıları kapsamı bakımından değer taşır. Seyahatname'nin bir başka önemli yanı, okudukça yazarın

kişiliğini de ortaya çıkarmasıdır. Yapıttan XIV. yüzyılın ortalarında yaşamış orta sınıftan bir Müslüman'ın görüş ve tepkileri kolayca anlaşılabilir. İbn Battûta Müslümanlığa derinden bağlı bir mümin olmakla birlikte, birçok çağdaşı gibi yerleşik inançlara uyma ve tasavvufa yönelme arasında bocalamış ve sonunda her ikisini de ruhunda bağdaştırmayı başarmıştır. (Güven, t.y. : 23)

Üzerinde çalışılan seyahatname, A. Sait Aykut'un çevirdiği ve 2005 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından yayınlanan İbn Battûta Seyahatnamesi'dir. Seyyahımız tarafından "*Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâbi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Efsâr*" (Şehirlerin İlginçlikleri ve Yolculuğun Tuhafıkları Hakkında Araştırmacılara Hediye) diye adlandırılan ve literatürde "*Rihle*" ya da "*Rihletü İbn Battûta*" ismiyle bilinen eser, Battûta memleketine döndükten sonra kâtip İbn Cüzey el-Kelbi tarafından kaleme alınmıştır. Kâtip İbn Cüzeyy, seyyahımızın 9 Aralık 1355'te kayda geçirip teslim ettiği müsveddeleri 2,5 ay içinde 757 yılının Safer ayında (1356 yılının Şubat ayına denk düşer) bazen aktarılanı sadık kalarak, bazen de küçük ilavelerde bulunarak bu seyahatnameyi derli toplu bir kitap haline getirmiştir. (Aykut, 2005: 237)

Seyahatname'yi anlatan kişi İbn Battûta, tam adı ile Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah el-Levati et-Tancî'dir. Eseri İlk kaleme alan, İbn Cüzeyy el-Kelbi'dir. Eserin ilk Türkçe baskı ve çevirisini yapan, Muhammed Şerif Paşa, orijinal ilk baskıyı sadeleştiren ise Mümin Çevik'tir. (Güven, t.y. : 2)

İbn Battûta'nın eseri, yazıldığı andan itibaren ilgi görmüş, önem ve değer kazanmıştır. Bugüne kadar kısmen veya tam metin olarak Fransızcadan başka İngilizceye, Almancaya, Portekizceye, Urdu diline çevrilmiş ve Arapça metin Mısır'da dört defa, Beyrut'ta ise iki kere basılmıştır. İbn Cüzey'in kaleminden çıkan nüsha Cezayir'de Kostantin şehrinde bulunarak Paris'e götürülmüş ve Bibliothèque Nationale'de muhafaza altına alınmıştır. Eserin Türkçe tercümelerine gelince, Seyahatnâmenin ilk muhtasar tercümesi 1290 H. tarihinde Süleyman Efendi matbaasında bastırılarak yayımlanmıştır. Bu metnin yazma nüshası ise İstanbul Üniversitesi Yıldız Koleksiyonu arasında bulunmaktadır. Çok muhtasar ve yanlış bir tercüme olan bu metinden sonra, Paris baskısı esas alınmak suretiyle tam metin olarak yapılan tercümesi Damad Mehmed Şerif Paşa'nın kaleminden çıkmış ve 1325 tarihinde İstanbul'da yayımlanmıştır. (Parmaksızoğlu, 2000: 6)

İbn Battûta seyahatnamesi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde üç tane yüksek lisans tezine ve beş tane makaleye rastlanmıştır. “İbn Battûta Çağında Deşt-i Kıpçak ve Türkistan” adlı yüksek lisans tezi İbn Battûta’nın gezdiği Kıpçak ve Türkistan coğrafyasını anlatmaktadır. “İbn Battuta Seyahatnamesi’nde Adı Geçen Çarşı ve Pazarlar” adlı yüksek lisans tezi İbn Battûta’nın gezdiği coğrafyalarda yer alan çarşı ve pazarlar üzerine yapılan bir çalışmadır. “İbn Battûta Seyahatnamesi’nde Yer Alan Mimârî Eserler” adlı yüksek lisans tezi, seyahatnamede geçen mimari yapıları anlatmaktadır. Bunların dışında İbn Battûta Seyahatnamesi ile ilgili yapılmış makale çalışmaları da bulunmaktadır. “İbn Battuta’nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülâhazalar” adlı makale, İbn Battûta’nın Anadolu seyahati sırasında yaptığı Karadeniz gezisini anlatır. “İbn Battuta’ya Göre Anadolu’da Ahilik ve Ahiler”, Anadolu coğrafyasında yer alan ahi teşkilatını ve kültürünü anlatmaktadır. “İbn Battûta Seyâhatnâmesi’nde Türkçe Kelimeler” adlı makalede, seyahatnamede geçen Türkçe kelimelerin tespiti yapılmış ve bu kelimeler sayfa numaralarıyla tablo halinde verilmiştir. “İbn Battûta Seyahatnâmesi’nde Yönetim Uygulamalarına İlişkin Gözlemler”, İbn Battûta’nın gözlemlerinde farklı İslam topluluklarında ortaya çıkan ortak yönetim uygulamalarını belirlemek amacıyla yapılmış bir çalışmadır. “Seyahatnamelerde Hadîs Kültürü: İbn Battûta Örneği” adlı makale ise seyahatnamede yer alan hadisleri geçtiği sayfa numarası ile vermektedir.

İbn Battûta, 13 Haziran 1325’te Fas’tan Mekke’ye ilk hac ziyaretini gerçekleştirmek niyeti ile yola çıkar. Kuzey Afrika Sahilleri’ni takip ederek 5 Nisan 1326’da İskenderiye’ye varır. Oradan Kahire, Mısır, Gazze, Hama, Halep şehirlerini geçerek 9 Ağustos 1326 yılında Dımaşk’a ulaşır ve Ramazan ayını burada geçirir. 1326 yılının Eylül ayında Hicaz kervanı ile Medine yoluna koyulur, oradan Mekke’ye giderek 18 Ekim 1326’da ilk haccını yapar. Mekke’den sonra Irak’a yönelir, Basra, Kûfe, Bağdat, Musul, Diyarbakır, Afrika’nın Doğu Sahilleri, Umân ve Hürmüz’e varır. Sonra ikinci kez hac ibadetini yapmak için tekrar Mekke ve Medine’ye gider. Hac ibadetini yaptıktan sonra deniz yoluyla Yemen ve Hindistan diyarına gitmek üzere Cüdde’ye (Cidde) yönelir. Cüdde’den sonra Kahire, Şam, Kudüs, Trablus ve Cebele yolunu tutarak Lâzkiye’ye ulaşır. Oradan bir Cenevizlinin ticaret gemisine binerek Anadolu’nun yolunu tutar. (Karabulut, 2011: 2)

Anadolu'da sırasıyla Alanya, Antalya, Ekrîdûr, Lâdik, Muğla, Konya, Aksaray, Niğde, Kayseri, Sivas, Amasya, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum, Birkî, Tire, Ayasluk, İzmir, Manisa, Bergama, Balıkesir, Bursa, İznik, Sakarya, Geyve, Yenice, Göynük, Bolu, Borlû ve Kastamonu'yu gezdikten sonra Sinop'a varır ve oradan deniz yoluyla Kırım'a gider. Oradan Mâverâünnehir, Hindistan, Dihlî, Zîbetûlmehel Adaları ve Çin'i gezer.

İbn Battûta'nın gezileri sırasında uzun süre kaldığı ülkelerden biri Hindistan, diğeri Çin'dir. Buralarda belde kadılığı yapmıştır. Daha sonra Hindistan'ın batı sahillerini görme imkânı bulur. Hint Okyanusu'nda Zibe-i Mahal (Maldiv) adalarında Müslümanların bir buçuk sene kadılığını yaptıktan sonra Bengale ve Çin taraflarına yönelir. Çin'i gezdikten sonra üçüncü kez hac ibadetini yapmak üzere Kahire'ye, oradan Cidde'ye giderek 16 Kasım 1348'de Mekke'ye ulaşır. Hac ibadetini yaptıktan sonra Fas'a gider. Bir müddet sonra tekrar Endülüs'ün belli başlı Müslüman şehirlerini gezip oradan siyahlar ülkesi Afrika'yı da gezdikten sonra 29 Aralık 1353'te memleketi Fas'a döner. (Çakmakçı, 2006: 160-161)

Araştırmanın Konusu

XIV. yüzyılda yaşamış ve bu yüzyılın pek çok önemli olaylarını görmüş olan İbn Battûta'nın gezdiği, gördüğü yerler ve bu yerlerin tarihi, coğrafi, kültürel özelliklerinin ele alındığı eserin, kültürel unsurlar yönüyle incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu incelemede elde edilen unsurlar çeşitli ana ve alt başlıklara ayrılmıştır. Çalışmada tespit edilen unsurlar; Adlar, Halk Edebiyatı, Halk İnanç, Halk Mutfağı, Halk Giyim Kuşamı, Halk Hukuku, Halk Sanatı, Halk Dansları, Halk Mimarisi, Geçiş Dönemleri, Bayramlar, Mevsimlik Tören ve Kutlamalar gibi ana başlıklara ayrılmış, bu ana başlıklara da alt başlıklar dâhil edilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, İbn Battûta Seyahatnamesi'nde yer alan kültürel unsurların tespiti ve bu unsurların sınıflandırılmasıdır. Bu sayede XIV. yüzyılın sosyo-kültürel özelliklerinin günümüze ulaşması sağlanmıştır. Bir toplumun kültürünü bilmek aynı zamanda o toplumun ticari, siyasi ve coğrafi özelliklerini de tanımayı sağlar. Bu seyahatname ile İbn Battûta'nın gezdiği coğrafyanın hem kültürel özelliklerini tanıma hem de o zamanın ekonomik, siyasi ve sosyal hayatı hakkında bilgi sahibi olma fırsatı elde edilmektedir.

Araştırmanın Önemi

Kültür, toplum ve insandan ayrı düşünülemez. Çünkü kültürü oluşturan insandır. O halde kültürel unsurlar da bir topluma ait olan ve o toplumu anlatan birikimlerdir. Bu seyahatnamedeki kültürel unsurların tespiti ile XIV. yüzyıla ait sosyal, siyasal ve ekonomik hayatı öğrenip, o dönem yaşayışı hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Bu sayede tarihin ve kültürün kaynağını öğrenmekteyiz. Ayrıca bu çalışma ile o dönem içerisinde kullanılan evlenme, ölüm, giyim, inanç, gelenek, mimari, dans, müzik gibi kültür unsurları hakkında da bilgi sahibi olmaktadır

Araştırmanın Yöntemi

Yöntem; “bir amaca ulaşmak için izlenen yol” olarak tanımlanabilir. Bir amaca ulaşmak ya da bir sorunu çözmek için birden fazla yol olabilir ama bu yolların hepsi istenen sonucu vermeyebilir. İlmî yöntem aslında bilgi edinme yollarından tümevarım ile tümdegelimin birleşimidir. Tümdengelim yoluyla genellemelerden daha özel ve gözlenebilir durumlar çıkarılır. Böylece doğrudan doğruya gözlenemeyen hipotezden gözlenebilir sonuçlar çıkarılarak hipotez test edilebilir hâle getirilir. (Kökten ve Eroğlu, 2005: 41)

Bu çalışmada eser incelemesi yapılmıştır. Üzerinde çalışılan eser, A. Sait Aykut’un çevirdiği ve 2005 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından yayınlanan İbn Battûta Seyahatnamesi’dir. Seyahatnamedeki halkbilimi unsurları tespit edilmiş ve elde edilen veriler sınıflandırılarak sayfa numarası ile birlikte verilmiştir. Tümdengelim metodu kullanılarak konu tasnifi yapılmıştır. Konu 27 ana başlık altında incelenmiş olup, başlık tasnifi, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan ve 1976 yılında uygulamaya konulan Türk Folklor Arşiv Kılavuzu’na göre 100’lük kodlama seviyesinde belirlenen Türk Folklorunun konularına göre düzenlenmiştir. Fakat bu kodlama sisteminde yer almayıp çalışmamızda bulunan başlık ve sınıflandırılması tarafımızca eklenmiştir. Sonuç bölümünde de elde edilen veriler mukayese ile analiz edilerek sunulmuştur.

Temel Kavramlar

Bu çalışmada İbn Battûta Seyahatnamesi'ndeki kültürel unsurların tespiti yapılmıştır. Tespit edilen kültürel unsurlar 27 ana ve 70 alt başlıkta sınıflandırılmıştır. Çalışma sonucunda ulaşılan kültürel unsurlar şunlardır:

Seyahatnamede geçen “Adlar”; Kişi Adları, Lakap, Unvan, Yer Adları, Coğrafi Yer Adları, Hayvan Adları, Hastalık Adları ve Ad Verme olarak 8 alt başlığa ayrılmıştır. Her isim bir kültür örneğini temsil etmektedir. Dolayısıyla ad ile kültür arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Seyahatnamede geçen Hikâye, Menkıbe, Rivayet, Efsane, Rüya ve Şiir konuları “Halk Edebiyatı” başlığı altında toplanmıştır. Pertev Naili Boratav'a göre halk hikâyesi, destandan sonra ortaya çıkan bir türdür ve destanın bıraktığı boşluğu doldurmaktadır (Boratav, 1988a: 63). Menkıbeler sadece tekke-tasavvuf edebiyatının değil, halk edebiyatının bütün alanlarındaki araştırmaların da kaynağı olmuştur. Menkıbe ya da menkabe, bir velinin kerametlerini anlatan kısa hikâyelerdir (Ocak, 1983: XVII). Menkıbeler bazen ayrı bir tür gibi görülmekteyse de, bu anlatmalar şekil, yapı, içerik, işlev ve anlatım özellikleriyle efsanelerin bir alt türüdür. Çünkü Türk tarihinde yer etmiş dinî ve tarihî şahsiyetlerin (evliyalar, erenler, önemli devlet büyükleri) hayatları ve kerametlerinden bahseden efsanelere menkıbe denir (Artun, 2012: 141).

Atasözleri bir ulusun değer yargılarını anlatan özlü sözlerdir. Atasözlerinin odak noktasını insan oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumun dününde, bugününde ve yarınında geçerli olacak yaşam biçimlerini, ahlâk kurallarını belirleyerek toplum düzenini belirler (Çotuksöken, 1979: 7-9). Dua, Tanrı'nın esirgeyciliğine sığınmaktır. Dua isteğe göre dilenen kelimelerden oluştuğu gibi kalıplaşmış söz gruplarından da oluşmaktadır. Bu nedenle seyahatnamede geçen Dua ve Atasözleri, “Kalıplaşmış Sözler” başlığı altında incelenmiştir.

İbn Battûta Anadolu coğrafyasına geldiğinde diğer bölgelerde olmayan ahilik kurumu ile karşılaşır. Yolculara, gezginlere, muhtaçlara, kimsesizlere yardım etmek amaçlı kurulan bir cemiyet olan ahilik, Türkmenlerin yaşadığı her bölgede mevcuttur. İbn Battûta ahiliği, “Dünyada başka bir eşi daha görülmemiş bir cemiyet” olarak tanımlıyor. Bunun yanı sıra yardımlaşmak amacıyla yapılan zekât ve hayır işleri de mevcuttur. Özellikle Arap ve Anadolu coğrafyasında bu tür yardımlaşma âdetlerine çok sık rastlanır. Seyahatnamede tespit edilen yardımlaşma gelenekleri ve medreselerin yer

aldığı dinî eğitim veren kurumlar, “Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları” başlığı altında birleştirilmiştir.

İnsan hayatında doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç önemli dönem vardır. Bu dönemler birer geçiş niteliği taşır. Çünkü insan bu dönemleri belirli aralık ve sürelerde yaşayıp bir sonraki döneme yani yeni durumuna geçer. Her bir dönemin kendi içinde inanç, âdet, töre, tören, gelenek gibi alt bölümleri vardır. Sedat Veyis Örnek’e göre, geçiş döneminde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan uygulamalar bir ülkenin veya belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur. (Örnek, 2000: 131). Eserde yer alan Doğum, Ölüm, Evlenme ve Hac bölümleri “Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler” başlığı altında toplanmıştır.

Seyahatnamede geçen Halk Hekimliği, Halk Hukuku, Halk Matematiği ve Halk Ekonomisi konuları, “Halk Bilgisi” başlığı altında ele alınmıştır. Pertev Naili Boratav’a göre, “Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanımlama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” denilmektedir (Boratav, 1997: 122). Bu amaçla bazı hastalıklar için kullanılan çeşitli bitki ve otlar, şifa için yapılan uygulamalar halk hekimliğine örnektir. Halk hukuku, bir bölgede, yörede yaşayan halkın, mahkeme edilmesi gereken bir sorunla karşılaştığında bu sorunun yöre, bölge ya da köy halkı tarafından oluşturulan bir mahkeme ile çözülmesine “halk hukuku” denir (Artun, 2012: 195). Halkın günlük işlerinde, alışverişlerinde kullandıkları hesaplama işlemlerini kendi oluşturdukları ölçü birimleri ile yapmaları halk matematiğini, geçinebilmek için yaptıkları ve giriştikleri her türlü çabalar da halk ekonomisini oluşturmaktadır.

Bayram kavramı ilk kez Kaşgarlı Mahmud’un XI. yy.’da yazdığı “Divan”ında görülür. Kaşgarlı’ya göre bayram, “eğlenme, sevinme ve gülme günü”dür (Koca, 2002: 51). Bunun yanında bayramlar önemli gün veya olayların da hatırlanıp kutlandığı gündür. Eski Türklerdeki bayram ve festivallerin düşünce kaynağı da tabiat ve iklimdir. Türklerin ilk ana yurdu olan Orta Asya’da, kışın son derece acımasız ve elverişsiz hava koşullarından kurtulup baharın müjdelenmesi bir bayram havası ile kutlanmaktaydı (Koca, 2002: 52). Dolayısıyla bu günler özgü bir kutlama, şenlik ya da tören tertip edilmektedir. Seyahatnamede geçen Dinî Bayramlar, Törenler, Kutlamalar ve Şenlik konuları, “Bayramlar, Törenler, Kutlamalar” başlığı altında toplanmıştır.

Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Halk inanışları toplumsal hayatımızdaki teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır (Kılıç, 2001: 415). Seyahatnamede “İnanışlar” başlığı altında ele alınan inanmalar, doğum, ölüm, tabiat ve yaşanmış olağanüstü durumlarla ilgilidir. Bunun yanında bir de sihir ve büyü ile ilgili bir alt başlık bulunmaktadır. Boratav’a göre büyü, “İyi ve kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkileyerek, bu olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamıdır.” (Boratav, 1997: 106). Büyüler “ak büyü” ve “kara büyü” olarak ikiye ayrılır. Seyahatnamede geçen büyüler, cuki diye adlandırılan büyücülerin yaptıkları kötü büyülerden yani kara büyülerden oluşmaktadır.

Asırlar boyunca insanlar, birden çok Tanrıya inandıkları, güneşe, aya, rüzgâra ve birtakım tabiat güçlerine taptıkları ve hatta semavî dinleri kabul ettikleri dönemlerde dahi ibadetlerini, belli kurallara bağlı hareketlerle, belli manaları olan dairesel ve ritmik dönüşlerle, el, kol ve vücut hareketleriyle dans etmişlerdir. Hatta bu dans ruhî bir boyuta taşınarak âyin ve zikir meclislerine dönüşmüştür (Eroğlu, 1999: 71). Seyahatnamede bahsedilen danslar dinî dansları teşkil etmektedir. Bu nedenle “Halk Dansları” başlığı altında Dinî Danslar’a yer verilmiştir.

Türk halk müziği ve çalgıları hakkında bulunan belgeler, Osmanlı Macar savaşlarına kadar gidiyor. 16.-17. yüzyıllarda Anadolu halk ozanları Macaristan’da kent kent dolaşıp türkülerini bağlama eşliğinde okurlardı (Tanses, 2005: 11). Seyahatnameye bakıldığında şarkının kutlama, eğlence, merasim gibi durumlarda şarkıcılar tarafından söylendiği, buna saz, davul, zurna gibi enstrümanlar ile eşlik edildiği görülür. Ayrıca sefere veya yolculuğa çıkılacağı zaman davul, zurna ve boru çalınır.

“Giyim-Kuşam-Süslenme” başlığı altında, o dönemde giyilen kıyafetler ve kullanılan süs eşyaları yer almaktadır.

İnsana özgü bütün değerler insan tarafından yaratılmıştır. Heykel, resim, mimari yapılar, el sanatı ürünleri vb. her şeyin yapımı insana aittir. Tüm yaratılmış eserler, insanın varlığıyla ve katkısıyla olmuştur. İnsanın ürettiği tüm maddi ve manevi değerler kültürdür (Şişman, 2011: 65). Dolayısıyla sanatı ve sanat ürünlerini de ortaya çıkaran

insandır. Seyahatnamede geçen meslek grupları ve sanat ürünleri, “Saanat ve Zanaat” başlığı altında ele alınmıştır.

Sanat kültürünü, dinsel inanışlar yönlendirir (Antel, 2004: 51). Dolayısıyla din, sanat ve mimari birbiri ile doğrudan ilişkilidir. Prof. Dr. Bülent Özer’e göre sanat, “Bir topluma ait kültürün duygularla algılanabilen simgelere dönüşmesidir.” (Özer, 1997: 51). O halde mimari dinsel inanışlarla doğrudan etkilidir. Seyahatnamede yer alan cami, mescit, türbe, zaviye, ribat, han, hamam, medrese gibi yapılar, “Mimari Yapılar” başlığı altında ele alınıp, Dinî Mimari, Halk Mimarisi ve Isı gibi alt başlıklara ayrılmıştır.

Mutfak kültürünü oluşturan asıl unsur coğrafi konumdur. Coğrafi konuma bağlı oluşan yaşam şekilleri mutfağa çeşitli yiyecek ve içecek türlerinin girmesine sebep olmuştur. Artun’a göre, Orta Asya’da et ve mayalanmış süt ürünleri ile biçimlenen beslenme sistemi, Mezapotamya’da gelişen tarıma bağlı olarak tahıl, Ege ve Akdeniz bölgelerinde sebze ve meyve türleriyle çeşitlenen ve günümüze yansıyan Anadolu mutfağını biçimlendirmiştir. (Artun, 2005: 342)

“Bitkiler” ana başlığı altında; Tarımsal Ürünler, Meyveler, Otlar ve Ağaçlar yer almaktadır.

“Geleneksel Unsurlar” başlığı altında ele aldığımız konular âdet, gelenek, görenek, töre gibi sosyal normları içerisinde barındırmaktadır. “İnsanın yaşadığı topluma uyumu, sosyal normlara uyumu ile doğru orantılıdır. Sosyal normların toplumda sosyal denetimi sağlayıcı, düzenleyici ve koruyucu bir misyonu vardır.” (Artun, 2005: 127). Bu normlar arasındaki ayrımı yapmak güç olduğu için tüm konuları “Geleneksel Unsurlar” başlığı altında ele aldık. Serdar Uğurlu’ya göre; gelenekler, büyük kültür kalıplarını ifade ederler. Bünyelerinde pek çok sosyala normu da barındırabilen yığın şeklinde sistemlenmiş yapılardır. Meselâ bir ölüm ya da evlenme geleneği içerisinde onlarca âdet ve görenek mevcut olabilir. (Uğurlu, 2010: 36) Dolayısıyla bu normlar arasında yarım yapabilmek oldukça zordur.

İbn Battûta Seyahatnamesi, dinî yapı ve mekânlarla ilgili geniş bilgiler içermektedir. İbn Battûta’nın seyahati sırasında gezdiği yerler de göz önünde bulundurulduğunda, özellikle Arap ve Türk Coğrafyaları’nda dinî yapılarla ilgili geniş bilgilere rastlanmaktadır. Seyahatnamede adı geçen mabet, câmii, mescit, secdegâh, tekke,

zaviye, ribat, medrese, ziyaretgâh, türbe, mezar, mezarlık gibi yapılar “Kutsal Mekânlar” başlığı altında ele alınmıştır. İslami toplumlarda kutsallık atfedilen çeşme, dağ, tepe ve mağara gibi unsurlar da yine “Kutsal Mekânlar” başlığı altında toplanmıştır.

Seyahatnamede bahsedilen mezhep, tarikat ve tekke adları, ibadet şekilleri, dinî karakterler, Peygamberimiz’den rivayet edilen sözler “Dinî Unsurlar” başlığı ile bir araya getirilmiştir. Sadece Mekke bölgesinde karşımıza çıkan Zemzem Suyu, Hacer-i Esved ve Altın Oluk, kutsal unsurlar olarak sınıflandırılmıştır.

Seyahatnamede yolculuk esnasında karşılaşılmış veya anlatılmış savaşlar “Tarihi Olay” başlığı altında verilmiştir.

Seyahatnamede geçen kadın ve kadınları tanıtan özellikler ile erkek ve erkekleri anlatan özellikler “Cinsiyet” başlığı altında verilmiştir.

Toplumların hayatlarında yer alan semboller içerisinde sayı sembolizmi, kaynağı ve kendisine yüklenen anlamlar bütünü ile karmaşık bir yapıdır. Sayılar kaynağını, insanların kutsal duygularından ve toplumların sosyal bünyelerinde oluşan birtakım geleneklerinden almıştır. (Koca, 2004: 19) Bir, üç, yedi, kırk gibi sayıların kutsal boyutta bir önemi ve manası vardır. Bu nedenle çalışmamızda bu sayıları “Sayılar” başlığı altında ele aldık.

Toplumlar, sembol olarak renklere millî ve manevî değerler katıp, büyük bir kültürel zenginlik olarak birçoğunu günümüze kadar taşımışlardır. (Koca, 2004: 29) Seyahatnamede beyaz, siyah ve yeşil renkleri sıklıkla geçmektedir.

Seyahatnamede geçen savaş aletleri, kap kakak gibi mutfak gereçleri, günlük hayatta kullanılan çeşitli alet ve gereçler, “Eşyalar” başlığı altında verilmiştir.

Seyahatnamede adı geçen inci, yakut, zümrüt, mücevher, cevâhir gibi taşlar, “Değerli Taşlar” başlığı altında toplanmıştır. Özellikle Afrika bölgesinde bu tip değerli taşlar çok bulunmaktadır.

Madenlerin bol miktarda bulunduğu ve madencilik yapıldığı ülke ve bölgeler vardır. Özellikle Arap ve Afrika bölgesi bu yönden ilk sıralardadır. Altın, gümüş, bakır, demir, kurşun “Madenler” başlığı altında toplanmıştır.

Dönem koşulları göz önünde bulundurulduğunda ulaşım aracı olarak hayvanların kullanıldığı göze çarpmaktadır. At, deve, katır ve fil binek hayvanları olarak kullanılırlar. Bunların yanında gemi ve tekne de deniz ulaşımını sağlamada kullanılan en önemli araçlardandır. İlk defa Kırım bölgesinde “acala” yani arabadan bahsedilmektedir. Bu aracın dört tekeri olup, iki veya daha fazla atla çekilmektedir.

Seyahatnamede tespit edilip sınıflandırılan unsurlar dışında hiçbir başlığa dâhil edilemeyen fakat yazmaya ve anlatmaya değer görülen unsurlar da “Diğer” başlığı altında toplanmıştır.

İbn Battûta'nın Hayatı ve Eserleri

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, hicrî 17 Recep 703/milâdî 25 Şubat 1304'te Fas'ın Tanca şehrinde doğmuştur. 29 yıl sürecek olan seyahati için 1325 yılında memleketi Tanca'dan yola çıkmıştır. 73.000 mil uzunluğundaki yolculuğunu tamamlayıp 1354 yılında memleketi Tanca'ya geri dönmüştür. Ortaçağdaki seyyahların en büyüğü olarak bilinen Battûta, 1368 yılında Tâmesna-Merrâkeş kadısı iken vefat etmiştir. Ailesi, Berberîlerin Levâte kabilesinden olup Berka'dan Tanca'ya göçenlerdendir. Edebiyat, fıkıh gibi dönemin popüler ilimlerinde sivrilmediği için sadece üç çağdaşı ondan bahseder. Ancak seyâhatnâmesi sayesinde dünya tarihinin en çok tanınan gezginlerinden olmuştur. (Aykut, 2005: 11)

Battuta, hali vakti yerinde bir ailenin çocuğuydu. Ailesi, Fas ve Endülüs'te hukuk alanında ünlü bilginlerin yetiştiği tanınmış bir aileydi. Genç İbn Battuta, küçük yaşta Kur'an'ı ezberleyerek hafız olmuş, temel din ve dil bilimlerini babasından öğrenmişti. Ailenin hayali, genç adamın da tanınmış yargıç ve hukuk bilginlerinden biri olmasıydı. Ama genç adamın akli, gezginlerin ve coğrafyacıların yazdıkları kitaplardaydı. Başka ülke ve halklarla ilgili anlatılanları, dünyanın garipliklerini, hacıların ve tüccarların yol anılarını, doğuyu ve batıyı dolaşmış süflerin öykülerini dinlemekten büyük zevk alıyordu. Dünyanın değişik bölgelerine gitmiş serüvenci gezginlerin öykülerini merakla dinliyordu. İbn Battuta, gezginlerin ve coğrafyacıların kitaplarını alıp deniz kıyısına gider, görmediği ülkeler hakkında yazılanları ilgiyle okurdu. Bu kitaplar, çoğunlukla denizlerde bulunan büyülü adalardan, tuhaf ve garip varlıklardan, gezilen ülke halklarının ilginç geleneklerinden söz ederdi. Gençliğinin en güzel günlerini bu kitaplara gömülerek geçiren İbn Battuta, kendini Tanca'ya hapsedilmiş bir tutsak gibi hisseder, sürekli ufku gözlerdi. (Feyyaz, 2009: 9-10)

İbn Battûta nihayet, 1325 yılında 21 yaşındayken uzun yıllar sürecek seyahati için memleketi Tanca'dan ayrılır. İlk seyahatine Fas'tan Mekke'ye hac niyeti ile çıkmış, yolda maruz kaldığı eşkıya soygunu onu hacca gitmekten alıkoymuş, o da kaderin önüne çıkardığı fırsatı büyük yolculuğa dönüştürmüştür. İbn Battûta âlim bir kişidir. Yeni yerler keşfetmek, ilim öğrenmek ve yeni insanlar tanıma duygusuyla hareket eder. Battûta önüne çıkan fırsatları değerlendirerek Bizans, Çin ve Müslüman olmayan nüfusun yaşadığı Hint bölgelerini gezer. (Bayraktar, 2015: 379)

İbn Battûta hac ziyaretinden önce Antakya'ya kadar olan yerleri görür; sonra da İran ve Irak'ın kuzeyinden başlamak üzere Mardin'e kadar olan yerleri dolaşır. Sonra yeniden güneye döner 1329-1330 yıllarında Mekke'de bulunur, daha sonra Yemen'i dolaşarak Afrika'ya geçer ve Somali'den sonra Afrika'nın doğu kıyısını takip ederek Zengibar'a gider. Oradan Suriye'deki Lazkiye'ye ve bir Ceneviz gemisiyle Anadolu'ya geçer. Anadolu'nun önemli şehirlerini gezdikten sonra Sinop'tan bir gemi ile Kırım'a geçerek Güney Rusya'da bulunun Özbek Hanın ordugâhına ulaşır. Oradan Bulgar şehrine ve İstanbul'a gelir. Bundan sonra tekrar doğuya giderek Harizm, Maveraünnehir, Horasan ve Afganistan'da bulunur. Hint diyarına geçer ve orada yedi yıl kadılık görevinde bulunur. Bir ara Çin'e elçi olarak gider. 1349'da memleketi Fas'a döner, Sultan Ebu İnan tarafından kabul edilir. Ancak gezilerini tamamlamadığına inandığından İspanya'ya geçer; dönüşte Büyük Sahra'yı ve Sudan'ı ziyaret eder. Böylelikle yolculuğu sona erer. Daha sonra notlarını bir araya getirir ve büyük seyahatnamesi için hazırlıklara başlar. İbn Battûta dolaştığı yerler hakkındaki bilgileri, Fas sultanı Ebu İnan'ın isteğiyle bilginlerden İbn Cüzey el-Kelbî'ye yazdırmak suretiyle toplar. (Meydan Larousse, 1973: 157)

İbn Battuta yurduna döndüğünde gezdiği uzak ülkelerde gördüğü garip olaylardan bahsedince sözleri alayla karşılanmış ve pek çok şeyi uydurduğu sanılmıştır. Gırnata'da görüştüğü Ebü'l-Berekât el-Billîfiki de onun asılsız haberler naklettiğini ileri sürmüştür. Seyyahın yola çıkarken derin bir kültüre sahip olmadığı ileri sürülse de gerek seyahat sırasında aldığı icazetler ve her sahada öğrendiği yeni bilgiler, gerekse önceki müelliflerin verdiği bilgileri güncelleştirme çabası onu tecrübeli bir âlim haline getirmiş ve yurduna döndüğünde seçkin bir danışman olarak sultanın meclisinde yer almasını sağlamıştır. İbn Battuta, Marko Polo ile birlikte Ortaçağ'ın en büyük iki seyyahından biridir. Hatta çok daha geniş bir alanı gezmesi, üç kıtada en önemli kültür merkezlerine ulaşması sebebiyle onu geride bırakmıştır. (İslâm Ansiklopedisi, 1999: 363)

İbn Battûta, "hiçbir yoldan iki kez geçmeme" kuralını benimseyerek, dünyanın olabildiğince çok yerini gezmiştir. Genellikle ticaret, Hac ve öğrenim gibi amaçlarla dolaşan çağdaşlarının tersine, yeni ülkeleri ve halkları tanıma güdüsüyle yola çıkmıştır. Önceleri bir din bilgini oluşundan, zamanla da gezgin olarak elde ettiği ünden yararlanarak, gezginliği aynı zamanda bir geçim kaynağına dönüştürmüştür. Bu durum

bir XIV. yüzyıl insanı için son derece yenilikçi bir bakış açısıdır. Ortaçağ'ın tekin olmayan dünyasında uçsuz bucaksız bir "milletler okyanusu"na açılan İbn Battûta, ilk hareket noktası durumundaki Fas'tan herhangi bir ödenek gelmeksizin, birçok sultan, hükümdar, vali ve yüksek görevliden aldığı cömert yardımlarla gezilerini hiç aksatmadan sürdürme imkânı bulmuştur. Çeşitli ülkelerin yaşam biçimleriyle ilgilenen meraklı bir gözlemci olarak, gördüklerini, resmî tarih yazımında pek ender rastlanan insani bir yaklaşımla anlatmıştır. (Güven, t.y. : 19-23)

İbn Battuta, gezdiği ülkelerin coğrafyası ve ekonomisi hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Fakat klasik bir coğrafyacı olmadığı için mesafeleri belirtmemiş, sadece yolculuğunun kaç gün tuttuğunu kaydetmiştir. İncelediği ana unsur insan olduğundan pek çok şehri "binaları sağlam, mescidi küçük" yahut "köhne bir kapısı var, kalenin iç kısmı boş" tarzında klişe cümlelerle geçiştirmiştir. (İslâm Ansiklopedisi, 1999: 363)

Dindar bir kimse olması itibariyle her gittiği yerde, din adamları ile tanışmış mukaddes makamları ziyaret etmiş, dini müesseseler hakkında malumat toplamıştır. Onun için seyahat aynı zamanda hem öğrenmek hem de öğretmek gibi bir eğitim sürecini de kapsamaktadır. (Macit, 2012: 2817) İbn Battûta gittiği şehirlerde genellikle yöneticileri ziyaret edip onlardan aldığı hediyelerle yol masraflarını karşılamıştır. Gittiği yerlerde şehirlerdeki bilginler, kadılar, dervişler ve sanatkârlar ile tanışmış, hepsinden de saygınlık görmüş ve tarihte Müslüman seyyahların en büyüğü olarak yerini almıştır.

İbn Battûta'nın inceleme konusu yaptığımız seyahatnamesi ve günümüze ulaşamayan iki eseri vardır.

- a. Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve'l-Esfâr:** Üzerinde çalıştığımız bu eser, meşhur adıyla er-Rihle, seyyahın memleketine döndükten sonra tanınmış âlimlerden İbn Cüzeyy el-Kelbî tarafından kaleme alınmıştır.
- b. Seçme Hadîsler:** Müellif bu eserini Birgi şehrinin sultanı Aydınoğlu Mehmed Bey'in isteği üzerine hazırlamıştır. Bu esere Müderris Muhyiddin'in yaptığı Türkçe şerh hâlâ kayıptır.
- c. El-Vasît fi ahhâri men halle Medînete Timentît:** İbn Sûde, İbn Battûta'nın er-Rihle'den başka Timentît şehrinde yetişen rical hakkında bilgi içeren bu eserini de zikreder. Ancak söz konusu eser günümüze ulaşamamıştır. (Macit, 2012: 2818)

Seyahatname'nin dili genelde sadedir ancak üç farklı anlatım tarzından bahsetmek mümkündür.

- Esere canlılık veren kısa cümleler ve yalın tasvirler İbn Battuta'nın kaleminden çıkmış olmalıdır. İbn Battuta, bazı araştırmacılara göre klasik tedrisattan geçmesine rağmen halktan biridir ve zaman zaman kaba sayılabilecek tasvirlerde bulunur, olayları sadece meraklı bir kişi gibi anlatır. Aslında pek çok seyyaha göre objektif sayılabilir. Afrika zencileriyle ilgili değerlendirmeleri bunun delilidir. Dikkatli bir gözlemcidir.
- İbn Cüzeyy'in etkisi. Kâtibin arada bir yaptığı açıklamalar ya manzumdur ya ilgili beldenin hatırlattığı bir anekdotdur ya da İbn Battuta'nın verdiği bilgileri düzeltir mahiyettedir. İbn Cüzeyy'in üslubu, gerek mukaddimeden gerekse metin içindeki açıklamalarından anlaşıldığı üzere biraz külfetlidir.
- Alıntı yapılan kaynakların etkisi. Seyahatname içinde genel akışa uymayan çok ayrıntılı bina tasvirlerinin geçtiği bölümler vardır. Mesela Dımaşk Emevi Camii'nin ve Kâbe'nin tasvirleri müellifin kendi anlatımından değildir.

Kitabın dikkat çekici bir yönü de çeşitli beldeler hakkında azımsanmayacak sayıda beyit ihtiva etmesidir. Seyahatname, bazı devlet ve müesseselerin karanlık kalan yönlerini aydınlatma hususunda önem taşımakla beraber tarih açısından bütünüyle güvenilir bir kaynak değildir. Mesela müellif Harizmşah Muhammed ile oğlu Celaleddin'i karıştırmakta ve ilk seyahatine ait bazı bilgileri ikinci seyahatinde görmüş gibi anlatmaktadır. (İslâm Ansiklopedisi, 1999: 363-364)

İbn Battûta'dan bahseden en eski müellifler Lisanüddin İbnü'l- Hatib, İbn Hacer el-Askalani ve İbn Haldûn'dur. İbnü 'l-Hatib, Abdülhadi et-Tazi tarafından yayımlanan bir mektubundan da anlaşıldığı üzere aslında İbn Battuta'yı çok iyi tanımaktadır ancak muhtemelen mesleki kıskançlıktan dolayı eserinde ona pek yer ayırmamıştır. Birkaç cümleden ibaret malumatı da hocası Ebü'lBerekat İbnü'l-Hac el-Billifiki'den naklen vermiştir. Aynı şekilde İbn Hacer el-Askalani de *el-İhâta*'yı kaynak göstererek onu bir iki cümleyle geçiştirmiş, İbn Haldûn ise ancak Vezir İbn Vüdrar el-Haşemi'nin bir uyarısı münasebetiyle adını anmıştır. İbn Battûta'nın hayatı ve şahsiyeti hakkındaki bilgilerin ana kaynağı kendi seyahatnamesidir. (İslâm Ansiklopedisi, 1999: 361)

BÖLÜM 1: ARAP YARIMADASI VE AFRİKA’NIN DOĞU SAHİLLERİ

İbn Battûta 28 yıl sürecek olan seyahatine 725 yılında başlamıştır. 22 yaşında doğum yeri olan Tanca’dan hareket etmiş ve ilk durak yeri olan İskenderiye’ye varana kadar çeşitli ülke ve şehirleri de ziyaret etmiştir.

1.1.Tanca-İskenderiye

1.1.1.Adlar

1.1.1.1.Kişi Adları

Ebû Saîd. (s.21)

Ebû Yusuf b. Abdülhak. (s.21)

Abdurrahman Ebû Tâşifn. (s.21)

Musa b. Osman. (s.21)

Yağmur Esen b. Zeyyân. (s.21)

Ebû Yahyâ. (s.21)

Ebû Abdullah Muhammed Nefzâvî. (s.22)

Ebû Abdullah b. Muhammed. (s.22)

Ebu’t-Tayyib. (s.22)

Ebû Abdullah Zübeydî. (s.22)

Muntasır b. Mes’ûd. (s.22)

Hacı Adûlî. (s.22)

Hacer b. Muhammed. (s.22)

Ebû Abdullah Züvâvî. (s.22)

Ebû Abdullah Muhammed b. Seyyid’n-Nâs. (s.22)

Ebu’l-Hasan. (s.23)

İbn Hacc Bilfikî. (s.23)

Ebu'l-Berekât Muhammed. (s.23)

Ebû Abdullah b. Kemâd. (s.23)

Ebû Abdullah Muhammed Ensârî. (s.24)

Hatip Ebû İshâk İbrahim Ribî. (s.24)

Ebû Ali Ömer b. Ali b. Kaddâh Hevârî. (s.24)

Ebû Ya'kûb Sûsî. (s.24)

Ali b. Habîb Tanûhî. (s.25)

Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Temîm. (s.25)

1.1.1.2.Yer Adları

Tanca: Fas'ın bir şehri. (s.21)

Tilimsân: Cezâyir ülkesine ait bir şehir.¹ (s.21)

Bicâye: Tilimsân yakınlarında bir şehir.² (s.21)

Kusantîne: Tunus yakınlarında bir şehir.³ (s.23)

Bûne: Tunus yakınlarında bir şehir.⁴ (s.23)

Tunus: Kuzey Afrika ülkelerindedir. (s.23)

Belleş (Velez): Endülüs şehirlerindedir.⁵ (s.23)

Sûsa: Tunus'tan 40 mil uzakta küçük, şirin bir sahil beldesidir. (s.24)

¹ **Tilimsân:** Güncel coğrafya kitaplarında Tlemsen şeklinde de yazılır. Yağmûresen burayı başşehir yaptı. Fas ile Tunus arasında Kuzey Afrika'nın önemli bir iktidar şehri olarak uzun zaman canlılığını korudu. Yeni Tlemsen, Oran'ın (Wahran) 120 km. güneybatısında, Fas sınırı yakınlarında Cezâyir şehridir.

² **Bicâye (Batı dillerinde Bougle):** Kuzeydoğu Cezâyir'de Kusantîne bölgesine bağlı bir şehir.

³ **Kusantîne (Constantine):** Cezâyir'de idarî bir bölgenin tümüne ve bu bölgenin başşehrine Kusantîne denmektedir.

⁴ **Bûne:** Antik adı Hippon'dur. Annâbe diye de bilinir. Bir liman şehri olan Bûne'nin o sırlardaki valisi, Ebû Yahyâ el-Hafsî'nin oğullarından Emir Fadl idi.

⁵ **Belleş:** Bugün Velez diye bilinen İspanyol şehridir. Malaga'nın doğusundadır.

Safakus: Tunus yakınlarında bir şehir.⁶ (s.24)

Kabis: Tunus yakınlarında bir şehir.⁷ (s.25)

Atrablus (Trablusgarb): Kuzey Afrika ülkelerindedir.⁸ (s.25)

Mislâte, Mısrâte ve Kusûr Sürt: İskenderiye yakınlarında yer alan şehirlerdir.⁹ (s.26)

1.1.1.3.Hayvan Adları

At: Tunus'ta at ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.24)

1.1.1.4.Hastalık Adları

Sıtma: İbn Battûta, Bicâye'ye geldiğinde sıtma hastalığına yakalanmıştır. (s.21)

1.1.2.Halk Edebiyatı

1.1.2.1.Şiir

Ali b. Habîb Tanûhî'nin Safakus beldesi hakkında on dizeden oluşan bir şiirine yer verilmiştir. (s.25)

Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Temîm'in Safakus şehrini anlatan dokuz dizeden oluşan şiirine yer verilmiştir. (s.25)

Bir şairin, Kabis şehrini anlatan beyitine yer verilmiştir. (s.25)

1.1.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

1.1.3.1.Dinî Eğitim Yapıları

Tunus'ta, Kütübyyîn Medresesi vardır. (s.23)

⁶ **Safakus (Sfax) ve Sûsa:** Eski Sfax şehrinin 9. yüzyılda inşa edilen kule ve surları bugün bile ayaktadır. Sûsa kabası ise Sousse olarak bilinir. Başşehir Tunus'un 70 mil güneydoğusunda kalan bu şehir, en eski kısımları 2. ve 3. yüzyıla varan kalıntılarıyla Hıristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir.

⁷ **Kabis, Kâbis** yahut şimdiki yazılışıyla **Gabes:** İbnü'l-Vezzân bu şehrin Roma yapımı olduğunu söyler. Tunus'un güneydoğusunda aynı adlı körfezin kıyısında bir vahadır. Hurma ağaçları, muz ve güzelliğiyle gezginleri büyüleyen bir yerdir.

⁸ **Atrablus:** Tripoli veya eski adıyla Tripolitanya bölgesinin merkezi. Bizim tarihimizde daha çok Trablusgarb diye bilinen yer.

⁹ **Mislâte:** İbnü'l-Vezzân bu yörede hurma ve zeytinin bol yetiştiğini vurgular. Yöre halkı o dönemde yöneticisini seçim usulüyle başa geçirmektedir. **Mısrâte:** Bugün **Mırrurâta** diye bilinen yerdir; Trablusgarb'ın 200 km doğusunda önemli bir ticaret merkezidir. Ticaret o zamanlar daha çok Venedik ile yapılmaktaydı. **Kusûr Sürt** bizim tarihimizde Sirte diye bilinir; Libya'nın kuzeyinde Mirurâta'nın güneydoğusunda Sidre (Sürt) körfezinin güney kıyısında bir kasabadır.

1.1.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

1.1.4.1.Evlenme

İbn Battûta Trablusgarb'a vardığında ikinci kez evlenmiş ve bir düğün âdeti olan düğünde yemek verme geleneğini gerçekleştirmiştir. (s.26)

1.1.5.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

1.1.5.1.Dinî Bayramlar

Dinî bayramlarımızda gerçekleştirilen bayram namazı ve akabindeki bayramlaşma geleneğinin Belleş¹⁰ ve Tunus'ta yapıldığını görüyoruz. Yine bayramlarda yeni ya da temiz kıyafetler giyme âdetine de rastlıyoruz. (s.23-24)

1.1.6.Sanat ve Zanaat

1.1.6.1.Meslekler

Hâkim, meslek adı olarak geçmektedir. (s.21)

1.1.6.2.El Sanatları

Kusantîne şehrinde vali, İbn Battûta'ya Baalbek kumaşından dokunmuş kaliteli bir ihram göndermiş, ucuna da iki altın dinar takmıştı. (s.23)

1.1.7.Mimari Yapılar

1.1.7.1.Dinî Mimari

Tunus'ta, Kütübyyîn Medresesi vardır. (s.23)

1.1.8.Kutsal Mekânlar

Tunus'ta, Zeytûne Câmii vardır.¹¹ (s.24)

Safakus şehrinde İmam Ebu'l-Hasan Lahmî Mâlikî'nin mezarı vardır. (s.24)

¹⁰ İspanya.

¹¹ **Zeytûne Câmii ve çevresi:** Bugün bile Tunus'ta yüksek dinî eğitim merkezi olma özelliğini yitirmemiştir.

1.1.9.Dinî Unsurlar

1.1.9.1.İbadet

İbn Battûta, Tilimsân'da iken oradan başka yere seyahat edip etmeme konusunda istihareye yatmıştır. (s.22)

1.1.10.Ulaşım Araçları

1.1.10.1.At

Tunus'ta at ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.24)

1.1.11.Madenler

1.1.11.1.Altın

Tunuslu tüccarlardan Muhammed b. Hacer, geride üçbin altın dinar¹² bırakarak vefat etti. (s.22)

Kusantîne şehrinde vali, İbn Battûta'ya Baalbek kumaşından dokunmuş kaliteli bir ihram göndermiş, ucuna da iki altın dinar takmıştı. (s.23)

1.2.İskenderiye

1.2.1.Adlar

1.2.1.1.Kişi Adları

Salâhaddîn. (s.29)

Zekeriyâ Ebû Yahyâ Lihyânî. (s.29)

Abdülvâhid. (s.29)

Mısrî. (s.29)

İskenderî. (s.29)

Ebû Zekeriyâ b. Ya'kûb. (s.29)

Ebû Abdullah b. Yâsîn. (s.29)

¹² **Dinar:** Altın liranın yaklaşık dörtte biri değerinde olan eski bir para.

İmâdüddîn Kindî. (s.29)
Vecîhüddîn Sanhâcî. (s.30)
Bintü't-Tinnisî. (s.30)
Şemseddîn. (s.30)
Şeyh Ebû Abdullah Fâsî. (s.30)
Şeyh Yâkût Habeşî. (s.31)
Ebu'l-Abbâs Mürsî. (s.31)
Ebu'l-Hasan Şâzilî. (s.31)
Melik Nâsır. (s.35)
İbn Revâha. (s.35)
Kadı Safiyyüddîn. (s.36)
Hatip Fahreddîn. (s.35)
Zeyneddîn İbnü'l-Vâiz. (s.36)
Fahreddîn b. Miskîn. (s.37)
Ebu'n-Necât. (s.37)
Emir Seyfeddîn Yelmelek. (s.37)
Seyyid Muhammed Mûla. (s.37)

1.2.1.2Lakap

Terevece köyü sakinlerinden Mübarek'in lakabı Zeynüddîn'dir. (s.36)

1.2.1.3.Yer Adları

İskenderiye: Sevimli, işlek ve güvenli limanı ile son derece düzenli bir şehir. (s.27)

Terevece: İskenderiye'ye yarım günlük mesafede büyük bir köy.¹³ (s.36)

Demenhûr: Zenginliği, güzelliği ve zarafetiyle meşhur bir şehirdir.¹⁴ (s.37)

Fovva: Manzarası güzel ve bağı, bahçesi güzel olan bir şehirdir.¹⁵ (s.37)

1.2.2.Halk Edebiyatı

1.2.2.1.Hikâyeler

Kadı Fahreddîn Rîgî'nin Hikâyesi:

Kadı Fahreddîn, kendini ilme adamış biridir. Bu adam Hicaz'a gitmek için yola çıkmış ve bir akşamüzeri İskenderiye'ye uğramıştır. Parası pulu olmadığı için uğurlu bir söz işitmedikçe şehre girmemeye karar verir. Herkes içeri girip kapıların kapanma zamanı gelince kapıcı, "Kadı içeri girsene!" dedi. O da "İnşallah kadı olurum!" cevabını verdi ve içeri girip bir medreseye sığındıktan sonra kendini kıraat ilmine adadı. Zamanla bilginler seviyesine ulaştı ve şöhreti her yere yayıldı. Sultanın da kulağına gitti. Sultan ansızın ona "Taklîd" gönderdi. Taklîd, kadılık belgesi demektir. Fahreddîn Rîgî böylece dileği olan kadılık görevine nail oldu. (s.29)

1.2.2.2.Menkıbeler

Şeyh Halîfe Menkıbesi:

Şeyh Halîfe bir gece rüyasında Peygamberimizi görür. Peygamberimiz Şeyh'e, "Halife! Bizim ziyaretimize gel!" diye buyurur. Bunun üzerine Halife, hemen Medine'nin yolunu tutar, Peygamber Mescidi'ne yaklaşır. Selâm Kapısı'ndan içeri girip "Tahiyetü'l-Mescid"¹⁶ denilen iki rekâtlık namazı kıldıktan sonra Peygamber Efendimiz'e selâm verir. Bir müddet burada kaldıktan sonra İskenderiye'ye geri döner. (s.30)

¹³ **Terevece:** Buhayra'ya bağlı bir köydür. Bugün Turûga diye bilinir. Burada Roma-Mısır döneminden kalan enteresan harabeler vardır. Seyyahtan sonraki kitaplarda ise burası Memlûk kumandanı Tumanbay'la ilgili tarihî kayıtlardan hatırlanır.

¹⁴ **Demenhûr:** Aşağı Mısır'ın kuzeyinde Buhayra bölgesinin merkezi olan şehir. Eski ismi, Hermapolis Parva'dır. Eski Demenhûr için İbn Cübeyr "geniş surlarla çevrili büyük bir şehir" diyor.

¹⁵ **Fovva** yahut Favvâ, Kefruşşeyh bölgesinin mescitleriyle ünlü şehirlerindedir. Rosetta (Reşîd) yöresinin 60 mil güneydoğusundadır.

¹⁶ **Tahiyetü'l-Mescid:** Kelime manasıyla "mabede selâm verme" şeklinde çevrilebilir, dini terim olarak Peygamberimizin "Sizden biriniz mescide geldiği zaman iki rekât namaz kılın" hadisine binaen câmiye girildiğinde hemen kılınan namazdır, farz değildir.

Şeyh Burhâneddîn Menkıbesi:

Şeyh Burhâneddîn, İbn Battûta'ya bir gün Hind, Çin ve Sind yörelerini ziyaret edeceğini söyler. Bu durum İbn Battûta'nın planlarında ve düşüncesinde hiç olmamasına rağmen gerçek olur ve oraları ziyaret eder. (s.31)

Büyük Veli Ebu'l-Hasan Şâzilî Menkıbesi:

Şeyh Ebu'l-Hasan her sene hacca giderdi. Son hac yolculuğuna çıktığı zaman hizmetçisine, cenaze için gerekli olan eşyaları yanına almasını söyledi. Hizmetçisi bunları neden yanına aldığını sorduğunda şeyh, "Humeysêrâ'da görürsün" diye cevap verdi. Bu bölgeye vardıklarında Şeyh Ebu'l-Hasan tepeden tırnağa yıkanarak iki rekât namaz kıldı. Namazın sonuna doğru ruhunu teslim etti ve oraya gömüldü. (s.31)

Şeyh Ebû Abdullah Menkıbesi:

İbn Battû'ta bir gece rüya görür ve bunu şeyhe yorumlatır. Daha sonra bu rüya aynı şeyhin yorumladığı şekilde gerçekleşir. (s.37)

1.2.2.3.Rüya

Şeyh Halîfe'nin rüyasında Peygamberimizi gördüğü anlatılmaktadır. (s.30)

İbn Battûta'nın rüyası ve daha sonra bunun gerçekleştiği anlatılmaktadır. (s.37)

1.2.3.Kalıplaşmış Sözler

1.2.3.1.Dua

Şeyh Ebu'l-Hasan Şâzilî gemiye bindiği vakit her gün "Hizbü'l-Bahr" adı verilen uzunca bir dua okur. (s.32)

1.2.4.Halk Bilgisi

1.2.4.1.Halk Ekonomisi

İskenderiye limanları yeryüzünde eşsiz olan deniz ticaret merkezidir. (s.27)

1.2.5.İnanışlar

Çocuklara verilen adların alinyazılarına uygun düştüğüne inanılır. (s.29)

İskenderiye'nin meşhur bilginlerinden Şeyh Ebû Abdullah namazda selâm verdiği zaman (görülmeven varlıklar tarafından) selâmına karşılık verildiği ve onun da bu selâmı işittiğine inanılır. (s.30)

1.2.6.Mimari Yapılar

1.2.6.1.Halk Mimarisi

İskenderiye Feneri, Fener kare şeklinde göğe uzanan dev bir yapıdır. (s.27)

İskenderiye beldesinin dört kapısı vardır; Bâbü's-Sidre, Bâbü'r-reşîd, Bâbü'l-Bahr ve Bâbü'l-Ahdar. (s.27)

Ulu Sütun, Amûdü's-Sevâfî diye bilinen tek parça halinde mermer bir sütundur. (s.28)

1.2.7.Geleneksel Unsurlar

İskenderiye beldesinin dört kapısı vardır. Bu kapılardan Bâbü'l Ahdar yalnız Cuma günü açılır ve halk oradan mezar ziyaretine gider. (s.27)

1.2.8.Kutsal Mekânlar

İskenderiye'nin Fovva şehrinde meşhur veli Ebu'n-Necât'ın mezarı bulunmaktadır. (s.37)

Şeyh Ebû Abdullah Mürşidî'nin zaviyesi Fovva şehrine yakındır. (s.37)

1.2.9.Dinî Unsurlar

1.2.9.1.Tarikat

İskenderiye'de Şâzilî'ye tarikatının varlığından bahsedilmektedir. (s.32)

1.2.9.2.Dinî Karakterler

Veli: İskenderiye'de yaşamış Şeyh Ebû Abdullah Fâsî, büyük velilerdendir. (s.30)

Veli: Ebu'l-Hasan Şâzilî, İskenderiye'nin velileri arasındadır. (s.31)

Veli: İskenderiye'nin Fovva şehrinde meşhur veli Ebu'n-Necât'ın mezarı bulunmaktadır. (s.37)

Ermiş: İskenderiye’de Şeyh Ebû Abdullah el-Mürşidi¹⁷ adında bir ermiş, onu ziyarete giden herkese çeşitli ikramlarda bulunur, içlerinden ne geçiriyorsa hemen karşılarında hazır eder. Büyük velilerdendir. (s.36)

1.2.10.Renkler

Siyah: Siyah yünden bir cübbenin kullanıldığından bahsedilir. (s.37)

1.2.11.Tarihi Olay

727 senesinde¹⁸ İskenderiye’de Müslümanlarla Hıristiyan tacirler arasında bir kavga çıkmış, Hıristiyanlar şehirde 36 kişiyi öldürmüş ve cesetlerini asmışlardır. (s.34)

1.2.12.Madenler

1.2.12.1.Altın

Fas yöresi her sene yaklaşık 12.000 altın dinar vergi öder. İskenderiye’nin köylerinde ise 72.000 altındır. (s.36)

Fahreddîn b. Miskîn, İskenderiye kadılığına geçmek için 25 bin dirhem¹⁹ yani 1000 altın vermiştir. (s.37)

1.2.12.2.Demir

Şeyh Ebu’l-Hasan Şâzilî’nin sürekli okuduğu duanın içinde demir geçmektedir. (s.32)

Kadı İmâdüddîn’in boynuna demir halka geçirerek işkence ederler. (s.35)

1.2.13.Ulaşım Araçları

1.2.13.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.32)

¹⁷ **Şeyh Ebû Abdullah el-Mürşidi:** Dönemin siyasetçileri arasında itibarlı, yoksulları ağırlamaktan zevk alan, çok bilgili biri olduğu bildiriliyor.

¹⁸ Hicrî 727, miladî 1327’ye denk düşüyor.

¹⁹ **Dirhem:** 1. Okkanın dört yüzde birine eşit olan, 3,207 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü. 2. Bir tür gümüş para.

1.3.Kahire-Mısır

1.3.1.Adlar

1.3.1.1.Kişi Adları

Sadreddîn Süleyman Mâlikî. (s.39)

İzzeddîn Melîhi. (s.39)

İzzeddîn b. Uşmuneyn. (s.40)

Ebu'l-Kasım b. Bennûn Mâlikî. (s.40)

Şerefüddîn Demîrî. (s.40)

Şeyh Merzûk. (s.40)

Ebu'l-Feth b. Vekî. (s.40)

Ebû Muhammed Ruşâtî. (s.41)

Ebû Muhammed Dimyâtî. (s.41)

Şeyh Cemaleddîn Sâvî. (s.42)

Şeyh İbn Nu'mân. (s.43)

1.3.1.2.Yer Adları

Nehrâriye: Geniş bir alana kurulu güzel sokakları ve pazarlarıyla eşsiz bir şehir.²⁰ (s.39)

Abyâr: Mescitleri çok olan hayli eski bir şehir.²¹ (s.39)

Mahalle-i Kebîre: Büyük ve güzel bir şehirdir.²² (s.40)

Bürüllüs: Mahalle-i Kebîre civarında bir şehir.²³ (s.40)

Maltîm: Bürüllüs yakınlarında bir kasaba.²⁴ (s.41)

Nesterev: Bürüllüs yakınlarında bir yer.²⁵ (s.41)

Tinnîs: Eskiden meşhur ve büyük bir şehirmiş; şimdi haraptır.²⁶ (s.41)

²⁰ **Nehrâriye:** İbn Dukmâk bu şehri Nahrîriye diye kaydeder. Buranın büyüklüğünden, güzel çarşılarından, mâristanlarından, hanlarından bahseder ve ticaretin canlılığına dikkat çeker.

²¹ **Abyâr:** Dönemin yazarları, Abyâr'ın ticarî canlılığından ve kaliteli kumaşlarından bahseder.

²² **Mahalle-i Kebîre:** Bugün el-Mahalletü'l-Kübrâ diye bilinen yerdir. Garbiye bölgesinin idari merkezidir. Ortaçağlarda dokumacılık ürünlerinin satıldığı merkezlerdendir.

²³ **Bürüllüs (Burlus ya da Burullus):** Bürüllüs Gölü ile deniz arasında kalan uzun çıkıntıya verilen isim.

²⁴ **Maltîm:** Baltim'in diğer bir telaffuzu. Burası, Bürüllüs'e ait Ma'mûriye yöresinin idari merkezidir. İbn Battûta Tinnîs Gölü (Minzâle Gölü) ile Bürüllüs Gölü'nü birbirine karıştırmıştır.

²⁵ **Nesterâve:** Bu şekilde kaydedilen bir yer var İbn Dukmâk'ın kitabında. Burası deniz ile göl arasında ve Nil'e yarım gün mesafedeymiş.

²⁶ **Eski Tinnîs:** 10. ve 11. yüzyıllarda Mısır'da giyim endüstrisinin merkeziydi. Haçlı talanları esnasında epey harap olduysa da bu özelliğini uzun bir süre devam ettirdi. Şehirde elbiselik ince ve kaliteli kumaşlar dokunuyordu.

Dimyat: Geniş bir sahaya kurulmuş güzel bir şehirdir. Halk, “Zimyat” der.²⁷ (s.41)

Eşmünü’r-Rummân²⁸: Bu beldede çok nar yetiştiği için bu yöreye Rummân adı verilmiştir. (s.43)

Semennûd: Nil kenarında bulunan bir şehir. (s.43)

Fâriskûr: Nil nehri yakınlarında bir kasaba. (s.43)

1.3.1.3.Coğrafi Yer Adları

Nehrâriye ile Abyâr şehirleri arasından Nil Nehri geçer. (s.39)

Buhayratü Tinnîs: Maltîm’e kıyısı olan bir göldür. (s.40)

Berzah: Denizle Nil Nehri’nin birleştiği yerde bulunan bir ada. (s.41)

1.3.1.4.Hayvan Adları

Balık: İskenderiye’nin Mahalle-i Kebîre adlı beldesi “Bûri” denilen balık bol miktarda bulunur. (s.40)

Manda: Dimyat yöresinde manda sütü bulunur. (s.41)

Koyun: Dimyat yöresinde koyunlar gece gündüz otlamaktadır. (s.41)

1.3.2.Halk Edebiyatı

1.3.2.1.Menkıbeler

Bürüllüs Kadısı İle İlgili Menkıbe:

Bürüllüs kadısı ermiş bir adamdır. Geceleyin Nil kenarına gelip abdest alarak namaz kılmaya niyet edince birinin şu beyitleri okuduğunu işitir:

“Aranızda oruç tutan iyiler olmasa,

Olmasa aranızda her gün Kur’an okuyan,

Bir seher vakti batardınız toprağa,

Aymaz, aldırılmaz bir kavim olduğunuzdan!”

²⁷ **Dimyat:** O dönemlerde beynelmilel ticaretin gözbebeği idi. Buraya Nil’in ve Mısır’ın anahtarı denilebilir. Haçlılar tarafından 1218 ve 1219’da kuşatıldı ve alındı. Haçlılar iyice içerilere dağılmak istediler ama mahvoldular. 8 Eylül 1221’de şehir Memlûk sultanına teslim edildi.

²⁸ **Eşmünü’r-Rummân:** Tarihçi Ebû’l-Fidâ, “Eşmûn Tanâh” diye de tanınan bu şehrin Dimyat’a yakın bir yerleşim birimi olduğunu belirtiyor.

Kadı namazı bitirip etrafına baktığında ise kimseyi göremez ve duyduğu sesin Tanrı'dan gelen bir uyarı olduğunu anlar. (s.41)

Şeyh Cemaleddîn Menkıbesi:

Şeyh Cemaleddîn Dimyat şehrine geldiği zaman mezar ziyaretinde bulunur. Bu esnada kadı ile karşılaşır ve aralarında şu diyalog geçer:

“Bid’atçı, sapkın şeyh sen misin?” diye çıkışır.

“Sen cahil bir kadısın! İnsanın ölüsüne hürmet etmenin dirisine hürmet etmek gibi olduğunu bildiğin hâlde, hayvanınla mezarlar arasında geziyorsun!” cevabını verir.

Kadı:

“Senin sakalını tıraş etmen bundan da fenadır!” deyince şeyh, bir çığlık atar ve çenesi siyah gür bir sakalla dolar. Şeyh ikinci kez çığlık atar ve yüzünde güzel bir aksakal zuhur eder. Üçüncü kez çığlık attığında ise en baştaki gibi sakalsız görünür. Bunun üzerine kadı, şeyhin elini öper ve onun müritleri arasına girip şeyh için bir tekke yaptırır. (s.43)

1.3.2.2.Şiir

Ünlü şair Ebu'l-Feth b. Vekî'nin Tinnîs yöresi ile ilgili sekiz dizeden oluşan bir şiirine yer verilmiştir. (s.40)

Bürüllüs kadısı geceleyin abdest alırken ilahî bir ses işitir. Bu sözleri bir dörtlükte anlatır. (s.41)

1.3.3.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

1.3.3.1.Şenlik

Kahire'nin Abyâr şehrinde halk, Şaban ayının 29. günü ikindi namazından sonra kadı efendinin evinde toplanır ve hep birlikte kasaba dışında ay gözetleme için yapılmış, halı ve kilimle döşenmiş gayet yüksek bir yere giderler. Kadı ve yanındakiler orada hayvandan inip hilâli gözetlerler. Akşam namazını kıldıktan sonra şehre dönerler. Bu şenlik her sene tekrarlanır. (s.40)

1.3.4.Mimari Yapılar

1.3.4.1.Halk Mimarisi

Eşmünü'r-Rummân beldesi, Nil'in oluşturduğu körfezlerden birinin üzerine kurulmuştur. Ahşap bir köprüsü vardır. (s.43)

1.3.5.Mutfak Kültürü

Dimyat yöresinde manda sütü bulunur. (s.41)

1.3.6.Bitkiler

1.3.6.1.Meyveler

Hurma: İskenderiye'nin Mahalle-i Kebîre adlı beldesinde hurma bulunur. (s.40)

Muz: Dimyat yöresinde ise muz ağacı. (s.41)

Nar: Eşmünü'r-Rummân beldesinde nar yetişir. (s.43)

1.3.7.Geleneksel Unsurlar

Kahire'nin Abyâr şehrinde halk, Ramazan'ın başlayıp başlamadığını anlamak için ay gözetledikleri güne “yevm-i rakebe” demektedirler.²⁹ Şehrin örf ve âdeti gereğince halk, Şaban ayınının 29. günü ikindi namazından sonra kadı efendinin evinde toplanır. (s.39)

Şeyh Cemaleddîn Sâvî'nin tekkesinden olanlar, sakal ve kaşlarını tıraş ederler. (s.42)

Şetâ diye bilinen ziyaretgâhı Mısır halkı senenin belirli günlerinde ziyaret eder. (s.43)

1.3.8.Kutsal Mekânlar

Bürüllüs'te Şeyh Merzûk'un kabri vardır. (s.40)

Nesterev'de ermiş Şeyh Şemseddîn Felevî'nin tekkesi vardır. (s.40)

Berzah Adası'nda bir mescit ve tekke vardır. (s.41)

Dimyat'ta Kalenderiyye tayfasının önderi Şeyh Cemaleddîn Sâvî'nin³⁰ tekkesi vardır. (s.42)

²⁹ **Yevm-i Rakebe:** Süvariler Günü anlamına gelir. O gün ileri gelenler at sırtında dolaştığı için doğru bir isimlendirme olabilir. Ama yöre lehçesinin tesiriyle aslı “Rakabe” iken Kaf harfi Kâf'a dönüşmüşse bu tamlamanın asıl anlamı Gözlem Günü'dür. İkinci ihtimali daha doğru buluyorum.

Dimyat'ta Şetâ adıyla bilinen ziyaretgâh, çok uğurlu bir yerdir. (s.43)

1.3.9.Dinî Unsurlar

1.3.9.1.Tarikat

Şeyh Cemaleddîn'in tarikatına girenler saç ve sakallarını tıraş ederler. (s.42)

1.3.9.2.Tekke

Berzah adasındaki tekkede derviş ve ermişlerden oluşan bir cemaat vardır. (s.42)

Dimyat'ta Şeyh Cemaleddîn Sâvi'nin tekkesi vardır. (s.42)

1.3.9.3.Dinî Karakterler

Veli: Mahalle-i Kebir yöresinde veliler bulunmaktadır. (s.40)

Derviş: Berzah adasındaki tekkede derviş ve ermişlerden oluşan bir cemaat vardır. (s.42)

Ermiş: Berzah adasındaki tekkede derviş ve ermişlerden oluşan bir cemaat vardır. (s.42)

1.3.9.Ulaşım Araçları

1.3.9.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.41-43)

1.3.9.2.Tekne

Tekne ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.43)

1.4.Mısır

1.4.1.Adlar

1.4.1.1.Kişi Adları

İbn Cüzeyy. (s.45)

Nâsıreddîn b. Nâhîd. (s.45)

Ebû Abdullah Şâfiî. (s.46)

³⁰ **Cemaleddîn Sâvi**: 1210 ile 1255 arasında Şam'da eğitim gördü. Cavlakıyye tarikatının piridir.

Melik Mansûr Kalâvûn. (s.46)
Kutrubî. (s.47)
Seyyide Nefîse. (s.48)
Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs Şâfiî. (s.48)
Amr b. Âs. (s.50)
Seyfeddîn Kalâvun Sâlihî. (s.51)
Emir Bük Tûmûr (Bey Timur). (s.51)
Argûn Devâdâr. (s.51)
Tuştu. (s.51)
Cemâlî. (s.51)
Bedreddîn b. Bâb. (s.51)
Cemaleddîn. (s.51)
Tokuz Dûmûr. (s.51)
Hicazlı Bahâdûr. (s.52)
Kavsûn. (s.52)
Beştekin. (s.52)
Kadı Fahreddîn Kıbtî. (s.52)
İmam İbn Cemâa Bedreddîn. (s.52)
Takıyyüddîn b. Ahnâî. (s.52)
İmam Şemseddîn Harîrî. (s.52)
Şemseddîn İsfahânî. (s.53)
Şerefüddîn Zevâvî. (s.53)
Burhâneddîn. (s.53)
Rûkneddîn b. Kavba' Tûnusî. (s.53)
Şemseddîn b. Adlân. (s.53)
Bahâneddîn b. Akîl. (s.53)
Gırnatalı Esîrüddîn Ebû Hayreddîn b. Akîl. (s.53)
Menûflü Bedreddîn Abdullah. (s.53)
Safakuslu Burhâneddîn. (s.53)
Kırmanlı Kıvâmüddîn. (s.53)
Tâceddîn b. Hannâ. (s.53)
Mecdüddîn Aksarâyî. (s.53)

Şeyh Cemâleddîn Huvayzâî. (s.53)

Seyyid Şerif Bedreddîn Hüseyinî. (s.53)

Mecdüddîn b. Haremî. (s.53)

Necmeddîn Sehertî. (s.53)

1.4.1.2.Lakap

Mısır sultanı Seyfeddîn Kalâvun Sâlihî'ye "Melik Nâsır Ebu'l-Feth" de denilir. Babası Melik Mansûr'dur. Melik Sâlih, Kalâvun'u 1000 dinara satın aldığı için bu sultana "elfi" (binli, binlik) lakabı verilmiştir. (s.51)

1.4.1.3.Yer Adları

Mısır: Şehirlerin anası, Firavun'un diyarı son derece bayındır bir şehirdir.³¹ (s.45)

Karâfe: Mısır'da çok bereketli bir yer.³² (s.47)

1.4.1.4.Coğrafi Yer Adları

Nil Nehri: Suyunun lezzeti, geniş bir alana yayılışı ve sağladığı büyük imkânlar sebebiyle dünya nehirlerinin hepsinden üstündür. Deniz diye adlandırılan başka akarsu yoktur. Hak Teâlâ, Yüce Kur'an'ında Nil'i "Yemm" diye anıyor. "Yemm" eski dilde deniz demektir. (s.48)

1.4.1.5.Hayvan Adları

Deve: Mısır'da develerle su taşındığı anlatılmaktadır. (s.46)

Deve: Mısır'da Mahmil günü deve gezdirilmektedir. (s.54)

1.4.2.Halk Edebiyatı

1.4.2.1.Hikâyeler

Kadılarla İlgili Hikâye:

Melik Nâsır her Pazartesi ve Perşembe günleri dört kadıyı sol tarafına alarak meclis kurar ve halkın şikâyetlerini dinler. Burada önce Şâfiî kadısı, sonra Hanefî, daha sonra

³¹ **Mısır şehri:** İbn Battûta zamanında da Mısır şehri (Medînet-i Mısır) daha önce işaret ettiğimiz gibi Kahire anlamına geliyordu. İslâmî dönemde dört şehrin bir araya gelmesiyle Kahire oluşmuştur. Birincisi, Mısır fatihi Amr b. Âs tarafından kurulan Fustât'tır. İkincisi Abbâsilerden Sâlih b. Ali tarafından kurulan Asker'dir. Üçüncüsü Ahmed b. Tolûn tarafından kurulan Katâyı'dır. Dördüncüsü Fâtîmî hükümdarı el-Muizz Lidinillah'ın kumandanı olan Sicilyalı Cevher tarafından kurulan Kahire'dir.

³² **Karâfe:** Bugün bile Kahire'nin en ilginç semtlerindedir. Bir kısmı mezarlıktır ve insanlar üstü kapatılmış kabirlerde yaşar. Fatîmî ve Memlûklü dönemlerinin en garip yapıları Karâfe, Cebel-i Mukattam, Kal'a ve Ezher civarındadır.

Mâlikî, en sonunda da Hanbelî kadısının oturması âdettendir. Bir gün aralarında oturma düzeni ile ilgili bir anlaşmazlık çıkar ve bunu Melik Nâsır çözer. (s.53)

1.4.2.2.Rivayetler

Mısır'da Karâfe adında çok bereketli bir yer var. Kurtubî ve diğer bilginlerin rivayet ettiğine göre, Tanrı'nın va'diyle cennet bahçelerinden biri olacaktır. (s.47)

Eski bir anlatıya göre; Tufandan önce Mısır hükümdarlarından biri, gördüğü rüyanın verdiği dehşet ve korkudan ötürü, Nil'in batısında Ehramları yaptırır. Devrin müneccimlerine ileride ehramın bir tarafından delik açılıp açılmayacağını sorar. Müneccimler, kuzey tarafından bir delik açılacağını söyleyerek yerini gösterirler. Ayrıca bu iş için ne kadar masraf gerekeceğini de ilâve ederler. Bunun üzerine hükümdar lüzum görülen meblağın delik için belirlenen bölüme konulmasını emreder. Rivâyete göre, hükümdar bu koca binaya büyük emek sarfetmiştir. Tahta geçen başka bir hükümdar bir gün bu ehramın yıkılması istenir. Bazı Mısır bilginleri bundan vazgeçmesini tavsiye etmişse de ısrar ederek kuzeyden bir delik açılmasını ister. O taraftan ateş yakılarak sirke dökülür. Bugün mevcut olan delik açılıncaya kadar mancınık atılır ve daha önce saklanan para bulunur. Halife, parayı tarttırır. Bir de bakalar ki deliğin açılması için yapılan masraf, tam bu paraya denk düşüyor! (s.50)

1.4.2.3.Şiir

İbn Cüzeyy'in anlattığına göre, bir şairin Mısır hakkında yazdığı bir dördlülüğü vardır. (s.45)

Şair Nâsireddîn b. Nâhîd'in Mısır'ı anlattığı bir şiirine yer verilmiştir. (s.45)

1.4.3.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

1.4.3.1.Şenlik

Mısır'da Melik Nâsır'ın incinmiş elinin iyileşmesi sebebiyle bir şenlik düzenlenmiştir. Çarşılar süslenmiş, dükkânların önüne nefis kumaşlar, ipek elbiseler asılmıştır. Şenlik birkaç gün böyle devam etmiştir. (s.46)

1.4.3.2.Kutlamalar

Mahmil Günü, Mısır'da Mahmil devesinin gezdirildiği, sokakların dolup taşıdığı seyirlik bir gündür. Dört mezhebin başkadıları, bilginler ve diğer devlet büyükleri hayvanlarına binerek beraberce Melik Nâsır'ın ikamet ettiği yere, kale kapısına gelirler. "Mahmil"

denilen yük, bir deve üzerindedir. En önde o sene hac için tayin edilen emirle beraber yola çıkartırlar. Emir yanında epey bir asker ile develere binmiş sakalar bulunur. Kadın, erkek toplanır Kahire ve Mısır'ı (Fustât'ı) dolaşırlar. Sürücüler, develeri çeşitli seslerle harekete geçirerek önde yürürler. Haccın sembolü olan Mahmil, Recep ayında sokakları şenlendirmeye başlar. (s.54)

1.4.4. İnanışlar

Hind halkı, Kenk (Ganj) nehrinin cennetten çıktığına inanır. (s.49)

Tufandan önce zuhur eden bütün bilimlerin Yukarı Mısır'daki Saîd bölgesinde oturan ve "Ahnûh" diye adlandırılan 1. Hermes'ten yani İdrîs Peygamber'den çıktığı zannedilmektedir. Bu inanişe göre; gök cisimlerin yörüngesi, hareketleri ve yüksek tözler hakkında ilk fikir beyan eden de odur. Tapınaklar inşa ederek Cenâb-ı Hakk'ı zikreden ve halka tufan uyarısında bulunan insanın da o olduğu söylenir. (s.50)

1.4.5. Giyim-Kuşam-Süslenme

Mısır'ın ileri gelenlerinden Kirmanlı Kıvâmüddîn, yünden yapılmış bir cübbe giyer ve siyah sarık sarardı. (s.53)

1.4.6. Mimari Yapılar

1.4.6.1. Dinî Mimari

Amr b. Âs Câmii, herkesçe bilinen muazzam bir yapıdır. Orada şehir halkı Cuma namazı kılar. (s.46)

Meşhed-i Mukaddes, Hz. Hüseyin b. Ali'nin kutlu başının gömüldüğü ziyaretgâh. (s.48)

Ehramlar ve Berâbî denilen tapınaklar, dünyanın en ünlü ve esrarengiz binalarıdır. Bilimin ve sanatların kaybolmasından korkarak ilk defa ehram ve "Berâbî"yi (tapınakları) inşa edip onların duvarlarına sonsuza kadar kalsın diye bütün sanat ve bilim âletlerini tasvir eden, hattâ bilimsel bilgileri özel yazılar hâlinde nakşetmişlerdir. (s.49-50)

Ehram: Ehramlar³³ sert yontma taştan yapılmıştır. Gayet yüksektirler. Koni biçiminde, aşağısı geniş, yukarısı dardır. Kapılar yoktur, nasıl yapıldığı bilinmemektedir. (s.50)

³³ **Ehram:** Mısır firavunlarının piramit biçimindeki mezarlarına verilen isimdir.

1.4.7.Geleneksel Unsurlar

Her tekkenin bir şeyhi ve muhafızı vardır. Gelenekleri çok ilginçtir. Meselâ yemek âdetler şöyledir:

Zaviyenin hizmetçisi sabahleyin gelir ve her derviş ona arzu ettiği yemeği açıklar. Yemek için toplandığı vakit herkesin önüne ekmekle, yalnız kendine ait ayrı bir kap içinde çorbası konulur. Dervişler günde iki öğün alır. Cuma gecesi tatlı verilir. Her birine yazlık ve kışlık elbise giydirilir. Adam başına 20 ilâ 30 dirhem arasında aylık bağlandığı gibi, çamaşırları yıkamak için sabun ve hamam parası, hattâ yakacağı kandilin yağı dahi verilir. Bunlar bekârdır. Evlilerin tekkesi ayrıdır. Bunların beş vakit namazda hazır bulunması, tekkede yatması, tekke içinde büyük kubbeli bir odada toplanması şarttır! Âdetleri gereğince her biri kendine ait seccade üzerine oturur. (s.47)

Melik Nâsır ve kadıların mecliste oturma düzeni; önce Şâfiî kadısı, sonra Hanefî, daha sonra Mâlikî, en sonunda da Hanbelî kadısı şeklindedir. Böyle oturmaları âdettendir. (s.53)

1.4.7.Kutsal Mekânlar

Amr b. Âs Câmii, herkesçe bilinen muazzam bir yapıdır. Orada şehir halkı Cuma namazı kılar. (s.46)

Mısır'da tekkeler her yeri kaplamıştır. Bu yörede zaviye ve tekkeye hankah denir. (s.46)

Mısır'da Melik Mansûr Kalâvûn'un türbesi vardır. (s.46)

Karâfe, Mısır'da çok bereketli bir yer. Rivayete göre Tanrı'nın va'diyle cennet bahçelerinden biri olacaktır. (s.47)

Mısır halkı Karâfe Kabristanı'nda güzel kubbeler inşa etmişler, bunların etrafını duvarla çevirmişlerdir. Bu hâliyle mezarlar tıpkı eve benzemektedir.³⁴ (s.47)

Meşhed-i Mukaddes, Hz. Hüseyin b. Ali'nin kutlu başının gömüldüğü ziyaretgâh.³⁵(s.48)

Hz. Ali soyundan gelen Zeyd b. Ali'nin kızı Seyyide Nefise'nin türbesi mimarî açıdan eşsizdir, etrafa ışık saçır sanki! (s.48)

³⁴ Bugün de durum eskisi gibidir.

³⁵ **Hz. Hüseyin'in başı:** Seyyidüşşühedâ Hüseyin, 10 Muharrem 61/10 Ekim 680'de Kerbelâ'da şehit oldu; kesik başı aile efradıyla beraber Dimaşk'a getirildi; 1153'te Askalân ve Filistin'in bazı bölümleri Haçlılar tarafından kuşatılınca Mısır'da hüküm süren Fâtîmî halifeleri Şam'ın düşmesinden endişe ederek Hz. Hüseyin'in kesik başını Mısır'a getirdiler. Bu kutsal emanet için muhteşem bir türbe yaptılar.

Şâfii mezhebinin önderi İmam Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs Şâfii Hazretleri'nin türbesi de Mısır'dadır.³⁶ (s.48)

Mısır'da dönemin sultanı Seyfeddîn Kalâvun Sâlihî, Kahire dışında Siryâkûs'ta bulunan büyük tekkeyi yaptırmıştır. Bu tekke, alçıdan yapılmış zarif nakışlara sahip olmak yönüyle dünyada eşsizdir. (s.51)

1.4.8.Dinî Unsurlar

1.4.8.1.Tekke

Mısır'da tekkeler her yanı kaplamıştır. Orada zaviye ve tekkeye “hankah” denir. (s.46)

Mısır sultanı Fas şehrinin dışında bir tekke yaptırmıştır. (s.51)

1.4.8.2.Dinî Karakterler:

Derviş: Tekkede bulunan derviler her gün hizmetçilere arzu ettikleri yemekleri söylerler. (s.47)

1.4.9.Madenler

1.4.9.1.Gümüş

Meşhed-i Mukaddes diye bilinen ziyaretgâhın kapısındaki levhalar ve halkalar saf gümüştedir. (s.48)

1.4.10.Ulaşım Araçları

1.4.10.1.Gemi

Mısır'da Nil nehrinde sultana ve halka ait 36.000 geminin dolaştığı anlatılır. Ayrıca Nâsireddîn b. Nâhid'in şiirinden gemi adı geçmektedir. (s.46)

1.4.10.2.Deve

Mısır'da develerle su taşındığı anlatılmaktadır. (s.46)

Eşya ve insanların taşınması için devenin kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.51)

³⁶ İmam Şâfîî Türbesi: Şu anda mevcut Şâfîî Türbesi gerçekten süslü bir binadır. İlk yapılışı 607/1210'a kadar uzanmaktadır. Asıl türbeye uzun, koridorumsu bir girişten sonra varılıyor. Bulunduğu semt çok bakımsızdır.

1.5.Mısır-Gazze

1.5.1.Adlar

1.5.1.1.Kişi Adları

Tâceddîn b. Hannâ. (s.55)

Hz. Ali Ebû Tâlib. (s.55)

Şeyh Ebûbekr Acemî. (s.55)

Hasîb. (s.55)

Fahreddîn Nüveyrî Mâlikî. (s.57)

Emir Şemseddîn. (s.57)

Şerefüddîn b. Abdurrahîm. (s.58)

Ebu'l-Abbas b. Abdüzzâhir. (s.58)

Nâsireddîn. (s.58)

Mecdüddîn. (s.58)

Vâhidüddîn. (s.58)

Hatîb Nüreddîn. (s.58)

Abdurrahîm Kınâvî. (s.59)

Kadı Cemâleddîn b. Sedîd. (s.59)

Hatip Fethüddîn b. Dakîki'l-Î'd. (s.59)

Bahâeddîn Taberî. (s.59)

Hüsâmeddîn Maşâtî. (s.59)

Buhâneddîn b. Abdülazîz. (s.59)

Burhâneddîn İbrahim Endelüsî. (s.59)

Şeyh Nüreddîn Ali. (s.59)

Şeyh Abdülvâhid Miknasî. (s.59)

Musa. (s.60)

Muhammed Merrâkeşî. (s.60)

1.5.1.2.Lakap

Asyût'ta kadılık yapan Şerefüddîn b. Abdurrahîm'in lakabı "Mâsemme"dir. Şerefüddîn kadı iken fakirin biri müracaat ettiğinde "Hâsıl Mâ Semme" demiş, yani "Şu anda bir şey kalmadı." Böylece bu söz ona lakap olmuş. (s.58)

1.5.1.3.Yer Adları

Münyetü'l-Kaid: Nil Nehri kenarında küçük bir kasaba. (s.55)

Bûş: Keten bakımından zengin olan, Nil Nehri yakınlarında bir şehir. (s.55)

Delâs: Ketenin bolca yetiştiği Nil Nehri yakınlarında bir şehir. (s.55)

Bibâ: Mısır yakınlarında bir şehir. (s.55)

Behnese: Mısır yakınlarında şirin bir şehir. (s.55)

Münyetü İbn Hasîb: Nil kıyısında kurulu olan bir belde. (s.55)

Menlevî: Nil yakınlarında küçük bir kasaba. (s.57)

Menfelût: Nil kenarında manzarası güzel bir şehir. (s.57)

Asyût: Çarşıları geniş ve bereketli bir belde. (s.58)

Ihmîm: Gayet büyük ve sağlam binalara sahip olan bir şehir. (s.58)

Hû: Nil kenarında büyük bir şehir. (s.58)

Kınâ: Hû şehrinin yakınında küçük bir belde. (s.59)

Kûs: Pek çok hayratı olan büyük bir şehirdir. (s.59)

Aksûr: Küçük ve güzel bir kasaba. (s.59)

Erment: Nil kenarında, her yeri bahçelerle çevrili küçük, şirin bir belde. (s.59)

Dagîm: Çöl adı. (s.60)

Edfû: Ayzâb yakınlarında bir şehir. (s.60)

Ayzâb: Büyük bir yerleşim yeridir.³⁷ (s.60)

Mısır'dan Gazze'ye varana kadar uğranılan şehirler: Belbeys, Sâlihiye, Sevâde, Verrâde, Mutaylab, Arîş, Harrûba ve Katyâ'dır. (s.61)

1.5.1.4.Hayvan Adları

Deve: Devenin yolculuk esnasında kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.60)

1.5.2.Halk Edebiyatı

1.5.2.1.Hikâyeler

Vali Hasîb'in İlginç Hikâyesi:

Abbâsi halifelerinden biri, Mısır halkına kızarak onları küçümsemek amacıyla kölelerinden en değersizini oraya vali yapar. Köle Hasîb, vali olduktan sonra halka iyi

³⁷ **Ayzâb:** Özellikle 11. yüzyılla 14. yüzyıl arasında Mısır'ın Yemen ve Hindistan'a açılan en büyük limanıydı. Burası Mısır Memlûk sultanı tarafından 1426 yılında yıkıldı. Bundan sonra Savâkin, onun yerini tutacaktı.

davranır, gelen misafirlerini ve halkı hediyelere boğar. Bunu duyan halife, Hasîb'in gözlerine mil çekilip bir sokağa bırakılmasını emreder. Bir gün gözleri oyulan Hasîb'in yanından geçerken bir şairin ona şiir okuması nedeniyle Hasîb hediye olarak yakut bir yüzük verir. Şair bu yüzüğü kuyumculara götürür ve kuyumcular bu yüzüğün ancak bir halifeye ait olabileceğini söyleyip durumu hükümete haber verirler. Şair yüzüğü kimden ve nasıl aldığını halifeye anlatır. Bunun üzerine halife yaptığına pişman olarak Hasîb'i huzuruna çağırıp ona türlü hediyeler verir. (s.56)

Bir Minberin Hikâyesi:

Melik Nâsır, Mescid-i Haram için gayet güzel ve büyük bir minber yapılmasını emreder. Daha sonra bu şahane minber Nil yoluyla Mekke'ye gönderilir. Lâkin minberi taşıyan gemi, Menfelût'ta söz konusu mescidin hizasına gelince bir rüzgârla karşılaşır ve günlerce yerinden ilerlemez. Bunun üzerine Nâsır, minberin Menfelût Câmii'ne konulmasını emreder. (s.57)

1.5.2.2.Menkıbeler

Şerif Ebû Muhammed Menkıbesi:

İbn-i Battûta bir gün Şerif Ebû Muhammed'in yanına gitmiş ve Cidde yoluyla Kâbe'ye haccetmek niyetinde olduğunu söylemiştir. Şeyh, İbn-i Battûta'ya; şimdi amacına erişemeyeceğini, geri dönmesini ve ilk haccını Şam yoluyla yapacağını söylemiştir. Lâkin İbn-i Battûta onu dinlemeyip yoluna devam ettiyse de ileri gitmesi mümkün olmadı ve geri döndü. Daha sonra aynı şeyhin dediği gibi haccetti. (s.59)

1.5.3.Mutfak Kültürü

Menfelût'ta "neydâ" adında, tadı bala benzeyen, aslı buğdaydan elde edilen bir şerbet vardır. (s.58)

Ayzâb şehrinde yemeklerin deve sütünden ibaret olduğu söylenmektedir. (s.60)

1.5.4.Geleneksel Unsurlar

Ayzâb halkının âdetlerine göre kız çocuğuna miras yoktur. (s.60)

Menlevî beldesinin âdeti gereğince fakir veya kimsesiz bir adamın herhangi bir dükkâna girmesine mani olunmaz. (s.57)

1.5.5.Kutsal Mekânlar

Asyût ilinde taştan yapılmış bir tapınak vardır. İçinde çeşitli duvar resimleri, eskiden kaldığı için bugün anlaşılması güç kitabeler, yıldız resimleri ve gökle ilgili yörünge çizimleri mevcuttur. (s.58)

Ihmîm'de Ebu'l-Abbâs b. Abdüzzâhir'in tekkesi vardır. Bu şeyhin dedesi olan Abdüzzâhir'in türbesi burada bulunur. (s.58)

Keramet sahibi büyük ermiş Abdurrahîm Kınâvî'nin³⁸, Kınâ beldesinde mezarı vardır. (s.59)

Aksûr'da kendini ibadete veren büyük ermiş Ebu'l-Haccâc Aksûrî'nin kabri bulunmaktadır. (s.59)

Ayzâb'da İmam Kastalânî'ye ait olduğu söylenen bir mescit vardır. (s.60)

1.5.6.Dinî Unsurlar

1.5.6.1.Mezhep

Menlevî beldesinde Şâfiî mezhebine mensup insanlar vardır. (s.57)

1.5.6.2.Tekke

Ihmîm'de Ebu'l-Abbâs b. Abdüzzâhir'in tekkesi vardır. (s.58)

1.5.6.3.Dinî Karakterler

Derviş: Kûs şehrinin dışında zaviyeler vardır. Ramazan ayında dünyadan elini eteğini çekmiş dervişler burada toplanır. (s.59)

Ermîş: Kınâ şehrinde ermiş Abdurrahîm Kınâvî'nin kabri vardır. (s.59)

³⁸ **Abdurrahîm Kınâvî:** Aslı, Kuzey Afrika'dandır. Hicrî 521'de doğdu; babası vefat edince dayıları onu alıp Şam'a gönderdiler. Çeşitli ilimlerde derinleşti. Kur'an tefsiri, tasavvuf ve ermişlerin hayat hikâyeleriyle ilgili kitapları vardır. Kendine özgü bir ahlâk düşüncesi geliştiren Kınâî, eylemin özde sahip olan huydan değil; huyun ve tüm alışkanlıkların eylemden türediğini savunurdu. Kitaplarında en çok vurguladığı şey alın teridir.

1.5.7.Ulaşım Araçları

1.5.7.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.55-60)

1.5.7.2.Deve

Devenin yolculuk esnasında kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.60)

1.6.Gazze

1.6.1.Adlar

1.6.1.1.Kişi Adları

İzzedîn Üstâdü'd-dâr Akmarî. (s.61)

Abdülcelîl Mağribî. (s.62)

Ulu Emir Câvelî. (s.62)

Bedreddîn Silhatî Hûrânî. (s.62)

Alemüddîn b. Sâlim. (s.62)

1.6.1.2.Yer Adları

Gazze: Nüfusu kalabalık, caddeleri bakımlı bir şehirdir. (s.62)

1.6.2.Kutsal Mekânlar

Gazze'de çevre duvarları yıkılmış fakat mimarî açıdan hâlâ güzelliğini koruyan bir câmi var. Şimdi bile içinde Cuma namazı kılınan bu büyük câmi Ulu Emir Câvelî tarafından yaptırılmıştır.³⁹ (s.62)

1.6.3.Renkler

Beyaz: Gazze'de bulunan câmi'nin minberi beyazdır. (s.62)

³⁹ **Sencer b. Abdullah Ebû Said Câvlî ya da Câvelî (ö: 745 h./1344 m.)** Melik Nâsır'ın başkumandanlarından, dindar bir şahsiyettir. Filistin yöresine vali olduğunda pek çok bina ve hayrat yaptırmıştır. Zehebî, bu şahsı Sencer Cavlı olarak kaydetmiştir.

1.7.Kudüs

1.7.1.Adlar

1.7.1.1.Kişi Adları

Cafer b. Ali Râzî. (s.63)

Burhâneddîn Ca'berî. (s.64)

Muhammed Ebû Sehl. (s.65)

Sultan Salâhaddîn b. Eyyûb. (s.65)

Melik Zâhir Baybars. (s.65)

Seyfeddîn Tinkîz. (s.65)

Şemseddîn Muhammed b. Sâlim Gazzî. (s.67)

Îmâmeddîn Nâbulusî. (s.67)

Şihâbeddîn Taberî. (s.67)

Ebû Abdullah Muhammed b. Müsbit Garnâtî (Mahcûb). (s.67)

Ebû Ali Hasan. (s.67)

Merâgalı Ermiş Kemaleddîn. (s.67)

Erzurumlu Ebû Abdurrahman b. Mustafa. (s.67)

1.7.1.2.Yer Adları

Halil İbrahim: Manevi yönden kıymetli bir kasabadır.⁴⁰ (s.63)

Kudüs: Büyük ve güzel bir şehir. (s.65)

1.7.1.3.Coğrafi Yer Adları

Lût Gölü (Ölü Deniz): Suyu tuzlu olan bu deniz Kudüs civarındadır. (s.64)

1.7.2.Halk Edebiyatı

⁴⁰ **Halil Kasabası:** Filistin'deki meşhur Halil şehri. Yahudiler buraya Hebron derler.

1.7.2.1.Rivayetler

Halîl İbrahim kasabasında bulunan mescidin, Hz. Süleyman tarafından cinlere yaptırıldığı anlatılır. (s.63)

1.7.2.2.Şiir

Mısır'ın meşhur taş yontucusu Muhammed b. Ebû Sehl'in eseri olan levhanın üzerinde yedi dizeden oluşan bir şiir yazmaktadır. (s.65)

1.7.3.İnanışlar

Kubbetü's-Sahra (Kaya Kubbesi) nın etrafını çepeçevre saran iki kafes bulunuyor. Kubbenin üzerinde asılı bir kalkan vardır. Halk bu kalkanın cengâver Hamza b. Abdülmuttalib'e ait olduğuna inanır. (s.66)

Cehennem vadisinin tam ortasında bulunan bir kiliseye Hıristiyanlar “ Hz. Meryem'in kabridir” diyerek çok hürmet gösterirler. Yine orada Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen başka bir kilise mevcut. Onlar burayı ziyaret eder, Hz. İsa'nın kabri olduğuna inanırlar. Fakat bu gerçek değil! Orada İsa Peygamber'in beşiğinin konulduğu yer var. İnsanlar uğur ve bereket için oraya giderler. (s.66-67)

1.7.4.Sanat ve Zanaat

1.7.4.1.El Sanatları

Hz. Hüseyin'in kızı Fâtıma'nın kabri üzerinde hat ile yazılmış bir yazı vardır. (s.65)

1.7.5.Mimari Yapılar

1.7.5.1.Dinî Mimari

Yakîn Mescidi: Lût Peygamber'in türbesinin yanındadır. (s.64)

Kutlu Mescit: Bu mescit, sanatkârane bir tarzda yapılmış en ünlü mabetlerdendir. Mimarî açıdan eşsiz güzelliktedir. Yeryüzünde bundan daha büyük mescit bulunmadığı söyleniyor. (s.65)

Kubbetü's-Sahra (Kaya Kubbesi): İnsanı şaşkırtan son derece garip bir yapı! Mescidin tam ortasındaki yüksek çıkıntı üzerine inşa edilmiştir. (s.66)

1.7.5.2.Halk Mimarisi

Kudüs şehrinin binaları yontma taşla inşa edilmiştir. (s.65)

1.7.6.Kutsal Mekânlar

Halîl İbrahim kasabasında yontma taştan yapılmış mescid, mimarî değere sahip ve çok sağlamdır. Mescidin içinde bulunan kutsal mağarada İbrahim, İshâk ve Ya'kûb Peygamberlerin mezarları vardır. (s.63)

Halîl Mabedi'nin doğu tarafında yüksek tepenin üzerinde Lût Peygamber'in kabri var. Kabrin üzerine geniş, güzel bir bina inşa edilmiş. Türbe bu bina içindeki hücrelerden birinde. Mimarî açıdan çok güzeldir. (s.64)

Yunus Peygamber'in kabri de Kudüs'tedir. (s.64)

Yakîn Mescidi, Lût Peygamber'in türbesinin yanındadır. (s.64)

Yakîn Mescidi'nin yakınında bulunan mağarada Hz. Hüseyin'in kızı Fâtıma'nın kabri vardır. (s.64)

Kutlu Mescit, sanatkârane bir tarzda yapılmış en ünlü mabetlerdendir. Mimarî açıdan eşsiz güzelliktedir. Yeryüzünde bundan daha büyük mescit bulunmadığı söyleniyor. (s.65)

Kudüs'te bulunan mübarek mekânlardan biri de yüksek bir tepenin üzerinde, Cehennem Vadisi diye bilinen bir çukurun kenarındaki binadır. İsa Peygamber'in göğe çıktığı yerin burası olduğu söyleniyor.

Kubbetü's-Sahra (Kaya Kubbesi), İnsanı şaşkırtan son derece garip bir yapı! Mescidin tam ortasındaki yüksek çıkıntı üzerine inşa edilmiştir. (s.66)

1.7.7.Dinî Unsurlar

1.7.7.1.Peygamberimizden Rivayetle

Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Melek Cebrâil beni İsrâ gecesi Beyt-i Makdis'e götürdüğü vakit İbrahim'in kabrine uğradım. Bana; ‘İn, iki rekât namaz kıl. Çünkü burası pederin İbrahim'in kabridir!’ diye

buyurdu. Sonra Beytelehm denen mintıkaya uğradım. Yine; ‘İn, iki rekât namaz kıl, burada kardeşin İsa doğmuştur!’ diye buyurdu. Sonra beni Sahra’ya (kayaya) getirdi.” (s.63)

1.7.8.Renkler

Beyaz: Lût Peygamber’in türbesinin rengi beyazdır. (s.64)

1.7.9.Madenler

1.7.9.1.Altın

Kudüs’teki Kubbetü’s-Sahra’da (Kaya Kubbesi) süslerin çoğu altın yaldızlıdır. (s.66)

1.7.9.2.Demir

Kudüs’te bulunan Kubbetü’s-Sahra’nın etrafını çepeçevre saran iki kafes bulunuyor. Kayaya daha yakın olan demirden, uzak olansa ahşaptan mamuldür. (s.66)

1.8.Kudüs-Hama

1.8.1.Adlar

1.8.1.1.Kişi Adları

Hüseyin b. Ali. (s.68)

Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrâh. (s.69)

Muâz b. Cebel. (s.69)

Sâlih Peygamber. (s.69)

Kemâleddîn Eşmûnî. (s.70)

Ebû Ya’kûb Yusuf. (s.70)

Melik Nûreddîn. (s.71)

İbrahim b. Edhem. (s.71)

Melik Zâhir. (s.71)

Taylân Hâcib. (s.71)

Bahâeddîn b. Gânim. (s.72)

Hüsâmeddîn. (s.72)

Kıvâmüddîn b. Mekîn. (s.72)

Nakîb b. Şemseddîn. (s.72)

Sendemûr. (s.73)

Melik Kebek. (s.73)

Hâlid b. Velîd. (s.73)

Cemaleddîn Şerîşî. (s.73)

1.8.1.2.Yer Adları

Askalân: Hama yolu üzerinde bir şehir. (s.68)

Ramle: Filistin'de bir şehir. (s.69)

Nâbulus: Hama yakınlarında büyük bir şehir. Burada Nâbulusiye cinsi kavunlar yetiştiği için bu adı almıştır.⁴¹ (s.69)

Aclûn: Hama yakınlarında, çarşıları çok olan bir şehir.⁴² (s.69)

Kusayr: Hama yakınlarında bir şehir. (s.69)

Akkâ: Hama yakınlarında bir şehir. (s.69)

Sûr: Hama yakınlarında bir şehir.⁴³ (s.69)

Sayda: Deniz kıyısında bir şehir.⁴⁴ (s.70)

Taberiye: Hama yakınlarında bir şehir. (s.70)

⁴¹ **Nablus ya da Nâbulus:** Antik adı Shechem'dir. Bu bölge, Romalılardan beri zeytinyağı ürünlerinin merkezidir. Nâbulus, İslâmi dönemde Sâmirî Yahudilerinden artakalanların merkezi durumundaydı. Müslümanlar onları rahatça yaşama ve ibadetlerini yapma hakkında mahrum etmediler.

⁴² **Aclûn:** Ürdün'ün başşehri Amman'ın tam kuzeyinde, Şerîa ırmağının doğu yakasındadır. Tarihçi Ebu'l-Fidâ, Aclûn'dan bahsederken rabad adlı kalesinin Salâhaddîn'in kumandanlarından İzzeddîn Üsâme b. Munkız tarafından inşa edildiğini ve gayet muhkem olduğunu söyler.

⁴³ **Sûr:** Antik tarihçilerde Tyre diye kaydedilen çok eski bir şehirdir. Yunan filozoflarından birçoğunun uğrak yeri olmuştur.

⁴⁴ **Sayda ya da Sidon:** O dönemlerde Lübnan ve Suriye bölgesinin ticaret merkeziydi.

Beyrut: Suriye bölgesinde fazla büyük olmayan bir şehir. (s.69)

Atrablus (Trablusşam): Suriye bölgesinin merkezi şehirlerindedir. (s.72)

Hısnu'l-Ekrâd (Kürt Kalesi): Şirin, küçük bir belde.⁴⁵ (s.73)

Humus: Suriye bölgesine ait güzel bir şehirdir.⁴⁶ (s.73)

1.8.1.3.Coğrafi Yer Adları

Bi'r İbrahim: Ömer Mescidi'nin kible tarafında "İbrahim Kuyusu" adında bir su kuyusu vardır. (s.68)

Vâdi'n-Neml (Karınca Vadisi): Askalân'ın dışındadır. Kur'an'da Neml Sûresi'nde adı geçen vadinin burası olduğu hususu, kulaktan kulağa aktarılmıştır.⁴⁷ (s.68)

Gavr Vadisi: Aclûn yakınlarında, tepeler arasında bulunan bir vadi. (s.69)

Aynü'l-Bakar: Akkâ şehrinin dışında bir su kaynağı. (s.69)

Bekaa Vadisi: Ebû Ya'kûb Yusuf'un kabrinin bulunduğu yer, Bekaa Vadisi'nin Kereknûh diye bilinen kasabasıdır.⁴⁸ (s.70)

1.8.1.4.Hayvan Adları

At: Atrablus'ta atın ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.72)

1.8.1.5.Ad Verme

Nâbulus: Hama yakınlarında büyük bir şehirdir. Burada Nâbulisiye cinsi kavunlar yetiştiği için bu adı almıştır. (s.69)

⁴⁵ **Hısnu'l-Ekrâd (Kürt Kalesi):** 1030 m. civarında inşa edildi. Zenginler dönemindeki Haçlı saldırılarından ötürü adı sıkça geçer. Burası uzun bir süre Trablus Kontluğu tarafından karargâh olarak kullanılmıştır ve Melik Eşref tarafından 1219 m. – 1220 m. yıllarında etrafı harap edilmiştir. Sultan Baybars'ın 1271'deki hücumuyla kesin olarak Haçlılardan geri alınmıştır. Bu kale, batı dillerinde "Karak des Chevaliers" diye bilinir.

⁴⁶ **Humus ya da Hıms:** Eski adı Emesa'dır. Ortaçağ'da Suriye'den geçen ticaret kervanlarının kavşak noktalarındandır. Güzelliği ve bahçeleriyle tüm gezgin ve coğrafyacıların dikkatini çekmiştir. Bugün başkent Şam'dan (Dımaşk) 3 saat uzaklıktadır.

⁴⁷ **Vâdi'n-Neml (Karınca Vadisi):** Kur'an-ı Kerim'de Neml Sûresi'ne atıf yapılıyor.

⁴⁸ **Bikâu'l-Azîz** diye anılan mıntıka, meşhur Bekaa vadisidir. Bu vadi çok geniş bir alanı kapsar; meyveleri, hamamları ve diğer güzellikleri ile meşhurdur. Kerek bu yörenin ticarî ve idarî merkeziydi.

1.8.2.Halk Edebiyatı

1.8.2.1.Hikâyeler

Hükümdar Ebû Ya'kûb Yusuf'un Hikâyesi:

Ebû Ya'kûb Yusuf, Suriye'nin Dımaşk adıyla bilinen merkezine (Şam) gelir. Ağır bir hastalığa tutulmuştur. Sokaklarda düşüp kalkar. İyileştikten sonra bostan bekçiliği yaparak geçinmek amacıyla şehir dışına çıkar ve Melik Nûreddin'e ait bir bahçede bakıcılık yapmaya başlar. Sultan meyve zamanında bir gün bahçesine gelir. Bostanın asıl memuru, Melik Nûreddin'in tatması için Ebû Ya'kub'a bir nar getirmesini emreder. Ebû Ya'kûb bir nar koparıp getirir lâkin narın ekşi mi tatlı mı olduğu konusunda aralarında bir tartışma yaşanır ve memur bu olayı sultana anlatır. Sultan derhal bu işçiyi yanına çağırır. Çünkü çok önceleri rüyasında Ebû Ya'kûb'la buluştuğunu ve bu buluşmadan kârlı çıktığını görmüştür. Bekçinin Ebû Ya'kûb olduğunu anlar ve “Sen Ebû Ya'kûb musun?” diye sorar. “Evet!” cevabını alınca ayağa fırlayıp onu kucaklar, evine götürür ve ziyafet verir. (s.71)

1.8.2.2.Menkıbeler

Hükümdar Ebû Ya'kûb Yusuf Menkıbesi:

Şam'ın köylerinden birinde evlenme âdetlerine göre, kızın çeyizinde bakır kapların bulunması önemlidir. Ebû Ya'kûb misafir olduğu bir evde ev sahibine:

“Evinde bakır var mı?” diye sorar. O da evet cevabını verince Ebû Ya'kûb:

“Komşularından mümkün olduğu kadar ödünç para topla!” der. Hane sahibi, bulabildiği bakırları arkadaşlarının huzuruna getirince o bunların üzerinde ateş yaktıktan sonra içinde “ıksır” bulunan keseyi çıkarır.⁴⁹ Hemen ıksirinin bir bölümünü bakır üzerine serper. Anında altın oluverir bütün kaplar! Altınları bir odaya kilitleyen Ebû Ya'kûb, Dımaşk sultanı Nûreddin'e yazdığı mektupta hâdiseyi anlatır. Şu dileklerde bulunur:

⁴⁹ **El-İksîr:** Filozof taşı olarak da bilinir. Müslüman bilim tarihçilerinin aktardığına göre bazı simyacılar, bu taşla rahîs (basit ve değersiz) şeylerin değerli madenlere çevrileceğine inanırlardı. Türk kültüründeki “Yada” taşına benzer bir şeydi bu.

“Ev sahibine yeterli miktarda altın verilsin, geri kalanlar vakıflara harcansın. Yolda kalmış garipler için hastane yapılsın, tekkeler inşa edilsin, açlar doyurulsun. Bakırları ödünç aldığım kimseler de razı edilsin!” (s.71-72)

1.8.2.3.Rivayetler

Aksalân’da, El-Câmiu’l-Ebyad (Ak Câmii) denilen mabedin kible tarafında üç yüz peygamberin gömülü olduğu anlatılır. (s.69)

Anlatılanlara göre Yüce Allah, Aynü’l-Bakır denilen su kaynağından Âdem Peygamber için sığır çıkarmıştır. (s.69)

Sendemûr önceleri Atrablus beldesinin yöneticisiymiş, her zaman ölüm cezası verdiğiine dair birçok hikâyeler anlatılıyor.⁵⁰ (s.73)

1.8.3.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

1.8.3.1.Evlenme

Şam’ın köylerinden birinde evlenme âdeti şöyledir:

Evlenecek kızın çeyizini babası temin etmektedir. Oranın halkı çeyizde bakır kapların bulunmasını önemli görür, bununla iftihar edermiş. Kız alıp verme işi de buna göre yürütülürmüş. (s.71)

1.8.4.İnanışlar

Ömer Mescidi’nin duvarlardan başka bir şey kalmamış, her yanı harap bir haldedir. Orada güzellik ve incelikte eşsiz mermer sütunlar vardır. Bazıları ayakta, bazıları devrilmiş. Sütunlardan biri kıpkırmızı; insanı hayrete düşürüyor! Halkın inancına göre Hıristiyanlar tarafından kaçırılmış, gâvur memleketine götürülmüş fakat sonra yine Aksalân’daki ilk yerinde bulunmuş! (s.68)

Ömer Mescidi’nin kible tarafında Bi’r İbrahim (İbrahim Kuyusu) denilen bir su kaynağı vardır. Halk bu suyun bereketine inanmıştır. (s.68)

⁵⁰ **Esendemür Gürcü:** 710 h./ 1310 m. Yılında Trablus naibi oldu. Daha sonra Halep naipliğine getirildi. Gürcü asıllıydı. Daha önce Dimaşk’ta görev yapmıştır. Son derece cesur, gözükara, acımasız, kurnaz, ihtiraslı ve korkunç biriydi ama ilim adamlarını severdi. 711 h./ 1311 m.’de Kerek zindanında öldü.

1.8.5.Sanat ve Zanaat

1.8.5.1.El Sanatları

Sayda şehrinde hasır dokunur. (s.71)

1.8.6.Mimari Yapılar

1.8.6.1.Dinî Mimari

Ömer Mescidi: Askalân'da büyük bir mabeddir. (s.68)

Peygamberler Mescidi: Sayda şehrinde bir mabet. (s.70)

1.8.6.2.Halk Mimarisi

Sayda şehrinin hamamlar bulunur. Gayet güzel ve düzenlidir. Erkek ve kadın hamamları birbirinden tamamen ayrıdır. (s.70)

1.8.7.Mutfak Kültürü

“Harrûb” diye anılan keçiboynuzu tatlısı Nâbulus'ta yapılır. Bu tatlının tarifi şöyle: Keçiboynuzu önce bir güzel pişirilir. Sonra ezilir ve çıkan tortudan tatlı yapılır. (s.69)

1.8.8.Bitkiler

1.8.8.1.Tarımsal Ürünler

Nâbulus'ta zeytin yetiştirilir ve zeytinyağı üretilir. (s.69)

Sayda beldesinde zeytinyağı üretilir. (s.70)

1.8.8.2.Meyveler

Nâbulus'ta şehrin adını taşıyan “ Nâbulusiye” cinsi lezzetli kavunlar yetişir. (s.69)

Sayda beldesinde incir, kuru üzüm yetiştirilir. (s.70)

1.8.9.Kutsal Mekânlar

Askalân'da Ömer Mescidi adıyla bilinen büyük bir mabed vardır. (s.68)

Askalân'da Hüseyin b. Ali'nin ziyaretgâhı var. (s.68)

El-Câmiu'l-Ebyad, Askalân'da "Ak Câmii" diye bilinen bir mabedir. (s.69)

Gavr Vadisi'nde Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın kabri vardır. (s.69)

Kusayr'da Peygamber dostu Muâz b. Cebel'in kabri vardır. (s.69)

Sâlih Peygamber'in kabri Akkâ'dadır. (s.69)

Sayda şehrinde "Peygamberler Mescidi" adıyla bilinen bir mabet bulunur. (s.70)

Peygamberler Mescidi'nin yanında Yusuf Peygamber'in atıldığı kuyu vardır. Kuyu küçük bir mescidin avlusundadır ve yakınında bir zaviye vardır. (s.70)

Fas krallarından olduğu kabul edilen Ebû Ya'kûb Yusuf'un kabri de Saya şehrinde dir. (s.70)

Beyrut'ta bulunan büyük câmii, sanatkârane bir yapıdır. (s.70)

Hısnu'l-Ekrâd'da İbrahimî Zaviyesi bulunmaktadır. (s.73)

Humus'ta Hâlid b. Velid hazretlerinin kabri vardır. Yanı başında bir zaviye bir de mescit mevcuttur. (s.73)

1.8.10.Dinî Unsurlar

1.8.10.1.Mezhep

Sûr şehrinde halkın çoğu Şîî'dir. (s.69)

1.8.11.Renkler

Siyah: Hâlid b. Velid hazretlerinin kabri siyah bir örtüyle kaplanmıştır. (s.73)

1.8.12.Madenler

1.8.12.1.Altın

Kereknûh diye bilinen kasabada anlatılan bir menkıbede bakır kapların altın olduğundan bahsedilir. (s.72)

1.8.12.2.Bakır

Kereknûh kasabasının halkı çeyizde bakır kapların bulunmasını önemli görür. (s.71)

Kereknûh kasabasında anlatılan bir menkıbede bakır kapların altın olduğundan bahsedilir. (s.72)

1.8.12.3.Demir

Eskiden Sûr şehrinde iki kale arasında demirden bir zincir geriliymiş. (s.70)

Beyrut'tan Mısır şehirlerine demir ihraç olur. (s.70)

1.8.13.Ulaşım Araçları

1.8.13.1.Gemi:

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.69)

1.8.13.2.At

Atrablus'ta atın ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.72)

1.9.Hama

1.9.1.Adlar

1.9.1.1.Kişi Adları

Ammâr b. Yâsir. (s.74)

Nûreddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Musa b. Saîd Ansî. (s.74)

Ebu'l-Alâ Maarrî. (s.75)

Nu'mân b. Beşîr Ensârî. (s.75)

Ömer b. Abdülazîz. (s.75)

1.9.1.2.Yer Adları

Hama: Şam bölgesinin (Suriye-Lübnan-Filistin) en bakımlı şehirlerinden biridir. (s.74)

Sermîn: Suriye bölgesinde, bahçeleri çok olan bir şehirdir. (s.76)

1.9.2.Halk Edebiyatı

1.9.2.1.Şiir

Gırnatalı gezgin şair Nûreddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Musa b. Saîd Ansî, Hama şehri hakkında on beş dizeden oluşan bir şiir yazmıştır. (s.74)

Başka bir şair de Hama'nın sudolapları hakkında tevriye yoluyla beş dizelik bir şiir yazmıştır. (s.75)

Yakın dönem şairlerinden biri de tevriyeli bir dörtlük yazmıştır. (s.75)

1.9.3.İnanışlar

Sermîn'de bulunan büyük câmiin dokuz kubbesi vardır. Aşağılık mezheplerine uyararak kubbeleri dahi on yapmamışlardır. Çünkü onlar cennetle müjdelenmiş on sahabiye söverler. Bu yüzden “on” lafzını hiç kullanmazlar. (s.76)

1.9.4.Sanat ve Zanaat

1.9.4.1.El Sanatları

Sermîn'de, şehrin adıyla anılan pamuklu kumaşlar dokunur. (s.76)

1.9.5.Mimari Yapılar

1.9.5.1.Halk Mimarisi

Hama şehrinde işlek çarşılar ve muntazam hamamlar var. (s.74)

1.9.6.Bitkiler

1.9.6.1.Meyveler

Hama'da meyve boldur. Badem kayısısı yörenin ürünlerindedir. Bu kayısının çekirdeği kırılınca içinden lezzetli badem çıkar. (s.74)

1.9.7.Kutsal Mekânlar

Hama şehrinin dışında müminlerin emiri Ömer b. Abdülazîz Hazretlerinin kabri vardır. (s.75)

1.9.8.Sayılar

Dokuz: Sermîn ahali, cennetle müjdelenmiş on sahabiye söver. Bunun için on rakamını kullanmayıp “dokuz ve bir” derler. (s.76)

Bir: Sermîn ahali, cennetle müjdelenmiş on sahabiye söver. Bunun için on rakamını kullanmayıp “dokuz ve bir” derler. (s.76)

On: Sermîn ahali on rakamını kullanmamak için dokuz ve bir derler. (s.76)

1.10.Halep

1.10.1.Adlar

1.10.1.1.Kişi Adları

Ebû Hüseyin İbn Cübeyr. (s.77)

Hâlidî. (s.78)

Cemaleddîn Ali b. Ebi'l-Mansûr. (s.78)

Ebû Ubâde Buhturî. (s.79)

Ebûbekir Sanavberî. (s.80)

Ebu'l-Fityân b. Habbûs. (s.80)

Ebu'l-Feth Kuşâcim. (s.80)

Ebu'l-Hasan Ali b. Musa b. Saîd. (s.80)

Kemâleddîn b. Zemelkâ. (s.81)

Ebû Bekir Fârûkî. (s.81)

Ebû Yahyâ Abdurrahîm b. Nubâte. (s.82)

Nâsireddîn İbnü'l-Adîm. (s.82)

Bedreddîn b. Zehre. (s.83)

Şerefüddîn b. Acemî. (s.83)

1.10.1.2.Yer Adları

Halep: Suriye bölgesinin büyük ve stratejik bakımdan önemli bir şehridir. (s.77)

1.10.1.3.Coğrafi Yer Adları

Âsî Nehri: Bu nehir Hama'dan geçen Âsî suyudur. Uzaktan bakan, suyun aşağıdan yukarıya aktığını zannettiği için bu ismi aldığı söylenir.⁵¹ (s.79)

1.10.1.4.Hayvan Adları

At: Cemaleddîn Ali b. Ebi'l-Mansûr'un Halep kalesini anlattığı bir şiirinde at adı geçmektedir. (s.78)

Deve: Ebu'l-Hasan Ali b. Musa b. Saîd Ansî'nin şiirinde deve geçmektedir. (s.80)

1.10.2.Halk Edebiyatı

1.10.2.1.Efsane

Bazıları Halep'te İbrahim Peygamber'in süt (el-haleb) sağdığını söyler. Çünkü Allah dostu İbrahim bu şehirde oturmuş, geniş sürülere sahipmiş ve onların sütünü fakirlere dağıtırmış. Fakirler sürekli toplanıp "İbrahim'in sütü" diye seslenince şehrin ismi "Halep" kalmış. (s.79)

1.10.2.2.Şiir

Hamdânî emiri Seyfûddeve'nin şairi Hâlidî'nin, Halep Kalesi hakkında şiirleri vardır. (s.78)

Cemaleddîn Ali b. Ebi'l-Mansûr'un Halep kalesini anlattığı bir şiiri vardır. (s.78)

Meşhur şair Ebû Ubâde Buhturî'nin, şair Ebûbekir Sanavberî'nin, Ebu'l-Alâ Maarî'nin, Ebu'l-Fityân b. Habbûs'un, Ebu'l-Feth Kuşâcim'in ve Gırnatalı Ebu'l-Hasan Ali b. Musa b. Saîd Ansî'nin Halep'in güzelliklerini anlattıkları şiirleri vardır. (s.79-80)

Şam'ın şairi diye bilinen Şihâbeddîn Ebû Bekir Fârûkî, Melik Nâsır'ın valilerinden Argûn Devâdar için yazdığı elli beyiti aşan kasidenin bir bölümü verilmiştir. (s.81)

Şair Şihâbeddîn Ebû Bekir Fârûkî'nin tevriyeli bir şiiri de vardır. (s.82)

Hoca Nâsireddîn İbnü'l-Adîm'in güzel ahlâkının anlatıldığı beyite yer verilmiştir. (s.82)

⁵¹ Halep'ten akan nehir Âsi değil Kuvayk'tır.

1.10.3.Mimari Yapılar

1.10.3.1.Dinî Mimari

Halep'te câmiin ortasında havuz, etrafında taş döşeli bir avlu vardır. Minberi fildişi ve abanozla süslenmiştir. (s.79)

1.10.3.2.Halk Mimaris

Halep Kalesi: Halep Kalesi'nin bir adı da Şehbâ'dır (bulutlu, bulanık, soğuk gün, kıtlık yılı). Kale içinde iki su kuyusu bulunduğu orada susuzluktan korkulmaz. Kaleyi iki sıra kalın bir sur sarmaktadır. Bu kalede zamanın tesiriyle yemeğin asla değişmediği ve bozulmadığı gerçektir. (s.77)

1.10.4.Kutsal Mekânlar

Halep'te İbrahim Halîl Peygamber'in Allah'a ibadet ettiği bildirilen kutlu yer, herkes tarafından ziyaret edilmektedir. (s.78)

Halep'te câmiin ortasında havuz, etrafında taş döşeli bir avlu vardır. Minberi fildişi ve abanozla süslenmiştir. (s.79)

1.10.5.Dinî Unsurlar

1.10.5.1.Mezhep

Halep'te, Hanefî, Mâlikî ve Hanbeli mezhepleri vardır. (s.82-83)

1.10.6.Madenler

1.10.6.1.Altın

Ebûbekir Sanavberî'nin şiirinde altın adı geçmektedir. (s.80)

1.10.7.Ulaşım Araçları

1.10.7.1.Deve

Ebu'l-Hasan Ali b. Musa b. Saîd Ansî'nin şiirinde devenin binek hayvanı olarak kullanıldığı söylenmektedir. (s.80)

1.11.Halep-Dımaşk

1.11.1.Adlar

1.11.1.1.Kişi Adları

Melik Zâhir Baybars. (s.84)

Habib Neccâr. (s.84)

Muhammed b. Ali. (s.84)

Sârimüddîn b. Şeybânî. (s.84)

Salâhaddîn. (s.84)

Hüsâmeddîn. (s.84)

Alâeddîn Kürdî. (s.85)

Şihâbeddîn Ermentî. (s.85)

Humuslu Muhyiddîn. (s.85)

Ermiş İsa Bedevî. (s.85)

Kara Sunkur. (s.86)

Mühennâ b. İsa. (s.86)

Muhammed Hudâbende. (s.87)

Ebû Saîd. (s.87)

Cûbân. (s.87)

Dümûrtaş. (s.87)

Edhem. (s.88)

İbrahim Cumahî. (s.89)

Emir Bahadır Abdullah. (s.90)

Şeyh Saîd Bicâi. (s.90)

Yahyâ Selâvî. (s.90)

Celâleddîn Abdullah Mâlikî. (s.90)

Melikülümerâ Taylân. (s.90)

İbn Müeyyed. (s.91)

Melik Mansûr Kalâvun. (s.92)

1.11.1.2.Yer Adları

Tizîn: Kınnasrîn yolun üzerinde bulunan, Türkmenler tarafından kurulan bir şehir.
(s.84)

Kınnasrîn: Çok eski ve büyük bir şehirdir.⁵² (s.84)

Antakya: Burası çok büyük ve kadim bir şehirdir. Etrafında sağlam surlar vardır. (s.84)

Buğrâs: Antakya'dan sonra yer alan bir şehir, gayet sağlam bir kale ile çevrili. (s.84)

Kusayr: Kale ile çevrili çok güzel bir belde. (s.85)

Şuğrubukâs: Tepenin üzerinde sağlam bir kaledir. (s.85)

Sahyûn: Halep'te sağlam bir kale ile çevrili olup suyu, ağacı bol olan bir şehirdir. (s.85)

Kadmus, Meyneka, Ulayka, Masyâf ve Kehf: Bu yerlerin hepsi İsmailiye veya Fidâviye denen topluluğa ait olup kale ile çevrili şehirlerdir.⁵³ (s.85)

Cebele: Denize yaklaşık bir mil uzaklıkta, ağacı ve meyvesi bol bir şehir. (s.88)

Lâzkiye: Deniz kenarında eski bir şehirdir.⁵⁴ (s.90)

Merkab Kalesi: Yüksek bir dağ üzerine kurulmuş büyük bir kaledir.⁵⁵ (s.92)

Baalbek: Suriye yöresinin en hoş beldelerinden, çok eski bir şehirdir.⁵⁶ (s.92)

1.11.1.3.Coğrafi Yer Adları

Amik Ovası: Antakya, Tizîn ve Buğrâs şehirleri arasında geniş bir mıntıkadır. (s.85)

⁵² **Kınnasrîn:** Ebu'r-Reyhân Bîrûnî, buranın eskiden Benî Rebîa kabilesinin yurdu olduğunu söylemektedir. İslâm fetihlerinin ilk yıllarında karargâh olarak kullanılmaktaydı; zamanla güçlü bir merkeze dönüştüyse de Halep'in idarî bakımından yıldızı parlamış burası zayıfladı ve harap oldu.

⁵³ **İsmailiye ve Fidâviye:** İsmailiye, Şîlîğin çeşitli kolları arasında kendine özgü ritüelleri tamamen sistemleşmiş, müntesipleri bugüne kadar gelebilmiş bir yoldur. Fidâviye ise bu kol içinde eylem, strateji ve ideolojisi Hasan Sabbah (ö. 518h. / 1124m.) tarafından geliştirilmiş olan bir gruptur. Komite kurma, vurucu tim oluşturma, ayaklandırma ve benzeri faaliyetlerde ustalaşmış olan bu grubun fertleri, ses getiren büyük eylemlerini yapmadan önce haşhaş alırlarmış bu yüzden onlara "Haşşaşîn" denilmiştir.

⁵⁴ **Lâzkiye:** Suriye'nin Akdeniz'e açılan kapılarından olan Lâzkiye, Türkiye'ye çok yakındır. Tarihi, antik çağa uzanan bu şehrin surları Salâhaddin tarafından -bölgenin Haçlılardan geri alınışı esnasında- yıktırılmıştır.

⁵⁵ **Merkab Kalesi:** 453 h./1062 m. yılında inşa edildi, daha sonra Haçlılar tarafından ele geçirildi ve ismi Margot'a çevrildi; niyahet Memlûk sultanı Kalâvun 684 h./1258 m. yılında buarayı geri aldı. Banyas yakınlarındaki bu yapı günümüzde de ziyaret edilmektedir.

⁵⁶ **Baalbek:** Eski ismi Heliopolis olan bu şehrin geçmişi antikçağa kadar uzanır. Ebu'l-Fidâ burada çok iyi korunmuş bir kale olduğunu, etrafının bağ-bahçe ve akarsularla dolu bulunduğunu, -Azizi'nin kitabından naklen- eski bir din olan Sâbîliliğin mukaddes mekânlarından birinin burada olduğunu bildirmektedir. Baalbek'teki Jupiter Tapınağı'nın harabeleri bugün de turistleri çekmektedir.

Akra Dağı: Şam diyarının (Suriye-Lübnan-Filistin) bölgesinin en yüksek dağıdır.⁵⁷ Denizden görülen ilk çıkıntıdır. Orası Türkmenlerin yatağıdır. Her tarafında gözeler ve ırmaklar vardır. (s.92)

1.11.1.4.Hayvan Adları

At: Hücum anında atın kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.87)

At: Atın ulaşım olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.91)

1.11.2.Halk Edebiyatı

1.11.2.1.Hikâyeler

Ermenilerle İlgili Bir Hikâye:

Ermeniler, Emir Hüsâmeddîn hakkında şikâyette bulunurlar, aslı astarı olmayan yalan sözler söylerler. Melik Nâsır da bunları dikkate alır ve valisine Hüsâmeddîn'in boğdurulmasını emreder. Bunu duyan emirin kumandanlarından biri koşup gelir sultana anlatılanların doğru olmadığını, bunun Ermeniler tarafından Müslümanlar arasında fesat çıkarmak için yapıldığını söyler. Bunun üzerine Melik Nâsır, yayınladığı fermanla vazgeçer ve Hüsâmeddîn son anda kurtulur. (s.85)

Kara Sunkur'un Hikâyesi:

Kara Sunkur, büyük emirlerdendir. Melik Nâsır'ın kardeşi Melik Şerif'in öldürülmesi olayına adı karışmıştır. Melik Nâsır, Kara Sunkur'dan intikam almak istedi ve onun peşine düştü. İki taraf arasında savaş yapıldı ve Kara Sunkur Halep yakınlarında bir yere sığındı. Melik Nâsır, Ebû Saîd ile anlaştı ve Kara Sunkur'un kellesini kendisine getirmesini istedi. Vaziyetten haberdar olan Sunkur, yüzüğünde saklı bulunan zehiri içerek intihar etmiştir. (s.86)

Edhem'in Hikâyesi:

Anlatıldığına göre Edhem bir defasında Buhara bahçelerinden birine uğrar. Orada akan sudan abdest tazelerken bir elmanın yüzdüğünü görür, alır ve yer. Daha sonra kalbine

⁵⁷ **Akra Dağı:** Aslında Cebel-i Lübnan yolunda değildir, Lâzkiye'nin kuzeyinde olan bu yüksek nokta (1739 m.) ve Bilâdüşşâm'ın en yüksek noktası da değildir. Bugün Türkiye-Suriye sınırındadır ve Kas dağı diye bilinmektedir.

kuşku düşer ve bahçe sahibinden helallik almak niyetiyle kapılarını çalar. Kapıyı açan kadına elma meselesini anlatır ve helallik ister. Bunu üzerine kadın:

“Bu bahçenin yarısı benim, yarısı sultanındır!” diye cevap verir. Edhem, bu kadından helallik aldıktan sonra sultandan da helallik almak için Belh şehrinin yolunu tutar. Sultanı bulup vaziyeti anlatır. Sultan ise nazlanır ve yarın gelmesini söyler. Sultanın çok güzel bir kızı vardır. Asilzâdeler onunla evlenmek ister ama o kimseyi beğenmez. Ömrünü iyilik ve ibadetle geçiren, dünyaya önem vermeyen biriyle evlenmek ister. Sultan, Edhem’i ve bu olayı kızına anlatır. Bunun üzerine kız, Edhem’e karşı bir yakınlık hisseder. Yüce insan Hz. Edhem ertesi gün konağa varınca sultan:

“Kızımın evlenmesi şartıyla hakkımı helâl ederim.” der. Edhem kabul eder, evlenir ve o gece eşiyle karı koca olur. Sonra boy abdesti alır, namaz kılar. Secdedeyken çığlık atar ve ölür. (s.88-89)

Mehdilik İddia Eden Bir Adamın Hikâyesi:

Bir adam Nusayrîlerin bölgesine gelip mehdilik davasında bulunur. Halk, adamın etrafında toplanır. Bu adam, Müslümanlarla harp için hazırlık yapılmasını ve savaşın Cebele şehriden başlatılmasını emreder. Peşinden gelen Nusayrîlerle Cuma günü halk namazdayken şehre hücum ederek evleri basarlar. Müslümanlar ile aralarında çatışma yaşanır. Haberi duyan Melik Nasır, hepsinin kılıçtan geçirilmesini emreder. Ama daha sonra birtakım sebeplerle onların hayatını bağışlar. (s.89)

İbn Müeyyed’in Hikâyesi:

Lâzkıye’de İbn Müeyyed diye bilinen bir hicivci vardır. Zaman zaman dinle alay eder, küfre götüren sözler söylerdi. Bu adam kadıya şikâyet edilir ve hukuka uygun nasıl öldürüleceği sorulur. Kadı, İbn Müeyyed’i evine davet eder, adam kalbindeki ilhadî inançları açığa vurunca arkada saklanan şahitler zabıt tutar. İbn Müeyyed, kadı huzurunda suçu kesinleşince önce hapse gönderilir sonra da evinin önünde idam edilir. (s.91)

1.11.2.2.Menkıbeler

Cebel-i Lübnan’daki Bir Derviş’in Menkıbesi:

Kışın en şiddetli zamanında dervişlerden oluşan bir cemaat Cebel-i Lübnan Dağı’na gitmişler, büyük bir ateş yakarak etrafında oturmuşlar. İçlerinden biri;

“Şu ateşte kızartacak bir şey olsa ne iyi olurdu!” demiş. Kendisine asla iltifat edilmeyip küçük görülen bir derviş;

“İkinci namazında İbrahim b. Edhem’in mescidindeydim. Civarında bir yaban eşeği gördüm. Etrafı karla sarılmış olduğundan hiçbir yere kaçamayacağını zannediyorum. Giderseniz onu tutabilir ve şu ateşte kızartabilirsiniz!” demiş. Dört kişi kalkıp gittiklerinde yaban eşeğini aynen dervişin tanımladığı gibi bulmuşlar! Tutup arkadaşlarına getirmişler, kesmişler ve sonra ateşte etini kızartmışlar. Daha sonra bu haberi onlara veren derviş çok aradıysalar da bir daha bulamadıkları gibi izine de rastlamamışlar ve hayretler içinde kalmışlardır. (s.92)

1.11.2.3.Rivayetler

Lâzkıye’nin “gemileri gasbeden” kral (Kehf Sûresi’nde anılan kralın) tarafından kurulduğu sanılıyor.⁵⁸ (s.90)

1.11.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

1.11.3.1.Yardımlaşma

Sahyûn şehrindeki tekkeden misafirler faydalanır, garipler karnını doyurur. (s.85)

Alâeddîn b. Bahâ, Şeyh Saîd Bicâî ve Yahyâ Selâvî adlı iki şeyh için bir tekke yaptırmış, gelip geçen yolculara bedava yemek çıkarmayı taahhüt etmiştir. (s.90)

Deyr-i Fârûs Manastırı’nın yanından geçerken Müslümanlara Hıristiyanlar tarafından yemek verilir. Sundukları yiyecek, ekmek, peynir, zeytin, sirke ve gebreotudur. (s.91-92)

1.11.4.Halk Bilgisi

1.11.4.1.Halk Ekonomisi

Ermenilerin paraları “Bağliye” denilen halis gümüştedir. (s.84)

1.11.5.İnanışlar

Nusayrîler, Hz. Ali’nin ilâh olduğuna inanırlar. (s.89)

⁵⁸ **Gemileri gasbeden kral:** Kur’an-ı Kerim’de Kehf Sûresi’nin 78. Âyetinde bahsedilen krala işaret ediliyor.

1.11.6.Sanat ve Zanaat

1.11.6.1.El Sanatları

Buğrâs'ta "Debîliye" adı verilen kumaşlar üretilir. (s.84)

Baalbek'te tahtadan kaşıklar ve kaplar yapılır. (s.93)

1.11.7.Mimari Yapılar

1.11.7.1.Dinî Mimari

Deyr-i Fârûs: Lâzkiye'nin dışında bulunan ve Deyr-i Fârûs adıyla bilinen manastır. (s.91)

1.11.8.Mutfak Kültürü

Baalbek şehrine özgü "Baalbekî" adında bir şerbet vardır ki şıraya benzer, hammaddesi üzümdür. Halk buna özel bir toz katınca katılaştır, bulunduğu kap kırılıp tek parça hâlinde çıkarılır ürün. Bundan helva yapılarak içine fıstık ve badem konulur. Buna "mülebben" denildiği gibi "celd-i feres" adı da verilir. (s.93)

1.11.9.Bitkiler

1.11.9.1.Meyveler

Baalbek şehrinde kiraz yetişir. (s.93)

1.11.10.Geleneksel Unsurlar

Geleneksel bir türbe ziyareti vardır. İbrahim b. Edhem'in kabri civarında ortasında havuz bulunan güzel bir tekke var. Yolcular burada konaklar, garipler burada doyar. Buranın hizmetkârı ermişlerden İbrahim Cumahî'dir. Halk, Şaban ayının 15. Gecesi Şam'ın diğer bölgelerinden bu tekkeye gelip üç gün kalırlar. Şehir dışında büyük bir çarşı kurulur. Orada her şey mevcuttur. Dervişler de bu mevsimde her taraftan gelip toplaşır. Türbeyi ziyaret eden herkes bakıcıya bir mum verir; kilolarca mum yığılır orada. (s.89)

Lâzkiye yöresinin âdetine göre emir birinin idamını emredince ilgili emniyet görevlisi emirin meclisinden at sırtında ayrılıp öldürülmesi istenen şahsın yanına gider, sonra

tekrar yerine döner. Bu izin işini üç defa yapması ve üçüncüden sonra buyruğu yerine getirmesi gerekir. Fakat bu olayda üçüncü dönüşte kumandanlar ve ileri gelenler ayağa kalkıp başlarını açarak:

“Emir! Kadı ve şahitlerin katli din adına utanç vericidir!” deyiverir. Bu olayda emir onların ‘şefaati’ kabul eder; mahkûmların onlar tarafından kayırılmasına ses çıkarmaz ve ağzından af kararı dökülür.” (s.91)

1.11.11.Kutsal Mekânlar

Antakya şehrinde Habib Neccâr’ın kabri vardır. (s.84)

Sahyûn’da ermiş İsa Bedevî’nin kabri var. (s.85)

Sahyûn şehrinde bir kale var. Kalenin ortasında tekkeden misafirler faydalanır, garipler karnını doyurur. (s.85)

Cebele şehrinde İbrahim b. Edhem Hazretleri’nin mezarı vardır. (s.88)

İbrahim b. Edhem’in kabri civarında ortasında havuz bulunan güzel bir tekke vardır. (s.89)

Alâeddîn b. Bahâ, Şeyh Saîd Bicâî ve Yahyâ Selâvî adlı iki şeyh için bir tekke yaptırmış, gelip geçen yolculara bedava yemek çıkarmayı taahhüt etmiştir. (s.90)

Deyr-i Fârûs: Lâzkiye’nin dışında bulunan ve Deyr-i Fârûs adıyla bilinen manastır, Şam ve Mısır’da mevcut olanların hepsinden büyüktür.⁵⁹ Orada rahipler oturur ve Hıristiyanlar öbek öbek her yerden gelip ziyaret eder orayı. (s.91)

Cebel-i Lübnan: Lübnan Dağı, yeryüzündeki dağların en bereketlisidir; her türlü meyve ağacı ve zengin su kaynakları ile gayet yeşil bir bölgedir.⁶⁰ Orada kendini tamamen Allah’a veren dervişler ve zahitler eksik olmaz. Zaten Cebel-i Lübnan bunlarla şöhret bulmuştur. İyilerden oluşan bir cemaat orada Hak Teâlâ’ya ibadet için inzivaya çekilmiştir. (s.92)

⁵⁹ **Deyr-i Fârûs:** Ebu’l-Fidâ bu manastırdan bahsederken mimarisinin gayet güzel olduğunu, daima meskûn bir mahal olup hiç terk edilmediğini belirtir.

⁶⁰ **Cebel-i Lübnan:** Lübnan’ın yaslandığı dağlara verilen genel isim. En yüksek nokta kuzeyde Deyr-i Kadib tepesidir (3070 m.). Lübnan dağlarının etekleri turuncgiller bakımından çok zengindir. Bugün daha çok bağlarıyla meşhurdur. Aslında biri doğuda (Cibâl-ı Lübnan Garbiyye); birbirine paralel iki dağ zinciri vardır. İkisinin arasında meşhur Bikâ vadisi (Bekaa) yer alır.

1.11.12.Dinî Unsurlar

1.11.12.1.Mezhep

Buhara’da halk Nusayrî mezhebindedir. Bunlar, Hz. Ali’nin ilâh olduğuna inanırlar. Namaz kılmaz, oruç tutmaz ve boy abdesti almazlar. (s.89)

1.11.12.2.Tekke

Sahyûn şehrinde bir kale var. Kalenin ortasında tekkeden misafirler faydalanır, garipler karnını doyurur. (s.85)

İbrahim b. Edhem’in kabri civarında ortasında havuz bulunan güzel bir tekke vardır. (s.89)

Alâeddîn b. Bahâ, Şeyh Saîd Bicâî ve Yahyâ Selâvî adlı iki şeyh için bir tekke yaptırmış, gelip geçen yolculara bedava yemek çıkarmayı taahhüt etmiştir. (s.90)

1.11.12.3.Dinî Karakterler

Derviş: Cebel-i Lübnan’da dervişlerden oluşan bir cemaatin hikâyesi anlatılır. (s.92)

1.11.13.Madenler

1.11.13.1.Altın

Nusayriler Cebeli şehrinde Müslümanlara saldırırlar. Müslümanlar da silahlanıp 20.000 kadar Nusayrî’yi öldürler, geri kalanları da dağa kaçar. Bunun üzerine Nusayrîler canları bağışlandığı takdirde adam başına bir altın vereceklerini yöre başvalisine bildirirler. (s.90)

1.11.13.2.Gümüş

Ermenilerin paraları “Bağliye” denilen halis gümüştendir. (s.84)

1.11.13.3.Demir

Kara Sunkur, demir ve sıyrıktan yapılmış kulübesinden başka yerde uyumaz. (s.87)

1.11.14.Ulaşım Araçları

1.11.14.1.Gemi

Geminin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.91)

1.11.14.2.At

Atın ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.91)

1.11.15.Diğer

Baalbek'te ihramlık ve benzeri amaçlar için kullanılmaya elverişli kumaşlar üretilir. Bunlara da Baalbekî denilir. Orada tabaklara sıhâf yerine dusût ismi verilir. (s.93)

1.12.Dımaşk⁶¹

1.12.1.Adlar

1.12.1.1.Kişi Adları

Şemseddîn Ebû Abdullah b. Câbir b. Hassân Kaysî Vâdiâşî. (s.95)

Şerefüddîn b. Uneyn. (s.95)

Arkale Kelbî. (s.96)

Ebu'l-Vahş Sebu' b. Halef Esedî. (s.96)

İbnü'l-Münîr. (s.97)

Ebu'l-Hasan Ali b. Musa b. Saîd Ansî (Nureddîn). (s.97)

Ebû Ubeyde b. Cerrâh. (s.98)

Osman b. Affan. (s.100)

Ebû Süfyan b. Muâviye. (s.101)

Celâleddîn Muhammed b. Abdurrahman Kazvînî. (s.102)

Meşhedî- Hüseyin. (s.103)

Meşhed-i Kellâse. (s.103)

Meşhed-i Ebûbekir. (s.103)

Meşhed-i Osman. (s.103)

Ebû Ömer b. Ebu'l-Velîd İbnülhâcc et-Tucîbî. (s.103)

Fakih İmâmüddîn Hanefî. (s.103)

Şeyh Abdullah Keffî. (s.103)

Buhâneddîn b. Firkâh. (s.103)

Nûreddîn Ebû Yüsr b. Sâiğ. (s.103)

Şihâbeddîn b. Cehbel. (s.103)

⁶¹ **Dımaşk:** Şam (Suriye).

Alâeddîn Konevî. (s.103)
Bedreddîn Ali Sahâvî. (s.103)
Müsellem. (s.104)
Takıyüddîn İbn Teymiyye. (s.104)
İbn Zehrâ. (s.104)
Seyfeddîn Tinkîz. (s.105)
Melik Zâhir. (s.105)
Fahreddîn Kıbtî. (s.105)
Cemaleddîn b. Cümle. (s.105)
Zahîreddîn Acemî. (s.105)
Sultan NûreddînMahmud b. Zengî. (s.106)
Ümmü Habîbe. (s.106)
Muâviye. (s.106)
Bilâl Habeşi. (s.106)
Üveysü'l-Karanî. (s.106)
Ka'bü'l-Ahbâr. (s.106)
Übeyy b. Ka'b. (s.107)
Ahmed Rifâî. (s.107)
Ebû Medyen Şuayb b. Hüseyin. (s.107)
Ebû Derdâ. (s.107)
Ümmü Derdâ. (s.107)
Fudâle b. Ubeyd. (s.108)
Vâsile b. Eska'. (s.108)
Sehl b. Hanzala. (s.108)
Sa'd b. Ubâde. (s.108)
Ümmü Külsûm. (s.108)
Ebû Müslim Havlânî. (s.108)
Ebû Süleyman Dârânî. (s.108)
Argûn Şâh. (s.108)
Vebre b. Kelbe. (s.111)
Cemaleddîn Yusuf b. Zekî Kelbî Mizzî. (s.111)
Nûreddîn. (s.113)

İmâdüddîn Kaysarânî. (s.113)
Sırkâtibi Alâeddîn b. Gânim. (s.113)
Sâhib İzzeddîn Kâlânîsî. (s.113)
İbn Şihna Haccâr. (s.115)
Şihâbeddîn Ahmed b. Ebû Talib. (s.115)
Alemüddîn Ebû Muhammed. (s.115)
Muhammed b. Tuğrı b. Abdullah b. Gazzâl Sayrafî. (s.115)
Siracüddîn Ebû Abdullah. (s.115)
Ebu'l-Hasan Muhammed b. Ahmed b. Ömer b. Hüseyin Halef Katîf. (s.115)
Attar Ali b. Ebûbekir b. Abdullah Kalânîsî Asgar. (s.116)
Ebu'l-Müneccâ Abdullah b. Ömer Huzâî Leysî. (s.116)
Sufî Sedüddîn Ebu'l-Vakt Abdülevvel b. İsa b. Şuayb b. İbrahim Siczî. (s.116)
Cemalü'l-İslâm Ebu'l-Hasan Abdurrahman b. Muhammed İbnü'l-Muzaffer b.
Muhammed b. Davud b. Ahmed b. Muâz b. Sehl İbnülhakem Davudî. (s.116)
Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Hâviye b. Yusuf b. Eymen Serahsî. (s.116)
Ebû Muhammed Abdullah Serahsî. (s.116)
Abdullah b. Yusuf b. Mıtr b. Sâlih b. Bişr b. İbrahim Farabrî. (s.116)
Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. (s.116)
Şeyh Şihâbeddîn b. Abdullah Makdisî. (s.116)
Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed Becelî. (s.116)
Cemaleddîn Ebu'l-Mehâsin Yusuf b. Zekî Abdurrahman b. Yusuf Mizzî Kelbî. (s.116)
Alâeddîn Ali b. Yusuf b. Muhammed b. Abdullah Şâfî. (s.116)
Şerif Muhyiddîn Yahyâ b. İbrahim b. Fellâh b. Muhammed İskenderî. (s.116)
Şemseddîn b. Abdullah b. Temmâm. (s.116)
Şemseddîn Muhammed b. Ebu'z-Zehrâ Hakkârî. (s.116)
Ümmü Muhammed Âişe binti Muhammed b. Müslim Harranî. (s.116)
Zeyneb binti Kemâleddîn Ahmed b. Abdurrahman b. Abdurrahîm b. Abdülvâhid b.
Ahmed Makdisî. (s.116)

1.12.1.2.Yer Adları

Dımaşk: Güzellik ve zerafeti ile bütün şehirlerden üstün bir yerdir.⁶² (s.94)

Dımaşk Câmii'nin etrafında kapalı çarşı ve bakırcılar çarşısı vardır. (s.101)

Rabve: Kasiyûn dağının sonunda kutlu tepe diye bilinen yerdir. (s.110)

Neyrab: Rabve'nin alt tarafında bir köy.⁶³ (s.111)

Mizze: Neyrab köyünün güneyinde bir köy. Buraya Mizzetü'i-Kelb de deniliyor. (s.111)

Beyt-i Lihye: Dımaşk şehrinin doğu tarafında bir köy. (s.111)

1.12.1.3.Coğrafi Yer Adları

Gûta (çukur ova): Dımaşk'ın doğusunda yemyeşil bir ova.⁶⁴ (s.95)

Kasiyûn Dağı: Dımaşk'ın kuzeyinde bir dağ. (s.109)

1.12.1.4.Hayvan Adları

Deve: Devenin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.113)

1.12.1.5.Hastalık Adları

Veba: Dımaşk'ta, yediyüzkırkdokuz senesi Rebîülâhir'in sonlarında, korkunç bir veba salgını olmuştur. (s.108)

1.12.2.Halk Edebiyatı

1.12.2.1.Hikâyeler

İbn Teymiyye'nin Hikâyesi:

Dımaşk'ta Hanbelî mezhebinin büyük bilginlerinden Takıyüddîn İbn Teymiyye adlı biri vardır. Minbere çıkıp öğüt vermeye başladığında halk ona çok saygı gösterir. Bir gün söylediği sözleri fıkıhçılar şeriata aykırı bulurlar ve Melik Nâsır'a şikâyet ederler. Bunun üzerine Takıyüddîn İbn Teymiyye hapse atılır ve senelerce zindanda kalır. Daha sonra annesi Melik Nâsır'ın huzuruna çıkıp ricada bulununca serbest bırakılır. Fakat yine bilginlerin şikâyet edeceği türden garip hareketlerde bulunur. İbn Zehrâ adıyla

⁶² **Dımaşk:** Bugünkü Şam. O çağda Bilâdü's-Şâm diye adlandırılan ve Suriye-Lübnan-Filistin'den oluşan geniş bölgenin idarî merkezi Dımaşk'tı.

⁶³ **Neyreb:** Yâkût Hamevî, Dımaşk'tan yarım fersah uzaktaki bu kasabanın, çok güzel bahçelere sahip olduğunu belirtir.

⁶⁴ **Gûta:** Sözlükte "verimli çukur ova" demektir. Gûta kelimesi zamanla Dımaşk'taki verimli alanın adı olmuştur. Ebu'l-Fidâ o dönemdeki Dımaşk için şöyle der: "Dımaşk, dünyanın en güzel ve tercihe şayan dört büyük 'gûta'sından birine sahiptir. Ancak en iyisi Dımaşk'takidir. Kuzeyinde Kâsiyûn dağı bulunur; en güzel mekânlarından biri de Rabve'dir.

bilinen Mâlikî bilgini itirazda bulunup İbn Teymiyye'nin sözlerini eleştirince bu kez halk, İbn Zehrâ'yı hırpaladılar ve onun hapse atılmasını isterler. İbn Teymiyye'nin söylediği sözler hakkında hukukî bir rapor hazırlanır ve tekrar kale zindanına atılır, orada ölür. (s.104)

Yargıyla İlgili Bir Hikâye:

Bir gün Zahîreddîn adından bir şeyh suç işler ve kadı ona ceza olarak iki yüz kamçı vurdurduktan sonra eşeğe bindirilip bütün Dımaşk'ta dolandırılmasını emreder. Şehrin geleneğine göre de bir tellâl verilen cezanın sebebini yüksek sesle herkese duyurur. Bunu haber alan vali ise durumu kınar ve bütün kadıları, fıkıh bilginlerini huzuruna çağırır, kadıyı haksız bulur ve onu cezalandırır. (s.105)

Peygamber Ashabıyla İlgili Hikâye:

Peygamber ashabından bir cemaat Üveysü'l-Karanî ile beraber Şam'a giderken Üveys yolda, çöl ortasında vefat eder. Orada ne bir ev ne de su vardır... Sahabîler bineklerinden inip Üveys'in ağızından güzel koku, su ve kefen bulunca hayrete düşerler. Cenaze namazını kılıp defnettikten sonra yola devam ederler. Bu sırada sahabeden birinin; "Bu yüce insanın kabrine işaret koymaksızın nasıl bırakıp gideriz!" demesi üzerine mezarın bulunduğu yere tekrar dönerler ama hiçbir ize rastlayamazlar. (s.106-107)

Hizmetçi Köle İle İlgili Hikâye:

Dımaşk sokaklarından birinde yürüyen küçük bir köle elindeki "sahan" adı verilen çini tabağı yere düşürerek kırdı. Halk kölenin başına toplandı ve içlerinden biri, tabağın parçalarını toplayıp bu işle uğraşan ilgili vakfın müdürüne götürmesini söyledi. Bunun üzerine köle parçaları topladıktan sonra adamla birlikte müdüre gitti. Vakfın müdürü tabak parçalarını görünce tutarını sayıp köleye teslim etti. Çünkü kölenin efendisi tabağın kırılmasından ötürü onu dövecek veya azarlayacak, zavallı kölenin kalbi kırılacaktı. (s.112)

1.12.2.2.Menkıbeler

Ermiş Arslan İle İlgili Menkıbe:

Ümmü Ubeyde'de oturan Ahmed Rifâî hazretleri adında Allah dostu biri varmış.⁶⁵ Onun tekkesi etrafında hurma ağaçları varmış. Ahmed Rifâî, her sene âdeti gereği bunları kestiği sırada hurmadan bir salkım kardeşi için ayırmış. Kardeşi onu ziyarete geldiği vakit hizmerkârı Arslan, o salkımı gidip getirir ve şeyhlerinin önüne koyar. Ümmü Ubeyde'de oturan tekke sahipleri Arefe günü akşamleyin boz renkli bir doğanın, hurma ağacının üzerine inerek o salkımı götürdüğünü görürler. Çok ilginçtir ki, hizmerkâr Arslan onlara boz renkli doğan olarak görünmüştür. (s.107)

1.12.2.3.Rivayetler

Dımaşk Câmii'nde kible tarafındaki duvarın Hûd Peygamber tarafından yapıldığı, kabrinin de orada bulunduğu söyleniyor. (s.100)

Hz. Ali'nin Fâtıma'dan doğan kızı Ümmü Külsûm'un asıl adı Zeyneb'tir.⁶⁶ Hz. Peygamber'in kızı olan Ümmü Külsûm'e benzediği için Zeyneb'e Ümmü Külsûm künyesi verildiğine dair bir rivayet vardır. (s.108)

Ümmü Külsûm Hatun'un mezarı yanında bulunan bir kabrin, Hz. Hüseyin'in kızı Sükeyne'ye ait olduğu söyleniyor. (s.108)

Dımaşk köylerinden Neyreb'deki mescidin sağ tarafında bir hücre içinde Hz. Meryem'in kabri olduğu söyleniyor. (s.108)

Akdâm Mescidi'nde bulunan bir taşın üzerindeki ayak izlerinin Musa Peygamber'e ait olduğu rivayet edildiğinden mescide bu isim (akdâm: ayaklar) verilmiştir. Mescitte bulunan küçük bir odanın içinde bir taşa şöyle yazılmış:

“Ermişlerden biri rüyasında Peygamber efendimizi görmüş ve Efendimiz ona şöyle buyurmuştur: Kardeşim Musa Peygamber'in kabri burasıdır!” (s.108)

Rivayete göre; Mağâratü'l-Cû (Açlık Mağarası) adıyla bilinen bir çukura peygamberlerden yetmiş sığınmıştır. Yanlarında yuvarlak bir yufka ekmeğinden başka

⁶⁵ **Ahmed Rifâî:** Siyah giymekle ünlenmiş olup Rifâiyye tarikatının kurucusudur. Irak'ın Vâsıt şehrine bağlı bir kasabada doğmuş, bu bölgede fıkıh, edebiyat ve tasavvuf eğitimi almış; daha sonra kendi yöntemini yaymaya başlamıştır. Rifâiyye tarikatı, bugün Somali'den Türkiye ve Endonezya'ya kadar çok geniş bir alanda yüz binlerce müntesibi bulunan bir tarikattir. Ahmed Rifâî 578 h./1182 yılında yine Irak'ta, Ümmü Ubeyde köyünde vefat etmiş ve oraya gömülmüştür.

⁶⁶ **Ümmü Külthûm (Gülsüm):** Hz. Fâtıma'nın kızıdır. İbn Cübeyr, Ümmü Külthûm'un kabrinin Dımaşk'ın güneyindeki Râviye köyünde olduğunu belirtmiştir.

bir şey yokmuş. Bu yemeği her biri arkadaşına teklif ederek aralarında dolaştırdıkları hâlde hiçbiri yemeden ahirete göçmüşler. (s.110)

Ferâdîs Kapısı ile Kasiyûn tepesi arasında 700 hattâ bir rivayete göre 70.000 peygamberin mezarı bulunduğu söyleniyor. (s.110)

Şehir dışında eski kabristan var. Burada da peygamberler ve Allah'ın seçkin kulları yatıyor. Kabristanın bahçelere kıyı olan sulak tarafında 70 peygamberin gömülü olduğu söyleniyor. (s.110)

Rabve tepesinde bulunan kutsal sığınağın karşısındaki odada Hızır'ın namaz kıldığı rivayet edilir. Bu kutlu mekânın demirden küçük bir kapısı vardır. (s.110)

Beyt-i Lihye köyünde eskiden bir kilise varmış. Âzer'in orada put yaptırdığı ve Halîl İbrahim Peygamber'in de orada bu putları kırdığı rivayet edilir. (s.111)

1.12.2.3.Şiir

Dımaşk şairlerinden birinin, Dımaşk'ın güzelliğini anlatan altı dizeden oluşan bir şiirine yer verilmiştir. (s.95)

Şair Şerefüddîn b. Uneyn'in, Dımaşk'ın güzelliğini anlattığı altı dizelik şiirine yer verilmiştir. (s.96)

Dımaşklı şair Arkale Kelbî'nin⁶⁷ bir dördlûğüne ve altı dizeden oluşan şiirine yer verilmiştir. (s.96)

Şair Ebu'l-vahş Sebu' b. Halef Esedî'nin on dört dizeden oluşan şiirine yer verilmiştir. (s.96)

Şair İbnü'l-Münîr'in dokuz dizeden oluşan şiirine yer verilmiştir. (s.97)

Nûreddîn diye tanınan Gırnatalı Şair Ebu'l-hasan Ali b. Musa b. Saîd Ansî'nin şiirlerine yer verilmiştir. (s.97)

1.12.3.Kalıplaşmış Sözler

1.12.3.1.Dua

Dımaşk'ta büyük bir veba salgını yaşandığında bütün halk, Mescid-i Akdâm'a giderek diz çöktü. Güneşin tam tepeye çıktığı vakte kadar dua edip yalvardılar. Allah Teâlâ onlar için vebayı hafifletti. (s.109)

⁶⁷ **Arkale Hassân b. Numeyr Kelbî**: Dımaşk'ın yerlisi olan bu şair, Selâhaddîn Eyyûbî'ye bir methiye yazmış, ondan iki bin dinar armağan almış, ancak bunu yiyemeden 567 h./1171 m. yılında ölmüştür.

1.12.4.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

1.12.4.1.Yardımlaşma

Dımaşk'ta en güzel yardımlaşma örneklerinin görüldüğü çok sayıda vakıf vardır. Hepsinin kuruluş amacı birbirinden farklıdır. Bu vakıflar ve âdetleri şöyledir:

Bir vakıf, hacca gitmeye gücü yetmeyenler içindir. Hacca gitmek isteyip gidemeyen buraya gelir. Beytullah'ı ziyaret edecek kadar para ve azık verilir ona.

Bir başka vakıf, fakir ailelerin kızları için hizmet veriyor. Onların çeyizlerini bu vakıf sağlıyor.⁶⁸

Bir diğer vakıf, yolculara tahsis edilmiş. Buraya başvuran yolcuların bütün yiyecek-giyecek ihtiyaçları karşılandığı gibi memleketlerine varıncaya kadar lâzım olan harçlık da buradan verilir.

Bir diğer vakıf, yolların tamiri ve kaldırımların düzeltilmesi için hizmet veriyor. (s.112) Yardımlaşmanın önemini vurgulayan bu hikâyede oldukça dikkat çekicidir:

Dımaşk sokaklarından birinde yürüyen küçük bir köle elindeki "sahan" adı verilen çini tabağı yere düşürerek kırdı. Halk kölenin başına toplandı ve içlerinden biri, tabağın parçalarını toplayıp bu işle uğraşan ilgili vakfın müdürüne götürmesini söyledi. Bunun üzerine köle parçaları topladıktan sonra adamla birlikte müdüre gitti. Vakfın müdürü tabak parçalarını görünce tutarını sayıp köleye teslim etti. Çünkü kölenin efendisi tabağın kırılmasından ötürü onu dövecek veya azarlayacak, zavallı kölenin kalbi kırılacaktı. (s.112)

1.12.4.2.Dinî Eğitim Yapıları:

Mâlikî Medresesi: Dımaşk'ta bulunan ve "Şarâbîşiyeye adıyla bilinen medresedir. (s.94)

Şâfiîye Medresesi: Dımaşk Câmii'nin yanında bir medrese. (s.102)

Samsâmiye Medresesi: Şemseddin b. Kutsî tarafından kurulmuş bir medresedir. Mâlikîlere aittir. (s.104)

Âdiliye Medresesi: Dımaşk'ta bulunan Şâfiîlere ait en büyük medresedir. (s.105)

Zâhiriye Medresesi: Âdiliye Medresesi'nin karşısında yer alır. (s.105)

⁶⁸ **Gelinlere çeyiz hazırlayan vakıflar:** İslâm tarihinde vakfın hizmet verdiği sahalar arasında hattatlara mürekkep sağlamak, borcunu ödeyemez durumda olanların borcunu ödemek, yaşlı kayıkçı ve hamalların iâşesini karşılamak, çocuğuna oyuncak alamayacak derecede fakir ana-babalara oyuncak vermek, sakat ve aç hayvanları barındırmak, elverişli binalara kuş evleri yaparak kuşların bakımını yürütmek gibi başlıklar da vardır.

Sultan Nûreddîn Medresesi: Dımaşk'ta bulunan Hanefilere ait en büyük medresedir.(s.106)

Şarâbişiye Medresesi: İşadamı Şihâbeddîn Şarâbişi tarafından yaptırılmış, Mâlikîlere ait bir medresedir. (s.106)

Nemciye Medresesi: Dımaşk'ta bulunan Mâlikîlere ait en büyük medresedir. (s.106)

İbn Ömer Medresesi: Dımaşk şehrinin dışında bir mahallede yer alır. Kur'an-ı Kerim öğrenmek isteyen ihtiyarlar için yapılmış bir okuldur. (s.109)

İbn Münecâ Medresesi: Dımaşk şehrinin dışında bir mahallede, Kur'an-ı Kerim öğrenmek isteyenlere ayrılmış bir okuldur. (s.109)

1.12.5.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

1.12.5.1.Ölüm

Dımaşk halkı cenaze uğurlamakta çok ilginç bir tarz sergilemektedir. Acayip bir halay tertip ediliyor; tabut önde götürülüyor, hafızlar güzel sesle Kur'an okuyor, ağlatan nağmeler döktürüyor; insan bu manzaradan ötürü kendinden geçiyor, kalbi uçuveriyor. Cenaze namazını büyük câmide Maksûre'nin karşısında kıyıyorlar. Ölen adam, imam, müezzin veya câmi kayyumlarındansa musallâya kadar Kur'an okunarak götürülüyor. Bunlardan değilse câmiin kapısı önünde okumayı keserek tabutu içeri sokuyorlar. Bundan sonra bazıları, Bâb-ı Berîd civarında, avlunun batı yönünde toplanıyor. Şehrin ileri gelenlerinden biri tâziye için onlara yaklaşıncaya yüksek perdeden şöyle sesleniyorlar:

“Bismillah! Kemâleddîn, Cemaleddîn, Şemseddîn, Bedreddîn!..”

Okuma işi tamamlanınca müezzinler ayağa kalkarak:

“Namazınızda falanca iyi ve bilgin adam üzerine niyet ediniz!” diyor ve mevtâyı güzel niteliklerle betimledikten sonra namazını kılarak kabristana götürüyor. (s.114)

Hind halkının cenaze alayları da ilginçtir. Hattâ Dımaşklılarinkinden daha gariptir. Hindliler ölüyü defnettikten sonra üçüncü gün sabahleyin mezara giderek zemini pahalı kumaşlarla döşer; kabre güzel örtüler sererler. Etrafına gül, yasemin ve fulya (mısrıgülü) gibi hoş kokulu çiçekler koyarlar. Bu çiçekler hep orada durur. Ayrıca limon ve portakal ağacı getirir, meyveleri olmasa bile mezarın üzerine koyar, oraya gelenlerin gölgelenmesi için de çadır kurarlar. Daha sonra kadılar, emirler ve yüksek rütbeli memurlar, nüfuz sahibi insanlar gelip oturur. Karşılarında hafızlar vardır. Sonra

mushaf bulunan küçük sandıklar getirilir herkes bir cüz alır bunlardan. Hafızların güzel sesle Kur'an okuması bitince kadı dua eder. Ayağa kalkıp daha önce hazırladığı hutbeyi okur. Bu söylevin içinde ölüyü anar, ona bir mersiye döktürür. Akrabalarının adlarını anarak tâziyede bulunur. Sultanın adını da anarak ona dua eder. Onun adı anılınca herkes ayağa kalkar, bulunduğu yere doğru saygıyla baş eğerler. Sonra kadı oturur. Gülsuyu getirilip önce kadıdan başlanır. Sırasıyla herkese dökülür. Bundan sonra içinde şeker şerbeti bulunan taslar getirilip yine kadıdan başlanarak diğer cemaate dağıtılır. Sonra da tenbûl ikram edilir. (s.114-115)

1.12.6.İnanışlar

Benî Ümeyye Câmii yerinde daha önce eski bir kilise olup Müslümanlar fethettiği zaman Hâlid b. Velîd kılıç yoluyla bu yapının bir tarafından girmiş, yarısına kadar varmıştı. Ebû Ubeyde b. Cerrâh ise yapının batı tarafından girerken mukavemetle karşılaşmadı; barış yoluyla ele geçirdi o bölümü. Müslümanlar kilisenin direnişle karşılaşarak elde ettikleri yarısını mescit yaptılar. Barış ile alınan diğer yarısı ise kilise olarak bırakıldı. Daha sonra Halife Velîd mescidi genişletmek istedi ve her ne talep edilirse verileceğini belirterek kilisenin satılmasını teklif etti Rumlara. Fakat Rumlar bu işe yanaşmadılar. Bunun üzerine Velîd, yapıyı zorla teslim aldı. Hıristiyanlar kiliseyi yıkanın delireceğine inanırlardı. Bu inanç Velîd'e bildirildiğinde;

“Bu yolda ilk cinnet geçiren ben olayım!” diyerek baltayı kaptığı gibi yıkmaya başladı. Onun peşinden diğerleri de yıkım işine katıldılar. Böylece Hak Teâlâ Rumların saçma inanışını boşa çıkarmıştır. (s.98)

Bir inanışa göre, Dımaşk Câmii'nde edâ edilen bir namaz 30.000 bin namaza bedeldir. (s.100)

Bazı hadîslerde Dımaşk Câmii'nin dünya yıkıldıktan sonra kırk sene daha Cenab-ı Hakk'a ibadet edenlere hizmet vereceği belirtilmiştir. Bu mescidin üstün yanlarından biri de içinde her zaman Kur'an-ı Kerim okunması ve namaz kılanın hiç eksik olmamasıdır. (s.100)

1.12.7.Sanat ve Zanaat

1.12.7.1.Meslekler

Dımaşk'ta, Benî Ümeyye Câmii'ne giden yol yolda kuyumcular, kitapçılar ve ilginç cam kaplar yapan sanatkârlar sıralıdır. (s.101)

Hastalanan biri için doktor çağırıldığından bahsedilmektedir. (s.113)

1.12.8.Mimari Yapılar

1.12.8.1.Dinî Mimari

Mâlikî Medresesi: Dımaşk'ta bulunan ve "Şarâbîşiyeye adıyla bilinen medresedir. (s.94)

Benî Ümeyye Câmii: Bu câmi güzellik ve ihtişam bakımından yeryüzündeki câmilerin en büyüğü, sanatkârlık açısından da en üstünüdür. Eşi benzeri yoktur. Câmii altın mozaikler ve renkli camlarla (vitraylarla) süslüdür.(s.98)

Kubbetü'n-Nesr (Kartal Kubbesi): Benî Ümeyye Câmi'nde bulunan kurşun bir kubbedir. Mescidi sanki uçan bir kartala benzetmişler; Kubbe ise bu kartalın başı oluyor. (s.99)

Benî Ümeyye Câmii'nde üç kubbe vardır. Bunlar: Kubbe-i Âişe⁶⁹, Kubbe-i Zeyne'l-Âbidîn ve Kafasu'l-Mâ (Su Kafesi)'dir. (s.99)

Meşhed-i Ali b. Ebû Tâlib: Dımaşk'ta bulunan gayet sanatkârane bir şekilde yapılmış mescit. (s.99)

Şâfiîye Medresesi: Dımaşk Câmii'nin yanında bir medrese. (s.102)

Samsâmiye Medresesi⁷⁰: Şemseddin b. Kutsî tarafından kurulmuş bir medresedir. Mâlikîlere aittir. (s.104)

Âdiliye Medresesi: Dımaşk'ta bulunan Şâfîlilere ait en büyük medresedir. (s.105)

Zâhiriye Medresesi: Âdiliye Medresesi'nin karşısında yer alır. (s.105)

Sultan Nûreddîn Medresesi: Dımaşk'ta bulunan Hanefîlere ait en büyük medresedir.(s.106)

⁶⁹ Müminlerin anası Hz. Âişe anısına bu kubbeye Kubbe-i Âişe adı verilir.

⁷⁰ **Samsâmiye Medresesi:** Mâlikîlerin yoğunlaştığı bir merkezdi. İbn Kesîr'in bildirdiğine göre dönemin nüfuzlu adamlarından 701 yılında Müslüman olan Şemseddin Gabriyel Esmerî oraya bağışta bulunmuş ve hoca tayin etmiştir. Genellikle Endülüs ve Faslıların toplandığı bu üniversitede İbn Teymiyye gibi meşhurlar da ders okutmuştur.

Şarâbişiye Medresesi: İşadamı Şihâbeddîn Şarâbişi tarafından yaptırılmış, Mâlikîlere ait bir medresedir. (s.106)

Nemciye Medresesi: Dımaşk'ta bulunan Mâlikîlere ait en büyük medresedir. (s.106)

Akdâm (Ayaklar) Mescidi: Dımaşk'ta kutlu mekânlardan biridir. Dımaşklılar buraya çok saygı gösterirler. (s.108)

İbn Ömer Medresesi: Dımaşk şehrinin dışında bir mahallede yer alır. Kur'an-ı Kerim öğrenmek isteyen ihtiyarlar için yapılmış bir okuldur. (s.109)

İbn Münecâ Medresesi: Dımaşk şehrinin dışında bir mahallede, Kur'an-ı Kerim öğrenmek isteyenlere ayrılmış bir okuldur. (s.109)

Mizze Köyü'nde muhteşem bir câmii vardır. (s.111)

Beyt-i Lihye Köyü'ndeki kilise, bugün büyük bir câmii olmuş. Gayet güzel bir tarzda inşa edilen yapının içi, garip bir şekilde dizili rengârenk köşeli mermerlerle süslüdür. (s.111)

1.12.8.2.Halk Mimarisi

Neyrab Köyü'nde şirin bir mescid, hoş bir hamam vardır. Câmii avlusunun içinde gayet sanatkârane yapılmış bir çeşme vardır. (s.111)

Mizze Köyü'nde bir hamam vardır. (s.111)

1.12.9.Bitkiler

1.12.9.1.Otlar

Tenbûl: Hind halkı tarafından mühim ve makbul sayılan bir yapraktır, misafirler onunla ağrılanır. Cenazelerde dağıtılır. (s.115)

1.12.10.Geleneksel Unsurlar

Dımaşklılar Cumartesi günleri hiçbir iş yapmazlar.⁷¹ Mesirelere, nehir kenarlarına, göz alıcı bahçelerle çaylar arasındaki devasa ağaçların gölgelerine giderek akşama kadar eğlenirler. (s.98)

Meşhed-i Ali b. Ebû Tâlib Mescidi'nde mihrabın karşısında bulunan büyük dolaba müminlerin emiri Osman b. Affan tarafından Şam'a gönderilen Mushaf konulmuştur.

⁷¹ **Dımaşk'ta Cumartesi günleri:** Cumartesi o günlerde gezip tozma günüydü. Fas ve Endülüs'te ise Cumartesi ve Pazar dinlenme ve gezme günleriydi. Ebu'l-Hasan İbnü'z-Zekkâk gibi ünlü şairler de Cumartesi ve Pazar günlerinin güzelliğini işleyen dizeler söylemişlerdir.

Bu dolap her hafta Cuma namazından sonra açılarak halkın seyrine sunulur. Millet mushafı öpmek için koşarak toplanır. Halk, orada borçlular ve haklarında iddiada bulunduğu kimseler için yemin eder. Bu mihrap, tarihçilerin aktardığına göre İslâm tarihinde inşa edilen ilk mihraptır. (s.100)

Dımaşk şehrinin geleneğine göre; bir tellâl verilen cezanın sebebini yüksek sesle herkese duyururdu. (s.106)

Ramazan'da hiç kimse yalnız başına iftar etmez. Dımaşk halkının erdemlerindedir; emir, kadı ve diğer nüfuz sahipleri arkadaşlarıyla beraber fakirleri de davet ederler iftar sofralarına. Büyük tüccarlar, iyi para kazanan esnaf da böyle yapıyor. Göçebeler ve diğer fakirler de her gece içlerinden birinin evinde yahut mescitte toplanırlar. Her biri hazırlayabildiği yemeği getirir, beraberce kalabalık bir şekilde iftar ederler. (s.113)

Dımaşk'ta bir kimse vefat ettiğinde yakınları cenazenin defnedileceği güne kadar tenbûl yemez. O gün kadı yahut yardımcısı tenbûl⁷²den birkaç yaprak alarak cenaze sahibine verir. O da yer. (s.115)

1.12.11.Kutsal Mekânlar

Benî Ümeyye Câmii, Dımaşk'ta bulunan ihtişamlı bir câmi. (s.98)

Meşhed-i Ali b. Ebû Tâlib, Dımaşk'ta bulunan bir mescit. (s.99)

Meşhed-i Ali b. Ebû Tâlib Mescidi'nin tam ortasında Zekeriyâ Peygamber'in lahdi vardır. (s.100)

Dımaşk Câmii'nin sol yanında Hz. Hüseyin'in mübarek başının konulduğu (daha önce oradaydı) meşhed (türbe) vardır. (s.101)

Hz. Hüseyin'in türbesinin karşısında Ömer b. Abdülazîz'e ait olan ve suyu sürekli akan küçük bir secdegâh vardır. (s.101)

Dımaşk Câmii'nin yanında Şüme'yâniye isminde bir tekke vardır. Buranın daha önce Ömer b. Abdülazîz'in evi olduğu söyleniyor. (s.102)

Zâhiriye Medresesi'nde Melik Zâhir'in kabri vardır. (s.105)

⁷² **Tenbûl:** Hind halkının mühim ve makbul saydığı bir yapraktır.

Dımaşk'ın sekiz kapısı vardır. Bunlardan en ünlüleri Bâb-ı Câbiye ile Bâb-ı Sağır arasında bulunan kabristanda Peygamber ashabından, şehitlerden ve sonraki bilginlerden pek çoğunun mezarı vardır. Ebû Süfyan kızı Ümmü Habîbe, kardeşi Muâviye, Allah elçisinin müezzini Bilâl Habeşi, Üveysü'l-Karanî ve Ka'bü'l-Ahbâr'ın mezarları bulunur. (s.106)

Bâb-ı Câbiye'nin yanında Bâb-ı Şarkıyye vardır. Bunun hemen hizasındaki kabristanda peygamber ashabından Übeyy b. Ka'b'ın mezarı vardır. (s.107)

Dımaşk'ın batısında şehitler kabristanı diye bilinen mezarlıkta, "ağaç altında biat eden" Ebû Derdâ ile zevcesi Ümmü Derdâ'nın, ayrıca Fudâle b. Ubeyd, Vâsile b. Eska' , Sehl b. Hanzala hazretlerinin kabirleri bulunmaktadır. (s.108)

Dımaşk'ın doğusunda Menîha adı verilen çölde Sa'd b. Ubâde'nin mezarı olup yanı başında küçük fakat güzel bir mescit vardır. (s.108)

Şehrin güneyinde bir fersah uzaklıktaki köyde Hz. Ali'nin Fâtıma'dan doğan kızı Ümmü Külsûm'ün mezarı vardır. Bu kabrin yakınında, büyücek bir mabet, onun çevresinde birkaç ev ve vakıf mevcut. Dımaşklılar buraya "Ümmü Külsûm Hatun'un Mezarı" derler. (s.108)

Akdâm (Ayaklar) Mescidi, Dımaşk'ta kutlu mekânlardan biri de şehrin güneyinde, iki mil uzaklıkta, Hicaz, Kudüs ve Mısır'a giden büyük yolun yan tarafında inşa edilmiş Akdâm (ayaklar) Mescidi'dir. Bu mescit, gayet gösterişlidir. Ona bağlı hayır kurumları epey çoktur. Dımaşklılar buraya çok saygı gösterirler. (s.108)

Kesîb-i Ahmar, Kudüs'te Beyt-i Makdis'in yakınında ve Erîha'da da Kesîb-i Ahmar (kızıl çalılık) adıyla bilinen bir mekân var ki Yahudiler tarafından hürmet edilen yerlerdendir. (s.108)

Kasiyûn, Dımaşk'ın kuzeyinde bir dağın ismi. Bu dağ ulu peygamberlerin çıktığı yer olması sebebiyle halk tarafından ziyaret edilen kutlu bir mekândır. (109)

Dımaşk'ın mübarek yerlerinden biri de, İbrahim Peygamber'in doğduğu mağaradır. Burası gayet uzun ve dar olup yanı başında yüksek minareli büyük bir mescit bulunmaktadır. İbrahim Peygamber, Kur'an-ı Kerim'de bildirildiği gibi ayı, yıldızları ve güneşi bu mağarada gözlermiş. (s.109)

Kasiyûn dağında bulunan kutlu yerlerden biri de batı cihetinde “Mağaratü’ d-Dem” diye bilinen oyuktur. Buranın üstündeki tepede Âdem Peygamber’in oğlu Hâbil’in kanı görülür. Hâbil’in kardeşi tarafından öldürüldüğü yerde, mağara içine çekilip götürülmeden önce taş üzerinde Allah tarafından sildirilmeyen kan izleri hâlâ mevcut! (s.110)

Mağaratü’l-Cû, Mağaratü’ d-Dem diye bilinen mağaranın alt tarafında Mağaratü’l-Cû (Açlık Mağarası) adıyla bilinen başka bir çukur var. Rivayete göre peygamberlerden yetmiş oraya sığınmış. (s.110)

Mağaratü’ d-Dem’in yanında bir mescit mevcut. Orada gece gündüz kandil yanıyor. Sözü geçen mabetlerin her birinin belirli bir vakıf geliri vardır. Ferâdîs Kapısı ile Kasiyûn tepesi arasında 700 hattâ bir rivayete göre 70.000 peygamberin mezarı bulunduğu söyleniyor. (s.110)

Şehir dışında eski kabristan var. Burada da peygamberler ve Allah’ın seçkin kulları yatıyor. Kabristanın bahçelere kıyı olan sulak tarafında 70 peygamberin gömülü olduğu söyleniyor. (s.110)

Rabve, Kasiyûn dağının sonunda Kur’an’da bahsedilen ve İsa Peygamber ile annesinin meskeni sayılan mübarek tepedir. Orada yüksek, sağlam köşkler, etrafında da güzel bahçeler vardır. (s.110)

Kutsal Sığınak, Rabve tepesinin tam ortasında ufak oda şeklinde bir mağaradır. (s.110)

1.12.12.Dinî Unsurlar

1.12.12.1.Mezhep

Dımaşk’ta Şâfîî, Mâlikî ve Hanefî mezhepleri vardır. (s.101-103-104)

1.12.12.2.Dinî Karakterler

Ermiş: Arslan adında bir ermiş vardır. (s.107)

1.12.13.Renkler

Siyah: Zekeriyâ Peygamber’in lahdi üzerinde bulunan sanduka siyah ipekten örtü ile örtülmüştür ve üzerinde beyaz harflerle bir âyet-i kerîme bulunmaktadır. (s.100)

Beyaz: Zekeriyâ Peygamber'in lahdi üzerinde bulunan sanduka siyah ipekten örtü ile örtülmüştür ve üzerinde beyaz harflerle bir âyet-i kerîme bulunmaktadır. (s.100)

1.12.14.Madenler

1.12.14.1.Altın

Gırnatalı Şair Ebu'l-Hasan Ali b. Musa b. Saîd Ansî'nin şiirinde altın adı geçmektedir. (s.97)

Dımaşk'ta bulunan Benî Ümeyye Câmii altın levhacıklarla (altın mozaiklerle) süslüdür. (s.98)

Dımaşk'ta tahılın senelik geliri 25.000 altın dinardır. (s.99)

1.12.14.2.Bakır

Benî Ümeyye Câmii'nin üçüncü kubbesinin altında demir bir kafes vardır. Onun ortasında bulunan bakır borudan su fişkırır. (s.99)

Dımaşk'ta bakırcılar çarşısı vardır. (s.101)

1.12.14.3.Demir

Benî Ümeyye Câmii'nin üçüncü kubbesinin altında demir bir kafes vardır. Onun ortasında bulunan bakır borudan su fişkırır. (s.99)

Rabve tepesinde kutlu bir sığınak vardır. Onun karşısında bulunan odada Hızır'ın namaz kıldığı rivayet edilir. Bu kutlu mekânın demirden bir kapısı vardır. (s.111)

1.12.14.4.Kurşun

Benî Ümeyye Câmii'nin kubbesi kurşundur. (s.99)

1.12.15.Ulaşım Araçları

1.12.15.1.Deve:

Devenin ulaşım aracı olarak kullanıldığından ve kiralandığından bahsedilmektedir. (s.113)

1.12.16.Diğer

Dımaşk'la ilgili bir söz vardır:

“Cennet yeryüzündeysen kuşkusuz Dımaşk'tır. Eğer gökte ise bu şehir onunla yarışır, hattâ güzellikte ona eşittir!” derler. (s.95)

1.13.Dımaşk-Medine

1.13.1.Adlar

1.13.1.1.Kişi Adları

Seyfeddîn Çoban. (s.117)

Şerefüddîn Ezru'î Hûrânî. (s.117)

Sadreddîn Gumârî. (s.117)

Muhammed b. Râfî. (s.117)

Baybars Şeşnikîr. (s.118)

1.13.1.2.Yer Adları

Kisve: Dımaşk'ta bir kasaba. (s.117)

Sanameyn: Dımaşk'ta bir köy. (s.117)

Zuraa: Hûrân'a bağlı küçük bir kasabadır.⁷³ (s.117)

Busrâ: Dımaşk'ta küçük bir şehir. (s.117)

Leccûn: Dımaşk'ta bir şehir. (s.117)

Seniyye: Dımaşk'ta bir yer adı. (s.118)

Maân: Şam bölgesinin sonudur. (s.118)

Akabetü's-Savân: Savân Geçidi. (s.118)

Zâtülhacc: Dımaşk ile Medine arasında bir mevki. (s.118)

⁷³ **Zur'a ve Hûran (Horân):** Zur'a veya Zuraa bugün Ezra diye bilinen yer olup “Lecât” denen volkanik bölgenin güneyindedir. Hûrân veya Horân ise Dürzîlerin yaşadığı mıntıkaydı ve idarî merkezi o çağda Busrâ'ydı.

Tebûk: Dımaşk ile Medine arasında bir şehir. Peygamberimiz buraya gazâda bulunmuştur.⁷⁴ (s.118)

Ulâ: Büyük ve güzel bir kasabadır. (s.119)

1.13.1.3.Coğrafi Yer Adları

Beldah: Dımaşk ile Medine arasında hiç su bulunmayan bir vadi. (s.118)

Vâdiyü'l-Uhaydır: Sahranın ortasında Cehennem vadisine benzeyen bir çukur vardır. (s.119)

Birketü'l-Muazzam: Muazzam Göleti.⁷⁵ (s.119)

Attâs: Öldürücü Semûm yelinin estiği bir vadi. (s.119)

1.13.1.4.Hayvan Adları

Deve: Peygamberimizin devesinden çöktüğü yerde bir mescit inşa edildiğinden bahsedilmektedir. (s.117)

1.13.2.Halk Edebiyatı

1.13.2.1.Hikâyeler

Melik Nâsır İle İlgili Hikâye:

Melik Nâsır henüz çocukken tahta geçtiğinde Komutan Salar iktidara el koyar. Nâsır, hacca gitmeye niyetlenir ve Kerek Kalesi'ne sığınarak yıllarca orada kalır. Sonra Şam komutanlarının huzuruna çıkar. Tüm Memlûk halkı da onun etrafında toplanır ve hep birlikte Baybars'ın üzerine yürüyünce o çöle kaçar. Askerleri onu yakalayıp Melik Nâsır'a getirir. Komutan Salar da yakalanarak bir kuyuya hapsedilir. Orada açlıktan ölür. (s.118)

1.13.2.2.Rivayetler

Rivayete göre, Komutan salar hapsedildiği kuyuda açlıktan leş yemeğe mecbur kalmıştır. (s.118)

⁷⁴ **Tebûk:** Hıcr ile Şam bölgesi arasında kaynak suları, hurması ile dikkat çeken mıntıka. İslâm tarihinde burası, Tebûk Gazvesi'yle bilinir.

⁷⁵ **Birket-i Muazzam:** Eyyûbîlerden Dımaşk sultanı ve meşhur Salâhaddîn'in kardeşi olan Melik Muazzam İsa (saltanatı: 1218-1227 m.) tarafından yaptırıldığı söylenmektedir.

Rivayete göre, Tebûk'ta görülen bir kaynağın suyu daha önce gayet zayıfmış, ipil ipil akarmış. Peygamberimiz orada abdest aldıktan sonra gürleşmiş ve ağza lâayık bir kıvamda akmaya başlamış. Hâlen öyle bereketli akıyor. (s.118)

1.13.3.Halk Bilgisi

1.13.3.1.Halk Matematiğı

Ölçü birimi: Geçmiş yılların birinde sular Semûm yeliyle kuruyup bir kırbası⁷⁶ 1000 dinara satılmıştır. (s.119)

1.13.4.İnanışlar

Peygamberimiz Tebûk Savaşı'nda Hıcr Kuyusu'ndan geçerken devesini hızlandırarak kimsenin o kuyudan içmemesini emrettiğinden dolayı, çok susamış olsalar bile hacılar oradan su içmez. Kim bu suyla hamur yoğurursa kendi yemez, devesine yedirir. (s.119)

1.13.5.Mimari Yapılar

1.13.5.1.Halk Mimarisi

Kerek Kalesi: Burası gayet sarp ve sağlam kalelerden olup Hısn-ı Gurâb (Karga Kalesi) adıyla ünlenmiştir.⁷⁷ (s.117)

1.13.6.Geleneksel Unsurlar

Tebûk'e varınca silâhları kuşanıp, kılıçları sıyırarak hamle edercesine yürümek ve hurma ağaçlarına vurmak; bunu yaparken de "Peygamberimiz bu şehre böyle girdi!" demek, Şam hacılarının âdetlerindedir. (s.118)

1.13.7.Kutsal Mekânlar

Busrâ'da Peygamberimizin devesinin çöktüğü yerde büyük bir mescit inşa edilmiştir. (s.117)

⁷⁶ **Kırba:** Sakaların içinde su taşıdıkları ağız dar, altı geniş, deriden yapılmış kap, su kabı, matara.

⁷⁷ **Kerek Kalesi:** 540 h./1145 m. yılında Haçlılar tarafından inşa edildi. Eyyûbiler 583 h./1188 m. yılında burayı aldılar. Gayet sağlam ve yüksek bir yapıdır. Ebu'l-Fidâ gibi tarihçilerin aktardığına göre o dönemde eteklerindeki bağ ve bahçeler çok güzelmiş.

1.13.8.Ulaşım Araçları

1.13.8.1.Deve

Deve ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.118)

1.14.Medine

1.14.1.Adlar

1.14.1.1.Kişi Adları

Es'ad b. Zürâre. (s.121)

Ebû Eyyûb Ensârî. (s.121)

Ömer b. Hattâb. (s.122)

Hz. Abbâs. (s.122)

Übeyy b. Ka'b. (s.122)

Hz. Davud. (s.123)

Hz. Ömer. (s.123)

Hz. Süleyman. (s.123)

Ömer b. Abdülazîz. (s.123)

Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer. (s.124)

Süleyman b. Abdülmelik. (s.124)

Halife Mehdî b. Ebû Ca'fer Mansûr. (s.124),

Hasan b. Zeyd. (s.124)

Emir Sâlih Alâeddîn. (s.124)

Selâme Bahâeddîn. (s.126)

Sirâceddîn. (s.126)

Ebû Muhammed Abdullah. (s.126)

Cemaleddîn Asyûtî. (s.126)

Cemaleddîn Matarî. (s.127)

Affüddîn Abdullah. (s.127)

Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed. (s.127)

Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Merzûk. (s.127)

Ebu'l-Kasım Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Fakîh Sehl b. Mâlik. (s.128)

Saîd Merrâkeşî Keffî. (s.128)

Şeyh Ebû Mehdî İsa b. Harzûz Miknâsî. (s.128)
Ebu'l-Abbâs Fâsî. (s.128)
Şeyh Şihâbeddîn Zerandî. (s.128)
Kübeş b. Mansûr b. Cemmâz. (s.129)
Tufeyl b. Mansûr. (s.129)
Ebû Abdullah Mâlik b. Enes. (s.129)
Abdurrahman b. Ömer b. Hattâb. (s.129)
Akîl b. Ebû Tâlib. (s.129)
Abdullah b. Zülcenâheyn Ca'fer b. Ebû Tâlib. (s.129)
Ebû Ömer Osman b. Affân. (s.130)
Şerefüddîn Kasım b. Sinân. (s.131)
Ali b. Hucr Emevî. (s.131)

1.14.1.2.Yer Adları

Medine: Şehir adı. Diğer adı Harem-i Şerif. (s.120)

1.14.1.3.Coğrafi Yer Adları

Bi'r-i Rûme: Hısn-ı Uzzâb'ın batı yönünde bir rum göletidir. (s.130)

1.14.1.4.Hayvan Adları

Deve: Hak Teâlâ'nın deve üzerinde bir bedevî gönderdiğinden bahsedilmektedir. (s.128)

At: Bir atın hediye olarak verildiğinden bahsedilmektedir. (s.132)

1.14.2.Halk Edebiyatı

1.14.2.1.Hikâyeler

Hatip Sirâceddîn'in Hikâyesi:

Hatip Sirâceddîn, Medine'de imam-hatiplik görevini kırk yıl yürüttükten sonra Mısır'a dönmeye niyetlenir. Rüyasında üç kez Peygamberi görerek her defasında Medine'den çıkmaması ve ecelinin yaklaştığı uyarılarını alır. Yine de kulak vermez ve Medine'den çıkar. Mısır'a üç günlük mesafede bulunan Süveyş yöresinde vefat eder. (s.126)

Ebû Abdullah Garnatî'nin Garip Hikâyesi:

Gırnatalı Ebû Abdullah⁷⁸ önceleri Abdülhamîd Acemî adlı bir bilgin üstadın hizmetkârıymış. Üstat, ona güvenerek yolculuğa çıktığı zamanlar ailesini ona emanet edermiş. Yine yolculuğa çıktığı bir vakit üstadın eşi, Ebû Abdullah'a "asılarak" arzusuna ulaşmak niyetinde olduğunu açık açık belli eder. Ebû Abdullah endişeyle, ailesini ve servetini ona emanet eden birine asla ihanet etmeyeceğini söylese de kadın ona yaklaşmaya devam eder. Bunun üzerine Ebû Abdullah nefsine yenik düşmekten korktuğu için cinsel organını keser ve bayılır. Halk kendisini bu hâlde bulur. Hemen tedavi edilir ve iyileştikten sonra mescidin hizmetkârları arasına girer, müezzinlik yapar hattâ onların reisi olur. (s.127)

Ali b. Hucr'un Hikâyesi:

Ali b. Hucr, bir rüya görmüş ve rüyasında duyduğu beyitleri ezberlemesi emredilmiştir. Uzunca bir süre sonra Hind ülkesinin merkezi olan Dihlî'ye (Delhi) giderek İbn-i Battûta'nın yanında konaklamıştır. İbn-i Battûta'nın, Ali b. Hucr'un rüyasını Hind sultanına anlatması üzerine Ali b. Hucr huzura çağırılmış ve rüyasında gördüklerini tekrar anlatmıştır. Sultan hayretler içinde kalmış ve ona güzel sözler söyleyerek misafir etmiş, çeşitli hediyeler vermiştir. Ali b. Hucr, Dihlî'de güzel bir yere yerleşmiş, cariyeye ve hizmetçi satın almıştır. Fakat kimseye emanet edemediği sultanın verdiği hediye ve altınları bu cariyeye ve hizmetçi çalarak kaçırmışlardır. Bu olaya çok üzülen Ali b. Hucr yemeden içmeden kesilerek ölmüştür! (s.132)

Olağanüstü Bir Hikâye:

Muâviye, halife olunca minberin Şam'a getirilmesini istemiş, halk itirazda bulununca ortalık karışmıştır. O esnada çok şiddetli rüzgârlar esmiş, güneş kararak gündüz vakti yıldızlar gözükmüştür. Yeryüzü öyle siyahlaşmış ki insanlar birbirleriyle çarpışmaya, yollarını dahi ayırt edememeye başlamışlar. Muâviye bu manzara karşısında dehşete kapılarak minberi Şam'a nakletmekten vazgeçmiştir. (s.126)

⁷⁸ **Ebû Abdullah Muhammed Garnâtî:** Bu şahıs gerçekten yaşamış, tıp vs. çeşitli ilimlerde şöhretiyle öne çıkmış bir şahsiyettir. Dönemin biyografi uzmanlarından İbnü'l-Hatîb şöyle diyor: "Ebû Abdullah Muhammed güzel huylu, zarif bir insandı; tıptan anlardı. Kendi şehri Gırnata'da saygın âlimlerden olan Ebû Abdullah hacca gitti, orada da ününü duymayan kalmadı, nihayet Medine hizmetkârlarının başı oldu; ancak başına gelen bir hadiseden dolayı cinsel uzvunu kesti; sakallarını da kazıttı! Bu adam 750 h./ 1350 m. yılından sonra vefat etmiş olmalıdır."

1.14.2.2.Menkıbeler

Şeyh Ebû Mehdî İsa Menkıbesi:

Şeyh Ebû Mehdî İsa, Mekke'ye gelir ve orada ikamet eden bir grupla Hirâ dağına hareket eder. Orada gruptan ayrılır ve kaybolur. Gittiği yolu doğru zannederek ilerler ve iyice kaybolur. Sıcaktan ve susuzluktan bîtap düşer. Pabuçları delik deşik olur, ayaklarının derisi soyulur. O esnada Hak Teâlâ, deve üzerinde bir bedevî gönderir ve bedevî onu kurtarır. (s.128)

1.14.2.3.Rivayetler

İbn-i Battûta, Medine'ye girdiklerinde bir zamanlar Peygambere ağlayan ağacı selâmladıklarını söylüyor. (s.120)

Mescit ilk inşasında kare şeklindeydi. Boyu da eni de yüz arşın geliyordu. Bir rivayete göre ilk yapıldığı zaman eni boyundan kısaydı. (s.121)

Kutlu Bahçe'nin kible tarafında mihrap şeklinde (bir çıkıntı) görülür. Orasının Fâtıma anamızın evi olduğu ve kabrinin orada bulunduğu söylenir. (s.121)

Bir rivayete göre, Peygamberimiz Medine'deki Kutlu Mescit'in yapılacağı arsayı yetim iki kardeşe bedelini ödeyerek satın almıştır. Başka bir rivayette ise bu iki kardeş arsayı Allah rızası için Peygamber'e verdikleri anlatılır. (s.121)

Peygamberimiz hicret yurdu Medine'ye yaklaşınca Amr b. Avfoğulları kabilesinin yanında bir rivayete göre yirmiki, başka birine göre yirmidört, diğer bir rivayete göre ise kırk gece konaklamıştır. (s.121)

Bazı rivayetlere göre ilk mihrabı yapan kişi Mervân'dır. Bir rivayete göre de mihrap, Emevî halifesi Velîd'in zamanında Ömer b. Abdülazîz tarafından yaptırıldı. (s.123)

Halife Ömer b. Abdülazîz mescide mihrap koyandır. Hattâ ilk defa mihrap âdetini çıkarmanın da o olduğu söyleniyor. (s.124)

Kıblenin yönünün belirlenmesine yönelik çeşitli rivayetler vardır: Bir rivayete göre mescidin kıblesini Melek Cebrâil belirlemiştir. Bir diğer rivayete göreyse Cebrâil, Peygamberimize yön göstermiş, Peygamberimiz de kibleyi buna göre belirlemiştir. Başka bir rivayete göre ise Cebrâil dağlara işaret ettiğinde dağlar Kâbe görününceye kadar alçalmış, Peygamberimiz de Kâbe'yi açık seçik görmüş ve kibleyi böyle belirlemiştir. (125)

Peygamberimiz Medine’yi ilk şereflendirdiğinde kible, Beyt-i Makdis yönüne doğruyken bir rivayete göre onaltı, başka bir rivayete göre ise onyediy ay sonra Kâbe yönüne çevrilmiştir. (s.125)

Hadîs’ten rivayet edildiğine göre, Peygamberimiz önceleri mescitte bir hurma ağacının gövdesi üzerinde hutbe okumuş. Minber inşa olduktan sonra hutbeyi minberde vermeye başlamış. O zaman daha önce hutbe okuduğu hurma ağacının gövdesi, dışı devenin süttten kesilen yavrusunun ardından ağladığı gibi ağlamış. Rivayete göre Peygamberimiz dayanamamış, minberden inerek hurma ağacını kucaklamış ve inlemesini durdurmuştur. (s.125)

Kutlu Mescit’in minberini kimin yaptığına dair çeşitli rivayetler vardır. Bir rivayete göre Temîm Dârî adlı sahabe tarafından, başka bir rivayete göre ise hicret yurdu Medine’de Peygamber’i karşılayan ve Ensâr adı verilen yüce insanlardan bir kadıncağızın kölesi yapmıştır. (s.125)

Minber malzemesi hakkında da rivayetler vardır. Bir rivayete göre (Medine yakınındaki) Gâbe’den gelen ılgın ağacından, başka bir nakle göre ise “esil” adı verilen (odunu sert bir) ılgın türünden yapılmıştır. (s.125)

Rivayetlere göre Ebu’l-Abbâs bir keresinde sohbet ederken ensâb ilmini (soybilim) iyi bilmediği ve dilini tutmaya dikkat etmediği için büyük bir hataya düşerek;

“Hz. Hüseyin’in soyundan gelme kimse kalmamıştır, onun zürriyeti devam etmiyor!” der. Bu söz Medine emirliği yapan Tufeyl b. Mansûr b. Cemmâz Hüseyinî’nin kulağına gider. Ebu’l-Abbâs’a kızar bu adam hattâ onu öldürmeye karar verir. Nihayet onu Medine’den sürer. (s.129)

Medine’de emirlik vazifesini yürüten Kübeş b. Mansûr b. Cemmâz’dı. Kübeş, amcası Mukbil’i öldürmüş, bir söylentiye göre onun kanıyla abdest almıştır. (s.129)

Peygamberimizin yüzüğünün Hz. Osman’ın parmağından Bi’r-i Arîs Kuyusu’na düştüğü söylenir. (s.130)

Hacerü’z-Zuyût (Zeytinyağı Taşı), Medine’nin dışındaki ziyaretgâhlardan biridir. Oradan Peygamberimizin bereketiyle zeytinyağı sızdığı rivayet ediliyor. (s.130)

Bir rivayete göre İblis, Uhud Savaşı’nda; “ Peygamberinizi öldürdüm!” diye Cebelü’ş-Şeytân (Şeytan Dağı)’ da bağırıştır. (s.130)

Hısn-ı Uzzâb (Bekârlar Kalesi)’in bir rivayete göre Hz. Ömer tarafından Medine’deki bekârlar için yaptırıldığı söyleniyor. (s.130)

1.14.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

1.14.3.1.Zekât, Hayır İşleri

Medineliler, mescit sakinlerine ve yoksullara bol bol sadaka verirler. (s.131)

1.14.4.Mimari Yapılar

1.14.4.1.Dinî Mimari

Ravda-i Mukaddese: Kutlu bahçe, Peygamber Türbesi denen yapıdır. Etrafı gayet sanatkârane yontulmuş mermerler ile çevrilidir. (s.120)

1.14.5.Bitkiler

1.14.5.1.Meyveler

Medine’de hurma ağaçları çoktur. (s.122-125)

1.14.6.Geleneksel Unsurlar

Medine’de, halk mescidin ortasında halkalar yaparak büyük mumlar yakar, önlerinde Kur’an-ı Kerim rahleleri, bazısı Kur’an okur bazısı Allah’ı anar. Bir kısmı da Ravda-i Mutahhara’yı (Peygamberimizin pâk türbesi) ziyaret eder. Deve sürücülerini (çöl kılavuzları) mescidin her tarafında Peygamberimizin övgüsünü içeren dizeler okurlardı. Bir âdet olarak halk, mübarek geceleri böyle ihyâ ederdi. (s.131)

1.14.7.Kutsal Mekânlar

Mescit dikdörtgen şeklinde olup dört bir yanı duvarlarla çevrilmiş. Ortasında çakıltaşları ve kumla döşeli geniş bir avlu var. Mescidin etrafını yontma taşla döşenmiş bir yol çeviriyor. (s.120)

Ravda-i Mukaddese yani Kutlu Bahçe, Peygamber Türbesi denen yapıdır. (s.120)

Hz. Ebûbekir’in kabri, peygamberimizin ayak yönündedir. (121)

Hz. Ömer’in kabri, Hz. Ebûbekir’in omuz hizasındadır. (s.121)

Bakû'l-Garkad, Medine’nin doğusunda yer alan kutsal bir yerdir. (s.129)

Bakî Kapısı’ndan çıkınca solda; Peygamberimizin halası ve Zübeyr b. Avvâm’ın annesi olan Safiye binti Abdülmuttalib’in kabri vardır. Bu kabrin önünde Medine’nin önder

bilgini Ebû Abdullah Mâlik b. Enes'in mezarı bulunuyor. Onun önünde de Resûlullah'ın mübarek oğlu İbrahim'in kabri vardır. Bu kabrin sağında Ebû Şahme diye bilinen Abdurrahman b. Ömer b. Hattâb'ın mezarı var. Onu karşısında Akîl b. Ebû Tâlib ve Abdullah b. Zülcenâheyn Ca'fer b. Ebû Tâlib'in kabirleri mevcuttur. Bunların karşısında Peygamber'in eşleri ve müminlerin anneleri olan yüce kadınlara ait mezar haziresi var.(s.129)

Bakî Kapısı'ndan çıkınca hemen sağ tarafta peygamberimizin amcası Abbâs'ın ve Hz. Hasan'ın kabirleri var. (s.130)

Bakî Kabristanı'nda Muhacirlerin, Ensâr'ın ve diğer sahabelerin kabirleri varsa da bunların pek azı biliniyor. (s.130)

Bakî Kabristanı'nın sonunda Ebû Ömer Osman b. Affân'ın mezarı mevcut. (s.130)

Kubâ: Medine'nin güney tarafında kutlu ziyaretgâhlardandır. Kur'an'da, Allah'ın hoşnutluğu ve takva üzerine kurulduğu belirtilen mescit buradadır. (s.130)

Bi'r-i Arîs: Kubâ'da, mescitin karşısındayer alan bir kuyudur. Daha önce deniz suyu gibi tuzlu su akıtmış. Peygamber Efendimizin ağız suyu oraya değdikten sonra acılığı gitmiş, tam içimlik tatlı su olmuş. (s.130)

Hacerü'z-Zuyût (Zeytinyağı Taşı): Medine'nin dışındaki ziyaretgâhlardan biridir. (s.130)

Bi'r-i Budâa: Hacerü'z-Zuyût'un kuzeyinde bir kuyudur. (s.130)

Cebelü'ş-Şeytân (Şeytan Dağı): Bi'r-i Budâa'nın karşısında kutsal kabul edilen bir dağdır. (s.130)

Hısn-ı Uzzâb (Bekârlar Kalesi): Uhud Harbi'nde Peygamber emriyle kazılan hendeğin kenarına yapılan bir kaledir. (s.130)

Mübarek ziyaretgâhlardan biri de Uhud Dağı'dır. Uhud, bereketli bir dağdır. (s.131)

Resûlallah'ın amcası Hz. Hamza'nın mezarı ve Uhud savaşı'nda şehit olan Peygamber ashabının kabirleri Uhud Dağı'ndadır. (s.131)

Mescidü'l-Fetih: Uhud Dağı'nda, Fetih Sûresi'nin Peygamberimize indirildiği mekân olarak bilinen mabettir. (s.131)

1.14.8.Dinî Unsurlar

1.14.8.1.Mezhep

Medine'de, Mâlikî mezhebi vardır. (s.126)

Medine'de, Zeydiye mezhebi vardır. (s.131)

1.14.9.Tarihi Olay

Uhûd Savaşı. (s.130)

1.14.10.Sayılar

Kırk: Peygamberimiz hicret yurdu Medine'ye yaklaşınca Amr b. Avfoğulları kabilesinin yanında bir rivayete göre yirmiki, başka birine göre yirmidört, diğer bir rivayete göre ise kırk gece konaklamıştır. (s.121)

Üç: Kutlu Mescit'teki minber üç basamaktır. Daha sonraları buna altı basamak daha ilave edilerek basamak sayısı dokuzaya çıkarılmıştır. (s.125-126)

Üç: Hatip Sirâceddîn, rüyasında üç kez Peygamber'i görmüştür. (s.126)

Kırk: Hatip Sirâceddîn, imamlık görevini kırk sene yürütmüştür. (s.126)

Yetmiş: Vezir Ebu'l-Kasım Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Fakîh Sehl b. Mâlik Ezdî, her hafta yetmiş tavaf edermiş. (s.128)

1.14.11.Renkler

Beyaz: Mescidi beyaza (kirece) boyamışlardır. (s.123)

Beyaz: Kubâ'daki mescidin bembeyaz bir minaresi vardır. (s.130)

1.14.12.Madenler

1.14.12.1.Altın

Peygamber mabedinin inşası için Rum diyarından 80.000 miskal altın gelmiştir. (s.124)

Şeyh Ebû Mehdî İsa ile ilgili bir menkıbede, Ebû Mehdî İsa'nın belinde altın dolu bir kesecik olduğu anlatılır. (s.128)

Sultan, Ali b. Hucr'a tenge denilen altın para biriminden üçyüz adet vermiştir. Tenge, ayar bakımından Mağrip dinarının (altınının) iki buçuk mislidir. (s.132)

1.14.12.2.Demir

Medine'deki mescidi demir ve kurşun direklerle sabitleştiren Hz. Osman'dır. (s.123)

1.14.12.3.Kurşun

Medine'deki mescidi demir ve kurşun direklerle sabitleştiren Hz. Osman'dır. (s.123)

1.14.13.Ulaşım Araçları

1.14.13.1.Deve

Hak Teâlâ'nın deve üzerinde bir bedevî gönderdiğinden bahsedilmektedir. (s.128)

Her yerde deve sürücülerinin bulduğu söylenmektedir. (s.131)

1.15.Medine-Mekke

1.15.1.Adlar

1.15.1.1.Kişi Adları

Hz. Osman. (s.134)

1.15.1.2.Yer Adları

Şı'b-i Ali: Mekke ile Medine arasında bulunan bir geçidin adı. (s.133)

Revhâ: Mekke ile Medine arasında bir yer adı. (s.133)

Bedir: Bir kasabadır. Burası Allah Teâlâ'nın –vaadine uygun olarak- elçisine zafer verdiği ve müşrikleri mahvettiği yerdir. (s.133)

Uşfân: Medine ile Mekke arasında düz bir alandır. (s.134)

Hulays: Medine ile Mekke arasında bir yer. (s.171)

1.15.1.3.Coğrafi Yer Adları

Zâtü'l-Alem: Medine ile Mekke arasında bulunan bir gölet adı. (s.133)

Akîk Vadisi: Medine'nin yakınlarında bulunan bir vadi. (s.133)

Safrâ: Hurma ağacı ve evleri çok olan güzel bir vadidir. (s.133)

Tubûl (Davul) Dağı: Safrâ'nın hemen karşısında yer alan upuzun bir kum tepesi. (s.133)

Bıkaü'l-Bezvâ: Medine ile Mekke arasında bir çöl. (s.134)

Râbîğ: Bıkaü'l-Bezvâ'nın bitiminde bir vadidir. (s.134)

Batn-ı Merr: Buraya Merr-i Zahrân da denilir. Münbit bir vadidir. (s.134)

Sevîk Boğazı: Hulays'a yarım günlük mesafededir. (s.134)

Semk Vadisi: Medine ile Mekke arasında bir vadi. (s.171)

1.15.1.4.Hayvan Adları

Deve: Develer yük taşıma ve ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.170)

Koyun: Râbîğ denilen yörede pazarlarda köylüler koyun satarlar. (s.134)

1.15.2.Halk Edebiyatı

1.15.2.1.Rivayetler

Rehvâ bölgesinde Zâtü'l-Alem adında bir gölet var. Burada Hz. Ali'nin cinlerle savaştığı rivayet edilir. (s.133)

Usfân'da Hz. Ali tarafından açıldığı rivayet edilen bir kuyu bulunuyor. (s.134)

Rivayete göre Peygamberimiz, Sevîk Boğazı'ndan geçerken ashabının yanında yiyecek ve içecek bulunmadığı için elini kuma daldırdı ve onlara sundu. Ashap verileni içince sevîk⁷⁹ tadı hissetti. (s.134)

1.15.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

1.15.3.1.Yardımlaşma

Medine ile Mekke arasında Batn-ı Merr denen vadide kervan konaklayınca “düsût” denilen büyük bakır kazanlarda yemek pişirilir, yolculara ve yanında azığı olmayanalara yedilirdi. (s.170)

⁷⁹ Hacılar Mısır ve Şam'dan getirdikleri “sevîk” i (kavut) şekerle karıştırarak Sevîk Boğazı'nda içerler.

1.15.4.Kutsal Mekânlar

Zülhuleyfe: Resûlullah'ın ihram giydiği bir mabet. (s.133)

Mebrek-i Nâkati'r-Resûl: Bedir ile Safrâ arasında Peygamber devesinin çöktüğü yerdir. (s.134)

1.15.5.Tarihi Olay

Bedir Savaşı, Tubûl Dağı'nın önünde cereyan etmiştir. (s.133)

1.15.6.Ulaşım Araçları

1.15.6.1.Deve

Develer yük taşıma ve ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.170)

1.16.Mekke

1.16.1.Adlar

1.16.1.1.Kişi Adları

Zeyd b. Sâbit. (s.141)

Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahman. (s.143)

Şeyh Celâleddîn Muhammed b. Ahmed Akşehrî. (s.143)

Şeyh Danyal Acemî. (s.143)

Sultan Ebû Saîd. (s.143)

Şeyh Ebû Abdullah Züvâvî. (s.143)

Şeyh Tayyâr Saâdet Harrânî. (s.143)

Şeyh Şemseddîn Muhammed Şâmî. (s.143)

Harun Reşid. (s.144)

Zübeyde. (s.144)

Hâris b. Mudâd Cürhümî.⁸⁰ (s.145)

Huveylid. (s.145)

⁸⁰ **Mudâd oğlu Hâris Cürhümî:** Bu adam Câhiliye dönemi meliklerinden olup efsanevî Arap tarihinin önde gelen şahsiyetlerindendir. Mes'ûdi'nin *Murûcu'z-Zeheb'de* bahsettiğine göre, İslâm gelmeden önce İsrâiloğulları dalga dalga Hicaz'a; Mekke ve Yesrib çevresine yaklaşmaya başlayınca Kral Hâris derhal tedbir almış ve çetin bir savunma harbi yaparak İsrâiloğullarını hezimeteye uğratmıştır. Onun, kadim Cürhümoğulları içinde Mekke'nin ilk hâkimi olduğu söylenir.

Ebû Ca'fer Mansûr Abdullah. (s.145)
Hz. Abdullah b. Zübeyr. (s.145)
Abdullah b. Ömer. (s.146)
Hz. Âişe. (s.146)
Abdurrahman. (s.146)
Hz. Ebûbekir Sıddık. (s.146)
Ebû Muhammed İfrikî. (s.148)
Ebu'l-Abbâs Endelüsî. (s.148)
Şeyh Ebû Abdullah Muhammed. (s.149)
Ebû Nümeyy b. Ebû Sa'd b. Ali b. Katâde Hasenî. (s.149)
Şerif Esedüddîn Rumeyse. (s.149)
Seyfüddîn Utayfa. (s.149)
Ahmed. (s.149)
Sukbe. (s.149)
Sind. (s.149)
Mugâmıs. (s.149)
Aclân. (s.149)
Mübarek. (s.149)
Mes'ûd. (s.149)
Necmeddîn Muhammed İbnü'l-İmam Muhyiddîn Taberî. (s.150)
Şihâbeddîn. (s.151)
Bahâeddîn Taberî. (s.151)
Ebû Abdullah Muhammed. (s.151)
Ebû Zeyd Abdurrahman. (s.151)
Üstat Ebû Abdullah. (s.151)
Kadı Necmeddîn Taberî. (s.152)
Şihâbeddîn Nüveyrî. (s.152)
Şihâbeddîn b. Burhân. (s.152)
Şihâbeddîn Nüveyrî. (s.152)
Şihâbeddîn b. Burhân. (s.152)
Şihâbeddîn Ahmed b. Ali. (s.152)
Muhammed b. Osman. (s.152)

Takıyyüddîn Mısırî. (s.152)
Zeynüddîn Taberî. (s.153)
Muhammed b. Fahd Kureşî. (s.153)
Fakih Muhammed b. Osman Hanbelî. (s.153)
Muhammed b. Burhân. (s.153)
Afifüddîn Abdullah b. Es'ad Yemenî Şâfiî (İmam Yâfi). (s.153)
Necmeddîn Asfûnî. (s.153)
Şemseddîn Muhammed Halebî. (s.154)
Ebûbekir Şîrâzî. (s.154)
Burhâneddîn İbrahim Mısırî. (s.154)
İzzeddîn Vâsıtî. (s.154)
Ebu'l-Hasan Ali b. Rızkullah Encerî. (s.154)
Ebû Nümeyy. (s.154)
Ebu'l-Abbâs Gumârî. (s.155)
Ebû Ya'kûb Yusuf. (s.155)
Ebu'l-Hasan Ali b. Fergûs Tilimsânî. (s.155)
Saîd Hindî. (s.155)
Emir Seyfeddîn Gadâ b. Hibetullah. (s.155)
Sultan Şemseddîn Lelmiş (İletilmiş). (s.156)
Nâsireddîn. (s.156)
Sultan Celâleddîn Fîrûz Şâh. (s.156)
Sultan Gıyâseddîn Balaban. (s.156)
Ebu'l-Abbâs b. Halife Ebu'r-Rebî Abbâsî. (s.156)
Emir Gıyâseddîn Muhammed Abbâsî. (s.156)
Emir Kabula. (s.156)
Şeyh Saîd. (s.156)
Şeyh Receb Burkuî. (s.157)
Seyfeddîn Kâşif. (s.157)
Sâlih İsmail b. Nâsır. (s.157)
Rükneddîn Acemî. (s.157)
Kutbeddîn Temtehen (Tehemten) b. Tûrân. (s.157)
Emir Makbûl Telengî. (s.157)

Mağripli Hasan. (s.158)
Nûreddîn b. Ali b. Melik Müeyyed. (s.161)
Seyfeddîn Utayfa. (s.161)
Esedüddîn Rumeyse. (s.161)
Ebû Nümeyy b. Sa'd b. Ali Katâde. (s.161)
Muhammed b. İbrahim. (s.162)
Ali b. Yusuf. (s.162)
Şeddâd b. Ömer. (s.162)
Âmir Şerik. (s.162)
Mansûr b. Ömer. (s.162)
Musa Muzrik. (s.162)
Abdullah b. Zübeyr. (s.163)
Ebû Ca'fer Mansûr. (s.163)
Mâlik b. Enes. (s.163)
Argûnoğlu Ebûbekir. (s.167)
Muhammed Uzbek. (s.168)
Honde. (s.168)
Seyfeddîn Çoban. (s.168)
Behlevân (Pehlivan) Muhammed Havîh. (s.170)
Şeyh Şihâbeddîn Kalender. (s.170)
Emirü'l-Müslimîn Ebû Yusuf. (s.170)
Ebû Saîd. (s.170)

1.16.1.2.Yer Adları

Mekke: Hak Teâlâ'nın kutlu kıldığı bir şehir. (s.135)
Ten'im: Mekke ahalisinin umreye başladığı yer burasıdır. (s.146)
Becîle, Zehrân ve Gâmid: Mekke'ye komşu yörelerdir. (s.163)
Arafat: Geniş ve düz bir yer. Etrafı dağlarla çevrili. Arafat'a üç isim vermişlerdir. Birinci ismibilindiği gibi Arafat; ikinci ismi Cem' (toplanma yeri); üçüncü ismi ise Meş'aru'l-Haram'dır (kutlu bölgenin sembolü). (s.167)

1.16.1.3.Coğrafi Yer Adları

Safâ ile Merve: İki kutsal tepedir. (s.144)

Zû Tuvâ Vadisi: Hashâs'ta Muhacirlere ait mezarlığa inen vadidir. (s.145)
Kedâ Tepesi: Mekke'nin yukarı kısmındadır. Peygamberimiz Veda Hacc'ında Mekke'ye oradan girmiştir. (s.146)
Beydâ Tepesi: Mekke'nin alt tarafında iki dağ arasındadır. Peygamberimizin Veda Hacc'ında oradan çıktığı söylenir. (s.146)
Ebû Kubeys Dağı: Mekke'nin güneydoğusunda şehre en yakın dağdır. (s.146)
Hirâ Dağı: Mekke'nin kuzeyinde kutsal kabul edilen bir dağdır. (s.147)
Kuaykîân Dağı: Mekke'de bulunan ikinci büyük dağdır. (s.147)
Ahmer Dağı: Mekke'nin kuzeyinde bulunan bir dağdır. (s.147)
Handeme Dağı: Ecyâdü'l-Ekber ve Ecyâdü'l-Asgar diye bilinen iki geçitin arasında bir dağdır. (s.147)
Sevr Dağı: Mekke'den bir fersah uzaklıkta kutsal kabul edilen bir dağdır. (s.147)
Sukutra Adası: Ağaç zamkıyla tanınan bu ada, Yemen ile Afrika arasında yer alır.⁸¹ (s.155)
Erâk Vadisi: Kâbe yakınlarında bir vadi. (s.167)
Muhassar Vadisi: Müzdelife ve Minâ arasındaki sınırdır. (s.167)
Batn- Urne: Arafat yakınlarında bir vadi. (s.167)

1.16.1.4.Hayvan Adları

At: Mekke emiri Ebû Nümeyy'in köleleri Rebî Ribâtî'na atlarla gelmişlerdir. (s.154)
At: Padişah at sırtında Mekke'ye gelmiştir. (s.156)
At: Recep ayının ilk günü emir, halkın önüne at sırtında gelir. (s.161)
Deve: Develerle yük taşındığından bahsedilir. (s.154)
Fil: Şehy Saîd, file bindirilerek sultanın huzuruna çıkarılmıştır. (s.156)

1.16.2.Halk Edebiyatı

1.16.2.1.Hikâyeler

Sevr Dağı İle İlgili Hikâye:

Sevr Dağı Peygamberimize;

⁸¹ **Sukutra Adası:** "Sang du dragon" adıyla bilinen kızılâğaç zamkının üretildiği bu ada gerek coğrafi konumu gerekse ticarî ünü sebebiyle Ortaçağ sonlarında kitaplarda adı sıkça geçen bir yerdir. Burası Yemen ile Afrika arasında bir adadır. Ebu'l-Fidâ'nın Mühellebî'den aktardığına göre o dönemde ada halkı Nastûrî Hıristiyanı imiş. Burası şu anda Yemen'e bağlıdır.

“Ey Muhammed! Bana gel, bana! Zira senden önce yetmiş peygamberi ben barındırdım!” diye seslenmiştir. Peygamberimiz, Hz. Ebûbekir ile mağaraya girince Allah’ın izniyle örümcek derhal mağaranın kapısına ağ örmüş, güvercin de yumurtlayarak oracıkta civciv çıkarmıştır. Müşrikler, iz süren biriyle mağaraya ulaştıklarında, mağaranın etrafında hiçbir ize rastlayamamışlar ve geri dönmüşlerdir. Bunun üzerine Ebûbekir Sıddık:

“Ey Allah’ın elçisi! Düşmanlar ya oradan girseydiler?” diye sorunca Peygamber Efendimiz eliyle başka bir yönü işaret ederek şöyle der:

“Biz de şuradan çıkardık.” O tarafta çıkış yokken derhal Allah’ın kudretiyle bir kapı açılmıştır. (s.147-148)

Takıyyüddîn Mısırî’nin Hikâyesi:

Takıyyüddîn, Mekke’de muhtesib idi⁸². Kendisini ilgilendiren ilgilendirmeyen her şeye karışırdı. Bir defasında hacılardan birinin malını çalmış bir çocuk hac emirinin önüne getirilince hemen müdahale edip çocuğun elinin kesilmesini emretmiş. Emir yerine getirilmiş ve suçlu, Takıyyüddîn’den intikam almak için fırsat kollamaya başlamış. Ama Takıyyüddîn, Mekke’de emirlik yapan Rumeysa ve Utayfa’dan “haseb” aldığı için aleyhinde bir şey yapmaya cüret edemiyordu. Haseb, halkın huzurunda bir adama sarık veya serpuş verilmesi demektir. Haseb alan kişi Mekke’den çıkıp başka yere gidinceye kadar korunur; dokunulmazlık hakkına sahip olurdu. Takıyyüddîn, Mekke’de birkaç sene kaldıktan sonra başka bir şehre gitmeye karar verir, yola koyulur. Bu sırada düşmanı olan eli kesik genç, Takıyyüddîn’e yaklaşıp fakir olduğunu söyler ve birşeyler vermesini ister. Takıyyüddîn genci azarlar ve yanından kovar. Genç, ansızın harekete geçer ve cebinden çıkardığı bir hançerle Takıyyüddîn’i orada öldürür. (s.152)

Rebî Ribâtı’nın Üstünlüğüne Dair Bir Hikâye:

Mekke emiri Ebû Nümeyy’in köleleri bir gün Rebi Ribâtı’na emirin atlarıyla girerek hayvanları oranın kuyusunda suvardılar. Daha sonra ahıra girdiklerinde hayvanların sancıdan yerlerde süründüğünü, ayaklarını başlarını yere vurduklarını gördüler. Emir Nümeyy olayı duyunca hemen ribâtın kapısına gelip orada bulunan dervişlere özür beyan etti. İçlerinden birini yanına alarak hayvanların yanına gitti. Derviş eliyle

⁸² **Muhtesib (ihtisab işiyle görevli şahıs):** Pazar vs. mekânlarda gezerek umumi teftiş yapan güvenilir uzman kişiye muhtesip denir. İhtisab yahut Hisbe müessesesi, İslâmın ilk yıllarından beri varolan bir müessesedir ve umumiyetle iktisadî teftiş başlığı adı altında ele alınır.

hayvanların karnını ovdu. Biraz sonra hayvanlar ne kadar su aldılarsa dışarı çıkardılar, hastalıktan kurtuldular. Bu olaydan sonra hiç kimse o ribâta destursuz girmedir. (s.154)

Şeyh Saîd Hindî'nin Hikâyesi:

Şeyh Saîd, Hind sultanı tarafından sevilen, sayılan, güvenilir biridir. Kırım şehrinden gelen ve sufilerin önderlerinden olan Şeyh Receb Burkuî, padişahın adamlarına Şeyh Saîd'in sultana karşı sahtekârlık yaptığını, onu Hond-i Âlem'e göndermelerini söyleyerek iftira attı. Padişah bu olaydan haberdar oldu ve son derece saygı gösterdiği Saîd hakkında böyle münasebetsiz sözler söylediği için Şeyh Receb'e gücendi. Bu olay sonrasında padişahın Şeyh Saîd'e olan güveni daha da arttı. (s.155)

Mecnun Hasan'ın İlginç Hikâyesi:

Mecnun Hasan geceleri çok tavaf eder, bu esnada gündüz görmediği bir dervişe eşlik ederdi. Derviş bir gece Hasan'a; "Hasan! Annen senin için ağlıyor, seni görmeyi arzuluyor. Cenab-ı Hakk'ın ermiş kullarından olan anneni görmek istemez misin?" diye sordu. Hasan, annesini görmeyi istediğini ama buna gücünün yetmeyeceğini söyledi. Bir gece Allah Evi'ni tavaf ettikten sonra derviş, Hasan'a gözlerini kapatmasını ve eteğini tutmasını söyledi. Bir müddet sonra ise Hasan kendini babaevinde buldu. 15 gün kadar evinde kaldı sonra derviş onu tekrar aynı şekilde Mekke'ye getirdi. Derviş bu olup bitenleri kesinlikle kimseye anlatmamasını söyledi. 15 gün nerede olduğunu soran şeyhin ısrarlarına dayanamayan Hasan herşeyi şeyhe anlattı. Tam o sırada derviş önlerinden geçer ve Hasan, "İşte derviş bu" derken derviş, Hasan'ın ağzına vurarak; "Sus! Allah seni konuşturmasın!" deyince zavallının dili tutulup aklı gider. Mecnun Hasan gece gündüz Kâbe'nin etrafında divâne divâne dolaşıp tavaf eder. (s.158)

Recep Ayında Yapılan Umrenin Hikâyesi:

Recep ayında yapılan umrenin hikâyesi şöyledir:

Abdullah b. Zübeyr, Kâbe'nin tamirinden sonra Mekkelilerle beraber Recebin 27'sinde umre yapmak için yalın ayak tümseğe⁸³ çıkarak ihram giymiş sonra Hacûn tepesinden geçerek Muallâ Kapısı'na gitmiştir. Mekke'nin fethi gününde de Müslümanlar şehre oradan girmiştir. Abdullah b. Zübeyr'in yaptığı umre Mekkeliler nezdinde benimsenmiş, şimdiye kadar devam etmiştir. (s.163)

⁸³ Mekkeliler, Hz. Ali'nin adıyla bilinen meşicidin karşısındaki tümsekte ihrama girdikleri için bu umreye Umretü'l-Ekemiyye (Tümsek Umresi) adı verilir.

1.16.2.2.Rivayetler

Mekke’de görülen güvercin ve diğer kuşlar Kâbe’ye asla inmezler. Uçuş esnasında Harem-i Şerif üzerinden geçerken Kâbe’nin hizasına geldiklerinde hemen kenara saparlar. Hiçbir kuşun hasta olmadıkça bu kutlu mekânın üzerine inmediği, indiği takdirde ruhunun gittiği söylenir. Ama hastayken inerse iyileşeceğine inanılır. (s.139)

Hacer-i Esved Taşı’nın Karmatîler tarafından kırıldığı rivayet ediliyor. Başka bir rivayete göre ise, Karmatî olmayan biri tarafından topuzla kırılmıştır.⁸⁴ (s.139)

Hz. Ebûbekir’in evinin karşısındaki duvarda mübarek bir taş gömülü. Bir tarafı dışarı çıkık; halk ona selâm verir. Bu taşın Peygamber Efendimize selâm verdiği anlatılır:

Bir gün Peygamberimiz, Hz. Ebûbekir’in evine gelir, Ebûbekir yoktur. Resûlallah seslenince taş dile gelerek;

“Ebûbekir burada yoktur, ey Allah’ın elçisi!” diye cevap verir. (s.144)

Mekke Kabristanı’nın girişinde sağ tarafta harap bir mescit görülüyor. Cinlerin Peygamber Efendimiz’e burada biat ettiği anlatılır. (s.145)

Beydâ Tepesi’nde yol üzerinde bir taş kümesi görülür. Yoldan her geçen, orayı taşlar. Buranın Ebû Leheb ile odun taşıyan eşi Ümmü Cemîl’in mezarı olduğu söylenir. (s.146)

Mekke’ye bir mil uzaklıkta bir mescit bulunur; karşısında yol üzerine oturak gibi bir taş konulmuştur. Peygamberimizin umre dönüşü dinlenmek için oraya oturduğu rivayet edilir. Halk uğur ve bereket için bu taşı öper. (s.146)

Bir rivayete göre Sebîr Dağı da Hirâ Dağı gibi Peygamber Efendimizin ayakları altında titremiştir. (s.147)

Hirâ Dağı’ndaki mağarayı ziyarete gelip uğur ve bereket için Peygamber’in girdiği kapıdan girmeye çalışan kimseler olur. Bazıları girebilir ama bazıları giremez. Mekkelilerin rivayetine göre helâl süt emmişler girer, haramzâdeler ise giremez. (s.148)

Rivayete göre Peygamberimiz Becîle, Zehrân, Gâmid ve diğer kabileleri övmüş;

“Onlara namaz kılmayı öğretiniz! Onlar da size Allah’a nasıl yalvarılacağını öğretsin!” diye buyurmuştur. (s.164)

⁸⁴ **Karmatî Baskını:** 317 h./ 929 m. Karmatîler isyan çıkararak Kâbe’ye hucüm ettiler ve Hacer-i Esved’i kırdılar; tetkik amacıyla onu alıp götürdüler. Çünkü o taşa insanları çeken mıknaşvarî bir güç olduğuna inanıyorlardı.

1.16.2.3.Rüya

İbn Battûta, Mekke’de Muzafferiyye Medresesi’nde kaldığı zamanlar Peygamberimizi rüyasında gördüğünü anlatmıştır. (s.151)

1.16.2.5.Şiir

Hâris b. Mudâd Cürhümî’nin Mekke Kabristanı’nı anlattığı bir dörtlüğe yer verilmiştir. (s.145)

1.16.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

1.16.3.1.Yardımlaşma

Mekke halkı fakirlere, çaresizlere yardım elini uzatmakta herkesi geçerler. Biri düğün ziyafeti düzenlese yoksullardan, Mekke’de kalan biçarelerden, dervişlerden başlayarak tüm muhtaçları çağırır, iyi muamelede bulunur, en güzel yemekleri sunar. (s.149)

Anası babası olmayan, yalnız kalan küçük yetimler çarşıda oturur, her birinin yanında bir küfe bulunur. Orada küfeye “miktel” diyorlar. Halktan biri çarşıya inip sebze, meyve, tahıl gibi erzaklar alınca bunları çocuklara verir. Çocuklar da bu eşyaları müşterilerin evlerine götürür ve “fûlûs” (küçük para, kuruş) türünden belirli bir ücret alır. Ancak bu âdetde hiçbir yetimin emanete hıyanet ettiği görülmemiştir. (s.150)

Mekke’de bulunan bilginlerden İzzeddîn Vâsıtî, zengin olduğu için her sene memleketinden yığın yığın malla gelerek tahıl ve hurma satın alır, fakir fukaraya dağıtırdı. (s.154)

Abdullah b. Zübeyr, Recep ayının ilk günü bir sürü hayvan kurban eder ve yoksullara yedirir. (s.163)

1.16.3.2.Dinî Eğitim Yapıları

Muzafferiyye Medresesi: Mekke’de yer alır. (s.151)

1.16.3.3.Zekât, Hayır İşleri

Sultan Ebû Saîd zamanında Irak’tan fakir fukaraya dağıtmak üzere gönderilen sadakalar, Şeyh Danyal Acemî’ye gelirdi. (s.143)

Abdullah b. Zübeyr, umre yaptığı gün bir sürü hayvan kurban etmiş ve bu kurbanı yoksullara yedirmiştir. (s.163)

Mekke ahali, Kutlu Mabe'd'in müdavimlerine ve yoksullarına sadaka dağıtırlardı. Hattâ oturup Kâbe'yi seyre dalanlara da yaklaşp sadaka verirlerdi. (s.169)

728 yılında Mekke'de o kadar çok sadaka verildi ki, altının değeri düştü. (s.169)

1.16.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

1.16.4.1.Evlenme

Bir düğün âdeti olan, düğünde yemek verme geleneğini burada görüyoruz. (s.149)

1.16.5.Halk Bilgisi

1.16.5.1.Halk Hekimliği

Tenbûl, fevfel ve nevre yaprakları, çignenince ağza hoş koku veren, diş etlerini sağlamaştıran, safrayı ve balgamı gideren, hazmı kolaylaştıran bitki türleridir. (s.156)

1.16.6.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

1.16.6.1.Dinî Bayramlar

Bayram sabahı yapılan bayram namazı ve bayramlaşma geleneğinin ardından mezar ziyaretinde bulunma âdetinin de yapıldığını görüyoruz. (s.166)

1.16.6.2.Şenlik

Şeyh Saîd Hindî, Hind sultanının payitahtına gittiğinde bir karşılama töreni tertip edilmiştir. Şeyh, bir file bindirildi ve filin ayakları altına ipek kumaş serildi. Daha sonra âdet gereğince kubbelere asılan, etrafa döşenen, filin ayağının altına serilen bütün kıymetli kumaşlar tekrar sultana iade edilmez, çalgıcılara şerbet sunan hizmetkârlara ve diğer yardımcılarına verilir. Padişah sefer dönünce de yine aynı böyle şenlik tertip edilirdi. (s.157)

1.16.6.3.Kutlama

Recebin ilk günü Mekkelilerin bayramı olduğundan o gün insanlar en güzel elbiselerini giyerler ve bu günü çeşitli etkinliklerle kutlarlar. (s.162)

1.16.7.İnanışlar

Mekke'de görülen güvercin ve diğer kuşlar Kâbe'ye asla inmezler. Uçuş esnasında Harem-i Şerif üzerinden geçerken Kâbe'nin hizasına geldiklerinde hemen kenara

saparlar. Hiçbir kuşun hasta olmadıkça bu kutlu mekânın üzerine inmediği, indiği takdirde ruhunun gittiği söylenir. Ama hastayken inerse iyileşeceğine inanılır. (s.139)
Mekke’de bulunan Altın Oluk’un altında yapılan duaların kabul edildiğine inanılır. (s.139)

Halkın anlattığına göre, Zemzem Kuyusu’nun suyu her Cuma gecesi artarmış. (s.141)

Hacer-i Esved Taşı’nı öpen kimsenin ağzında hoş bir tat meydana gelir; kendini oradan ayırmak istemezmiş. (s.140)

Mekke’de, yaşadığı bir olay sonucu aklını yitiren Mecnun Hasan adında biri vardır. Mekkeliler, Hasan’ın bir dükkâna uğradığında oranın kârında bir artış olduğuna, ne zaman çarşıya inse alım satım işlerinde bolluk meydana geldiğine inanırlardı. (s.159)

Becîle, Zehrân ve Gâmid halkı, kendi yörelerindeki ürünü Mekke’ye getirmelerse kıtlıkla karşılaşacaklarına ve hayvanlarını kaybedeceklerine inanırlardı. Mekke’ye erzak götürmeyi ihmal etmezlerse yurtlarına bereket yağar, sürüleri çoğalırdı. (s.163)

Güneş batmadan önce Mekke’ye varmak için acele etmek doğru değildir. Bundan kaçınılmalıdır. (s.167)

1.16.8.Müzik Kültürü

1.16.8.1.Müzik Aletleri

Mekke emiri, Recep ayının ilk günü halka haber vermek için davul zurna çaldırır. (s.161)

Ramazan ayı girince Mekke emirinin konağı önünde davullar çalınır, kösler vurulur. (s.164)

Zilhicce’nin ilk günü sabah, akşam ve beş vakit namazda kutlu vaktin girişini tebrik için davullar çalınır, kösler vurulur. (s.166)

1.16.9.Giyim-Kuşam-Süslenme

Mekke halkının çoğunun elbiseleri beyazdır. (s.150)

Şeyh Saîd file bindirilmiştir. Hayvanın ayakları altına ipek kumaş serilmiştir. (s.156)

Mekke emiri yeni ay başlayınca alımlı beyaz bir elbise giyer. (s.161)

1.16.10.Sanat ve Zanaat

1.16.10.1.Meslek Adları

Çalgıcılık, sanatkârlık gibi meslek adlarından bahsedilmektedir. (s.157)

1.16.11.Mimari Yapılar

1.16.11.1.Dinî Mimari

Beyti Haram⁸⁵: Mekke’de yer alan Kutlu Ev. (s.135)

Kâbe: Mescidin ortasında küp şeklinde bir binadır. “Kutlu Mabet” de denilmektedir. Kâbe, kapkara ve gayet sert bir taştan yapılmış. Taşlar sağlam bir şekilde yekdiğerine eklenmiş olduğundan zamanla bozulma korkusu yok. Kâbe’nin kapısı, Hacer-i Esved ile Irak Köşesi arasındaki cephede yer alıyor. Kapıyla Hacer-i Esved arası on karış. İşte oraya Mültezem adı veriliyor. Duanın kabul edildiği yer olarak biliniyor. (s.138)

Ribâtu’l-Muvaffak: Mimari açıdan çok hoş bir ribâttir. (s.143)

Muzafferiyye Medresesi: Mekke’de yer alır. (s.151)

Mescid-i Haram adı verilen Kutlu Mabet’in 19 kapısı vardır. Bu kapıların birçoğu da başka kapılara açılıyor. Bu kapılar şunlardır:

Kapılardan biri Bâbü’s-Safâ (Safâ Kapısı) ismini taşıyor. Burası beş kapıya açılıyor.

Bâb-ı Ecyâdü’l-Asgar (Küçük Ecyâd Kapısı) adlı bir kapı var; iki kapıya açılıyor.

Bâbü’l-Abbâs (Abbâs Kapısı) adı verilen kapı üç kapıya açılıyor.

Bâb-ü’n-Nebî (Peygamberler Kapısı) adı verilen kapı iki kapıya açılıyor.

Bâb-ı Benî Şeybe diye bilinen kapı, doğu duvarının kuzey köşesinde Kâbe Kapısı’nın karşısında, hafif solda bulunuyor ve üç kapıya açılıyor. Buraya Bâb-ı Benî Abdi’ş-Şems (Abdü’ş-Şemsoğulları Kapısı) da denir.

Üç kapı var ki hepsine de Bâbü’n-Nedve adı verilmiş. İki yan yana, üçüncüsü Dârü’n-Nedve (Karar Evi) diye bilinen yerin batısında bulunuyor. Dârü’n-Nedve mescit hâline getirilerek Kutlu Mabet’e eklendi.

Yeni yapılmış bir küçük kapı daha var; oradan Dârü’l-Acele’ye ulaşılır.

⁸⁵ **Beyti Haram:** Beytü’l-Haram.

Bâbü's-Sidre Kapısı tek çıkışıdır.

Bâbü'l-Umre denilen kapı da tek çıkışlı olup Kutlu Mabet'in kapılarının belki de en güzeli. İbrahim Kapısı da tek çıkışıdır.

Bâbülhazvere adını taşıyan bir kapı var; iki kapıya açılıyor.

Bir diğer kapı da Bâb-ı Ecyâdü'l-Ekber (Büyük Ecyâd Kapısı) adını taşıyor. Burası da iki kapıya çıkıyor.

Bâbü'l-Ecyâd adını taşıyan başka bir kapı daha var. Orası da iki kapıya açılıyor.

Üçüncü olarak yine Bâbü'l-Ecyâd adı verilen bir çıkış var ki iki kapıya açılıyor ve bu nokta Safâ Kapısı'na bitişik. (s.142-143)

1.16.12.Bitkiler

1.16.12.1.Tarımsal Ürünler

Mekke'ye çevre yöreler tahıl, kuru üzüm ve badem getirir. (s.163)

1.16.12.2.Otlar

Tenbûl, fevfel ve nevre şifalı bitki türlerindedir. (s.156)

1.16.12.3.Ağaçlar

Erâk Vadisi'nde yeşil misvak ağaçları arka arkaya sıralanır. (s.167)

1.16.13.Geleneksel Unsurlar

Kâbe Kapısı, özel bir açılış merasimi ile her Cuma namazından sonra ve Peygamberimizin doğum gününde açılır. (s.138)

Kıtlık veya musibetler ortaya çıkınca Mekkeliler Şarâb Kubbesi'nde bulunan mushafı (Kur'an nüshası) çıkarıp Kâbe'nin kapısını aşarak eşiğe, daha sonra da İbrahim Makamı'na bırakırlar. Baş açık vaziyette onun çevresinde dua ve yakarıшта bulunurlar. Mushaf ve Makam hürmetine Hak Teâlâ'dan yardım dilerler. Ne zaman Yüce Allah rahmetini ihsan ederse o vakit dağılırlar. (s.141)

Hicazlılar Rebî Ribâtı'na çok saygı gösterirler.⁸⁶ Taif ahalisi oraya meyve getirir. Âdet gereğince, kimin üzüm bağı, incir, şeftali ve hurma bahçesi varsa onda birini ayırır ve ürünü develere yükleyerek oraya getirir. Bu âdete uymayanın ürününe, gelecek yıl bir musibet çökermiş. (s.154)

Hind sultanı, Şeyh Saîd Hindî'nin payitahta getirilmesini emretti. Şeyh, payitahta yaklaşınca karşılama töreni yapıldı. Şeyh, bir file bindirildi ve filin ayakları altına ipek kumaş serildi. Daha sonra âdet gereğince kubbelere asılan, etrafa döşenen, filin ayağının altına serilen bütün kıymetli kumaşlar tekrar sultana iade edilmez, çalgıcılara şerbet sunan hizmetkârlara ve diğer yardımcılara verilirdi. Padişah sefer dönünce de yine aynı böyle şenlik tertip edilirdi. (s.157)

Mekke'deki hutbe ve Cuma âdetleri şöyledir:

Cuma günleri minberi, Hacer-i Esved ile Irak Köşesi arasındaki Kâbe duvarına yaslarlar. Hatip, Melik Nâsır tarafından verilen siyah elbiseyi giyip başına da siyah taylasanlı siyah sarığı takıp iki müezzinin tuttuğu iki siyah sancak arasında kürsüye doğru ilerler. Minbere doğru yaklaşır, Hacer-i Esved'i öper orada dua eder. Hatip birinci basamağa çıkınca müezzin kılıcının ucuyla birinci basamağa vurur. Hatip ikinci, üçüncü ve dördüncü basamaklara çıkarken müezzinde kılıcıyla basamaklara vurur. Son basamağa çıkıp kılıçla vurulduktan sonra hatip Kâbe'ye döner ayakta sessiz dua eder. Sonra cemaate döner ve selâm verir. Müezzinler hep beraber Zemzem Kubbesi'nin üzerinde ezan okumaya başlar, ezan bitince hutbe okunur sonra da Peygamberimiz'e salâtü selâm getirilir ve hatip namazı kıldırır. (s.160)

Yeni ay başlayınca yapılan âdetler şöyledir:

Mekke emiri alımlı beyaz bir elbise giyer, başına heybetli bir sarık sarar ve kılıç kuşanır. İbrahim Makamı'nda iki rekât namaz kılar, Hacer-i Esved'i öper, yedi defa Kutlu Ev'i tavaf eder. Başmüezzin Zemzem Kubbesi üzerinde emiri bekler. Emir, birinci tavafı tamamlayınca müezzin yüksek sesle dualar eder ve yeni ay münasebetiyle onu tebrik eder. Emir tavafını tamamladıktan sonra yine İbrahim Makamı'nda iki rekât namaz kılar. (s.161)

Mekke halkının Recep ayındaki âdetleri şöyledir:

Recep ayının hilâli gökte görüldüğü vakit emir bunu haber vermek için davul-zurna çaldırır. Emir, halkın önüne at sırtında gelir. Herkes elindeki, silâhla onun önünde

⁸⁶ **Rebî Ribâtı:** Mekke'nin en güzel ribâtıdır.

oynar. Süvariler at koştururlar, yayalar birbirine hücum ederek mızraklarını havaya atıp yere düşmeden kaparlar. Mekke emiri Kâbe'yi tavafa başlar, müezzin de her tavafta Zemzem Kubbesi'nin üzerinde dua eder. (s.162)

Mekkeliler, Recep ayında umre yapmaya önem verirler. Bu gece gündüz devam eden bir umredir. Recep ayının neredeyse tümünü, özellikle ilk günüyle, 15. ve 17. Günlerini tamamen ibadetle geçirirler. Mekkeliler birkaç gün önceden buna hazırlanırlar. (s.162)

Mekkelilerin Şaban ayının 15. gecesini yaptığı âdetler şöyledir:

Şaban ayının 15. gecesini Mekkeliler için büyük gecelerdendir. O gece umreye çıkarlar, tavaf yaparlar, yüz rekât namaz kılıp Allah'a ibadetle coşarlar. (s.164)

Mekkelilerin Ramazan ayı âdetleri:

Ramazan ayı girince Mekke emirinin konağı önünde davullar çalınır, kösler vurulur. Mescidin hasırları yenilenir, mumları ve kandilleri çoğaltılır, Ulu Mabet ışığa boğulur. Şâfiî, Hanefî, Hanbelî ve Zeydî imamları kendi cemaatlerinin başına geçerler. Yirmi rekât teravih namazı kıldıktan sonra imam cemaatle birlikte yedi defa tavaf eder.

Sahur zamanı, müezzin Kutlu Mabet'in doğu köşesinde vakit girer girmez uyarıda bulunur ve sahura kalkmaya teşvik eder. Her minarenin tepesine uzun bir kiriş konulur. Bunun ucuna eğik vaziyette bağlanan bir sopaya cam içinde iki kandil asılır.⁸⁷ Güneşin doğuşu yaklaşır sahurun sona erdiği defalarca haber verilince kandiller indirilir. Müezzinler karşılıklı ezan okumaya başlarlar.

Ramazanın son on gününün 21, 23, 25 gibi tek sayılı gecelerinde Kur'an hatmedilir. Mekkeliler nezdinde gecelerin en kıymetlisi 27. gecedir. İbrahim Makamı'nın arkasında Kur'an-ı Kerim hatmedilir. (s.164)

Mekkelilerin Şevval ayındaki âdetleri:

Hacc için bilinen aylardan ilki olan Şevval'in ilk gecesinde, Ramazan'ın 27. gecesinde olduğu gibi mum ve kandil yakarlar. Müezzinler o geceyi tekbir, tehlil ve tespihle ihyâ ederler. Halkın bir kısmı namaz, bir kısmı tavaf diğer bir kısmı da zikir ve dua ile geceyi geçirir. Sabah namazından sonra bayramlaşma merasimi başlar. Herkes en güzel elbiselerini giyerek şehrin en mübarek yeri olan Harem-i Şerif'te (Kutlu Mabet) bayram namazı kılarlar. Hatip, İbrahim makamı'nın arkasında namaza başlar. Sonra minbere

⁸⁷ Bu satırlar, İslâm dünyasının her tarafında yaygın olan mahya uygulamasının tarihine dair en eski kaynaklardandır.

çıkart etkileyici bir hutbe verir. Hutbeyi bitirince cemaat birbiriyle selâmlaşır, kucaklaşır ve Allah'tan bağışlama ister. (s.166)

Bayram sabahı yapılan bayram namazı ve bayramlaşma geleneğinin ardından mezar ziyaretinde bulunma âdetinin de yapıldığını görüyoruz. (s.166)

Hacc sırasında yapılan âdetlerve ritüeller:

Zilhicce'nin ilk günü sabah, akşam ve beş vakit namazda kutlu vaktin girişini tebrik için davullar çalınır, kösler vurulur. Arafat'a çıkıncaya kadar bu devam eder. Zilhicce'nin yedinci günü hatip öğle namazının ardından bir hutbe okuyarak "menâsikü'l-hacc" (hac ibadetinin yapılışı esnasında gerekli ritüelleri) ve "vakfe"yi öğretir. Ertesi gün halk erkenden Minâ'ya çıkar. Dokuzuncu gün sabah namazından sonra hareket ederek Minâ'dan Arafat'a giderler. Yolda Muhassar Vadisi'nden geçilirken Peygamber geleneğine uyularak koşulur. Arafat'ın bir ucunda Rahmet Dağı ve çevresine Mevkıf (vakfe yapılan yer) denilir. İmam burada ayağa kalkıp hutbe okur, öğleyle ikindiye beraber kılar. Hacıların dağılıp Mekke'ye gitme vakti gelince Mâlikî imamı eliyle işaret ederek mevkıfından iner.

Halkın çoğu cemreler (taşlanan yerler) için çakıl taşı toplama işini Müzdelife'de yapar. Minâ'ya vardıklarında Akabe cemresi için taşlama işine başlarlar. Akabe cemresi, Kurban Bayramı'nın sabahında güneş doğarken taşlanır. Taşlama bitince, hacılar kurbanını kesip tıraş olurlar ve ihramı çıkarıp hac yasaklarından çıkmış olurlar. (s.167-168)

Arafat yolunda Muhassar Vadisi'nden geçilirken koşmak Peygamber geleneğidir. (s.167)

Akşam ve yatsı namazlarını beraber kılmak Peygamber geleneğidir. (s.168)

Kurban günü, Mısır kervanı tarafından Kâbe'nin örtüsü getirilerek Ulu Ev'in üzerine konulur. Kurban gününden sonra üçüncü gün Benî Şeybe (Şeybeoğulları) örtüyü Kâbe üzerinden sarkıtırlar. (s.168)

Eşkîyalarla İlgili Geleneksel Unsur:

Hind eşkıyası, âdetleri gereği savaş dışında kimseyi öldürmezler, malını yağmalamazlar, yolcuları da gemiyle beraber bırakırlar, istediği yere gitmesine izin verirler. Kölelere de dokunmazlar çünkü zaten köleler onların ırkındandır. (s.156)

1.16.14.Kutsal Mekânlar

Beyti Haram⁸⁸: Mekke’de yer alan Kutlu Ev. (s.135)

Kâbe: Mescidin ortasında küp şeklinde bir binadır. “Kutlu Mabet” de denilmektedir. Kâbe, kapkara ve gayet sert bir taştan yapılmış. Taşlar sağlam bir şekilde yekdiğerine eklenmiş olduğundan zamanla bozulma korkusu yok. Kâbe’nin kapısı, Hacer-i Esved ile Irak Köşesi arasındaki cephede yer alıyor. Kapıyla Hacer-i Esved arası on karış. İşte oraya Mültezem adı veriliyor. Duanın kabul edildiği yer olarak biliniyor. (s.138)

Kutlu Oluk’un alt tarafında Hıcr denilen yerde İsmail Peygamber’in kabri vardır. Onun yanında da annesi Hâcer validemizin mezarı vardır. (s.139)

Makam-ı İbrahim (Yüce Makam): Bu kutlu makamın yeri, Irak Köşesi ile Kâbe Kapısı’nın karşısındadır. Kâbe yıkandığı zaman suları bu makamın olduğu yere akarmış. Mukaddes bir yer olduğundan halk namaz kılmak için oraya üşüşürmüş. (s.140)

Hıcr (Hıcr Köşesi ve Tavaf Edilen Yer): Hıcr duvarının çevresi, dairenin içinde yirmidokuz adım, yani doksandört karıştır. Hıcr’ın içinde gayet mahirane yapılmış, renkli mermerler ile döşeli bir geçit var. (s.140)

Zemzem Kuyusu: Hâcer-i Esved’in karşısında kutsal kabul edilen bir su kuyusu. (s.141)

Şarâb Kubbesi: Hz. Abbâs’a ait olduğu kabul edilir. (s.141)

Yahudi Kubbesi: Şarâb Kubbesi’nden biraz sapınca bu kubbe gelir. (s.141)

Ribâtu’l-Muvaffak: Mimari açıdan çok hoş bir ribâttir. (s.143)

Safâ ile Merve: İki kutsal tepedir.⁸⁹ Safâ ile Merve arasında bir su kanalı vardır. (s.144)

Mekke Kabristanı: Muallâ Kapısı’nın dışındadır, Hacûn diye de biliniyor. Bu mezarlıkta sahabe, tâbiîn, ulemâ, ermiş ve evliyadan birçok kimse gömülü ama birçoğunun kabirleri harap olduğu için Mekkeliler kimin nerede olduğunu bilmiyor. Yeri bilinenler

⁸⁸ **Beyti Haram:** Beytü’l-Haram.

⁸⁹ **Safâ ile Merve:** Safâ ile Merve’nin tarihleri Hz. İbrahim’e kadar gider. Evvelce bahsedildiği gibi Hz. Hâcer’in oğlu İsmail’e su arayışı esnasında bu iki tepe arasında koştuğu rivayet edilir.

arasında müminlerin annesi Hadîce binti Huveylid, Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer Mansûr Abdullah'ın mezarlarını sayabiliriz. (s.145)

Muhassab: Mekke Kabristanı'nın arkasında bulunan ziyaretgâhtır. Buraya Abtah da denilir. Orada Resûlallah'ın konakladığı Benî Kinâne (Kinâneoğulları) tümseği bulunur. (s.145)

Kedâ Tepesi: Mekke'nin yukarı kısmındadır. Peygamberimiz Veda Hacc'ında Mekke'ye oradan girmiştir. (s.146)

Beydâ Tepesi: Mekke'nin alt tarafında iki dağ arasındadır. Peygamberimizin Veda Hacc'ında oradan çıktığı söylenir. (s.146)

Ten'im: Mekke ahalsinin umreye başladığı yer burasıdır. (s.146)

Ten'im'de yol üzerinde Hz. Âişe adına yapılmış üç mescit vardır. (s.146)

Zâhir: Ten'im yolu üzerinde bir ziyaretgâhtır. (s.146)

Ebû Kubeys Dağı: Mekke'nin güneydoğusunda şehre en yakın dağdır. Üzerinde bir mescit, dervişlerin ve yolcuların kaldığı bir ribât ve aşevi kalıntısı vardır. (s.146)

Hirâ Dağı: Mekke'nin kuzeyinde kutsal kabul edilen bir dağdır. Peygamberimiz vahiy gelmeden önce burada ibadet etmiştir. Peygamberlik orada gelmiş, vahiy orada başlamıştır. Burası Efendimizin ayakları altında titremiştir. (s.147)

Sevr Dağı: Kur'an'da bildirildiği gibi Peygamberimiz Hz. Ebûbekir Sıddık'la beraber Mekke'den hicret amacıyla çıktığında sığındığı mağara buradadır. (s.147)

Arafat: Geniş ve düz bir yer. Etrafı dağlarla çevrili. Çevresine Mevkıf (vakfe yapılan yer) denilir. (s.167)

Rahmet Dağı'nın tam tepesinde Ümmü Seleme annemize nispet edilen bir kubbe vardır. Ahali bunun ortasında yer alan namazgâhda namaz kılmak için hücum eder. (s.167)

1.16.15.Dinî Unsurlar

1.16.15.1.Mezhep

Mekke'de, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri bulunur. (s.152)

Mekkeliler çoğunlukla Şafî mezhebindedirler. Bunun yanında Mâlikî ve Hanefî mezhepleri de vardır. (s.160)

1.16.15.2.İbadet

Abdullah b. Zübeyr, umre yaptığı gün bir sürü hayvan kurban etmiş ve bu kurbanı yoksullara yedirmiştir. (s.163)

1.16.15.3.Dinî Karakterler

Rebî Ribâtı'ndaki dervişin bir hikâyesi anlatılır. (s.155)

1.16.15.4.Kutsal Unsurlar

Zemzem Suyu: Bu su, hangi niyetle içilirse o işe yaradığına inanılan ve kutsal kabul edilen bir sudur. (s.135)

Hacer-i Esved: Kâbe'nin doğu köşesine bitişik kutsal bir taştır. Kâbe'nin doğu köşesine bitişik olan bu taşın boyu bir karış. Taş gayet sağlam bir şekilde yerleştirildiği için ne kadarının köşe içerisinde olduğu bilinmemekte. Bu taş birbirine bitişik dört parça hâlinde duvara sokulmuş. (s.139)

Kutlu Oluk (Altınoluk): Hacer-i Esved cephesinin üst tarafında, altından yapılmış bir çeşmedir.⁹⁰ (s.139)

1.16.15.5.Peygamberimizden Rivayetle

Peygamberimizin Hacer-i Esved ile ilgili şöyle bir sözü vardır:

“Hacer-i Esved yeryüzünde Allah'ın uğurudur.” (s.140)

1.16.16.Cinsiyet

Kadın: Mekke kadınlarının çok güzel ve namuslarına düşkün olduklarından bahsediliyor. (s.150)

1.16.17.Sayılar

Yedi: Peygamber Efendimiz mescide girdiği zaman Allah Evi'ne gelip yedi defa tavaf edermiş. (s.140)

⁹⁰ **Altınoluk:** Mekke Medine tarihçisi Eyyûb Sabri Paşa bu çeşmeyi şöyle anlatıyor: “Beytullah'ın 10. Defa tecdidine müsaade etmiş olan Emevî hükümdarı Velid b. Abdülmelik tahta oturunca Mekke valisi Hâlid'e 30 bin altın gönderdi; bunların eritilmesiyle levhalar yapıp Kâbetullah'ın Bâb-ı Muallâ Kapısı'nın kanatlarıyla Mîzâb'ın (Oluk) altın levhalarla kaplatılmasını emretmiş idi.”

On dokuz: Mescid- Haram adı verilen Kutlu Mabed'in 19 kapısı vardır.⁹¹ (s.142)

Yirmi yedi: Ramazan ayının 27. gecesi en kıymetli gecelerdendir. (s.165)

Yedi-Kırk dokuz-Yetmiş: Kurban Bayramı'nın ilk günü başlanan taşlama işinde ikinci gün ilk cemreye yedi taş atılır. Orta cemreye de aynı sayıda taş atılır. Üçüncü gün ise kırk dokuz taş atıldıktan sonra yetmiş taşla Akabe Cemresi tamamlanmış olur. (s.168)

1.16.18.Renkler

Kara: Kâbe, kapkara ve gayet sert bir taşla yapılmıştır. (s.138)

Yeşil: İsmail Peygamber'in annesi Hâcer validemizin mezarının işareti, yuvarlak yeşil bir mermerdir. (s.139)

Beyaz: Hacer-i Esved'in etrafında beyaz gümüş levha üzerinde siyah taşlar çok dikkat çekicidir. (s.139)

Beyaz: Mekke halkının çoğunun kıyafeti beyazdır. (s.150)

Yeşil: Mekke halkı dişlerini yeşil "erak" dallarından üretilen misvakla fırçalar.⁹² (s.150)

Siyah: Mekke'de hatip minbere çıkmadan önce siyah elbise giyip kafasına siyah taysanlı siyah sarık takar. (s.160)

Beyaz: Mekke emiri yeni ay başlayınca alımlı beyaz bir elbise giyer. (s.161)

Yeşil: Misvak ağacının rengi yeşildir. (s.167)

Siyah: Kâbe'nin örtüsü siyah ipektendir. (s.168)

Lacivert: Şaban'ın 15. Gecesi lacivert gökte dolunay çıkınca zemin ve semâ nur ile dolar. (s.164)

⁹¹ **Mescid-i Haram'ın kapıları:** Eyyûb Sabri Paşa, Mescid-i Haram'ın kapılarından bahsederken çeşitli yönlere göre bir tasnif yapmış ve on sayfa ayırmıştır bu konuya. Girişte şöyle diyor: "Mescid-i Haram'ın ondokuz adet bâb-ı bülend-i cenabı vardır ki bu kapıların dördü şark, yedisi cenub, üçü garb, beşi şimal cihetlerine açılır." İbn Battûta burada 19. Kapıyı unutmuş görünüyor. Bâb-ı Âli diye bulunan bu kapı üç ayrı kapıya açılmaktadır. Paşa, Bâb-ı Âli hakkında şöyle diyor: "Bâb-ı Âli'nin üç tâkı vardır ve tarihçiler arasında Beni Hâşim Kapısı adıyla meşhurdur."

⁹² **Erâk Ağacı (Salvadore Persica):** Diş fırçalamada kullanılan ve liflerinde diş etini ve mine tabakasını güçlendirici maddeler bulunan bir ağaç türü. Misvâk kelimesi genel olarak dişleri temizleyen bütün ağaçlar için kullanılıyorsa da Erâk ağacı en yaygın olarak kullanılandır ve hadislerde adı geçer. Hamt adı verilen meyvesi de yenebilir.

1.16.19.Madenler

1.16.19.1.Altın

Kutlu Oluk, altından yapılmıştır. (s.139)

728 yılında Mekke’de o kadar çok sadaka verildi ki, altının değeri düştü. (s.169)

1.16.19.2.Bakır

Mekke ile Medine arasındaki yolculukta kervan bir yerde konaklayınca “düsût” denilen büyük bakır kazanlarda yemek pişirilir. (s.170)

1.16.19.3.Demir

Mekke’de bulunan Makam-ı İbrahim’in kubbesi altında demirden perde vardır. (s.140)

Üstat Halil’in gördüğü rüyada demir geçmektedir. (s.151)

1.16.20.Ulaşım Araçları

1.16.20.1.Gemi

Geminin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.155)

1.16.20.2.At

At ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.154)

1.16.20.3.Deve

Devenin hac ibadeti sırasında süslenip binek hayvanı olarak kullanıldığından bahsedilir. (s.162)

1.16.20.4.Fil

Şehy Saîd, file bindirilerek sultanın huzuruna çıkarılmıştır. (s.156)

1.17.Medine-Meşhed-i Ali

1.17.1.Adlar

1.17.1.1.Kişi Adları

Emir Mühannâ b. İsa. (s.173)

Feyyâd. (s.173)

Hıyâr. (s.173)

Râfizî. (s.173)

Sa'd b. Ebû Vakkas. (s.174)

1.17.1.2.Yer Adları

Necid: Medine ile İran arasında bir yerdir. (s.172)

Hâcir: Medine ile İran arasında su depoları olan bir yerdir. (s.172)

Semîra: Medine ile İran arasında su kuyuları bulunan, vadi içinde çukur bir yerdir .
(s.172)

Fayd Kalesi: Düz bir arazi üzerinde etrafı surlarla çevrili bir yerdir. (s.172)

Ecfur: İran yolu üzerinde Cemil ve Büseyne adlı iki aşığın bulunduğu yerdir. (s.173)

Zerûd: İran yolu üzerinde düz bir arazidir. (s.173)

Sa'lebiye: Medine ile İran arasında, tüm kervana yetecek kadar içi yağmur suyu ile dolu sarnıcı olan bir yerdir. (s.173)

Maşkûk: Suyu tatlı ve berrak olan, iki su sarnıcı olan bir yerdir. (s.173)

Tenânîr: Medine ile İran arasında sarnıcı olan bir yerdir. (s.173)

Zümmâle: İran yolu üzerinde birçok su kuyusu olan bir kasabadır. (s.173)

Heysemân: Medine ile İran arasında bir yerdir. (s.173)

Akabetü'ş-Şeytan (Şeytan Yokuşu): Medine ile İran arasında sarp bir yokuş. (s.173)

Vâkısa: Medine ile İran arasında su deposu bulunan bir yerdir. Burası su tedariki yapılan yerlerin sonuncusudur. (s.174)

Kûfe: Medine ile İran arasında bir yerdir. (s.174)

Lûra: Büyük su sarnıcı bulunan bir yer. (s.174)

Mesâcid: Medine ile İran arasında "Lûra" adıyla bilinen büyük bir sarnıcı olan yerdir.
(s.174)

Kurûn Minâresi (Boynuzlu Minâre): Bu mevkide etrafı geyik boynuzlarıyla çevrili bir minare olduğu için bu adla bilinen bir yerdir. (s.174)

Kadisiye: Hurma bahçeleri ve Fırat nehrinin arkları ile çevrili büyük bir kasabadır. (s.174)

1.17.1.3.Coğrafi Yer Adları

Arûs Vadisi: Medine ile İran arasında tatlı su kaynağı olan bir vadidir. (s.172)

Useyle: Medine topraklarında bulunan ünlü bir su adı. (s.172)

Nukra: Medine topraklarında bulunan bir su kaynağının adı. (s.172)

Karûre: Medine topraklarında bulunan bir su kaynağının adı. (s.172)

Mahfûk Dağı (Deliklidağ): Çölün ortasında bir dağdır. Tepesinde bulunan bir delikten rüzgâr ıslık çalarak giriyor. Buraya mahfûk denmesinin sebebi budur. (s.172)

Kürûş Vadisi: Çevresinde hiç su bulunmayan bir vadidir. (s.172)

Uzeyb: Her yeri yemyeşil olan bir vadidir. (s.174)

1.17.1.4.Hayvan Adları

Koyun, Deve, Geyik: Burada koyun, deve, geyik gibi hayvanlar mevcuttur. (s.173)

1.17.2.Mimari Yapılar

1.17.2.1.Dinî Mimari

Kurûn Minâresi (Boynuzlu Minâre): Bu mevkide etrafı geyik boynuzlarıyla çevrili bir minaredir. (s.174)

1.17.2.2.Halk Mimarisi

Mekke ile Bağdat arasındaki güzergâhta mevcut su sarnıcı, kuyu ve depoların hepsi Zübeyde Hatun'un eseridir.⁹³ (s.173)

⁹³ **Bağdat-Mekke arası vakıflar:** Bu civardaki vakıflar Eyyûb Sabri Paşa tarafından zikredilir; ancak Paşa, Selçuklular da unutmaz: "Bağdat ile Mekke-i Muazzama arasında Hârûn Reşid-i Abbâsi'nin zevcesi Zübeyde Hatun ile Sultan Melik Şah-ı Selçûki'nin o kadar bina ve âsâr-ı celileleri vardır ki kalem tarifinden âcizdir."

1.17.3.Bitkiler

1.17.3.1.Tarımsal Ürünler

Kûfe ahalisi Vâkısa'da hacılara un getiriyordu. (s.174)

1.17.3.2.Meyveler

Kûfe ahalisi Vâkısa'da hacılara meyve getiriyordu. (s.174)

1.17.4.Kutsal Mekânlar

Mercûm: Burası yol üzerinde bir kabirdir. Üzerinde büyük bir taş yığını vardır. Her geçen, bu yığını taşıyor. Yatan adam Râfizî imiş. Adam hac için kervanla yola çıktıktan sonra burada sahabeye dil uzattığı için Sünnî Türklerle kavgaya tutuşuyor. Çıkan kavga sonucu taşla öldürülüyor. (s.173)

1.17.5.Tarihi Olay

Kadisiye'de Farşlılarla yapılan büyük savaşta Hak Teâlâ İslâm dinine yardım etmiş ve ateşperest Mecûsileri zelil kılmıştır. O fetih sırasında Kadisiye büyük bir şehirmiş ama şimdi harap.⁹⁴ (s.174)

1.18.Meşhed-i Ali⁹⁵

1.18.1.Adlar

1.18.1.1.Kişi Adları

Nizâmeddîn Hüseyin b. Tâceddîn Âvî. (s.177)

Cemaleddîn b. Fakîh. (s.177)

Kıvâmeddîn b. Tâvûs. (s.177)

Nâsıreddîn Mutahhar b. Şerif Sâlih Şemseddîn Muhammed Evherî. (s.177)

Ebû Gurre b. Sâlim b. Mühennâ b. Cemmâz b. Şîha Hüseyinî Medenî. (s.177)

Mansûr b. Cemmâz. (s.177)

⁹⁴ **Kadisiye:** Burası Sa'd b. Ebû Vakkâs önderliğindeki İslâm ordularının 15 h./637 yılında İranlıları yendiği mıntıkadır. Hiçbir zaman İbn Battûta'nın anlattığı gibi büyük bir yerleşim merkezi olmamıştır. Ebu'l-Fidâ anlatıyor: "Kadisiye, hurması ve suyu bulunan küçük bir beldedir. Bu küçük belde ile Kûfe arasında 15 fersah vardır."

⁹⁵ **Meşhed-i Ali:** İran'da yer alan bir şehirdir. Ancak daha önceleri Irak bölgesinin sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Ali b. Musa Rıdâ. (s.177)
Gıyâseddîn Tuğluk Şâh. (s.178)
Sultan Nâsıreddî'n Husravşah. (s.178)
Keşlû Han. (s.178)
Vezir Ahmed b. Ayâs. (s.179)
Harrânlı Şerif Hasan. (s.179)
Kasım. (s.180)
Şerif Ebû Abdullah b. İbrahim. (s.180)
Kerbelâlı Şerif Ebû Abdullah Muhammed Hüseyinî. (s.180)

1.18.1.2.Lakaplar

Şerfi Ebû Gurre'ye davul çaldırmayı çok sevdiği için “nakkar” (davula vuran, davulcu) lakabı verilmiştir. (s.178)

1.18.1.3.Unvan

Hind'de en büyük emire “Han” unvanı verilir. (s.178)

Hind'de, sultanın halktan bazılarına verdiği unvanlar: “imâdü'l-mülk” (devletin direği), “sikâtü'l-mülk” (devletin güvenilir kişisi), “kutbül-mülk” (devletin zirvesi), “sadr-ı cihân” (cihanın başı) ve “hvâce cihân” (cihanın hocası). (s.179)

1.18.1.4.Yer Adları

Necef: Irak sınırlarında bulunan bir yer. (s.175)

Meşhed-i Ali: Necef yöresinde bulunan, Irak'ın en güzel şehirlerindedir. (s.175)

Hadra Kapısı: Necef şehrinin kapılarından biri. (s.175)

Necef şehrinde bulunan çarşı ve pazarlar: Manav, aşçı ve ekmekçilerin bulunduğu çarşı, meyveciler çarşısı, terziler çarşısı, merkezî çarşı (kaysâriye), attarlar pazarı. (s.175)

Herat: Horasan şehirlerinin en uzağıdır. (Şerif Ebû Gurre'nin hikâyesinde geçmektedir.) (s.177)

Devletabad: Keteke ve Deveycir (Deogir)⁹⁶ adı verilen ve Dihlî'ye kırk günlük mesafede bulunan bir şehir. (s.179)

⁹⁶ **Deveycir:** Deogir, Duveycir şeklinde söylenen bu kelime Hindistan'ın Dekken (Deccan) bölgesindeki eski kale ve çevresidir. Burası Muhammed Tuğluk tarafından yeniden düzenlenmiş ve Devletabad diye adlandırılmıştır. İleride bu gibi Hind şehirlerinden ayrıntılı bir şekilde bahsedilecektir.

1.18.1.5.Coğrafi Yer Adları

Pencâb: Hind nehri. (Şerif Ebû Gurre'nin hikâyesinde geçmektedir.) (s.178)

1.18.2.Halk Edebiyatı

1.18.2.1.Hikâyeler

Şerif Ebû Gurre'nin Hikâyesi:

Şerif Ebû Gurre, önceleri ilim ve ibadetle uğraşan biriydi. Hille'ye yerleştikten sonra kendisine nakiplik görevi verilmesinin ardından dünya zevkine dalarak ibadeti terk etti; malını haram yollarda harcadı. Sahip olduğu altınları arkadaşlarından saklamak üzere altınların üzerine abanmasından dolayı göğsünde oluşan feci ağrı sonucu vefat etti. (s.177)

1.18.2.2.Rivayetler

Necef şehrindeki kümbetin üstünde bulunan üç kabirden birinin Âdem Peygamber'e, diğerinin Nuh Peygamber'e, üçüncüsünün de Hz. Ali'ye ait olduğu sanılıyor. (s.176)

1.18.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

1.18.3.1.Dinî Eğitim Yapıları

Dıyâf Medresesi (Misafirler Medresesi): Meşhed-i Ali'de bulunan bir medrese. (s.176)

1.18.4.İnanışlar

Necef şehrindeki kümbetin üstünde bulunan kabirlerin arasında, içinde gül suyu, misk ve muhtelif kokular bulunan altın ve gümüş leğenler mevcut. Ziyaretçiler bunlara ellerini batırır ve bereketlenmek amacıyla yüzlerine sürerler. (s.176)

Radva adıyla bilinen küçük kabristanda meydana gelen garip olaylardan ötürü Hz. Ali'nin mezarının orada olduğuna inanılır. (s.176)

1.18.5.Müzik Kültürü

1.18.5.1.Müzik Aletleri

Davul, zurna gibi müzik aletlerinin adı geçmektedir. (s.178)

1.18.6.Sanat ve Zanaat

1.18.6.1.Meslekler

Manav, aşçı ve ekmekçi gibi meslek adlarından bahsedilmektedir. (s.175)

1.18.6.2.El Sanatları

Hadra Kapısı'ndaki mezarlığın karşısında bulunan medrese, zaviye ve hankahların duvarları "zelîc" (çinili mozaik) olarak bilinen kaygan taşlara benzer; burada "kaşânî" diyorlar.⁹⁷ (s.175)

Meşhed-i Ali'deki kümbetin içinde ipek ve diğer kumaşlardan mamuş çeşit çeşit halılar döşelidir. (s.176)

1.18.7.Mimari Yapılar

1.18.7.1.Dinî Mimari

Dıyâf Medresesi (Misafirler Medresesi): Meşhed-i Ali'de bulunan bir medrese. (s.176)

1.18.8.Mutfak Kültürü

Ekmek ve et gibi temel gıdalardan bahsedilmektedir. (s.175)

1.18.9.Bitkiler

1.18.9.1.Meyveler

Hurma, bir meyve olarak karşımıza çıkmaktadır. (s.175)

⁹⁷ **Kaşânî tarzı taş ve seramik:** İran'da İsfahan'la Kum arasında yer alan Kâşân şehrine nispetle bu adı almıştır. Bu şehir, kızıl ve lâcivert seramikleri, şişe vesair kıymetli kapları, tuğlaları, dokumaları ve meyvesiyle ün yapmıştır. Türkçemizdeki "kâşâne" de buradan geliyor; sırça köşk, renkli camları olan yüksek ev manasında. Arapça metinde geçen "zelîc" İspanyolca "azulejo" kelimesinin Arapçalaşmış hâlidir. İspanyollar da Farsça "lâjverd" (lâcivert; lapis lazuli) kelimesini kendi dillerine "azulejo" şeklinde almışlardır.

1.18.10. Geleneksel Unsurlar

Hadra Kapısı'ndan Şîf öğrenci ve suflilerin oturduğu büyük medreseye gidilir. Bu medresede misafir olanların hepsine, günde iki defa olmak üzere üç gün boyunca ekmek, et ve hurma ikram edilir. (s.175)

Mahyâ Gecesi adı verilen Recep ayının 27. gecesi Irakayn, Horosan, Fâris ve Anadolu ahalisinden 30, 40 kadar kötürüm getirip yatsıdan sonra onları Hz. Ali'nin kabri üzerine koyarak kalkmalarını beklerler. Kendileri de Ravda'yı seyreder, namaz kılar, dua ve zikirle meşgul olurlar. Gecenin yaklaşık üçte ikisi veya yarısı geçince kötürümler sapasağlam ayağa kalkarlar. (s.176)

Irak ve benzeri yörelerin halkından biri hastalığa yakalandığı zaman bu dertten kurtulmak için adak adar, Hz. Ali'nin kabrine (Ravda'ya) götürür, orada keser. Yine birinin başı ağrırsa altın veya gümüşten bir kelle yaptırıp Ravda'ya gönderir ve bu madde nakîbü'l-eşraf tarafından hazineye konulur. (s.176)

Sultan, nakiplik vazifesini başkasına verirken “yarlığ” (ferman)⁹⁸ göndermekten başka Irak ülkesinde âdet olduğu üzere hil'at (özel şeref giysisi), davul ve bayrak verir. (s.177)

Hind halkının geleneklerine göre padişah tarafından izin verilmedikçe kimse bayrak açmaz, davul çaldıramaz. (s.178)

Hind halkının âdetine göre sultan bir adamı, “imâdü'l-mülk” (devletin direği), “sikatü'l-mülk” (devletin güvenilir kişisi), “kutbül-mülk” (devletin zirvesi), “sadr-ı cihân” (cihanın başı) ve “hvâce cihân” (cihanın hocası) gibi unvanlarla adlandırdığı zaman hem sultan hem ahali artık o adamı bu isimle anar. Bundan başka bir ad ile hitap eden olursa cezalandırılırdı. (s.179)

Hind töresine devlet bütçesi, hiçbir paranın vârisi olamaz. Orada yabancıların malına tecavüz edilmez. Miktarı da ne olursa olsun sorulmaz. Aynı şekilde siyahlar beyazların malına dokunmaz. Kalan mal, hak sahibi gelinceye kadar ölen kimsenin yakın arkadaşlarından birinde emanet olarak durur. (s.180)

⁹⁸ **Yarlığ:** “Sabit kanun” manasındaki “Yasak” (Casah, Yasah) ile karıştırılmaması gereken bu Moğolca kelime “hükümdarın emirleri” demektir; yarlık ve carlıh şeklinde de telâffuz edilir. Dönemin Memlûk Sarayı'nda başkâtip olarak görev yapan İbn Fadlullah Ömerî, çevredeki hükümdarlara nasıl ferman gönderileceğini izah ederken Yarlığ'dan bahseder. Kalkaşandî de Yarlığ'ı hükümdarın fermanı diye tarif eder.

1.18.11.Kutsal Mekânlar

Hz. Ali'nin kabri olduğu zannedilen Hadra Kapısı'ndaki mezarlığın karşısında sanatkârane bir şekilde inşa edilmiş medrese, zaviye ve hankahlar bulunur. (s.175)

Necef şehrinde bir kümbet bulunmaktadır. Kümbet'in ortasında bulunan kare şeklindeki peyke, tahta plakalar ile kaplanmış ve üzerine güzel nakışlar konulmuştur. Oradaki altın levhalar gümüş çubuklarla tutturulmuştur. Üstünde bulunan üç kabirden birinin Âdem Peygamber'e, diğerinin Nuh Peygamber'e, üçüncüsünün de Hz. Ali'ye ait olduğu sanılıyor. (s.176)

Radva: Necef şehrinde yer alan küçük kabristandır. Burada meydana gelen garip olaylardan dolayı Hz. Ali'nin kabrinin burada olduğuna inanılır. (s.176)

1.18.12.Sayılar

Üç: Medrese'deki misafilere günde iki defa olmak üzere üç gün boyunca ekmek, et ve hurma ikram edilir. (s.175)

1.18.13.Madenler

1.18.13.1.Altın

Meşhed-i Ali'de bulunan kümbette bulunan kandiller ya altın ya gümüşten yapılmıştır. (s.176)

Meşhed-i Ali'de birinin başı ağrırsa altın veya gümüşten bir kelle yaptırıp Radva'ya gönderir ve bu madde nakîbü'l-eşrâf tarafından hazineye konulur. Orada el, ayak ve diğer uzuvların benzeri altın kalıplar bulunur. Radva'nın hazinesi çok büyük. İçinde bulunan altın ve gümüşün miktarını belirlemek mümkün değil. (s.177)

Harrânlı Şerif Hasan'ın altınlarını bıraktığı Vezir Ahmed b. Ayâs, altınların hepsini Dihlî'de oturan Şîilere dağıtmıştır. (s.179)

1.18.13.2.Gümüş

Ziyaretçiler, Meşhed-i Ali'de bulunan Ravdanın (türbe) gümüşten yapılmış eşik ile kapının kenarlarını öperler. (s.175)

Meşhed-i Ali’de bulunan kümbette bulunan kandiller ya altın ya gümüşten yapılmıştır. (s.176)

Meşhed-i Ali’de bulunan kümbette bulunan kandiller ya altın ya gümüşten yapılmıştır. (s.176)

1.19.Meşhed-i Ali-Basra

1.19.1.Adlar

1.19.1.1.Kişi Adları

Şâmir b. Berrâc Hafâcî. (s.181)

Nu’mân b. Münzir. (s.181)

Takıyüddîn b. Abdülmuhsin Vâsıtî. (s.182)

Ebu’l-Abbâs Rifâî Hazretleri. (s.182)

Ebu’l-Abbâs Ahmed Rifâî. (s.182)

Şeyh Ahmed Kûçük. (s.182)

1.19.1.2.Yer Adları

Havarnak: Meşhur hükümdar Nu’mân b. Münzir’in ve onun Mâissemâ Oğullarından gelen atalarının diyarıdır.⁹⁹ (s.181)

Kaimü’l-Vâsik: Basra yolu üzerinde bir kasaba. (s.181)

İzâr: Fırat kıyısının yakınında, suyun ortasında kamışla kaplı bir bölgedir. (s.181)

Vâsıt: Bilginleri ile şöhret bulmuş, Irak’ın bir şehridir. (s.181)

Ümmü Ubeyde: Vâsıt şehrinde bulunan bir köydür. (s.182)

Revâk: Vâsıt şehrinde bir belde. (s.182)

Afganpur: Dihlî’ye beş günlük mesafede bulunan bir yer. (s.182)

Vâdi’l-Kirâ: Basra yolu üzerinde hiç su olmayan kurak bir yer. (s.183)

Müşeyreb: Basra yolu üzerinde bir yer. (s.183)

⁹⁹ **Havarnak ve Nu’mân b. Münzir:** Necef’ten yaklaşık 1,5 km uzaklıktaki bu köşk İslâmdan önce hüküm süren Hire krallığına ait idi. Özellikle Persler tarafından bölgeye idareci olarak tayin edilen Nu’mân b. Münzir’le (ö: m. 431) özdeşleşen bu yapıdan geriye bir şey kalmamıştır bugün. Ancak Arap edebiyatında şan, azamet ve şatafatın misali olarak çokça anılan bir yerdir.

1.19.1.3.Hayvan Adları

Deve: Devenin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.181)

1.19.2.Halk Edebiyatı

1.19.2.1.Hikâyeler

Ateşte Raksedenlerin Hikâyesi:

Haydarîler adı verilen dervişler yatsı namazından sonra ateş yakıp odunlar kor hâline gelince semâ etmeye başladılar; kızıl alevin içine girip raks ettiler, yuvarlandılar. Üstatlar beyaz, ince bir gömlek ile közler içinde yuvarlandı ve gömleğin yeniyle korlara vurdu, vurdu, vurdu. Sonunda ateşi söndürdükten sonra gömleğini çıkardı ve çok ilginçtir ki gömleğin hiçbir noktasında yanık izi yoktur. (s.182)

1.19.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

1.19.3.1.Dinî Eğitim Yapıları

Vâsıt şehrinde bir medrese vardır. İçindeki üç yüz odaya Kur'an öğrenmek için uzak ülkelerden gelen misafirler yerleştirilir. (s.182)

1.19.4.Dans Kültürü

1.19.4.1.Dinî Dans

Ümmü Ubeyde köyünde ikindi namazından sonra defler çalınır, davullar vurulur ve dervişler raksa başlar. (s.182)

1.19.5.Müzik Kültürü

1.19.5.1.Müzik Aletleri

Def ve davul gibi müzik aletlerinden bahsedilmektedir. (s.182)

1.19.6.Mimari Yapılar

1.19.6.1.Dinî Mimari:

Vâsıt şehrinde bir medrese vardır. İçindeki üç yüz odaya Kur'an öğrenmek için uzak ülkelerden gelen misafirler yerleştirilir. (s.182)

1.19.7.Mutfak Kültürü

Pirinç ekmeği, balık, süt, hurma gibi yiyecek ve içecekler bulunmaktadır. (s.182)

1.19.8.Kutsal Mekânlar

Ümmü Ubeyde adlı köyde Ebu'l-Abbâs Rifâî Hazretlerinin mezarı vardır. (s.182)

Revâk denilen yerde bir ribât bulunmaktadır. (s.182)

1.19.9.Dinî Unsurlar

1.19.9.1.Mezhep

Izâr denilen bölgede Râfîzî mezhepli insanlar vardır. (s.181)

1.19.9.2.Tarikat

Vâsıt şehrinde bir Sufî tarikatından bahsedilmektedir. Ahmedîler¹⁰⁰ diye bilinen bu sufi tarikatının âdetleri şöyledir:

Dervişler, şeyhin etrafında zikre ve semâya başlarlar. Evellece hazırlanmış olan yük yük odun çıkarılır ve ateşe verilir. Allah'ı anarak yaptıkları raks yavaş yavaş zirveye erişirken birer birer ateşe girmeye başlarlar. Kıpkızıl korlar tamamen sönünceye kadar kimi içinde yuvarlanır, kimi ateşi ağzına alır. Bazıları ise büyük bir yılanı tutup başını dişleyerek koparabilir. (s.182)

1.19.9.3.Dinî Karakterler

Derviş: Bir derviş grubunun yolda soyulduğu anlatılır. (s.181)

Derviş: Sufî tarikatında dervişler semâ ederler. (s.182)

1.19.10.Madenler

1.19.10.1.Demir

Afganpur'da Haydarîler adı verilen bir derviş grubu boyunlarına demir bukağılar, kollarına demir halkalar geçirirler. (s.183)

¹⁰⁰ **İki Ahmediye:** Metinde adı geçen gruba Ahmediye dense de neticede Rifâîye'nin bir koludur ve Ahmediye Tarikatı ile karıştırılmamalıdır. Asıl "Ahmediye-Bedeviye tarikatı" Fas doğumlu olup Mısır'da tarikatını yaygınlaştıran Şeyh Ahmed Ebu'l-Fityân Bedevî'nin (ö. h. 675) kurduğu tarikattir.

1.19.11.Ulaşım Araçları

1.19.11.1.Deve

Devenin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.181)

1.20.Basra

1.20.1.Adlar

1.20.1.1.Kişi Adları

Şeyh Alâeddîn İbnü'l-Esîr. (s.184)

Şerif Mecdüddîn Musa Hasenî. (s.184)

Cemaleddîn İbnü'l-Lûkî. (s.184)

Talha b. Ubeydullah. (s.186)

Zübeyr b. Avvâm. (s.186)

Hâlîme. (s.186)

Hz. Ebûbekir. (s.186)

Enes b. Mâlik. (s.186)

Hasan b. Ebi'l-Hasan Basrî. (s.186)

Muhammed b. Sîrîn. (s.186)

Muhammed b. Vâsi. (s.186)

Utbe Gulâm. (s.186)

Mâlik b. Dinâr. (s.186)

Habîb Acemî. (s.186)

Sehl b. Abdullah Tüsterî. (s.186)

Rükneddîn Acemî Tevrîzî. (s.186)

Sâhib b. Abbâd. (s.187)

1.20.1.2.Yer Adları

Basra: Fırat ve Dicle'nin kıyısında kurulmuş, Irak'ın en önemli şehirlerindedir. (s.184)

Hüzeyl Mahallesi, Benî Haram Mahallesi, Acem Mahallesi: Basra şehrinin üç büyük semtidir. (s.184)

Vâdi's-Sibâ: basra'dan altı mil uzaklıkta "yırtıcı hayvanlar vadisi" diye bilinen yer. (s.186)

1.20.1.3.Coğrafi Yer Adları

Bahr-i Fâris (Fars Denizi) denilen deryadan çıkıntı yapan tuzlu körfez şehre on mil uzaklıktadır.¹⁰¹ Burada gel-git hareketlerine rastlanır. (s.187)

1.20.2.Halk Edebiyatı

1.20.2.1.Şiir

Basralı bir şairin turunçgiller hakkında bir dörtlûğüne yer verilmiştir. (s.187)

1.210.3.Halk Bilgisi

1.20.3.1.Halk Matematiği

Irak'ta, "Irak ratlı" diye bilinen bir ölçü birimi vardır.¹⁰² (s.184)

1.20.4.İnanışlar

Hz. Ali Mescidi'nin yedi minaresi vardır. Biri, ahalinin inancına göre Hz. Ali'nin ismi anıldığında zangır zangır titrer! (s.185)

1.20.5.Mimari Yapılar

1.20.5.1.Dinî Mimari

Basra'da Mâlik b. Dinâr Ribâtı bulunmaktadır. (s.184)

1.20.6.Mutfak Kültürü

Seyelân: Basra'da, hurmadan yapılan gül suyu kokulu bir tür şerbet. (s.184)

1.20.7.Kutsal Mekânlar

Basra'da Bulunan Kutsal Mekânlar (Ziyaretgâhlar):

Hz. Ali'nin Mescidi, Basra yer alan kale gibi binadır. (s.184)

Basra'da Mâlik b. Dinâr Ribâtı bulunmaktadır. (s.184)

¹⁰¹ **Bahr-i Fâris ve Körfez:** Herhalde İbn Battûta, Dicle ile Fırat'ın birleştiği Şattu'l-Arab bölgesini Fars denizinden çıkan bir halîç sanmış olmalı. Bahr-ı Fâris; Fars denizi denmektedir ki bugün Fars Körfezi diye biliniyor.

¹⁰² **Ratlı:** Bu ölçü biriminin Irak'taki karşılığı 450 gramdır. Diğer Arap ülkelerinde bu ölçü biriminin karşılığı değişmektedir.

Cennetle müjdelenen on kişiden bir olan Talha b. Ubeydullah'ın türbesi. (s.186)

Peygamberimizin arkadaşı ve halasının oğlu Zübeyr b. Avvâm'ın mezarı. (s.186)

Peygamberimizin sütannesi Hâlime'nin kabri. Onun yanında oğlu ve Peygamberimizin sütkardeşi olan çocuğun mezarı. (s.186)

Peygamberimizin dostlarından Hz. Ebûbekir'in mezarı. (s.186)

Peygamberimizin hizmetkârı Enes b. Mâlik'in kabri. (s.186)

Tâbiîn (Sahâbe'den sonraki ilk) kuşağın efendisi Hasan b. Ebi'l-Hasan Basrî, Muhammed b. Sîrîn, Muhammed b. Vâsi; Utbe Gulâm, Mâlik b. Dinâr, Habîb Acemî ve Sehl b. Abdullah Tüsterî'nin kabirleri. (s.186)

Cemel Vak'ası şehitlerinden pek çok merhumun da kabirleri Basra'da bulunmaktadır. (s.186)

1.20.8.Sayılar

Yedi: Hz. Ali Mescidi'nin yedi minaresi vardır. (s.185)

1.21.Acem Irakı Denen Beldeler

1.21.1.Adlar

1.21.1.1.Kişi Adları

Sehl b. Abdullah Tüsterî. (s.188)

Ubulle Mugâmis. (s.188)

İsmail. (s.190)

Bahâeddîn. (s.190)

Hazreti Hâlid b. Velîd. (s.190)

Zeynelâbidîn Ali. (s.191)

Şeyh Şerefüddîn Musa b. Şeyh Sadreddîn Süleyman. (s.191)

Sümbül. (s.191)

Kâfûr. (s.191)

Cevher. (s.191)

Server. (s.191)

Yahyâ Horasanî. (s.192)

Bahâeddîn Hotenî. (s.192)

Sultan Atabek Afrâsiyâb b. Sultan Atabek Ahmed. (s.193)

Ebû Saîd. (s.193)

Şeyh Hasan. (s.193)

Atabek Yusuf. (s.194)

Nûreddîn Kirmânî. (s.195)

Fakih Mahmud. (s.196)

Cüneyd-i Bağdâdî. (s.198)

Şeyh Ali b. Sehl. (s.198)

Şihâbeddîn Ahmed. (s.198)

Şemseddîn Muhammed b. Mahmud b. Ali. (s.198)

Şeyh Kutbeddîn. (s.198)

Tâceddîn Mahmud. (s.198)

Şihâbeddîn Ali Recâ. (s.198)

Şihâbeddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Abdullah Sühreverdî. (s.198)

Diyâeddîn Ebu'n-Necîb Sühreverdî. (s.198)

Îmâm Vahîdüddîn Ömer. (s.198)

Muhammed b. Abdullah Ameveyn. (s.198)

Şeyh Zencânî. (s.199)

Ahmed Dîneverî. (s.199)

Mümşâd Dîneverî. (s.199)

Ali b. Sehl Sufî. (s.199)

Ebu'l-Kasım Cüneyd. (s.199)

Seriyü's-Sakatî. (s.199)

Davud Tâî. (s.199)

Hasan Basrî. (s.199)

Ali b. Ebi Tâlib. (s.199)

Abdullah b. Muhammed b. Abdullah. (s.199)

Şeyh Mecdüddîn. (s.199)

Mecdüddîn İsmail b. Muhammed b. Hudâdâd. (s.200)

Rûhuddîn. (s.201)

Horasanlı Nâsireddîn Derkandî. (s.201)

Muhammed Hudâbende. (s.201)

Cemaleddîn Mutahhar. (s.201)

Melik Fâdıl Ebû İshâk b. Muhammed Şah İncû. (s.203)

Şeyh Ebû İshâk Kâzerûnî. (s.203)

Emîrû'l-Ümerâ Cûbân oğlu Şeyh Hüseyin. (s.204)

Kıvâmeddîn Tamgacî. (s.204)

Rükneddîn. (s.204)

Mes'ûd. (s.204)

Tâş Hatun. (s.204)

Behlevân (Pehlivan) Mahmud. (s.204)

Emir Hüseyin. (s.204)

Muzaffer Şah b. Emir Muhammed. (s.205)

Celâleddîn İbnü'l-Felekî Tevrîzî. (s.206)

Ali Şâh Ceylân. (s.206)

Horasanlı Fakih Emir Abdullah. (s.206)

Harizm Beyi Emir Kutlû Dümûr. (s.206)

Turâbek Hatun. (s.206)

Şerefülmülk Horasânî Emîrbaht. (s.207)

Abdülazîz Erdevîlî. (s.207)

İbn Şeyh Abdurrahman İsfirâyinî. (s.208)

Ali Rıda n. Musa. (s.208)

Ahmed b. Musa b. Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib. (s.208)

Adudüddîn Hüseyinî. (s.208)

Abdullah b. Haffî. (s.208)

Emir Muhammed Şah İncû. (s.208)

Rûzcihân-ı Baklî. (s.210)

Ebû Abdullah Hüseyin b. Ebûbekir İbnü'l-Mübarek Zübeydî. (s.210)

Ebû Zür'a Tâhir b. Muhammed b. Tâhir Mukaddesî. (s.210)

Ebu'l-Hasan Mekkî b. Muhammed b. Mansûr b. Alâl Urdî. (s.210)

Ebûbekir Ahmed b. Hasan Haraşî. (s.210)

Ebu'l-Abbâs b. Ya'kûb Asamm. (s.210)

Rebî b. Süleyman Murâdî. (s.210)

Ebû Abdullah Şâfî. (s.210)

Şeyh Zerkûb. (s.210)

Şemseddîn Semnanî. (s.211)

Ebû İshâk Kâzerûnî. (s.211)

Zeyd b. Sâbit. (s.213)

Zeyd b. Erkam Ensârî. (s.213)

Nûreddîn Zeydânî. (s.213)

Celâleddîn b. Selâhaddîn Sâlih. (s.213)

Cemaleddîn Huveyzâî. (s.213)

1.21.1.2.Lakap

Nûreddîn Kirmânî adında bir bilginin lakabı “şeyhu’l-meşâyih” (hocalar hocası). (s.195)

Şirazlılar Şeyh Mecdüddîn’i, Mevlânâ A’zâm (Büyük Efendimiz) lakabıyla çağırırlar. (s.203)

1.21.1.3.Yer Adları

Ubulle: Basra’dan on mil uzaklıkta bir yerdir. (s.188)

Abbâdân: Fars denizinin girintisi olan körfezde büyük bir kasaba. (s.188)

Mâcûl: Fars denizinin girintisi olan körfezde küçük bir kasaba. (s.190)

Râmiz: Suyu ve meyvesi bol olan güzel bir şehir. (s.190)

Tüster: Bu şehir Atabek diyarındaki düzlüğün sonudur. Bundan sonra dağlar başlıyor. (s.190)

İzcec: Mâmü’l-Emir diye de bilinen Sultan Atabek’in payitahtıdır.¹⁰³ (s.192)

Bilâd-ı Lûr: Tüster ve İzcec topraklarına verilen ad.¹⁰⁴ (s.193)

¹⁰³ **Mâlû’l-Emîr (İzcec):** İran’ın Lûristan bölgesinde deniz seviyesinden 1000 metre yükseklikte bir yaylada yer alan İzcec (İzeh), Hezâresblerin baş şehriydi. Bugün Mâlemîr adıyla bilinen bu şehir daha önce bahsedilen Kârûn nehri kıyısında kurulmuştur. Ortaçağ Arap coğrafyacıları İzcec’in meşhur taşköprüsünü (Kantara Hurrezâd) dünyanın harikaları arasında sayarlardı. Elam medeniyetinden kalma kabartmalara da dikkat çeken şehir, daha önce bahsi geçen Şuşter’in doğusunda üç dört günlük bir mesafededir.

Feyrûzân: Suyu ve ağacı bol olan küçük bir şehirdir. (s.197)

Neblân: Nehrin kenarına kurulmuş, küçük bir kasaba. (s.197)

İsfahan: Acem Irakı bölgesinin şehirlerindedir. (s.197)

Kelîl: İsfahan yakınlarında küçük bir şehir. (s.199)

Surmâ: İsfahan yakınlarında küçük bir kasaba. (s.199)

Yezdühâs: İsfahan yakınlarında küçük bir şehir. (s.199)

Mâyin: Küçük bir kasaba. (s.200)

Şiraz: Geniş bir sahaya kurulmuş eski ve meşhur bir şehir. (s.200)

Şiraz'da sebze çarşısı bulunmaktadır. (s.200)

Cemkân: Şiraz yöresinin en güzel mıntıkası. İki dağ arasına kurulmuş bir şehir. (s.202)

Yezd: Şiraz yakınlarında bir belde. (s.205)

Hûr-i Hayzurân: Körfez kenarında bir yerdir.¹⁰⁵ (s.209)

Kâzerûn: Şiraz yakınlarında bir şehir. (s.211)

Zeydeyn: Peygamberimizin yakın dostlarından Z. b. Sâbit Ensârî ile Zeyd b. Erkam Ensârî'nin kabirleri orada bulunduğu için şehir bu ismi almış yani "İki Zeyd" diye adlandırılmıştır.¹⁰⁶ (s.213)

Huveyzâ: Acemlerin oturduğu küçük bir şehir. (s.213)

¹⁰⁴ **Lûr ve Lûristan hükümdarı (Lûr-i Buzurg; Kürt asıllı Lûr Devleti):** Asıl Lûr veya Lor halkı eski İran halklarından. Seyahatnâme'de bahsi geçen Lûr ise Lûr-i Buzurg olarak bilinen Atabek sülâlesinin devleti (Hezâresbîler) olup merkezi İzec'dir. Buradaki hükümdarların Atabek diye unvan alması Türk asıllı olmalarından değil, Selçuklu dağılırken oluşan küçük devletçiklerin hep bu unvanı kullanmalarından dolaydır. Fazlavî ismi ile tanınmış olan bu sülâle, adını Fazloya adlı bir kürt şefinden almıştır. Onun evlatları Suriye'yi terk ederek 1000'li yılların başında Lûristan'ın kuzeyindeki düzlüğe gelmişler; ilk reisleri Ebû Tahir ve onun oğlu Hezâresb'den itibaren son reisleri Gıyâseddin Kâûs b. Hûşeng'e kadar yani Cihângir Emir Timur oğlu Şahruh'un onları kovmasına kadar (15. yüzyılın ilk çeyreği) bu diyarda hükmetmeye devam etmişlerdir.

¹⁰⁵ **Khor:** Körfez, deltamsı nehir ağzı anlamına gelir. Yöre halkı, "hûr"u (khor) nehir anlamında da kullanır.

¹⁰⁶ **Zeydeyn:** Errecân ile Darûk arasında bir şehirdir. Burada iki Zeyd bulunduğu için değil; bölge halkının mahalli dilinde mensûbiyet anlamı "ân" eki ile ifade edildiği için Zeydân ismindedir burası.

1.21.1.4.Coğrafi Yer Adları

Nehr-i Ezrak: Tüster'de Karun Suyu diye bilinen ırmak. (s.190)

Belahşân Nehri: Tüster'de Gökçe Su diye bilinen ırmak. (s.190)

Uşturkân: İsfahan sınırları içinde sulak bir ova. (s.196)

Deşt-i Rûm: Türklerin oturduğu bir sahra. (s.200)

Seylân: Şiraz yakınlarında bir adadır. (s.209)

1.21.1.5.Hayvan Adları

Fil, Kuş, Köpek: İbn Battûta Şiraz beldesi ve çevresini ziyareti sırasında gördüğü fil, kuş ve köpek gibi hayvanlardan bahsetmektedir. (s.209-210)

1.21.2.Halk Edebiyatı

1.21.2.1.Hikâyeler:

Cömert Şeyhin Hikâyesi:

İbn Battûta'nın Tüster'deki ikameti sırasında sıtmaya tutulmuş ve hasta olmuştur. Hastayken Üstat Şerefüddîn Musa'nın Medresesi'nde onun için hazırlanmış yemeği istemeyerek canının istediği başka bir yemeği bir talebeye para vererek aldırıştır. Üstat bunu duyunca gücenmiş ve İbn Battûta'ya çarşıdan parayla nasıl yemek aldirtirsin diye kızmıştır. Hizmetçilerine de bu adam ne isterse onu pişireceksiniz diye emir vermiştir. (s.192)

Atabek Ahmed'le İlgili bir Hikâye:

Sultan Atabek bir defasında Irak hükümdarı Ebû Saîd'i ziyarete gitmiş. İç çamaşır olarak giydiği kıl elbiseyi zırh sanan hükümdarın adamlarından biri bunu hükümdara bildirmiş. Bunun üzerine hükümdar, kendisini ziyarete gelen Sultan Atabek'in elbiselerinden tutarak çekiştirmiş ve kıl elbiseyi görmüştür. Hükümdar Ebû Saîd bu manzarayı görünce Sultan Atabek'i kucaklamış ve ona saygı göstermiştir. Çünkü Sultan Atabek'in kıldan örülmüş iç çamaşırı giyme sebebi, dünya ihtirasının olmamasıdır. (s.193)

Bir Matem Hikâyesi:

İbn Battûta Irak beldelerini ziyareti sırasında bir cenaze törenine şahit olmuştur. Saraya girdiğinde kadıların, hatiplerin herkesin yas tuttuğunu görmüş, o sırada gözü bir kenarda herkesten ayrı oturan bir zavallıya takılmış. Üzerinde oradaki fakirlerin giydiği keçemsi yün giysi olan bu zavallının yanına doğru gittiğinde herkes hayretler içinde kalarak oradan kaçmışlardır. Battûta, iyice yaklaştığında bu garibin sultan olduğunu anlamıştır. (s.195)

Hind Sultanının Cömertliğine Dair Hikâye:

Horasanlı Fakih Emir Abdullah, sultanın huzuruna çıkarak Harizm Beyi Emiri Kutlû Dümûr'ün eşi Turâbek Hatun tarafından gönderilen hediyeği sunar. Sultan hediyeği kabul eder ve kat kat fazla karşılık verir. Emir Abdullah'a, "Hazineye gir ve oradan taşıyabildiğin kadar altın al!" der. (s.206)

Cömertlikle İlgili Bir Hikâye:

Şerefülmülk Horasânî Emîrbaht bir gün Hind payitahtında hastalanır. Padişah onu ziyarete gider ve bir terazi ister. Terazinin bir kefesine hastanın oturmasını rica eder. Yanında ne kadar elbise varsa hepsi üzerine giydirilir ve terazinin kefesine oturur. Öbür kefeye de Emîrbaht'ı kaldıracak kadar altın konulur. Padişah altınların tümünü orada bırakarak:

"Başının dertten kurtulması için iyilik yap, sadaka ver!" der ve oradan ayrılır. (s.207)

Benzeri Bir Cömertlik Hikâyesi:

Fıkıh bilgini Abdülazîz Erdevîlî bir gün Hind sultanının huzuruna gelir. Sultan ona bir hadîs sorar. Fıkıh bilgini bu hadisi birçok örnekle güzelce açıklar. Bunun üzerine sultan, onu eteğinden öper ve altın bir sini içinde bin dinar altını ona hediye eder. (s.207)

Şiraz Kabristanı'na Ait Bir Hikâye:

Şiraz şehrinin çarşılarından birinde güzel döşenmiş şirin bir mescit vardır. İçinde bir şeyh oturur ve Kur'an okur. Bu mescid, şeyh tarafından yapılmıştır ve kendisi öldükten sonra buraya defnedilmek ister. Hattâ mescidin içinde tahtalarla örtülü kabrini ve cenaze sırasında kullanılacak eşyaları da hazırlamıştır. (s.211)

1.21.2.2.Menkıbeler

Şeyh Kutbeddîn Menkıbesi:

Şeyh Kutbeddîn, bir gün İbn Battûta'nın zaviyede kaldığı odasına gitmiştir. Bu oda onun bahçesine bakıyordu. O gün şeyhin elbiseleri yıkanıp bahçeye asılmıştı. İbn Battûta, bahçeye asılan cübbeyi beğenmiş ve “Bunun gibi bir cübbeyi ben de isterim!” diye içinden geçirmiştir. Bunun üzerine Şeyh Kutbeddîn onun odasına gittiğinde hizmetçilerine cübbeyi getirmelerini emretmiştir. Cübbe gelince şeyh kendi elleriyle onu İbn Battûta'ya giydirir. Hattâ başındaki takkeyi de başına giydirir. Battûta, bu durum karşısında hayretler içinde kalır ve eğilerek şeyhin ayaklarına kapınıp öper. (s.198)

Kadı Mecdüddîn Menkıbesi:

Irak hükümdarı Muhammed Hudâbende, Kadı Mecdüddîn'i cezalandırmak için saraydaki köpeklere verilmesini emreder. Bu köpeklerin tek vazifesi insan parçalamaktır ve onlardan hiç kimse kurtulamaz. Hayvanlar Mecdüddîn'in üzerine salıverilir. Ama köpekler ona yaklaştıkça yavaşlar, kuyruk sallamaya başlar ve ona saldırmazlar. Bunu duyan hükümdar hemen koşup gelir ve kadının önünde diz çökerek ondan af diler. (s.202)

Şeyh Ebû Abdullah İle İlgili Menkıbe:

Şeyh Ebû Abdullah 30 kişi ile beraber Serendîb Dağı'na gider. Yolda acıkırlar ve yiyecek bir şey bulamazlar. Şeyhten müsaade isteyerek orada bol bulunan fillerden bir tanesini yemek isterler. Şeyh buna izin vermese de onlar dinlemezler ve bir fili kesip yerler. Şeyh ise yemez. O gece herkes uykuya daldığında çevreden filler toplanıp gümbür gümbür gelirler, hepsini birer birer koklayıp öldürürler ama şeyhe hiçbir şey yapmazlar. Hattâ biri şeyhi hortumuna sararak sırtına alır ve bayındır bir yere götürür. (s.209)

Şol Kabilesinden Birinin Menkıbesi:

İbn Battûta, Şiraz câmiilerinden birinde bulunduğu sırada Kur'an okumak için oturmuş ve bir Mushaf olsa da okusam diye düşünmüştür. Tam o sırada genç biri yanına oturmuş

ve “Al!” diyerek kucağına bir Mushaf bırakıp gitmiştir. Battûta o gün Kur’an’ı okuyarak neredeyse hatim indirmiştir. (s.212)

1.21.2.3.Rivayetler

Abbâdan civarında deniz kıyısında Hızır-İlyas’a (Hızır-İlyas, Hıdırellez) ait olduğu kabul edilen bir inziva kulübesi vardır. (s.189)

1.21.2.4.Şiir

Bir şairin Abbâdân şehri hakkında altı dizeden oluşan bir şiirine yer verilmiştir. (s.189)

Bir şairin Belahşân Nehri ile ilgili bir dördlüğü vardır. (s.191)

1.21.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

1.21.3.1.Yardımlaşma

Hızır-İlyas kulübesi ve zaviyenin işlerini gören, çocuklarıyla oturan dört derviş vardır. Oradaki dervişler, ziyaretçilerin gönüllerinden kopanlarla geçinir. Her geçen onlara yardım eder. (s.189)

1.21.3.2.Dinî Eğitim Yapıları

Türter’de Şeyh Şerefüddîn Musa b. Şeyh Sadreddin Süleyman’ın Medresesi vardır. (s.191)

Surmâ’da, Hvâce Kâfi’nin yaptırdığı bir medrese vardır. Bu medresede gelip geçenlere yemek sunulur. (s.199)

Mecdiye: Medresesi: Şiraz’da, Şeyh Mecdüddîn tarafından yaptırılmıştır. (s.200)

1.21.3.3.Zekât, Hayır İşleri

Kâzerûnlu dervişler bolca sadaka verirler. (s.212)

1.21.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

1.21.4.1.Ölüm

İsfahan’da cenaze uğurlama âdeti şöyledir:

Tabutun önünde ve arkasında meşaleler yakılır. Cenazenin arkasında şarkıcılar ve çalgı aletleri ilerler, çeşit çeşit şarkılar söylenir. (s.197)

1.21.5.Halk Bilgisi

1.21.5.1.Halk Ekonomisi:

Şiraz'da hükümdar gelirinin birçoğunu aldığı vergilerden sağlamaktadır. (s.204)

1.21.6.İnanışlar

Tüster'de bulunan türbenin zaviyesinde yaşayan dervişler, buradaki mezarın Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidîn Ali'ye ait olduğuna inanırlar. (s.191)

Seylân'a ait olan geleneksel yemekten henüz bulûğa ermemiş çocuk yerse anne babası onu hemen döver. Hattâ çocuğa inek dışkısı da yedirirler. Çünkü inek dışkısının çocuğu temizlediğine inanırlar. (s.210)

1.21.7.Müzik Kültürü

1.21.7.1.Müzik Aletleri

Şiraz'da türbedeki hatim merasimi sonrasında kapıda davul çalınır, borular ve zurnalar üflenir. (s.208)

1.21.8.Giyim-Kuşam-Süslenme

Şiraz'da kadınlar, ayaklarına mest geçirir, çarşaf giyip peçe takarak çarşıya çıkarlar. (s.200)

Şiraz'da şalvar diye bir kıyafet giyilmektedir. (s.202)

1.21.9.Sanat ve Zanaat

1.21.9.1.Meslekler

Hâkim (emniyet müdürü), meslek adı olarak geçmektedir. (s.204)

1.21.10.Mimari Yapılar

1.21.10.1.Dinî Mimari

Türter'de Şeyh Şerefüddîn Musa b. Şeyh Sadreddin Süleyman'ın Medresesi vardır. (s.191)

Surmâ'da, Hvâce Kâfi'nin yaptırdığı bir medrese vardır. Bu medresede gelip geçenlere yemek sunulur. (s.199)

Mescid-i Atîk: Şiraz'da bulunan ulucâmii. (s.200)

Mecdiye Medresesi: Şiraz'da, Şeyh Mecdüddîn tarafından yaptırılmıştır. (s.200)

1.21.10.2.Halk Mimarisi

Dervâze-i Disbûl: Şehrin, misafirlere ayrılmış olan kapısı. (s.190)

İsfahan'da bir hamam vardır. Bu hamam hayır için yapıldığından, girip yıkananlardan ücret alınmaz. (s.198)

Mescid-i Atîk'in kuzeyinde Bâbü'l-Hasan kapısı bulunmaktadır. (s.200)

1.21.11.Mutfak Kültürü

Helva: Üzüm şırası, un ve yağ karıştırılarak yapılan bir yiyecektir. (s.190)

İsfahan'da ekmeğe "nân", yoğurda "mâs" denir. (s.197)

Yezdühâs'da, bu yöreye ait "yездühâsî" denilen bir peynir üretiliyor. (s.200)

Seylân'da, pirinci muz yaprağına koyup üzerine kendi katıklarını dökerler. Burada katığa "kûşân" denir.¹⁰⁷ Bu yemek Seylân'ın daimi yemeğidir. (s.209)

Kâzerun'da "herîse" (keşkek) adında et, buğday ve yağdan yapılan, yufkayla yenen bir yemek vardır. (s.212)

1.21.12.Bitkiler

1.21.12.1.Meyveler

Basra'da portakal, limon ve diğer narenciye ağaçları bulunmaktadır. (s.195)

İsfahan'da kayısıya "kamaruddîn" denir. Bunun dışında ayva, üzüm ve karpuz gibi meyveler bulunur. (s.197)

¹⁰⁷ **Kûşân:** Rihle şârihi Tâzî, katık manasına gelen bu kelimenin Körfez ülkelerinde "Kâri" kelimesiyle karşılandığını söylüyor ve Kûşân ile Mısır'ın mahallî yemeği haline gelmiş "küşeri" arasında ilişki olup olmadığını soruyor. Mısır'da Hân-ı Halîfî civarında küşeyrisiyle meşhur bir lokantada Hind kökenli olan bu yemekten yedim! Âdet olduğu veçhile ardından bir de sütlaç kaşıkladım. Makarna, nohut, mercimek ve pilavı birbirine katıp üstüne acı biberle karışık domates sosu ve kıtır kıtır soğan kızartması eklenerek yapılan gayet leziz bir yemek. Ancak İbn Battûta'nın Kûşân dediği şey herhalde tabanı oluşturan makarna, nohut vs. değil de üste ekilen biber, domates sosu veya soğan kızartması gibi şeyler olmalı. Türkiye'nin bazı yörelerinde ekmek banarak yenilen bu tip etli veya etsiz soslara umumî bir ifadeyle "tirit" denilir. O hâlde Kûşân için Hin tiridi diyebiliriz.

1.21.13.Geleneksel Unsurlar

Tüster'de bulunan bir camiinin âdeti şöyledir:

Şeyh, hutbe verdikten sonra tefsir, hadîs gibi ilmin çeşitli dallarından meyveler sunar. Sıra sorulara cevap verme faslına gelir. Yabancılar merak ettikleri soruları kâğıda yazar ve vaize uzatırlar. Bu âdetten dolayı şeyhin önü kâğıt parçalarıyla dolar. Sonra bu soruları birer birer cevaplar. (s.191)

Bilâd-ı Lûr denilen bölgede bulunan medresenin âdetleri şöyledir:

Hizmetkâr misafirleri tek tek sayar, her birine iki yuvarlak iri ekmek, et ve tatlı sunar. (s.193)

Şirazlı kadınların ilginç âdetleri vardır:

Her Pazartesi, Perşembe ve Cuma günleri belki iki binden fazla kadın şehrin büyük câmiinde toplanarak ellerinde yelpazeler sallayıp vaaz dinlerler. (s.200)

Tâş Hatun âdeti üzerine her Pazartesi akşamı Ahmed b. Musa'nın mezarına gelir. Herkes burada toplanır, hatim indirilir ve Kur'an okunur. Yemek, tatlı ve meyveler ikram edildikten sonra vâiz kürsüye çıkarak nasihatlerde bulunur. Daha sonra emirlerin kapıları önünde olduğu gibi türbenin kapısında da davul çalınır, borular ve zurnalar üflenir. (s.208)

Şiraz yöresinde bir kimsenin oğlu veya hanımı vefat edince evindeki odalardan birini türbe yapıp oraya defnederler. Odayı hasır ve kilimlerle döşeyerek ölünün baş ve ayak tarafına bir sürü mum dikerler. Sonra odanın sokak tarafına demir parmaklıklı kapı açarlar. Odanın her yerinde kandiller yakarlar ve adam ölmemiş gibi davranırlar. Hattâ her gün pişirilen yemekten bir kısmını ayırarak hayrına bir fakire yedirirler. (s.210)

Kâzerûn'daki Şeyh Ebû İshâk Hazretleri'nin yanındaki zaviyenin âdeti şöyledir:

Gelen misafilere keşkek ikram edilir. Gelen kişi üç gün misafir edilir ve dileklerini şeyhe arzetmedikçe gitmesine izin verilmez. (s.212)

1.21.14.Kutsal Mekânlar

Tüster'de, o bölge ahalisinin ziyaret ettiği bir türbe vardır. Burada adak adarlar. (s.191)

Neblân'da nehir kenarında bir mescid vardır. (s.197)

Yezdühâs'da ilginç bir câmii vardır. Damı dâhil her yanı taşla örülmüştür. (s.199)

Yezdühâs şehrinin dışında misafirlerin konakladığı bir ribât bulunur. (s.199)

Mescid-i Atfık: Şiraz'da bulunan ulucâmii. (s.200)

Şiraz'da Ali Rıda b. Musa'nın kardeşi Ahmed b. Musa'nın mezarı bulunmaktadır. Ebû İshâk'ın annesi Tâş Hatun bu türbenin yanına bir medrese ve yolcuların ağırlanması için zaviye yaptırmıştır. (s.208)

Şiraz'da bulunan bir diğer ziyaretgâh, "şeyh" diye ünlenmiş Allah dostu Ebû Abdullah b. Haffî'nin kabridir. Bu kabrin hemen yanında bir medrese ile zaviye bulunuyor. (s.208)

Sultan Ebû İshâk'ın babası Emir Muhammed Şah İncû'nun türbesi şeyhin mezarına bitişiktir. (s.208)

Şiraz'da evliyanın büyüklerinden Rûzcihân-ı Baklî'nin (Ruzbihân-ı Baklî) kabri bulunmaktadır. (s.210)

Şiraz'da Şeyh Zerkûb'un kabri bulunmaktadır. (s.210)

Fars dilinde zamanın en büyük şairlerinden Sa'dî'nin mezarı Şiraz'dadır. (s.211)

Şemseddîn Semnanî'nin mezarı Şiraz'dadır.¹⁰⁸ (s.211)

Kâzerûn'da Şeyh Ebû İshâk Hazretleri'nin mezarı vardır. Yanında da bir zaviye vardır. (s.212)

1.21.15.Dinî Unsurlar

1.21.15.1.İbadet

Hind ve Çin ahali Ebû İshâk'a çok hürmet gösterir, onun kabrine adak adarlar. (s.212)

¹⁰⁸ **Sa'dî Şirâzî:** İranlı meşhur sufi şair. 580 h./1184 m. yılında doğdu, yüz yaşını aştı, 691 h./1292 m. de vefat etti. Türkmenlerden Salguroğulları hanedanı zamanında yaşadı; Farz Atabekleri olarak da bilinen bu hanedan Moğollara boyun eğdiği için memleketlerini harap olmaktan kurtarmış; Sa'dî'nin muasırı olan Atabek Ebûbekir döneminde Şiraz şehri ilmin ve sanatın korunduğu bir vahâ olmuştu. Sa'dî, tahsiline Şiraz'da başlamış, sonra Bağdat'a uzanarak Nizâmiye Medresesi'nde devam etmiştir.

1.21.15.2.Dinî Karakterler

Ermiş: Basra ilr Ubulle arasında ermiş Sehl b. Abdullah Tüsterî Hazretleri'nin ibadet ettiği mekân bulunmaktadır. (s.188)

Derviş: Hıdır-İlyas'a ait olduğu kabul edilen bir inziva kulübesinde bulunan dervişin hikâyesi anlatılır. (s.189)

Derviş: Serendîb Dağı'nda dervişler acıktıkları için şeyhlerinin sözünü dinlemeyip bir fili kesip yedikleri anlatılmaktadır. (s.209)

1.21.16.Cinsiyet

Kadın: Şiraz'daki kadınların özelliklerinden bahsedilmektedir. (s.200)

1.21.17.Sayılar

Kırk: Ölümden sonraki kırk gün tamamlanana kadar mateme devam edilir. (s.195)

1.21.8.Renkler

Beyaz: İsfahan ahalisinin ten rengi kızıla çalan beyazdır. (s.197)

1.21.9.Madenler

1.21.9.1.Altın

Sultan makamında, sultanın önünde altınla kaplanmış sürahi bulunur. (s.195)

Kıvâmeddîn Tamgacî bulunduğu ilin vergilerini toplamakla görevlidir. Bu işi onbin dinar akçe karşılığında yapıyormuş. Bu rakam, Mağrip ölçüsüyle ikibinbeşyüz dinar altın yapar. (s.204)

Horasanlı Fakih Emir Abdullah, Hind sultanının huzuruna çıkarak ona Harizm Beyi Emir Kutlû Dümûr'dan selam getirmiştir. Bunun üzerine Hind sultanı Emir Abdullah'a hazineye gitmesini ve taşıyabileceği kadar altın almasını söylemiştir. (s.207)

Hind sultanının cömertliği ile ilgili bir hikâyede altın adı geçmektedir. (s.207)

1.21.9.2.Gümüş

Sultan makamında, sultanın önünde gümüşle kaplanmış sürahi bulunur. (s.195)

1.21.9.3.Demir

Yezdühâs'ta bir ribat vardır. Bu binanın demirden yapılmış sağlam bir kapısı bulunuyor. (s.200)

Şiraz'da bir kimsenin oğlu veya hanımı vefat edince evin odalarından biri türbe yapıp, oraya defnedilir. Odanın sokak tarafına demir parmaklıklı bir kapı yapılır. (s.210)

1.21.10.Ulaşım Araçları

1.21.10.1.Gemi

Geminin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.188)

1.21.10.2.Tekne

Teknenin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.188)

1.22.Kûfe

1.22.1.Adlar

1.22.1.1.Kişi Adları

Hz. İbrahim. (s.214)

Hz. Ali. (s.214)

İbn Mülcem. (s.214)

Nuh Peygamber. (s.214)

İdrîs Peygamber. (s.214)

Müslim b. Akîl b. Ebû Tâlib. (s.214)

Hz. Hüseyin. (s.215)

Âtike. (s.215)

Sükeyne. (s.215)

Sa'd b. Ebû Vakkas. (s.215)

Muhtâr b. Ebû Ubeyd. (s.215)

Muhammed b. Hasan Askerî. (s.216)

Ahmed b. Rûmeysel b. Ebû Nûmeyy Hille. (s.216)

Şeyh Hasan. (s.216)

Emir Ahmed. (s.216)

1.22.1.2.Yer Adları

Kûfe: Irak diyarının ana şehirlerinden biridir. (s.214)

Bi'r-i Mellâha: Kûfe yakınlarında güzel manzaralı bir şehir. (s.215)

Hille: Fırat'ın doğu kıyısında uzanan bir şehir. (s.215)

Kerbelâ: Her yanı Fırah Nehri ile kuşatılmış küçük bir şehir. (s.216)

1.22.1.3.Coğrafi Yer Adları

Fırat Nehri: Kûfe şehrinin doğusunda yer alır. (s.215)

1.22.1.4.Hayvan Adları

At: Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.215)

Katır: Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.215)

1.22.2.Halk Edebiyatı

1.22.2.1.Rivayetler

Kûfe şehrindeki Büyük Câmii'nin içindeki mihrabın karşısında kıbleye dönünce sağ tarafta bulunan Hz. İbrahim namazgâhıdır. Buradaki hücrede Hz. İbrahim'in namaz kıldığı rivayet edilir. (s.214)

Hz. İbrahim namazgâhının yanında yüksek bir mihrap vardır. Burası da Hz. Ali'nin mihrabıdır. İbn Mülcem tarafından şehit edildiğinde Hz. Ali'nin orada bulunduğu söylenir. (s.214)

Hz. Ali mihrabının arkasında küçük bir secdegâh vardır. Anlatıldığına göre tufan koptuğunda meşhur “tennûr” tam burada kaynamıştır.¹⁰⁹ Arkada, secdegâh dışında bir hücrenin Nuh Peygamber’e ait olduğu, tam karşıdaki küçük hücrenin ise İdrîs Peygamber’in ibadet köşesi olduğu söylenir. Mescidin güney duvarına bitişik bir alan vardır. Anlatılanlara göre Nuh Peygamber gemiyi burada inşa etmiştir. Bu meydanın bitiminde Hz. Ali’nin evi ve naaşının yıkıldığı oda bulunuyor. Buraya yakın bir hücrenin de Nuh Peygamber’e ait olduğu rivayet ediliyor. (s.214)

1.22.3.İnanışlar

Kûfe halkının inanışlarına göre Muhammed b. Hasan Askerî, Kûfe şehrindeki mescide grip kaybolmuş yine oradan çıkması gerekiyormuş. Halkın beklediği İmam (Mehdi) odur. (s.216)

1.22.4.Müzik Kültürü

1.22.4.1.Müzik Aletleri

Davul, kös, boru ve zurna gibi müzik aletlerinden bahsedilmektedir. (s.215)

1.22.5.Mimari Yapılar

1.22.5.1.Dinî Mimari

Meşhed-i Sâhibüzzemân: Kûfe şehrinin büyük çarşısında yer alan bir mabed. Oraya “ Zamanın Efendisinin Meşhedi” diyorlar. (s.215)

1.22.6.Geleneksel Unsurlar

Halk her sene, Kûfe’deki katil İbn Mülcem’in kabrine odun götürüp yedi gece o mekânın üzerinde ateş yakar. (s.215)

Şehir halkının âdeti gereğince her gün yüz kişi silâhlarını kuşanıp ellerinde kılıçlarla, ikinci namazından sonra emirin huzuruna çıkarlar. Yanlarında at ve katırlar bulunur. Bu

¹⁰⁹ **Tufan Ve Tennûr:** Hz. Nuh’a (a.s), Tufan hadisesi patlak vermeden önce bir gemi yapması doğrultusunda vahiy gelmiş; nihayet tufan vuku bulup ilgili âyette (Hûd Sûresi, 40. âyet) aynen buyrulduğu gibi “Tennûr’un kaynadığı” haber verilmiştir. Tennûr çok eski bir kelimedir, bizdeki karşılığı “tandır”dır. Fîrûzâbâdi, “içinde ekmek pişirilen ocak” ve “su fişkırın yer” manası vermiştir buna.

hayvanların önlerinde davul çalıp boru ve zurna öttürerek mabede kadar yürürler. (s.215)

1.22.7.Kutsal Mekânlar

Büyük Câmii: Kûfe şehrinde, kurşunla birbirine kaynaştırılmış yontma taşlardan örülen muazzam sütunlarla desteklenmiş çok güzel bir câmii. (s.215)

Büyük Câmii'nin yakınında yerden hayli yüksekçe yapılmış türbede Müslim b. Akîl b. Ebû Tâlib'in kabri bulunmaktadır. (s.215)

Ebû Tâlib'in kabrinin hemen yanında Hz. Hüseyin'in iki kızı Âtike ve Sükeyne'nin mezarları vardır. (s.215)

Meşhed-i Sâhibüzzemân: Kûfe şehrinin büyük çarşısında yer alan bir mabed. Oraya "Zamanın Efendisinin Meşhedi" diyorlar. (s.215)

Kerbelâ, Hz. Hüseyin'in şehit edildiği yerdir. Mukaddes mezar da bu şehirdedir. Türbenin hemen yanında bir medrese ve zaviye vardır. (s.216)

Kûfe Mezarlığı'nın batısında bir karaltı vardır. Burası katil İbn Mülcem'in kabridir. (s.215)

Katil İbn Mülcem'in kabrinin yanında Muhtâr b. Ebû Ubeyd'in kabri vardır. (s.215)

1.22.8.Dinî unsurlar

1.22.8.1.Mezhep

Kûfe'de, Şîi ve İsnâ Aşeriyye İmâmiyye (Şîi Oniki İmam) mezhepleri vardır. (s.215)

1.22.9.Sayılar

Yedi: Kûfe'deki Büyük Câmii yedi avludan oluşur. (s.214) Kûfeliler, katil İbn Mülcem'in kabrinde yedi gece ateş yakmışlardır. (s.215)

1.22.10.Madenler

1.22.10.1.Altın

Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in mezarına altın ve gümüş kandiller asılmıştır. (s.216)

1.22.10.2.Gümüş

Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in mezarına altın ve gümüş kandiller asılmıştır. (s.216)

Hz. Hüseyin'in türbesinin kapısında bulunan eşik gümüştendir. Ziyaretçiler tarafından bu eşik hürmetle öpülür. (s.216)

1.22.11.Ulaşım Araçları

1.22.11.1.Gemi

Nûh Peygamber'in gemisinin Kûfe şehrinde inşa edildiğinden bahsedilmektedir. (s.214)

1.22.11.2.Tekne

Teknenin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.215)

1.22.11.3.At

Atın ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.215)

1.22.11.4.Katır

Katırın ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.215)

1.23. Bağdat

1.23.1.Adlar

1.23.1.1.Kişi Adları

Seyyah İbn Cübeyr Ebu'l-Hüseyin. (s.217)

Ebû Temmam Habîb b. Evs. (s.217)

Ebû Muhammed Abdulvahhâb b. Ali b. Nasr Mâlikî Bağdadî. (s.218)

Kadı Ebu'l-Hasan Ali b. Nebîh. (s.218)

Mâruf Kerhî. (s.220)

Ali b. Ebi Tâlib. (s.220)

Ca'fer-i Sâdık. (s.220)

Musa Kâzım. (s.220)

Ali b. Musa Rıdâ. (s.220)

Halife Müstansırbillah Ebû Ca'fer b. Zâhir. (s.220)

Sirâceddîn Ebû Hafs Ömer Kazvînî. (s.220)

Ebû Muhammed Dârimî. (s.220)

Ebûbekir Muhammed b. Mes'ûd. (s.220)

Abdülevvel b. Şuayb Sencerî Ebu'l-Vakt. (s.220)

İmam Ebu'l-Hasan Abdurrahman Davudî. (s.220)

Ebû Muhammed Abdullah Serahsî. (s.221)

Ebû İmrân İsa Semerkandî. (s.221)

Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman Dârimî. (s.221)

Mehdî. (s.221)

Hâdî. (s.221)

Emîn. (s.221)

Mu'tasım. (s.221)

Vâsık. (s.221)

Mütevekkil. (s.221)

Muntasır. (s.221)

Müstâîn. (s.221)

Mu'tezz. (s.221)

Muhtedî. (s.221)

Mu'temed. (s.221)

Mu'tadîd. (s.221)

Müktefî. (s.221)
Muktedir. (s.221)
Kahir. (s.221)
Râdî. (s.221)
Müstekfî. (s.221)
Mutî. (s.221)
Tâî. (s.221)
Kaim. (s.221)
Kadir. (s.221)
Müstazhır. (s.221)
Müsterşid. (s.221)
Râşid. (s.221)
Muktefî. (s.221)
Müstencid. (s.221)
Müstedî. (s.221)
Nâsır. (s.221)
Zâhir. (s.221)
Mustansır. (s.221)
Musta'sım. (s.221)
İmam Ebû Hanife Hazretleri. (s.221)
İmam Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel Hazretleri. (s.221)
Ebûbekir Şiblî. (s.221)
Seriyyü's-Sakatî. (s.221)

Bişr-i Hafî. (s.221)

Davud-i Tâî. (s.221)

Ebu'l-Kasım Cüneyd Hazretleri. (s.221)

Ebû Saîd Bahâdur Han. (s.222)

Muhammed Hudâbende. (s.222)

Harubende (Hudâbende). (s.222)

Emir Gıyâseddîn Muhammed b. Hvâce (Hâce) Reşîd. (s.222)

Dünya Hatun. (s.223)

Togay Hatun. (s.223)

Dımaşk Hoca. (s.222)

Hacı Mısrî. (s.222)

Emir Çoban. (s.223)

Mir Hasan. (s.223)

Çalû Han. (s.223)

Tâliş. (s.223)

Sâtîbük. (s.223)

Muhammed Uzbek. (s.224)

Dümûrtaş. (s.224)

Bağdat Hatun. (s.224)

Dilşâd. (s.224)

Hoca Leylî. (s.225)

Dilşâd Hatun. (s.225)

Emir Sunayta (Sutay). (s.225)

İbrahim Şah. (s.225)

Hasan Hvâce (Hoca). (s.225)

Emir Togaytimur. (s.225)

Emir Hüseyin b. Gıyâseddîn. (s.225)

Melik Dînâr. (s.225)

Muhammed b. Muzaffer. (s.225)

Melik Kutbeddîn Temehten. (s.225)

Emir Alâeddîn Muhammed. (s.226)

1.23.1.2.Yer Adları

Bağdat: Dâru's-Selâm (Esenlik ve Barış Yurdu) diye bilinen muazzam bir şehir. (s.217)

Basra Kapısı Mahallesi: Bağdat'ın semtlerinden biridir. (s.219)

Sûku's-Sülesâ (Salı Pazarı): Bağdat'ın en büyük çarşısıdır. (s.220)

Tebriz: Irak'ın bir şehri.¹¹⁰ (s.226)

Kazan Çarşısı: Tebriz'de bulunan bir Pazar. (s.227)

İtır Pazarı: Amber ve Misk Çarşısı da denilir. Tebriz'de bulunur. (s.227)

1.21.1.3.Hayvan Adları

At: Bağdat'ta atın binek hayvanı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.223)

At: Bağdat'ta atın binek hayvanı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.225-226)

Deve: Devenin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.227)

¹¹⁰ **Tebriz:** İlhanlıların başşehri iken son derece güzel, muhteşem bir yer imiş. Hamdullah Mustavfî, şehrin kapılarının adlarını veriyor; Ebu'l-Fidâ, Tebriz'in Azerbaycan bölgesindeki en meşhur şehir olduğunu belirterek halkın bu ismi umumiyetle "Tovrîz" şeklinde telaffuz ettiğini söylüyor. Evvelce Hulâgû hanedanının payitahtı imiş burası; binaların Kaşânî tarzında çinilerle süslü imiş, bazı evleri de kireçle sıvalıymış. Çok güzel medreseleri olan şehrin görülmeye değer bir çukur bostanı varmış. Baştakiler Tatar taifesiyle iyi geçinmişler; şehri, Merâğa ve diğer şehirlerin başına gelen belâlardan korumuşlar.

1.23.2.Halk Edebiyatı

1.23.2.1.Rivayetler

İmam Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel Hazretleri'nin kabri üzerinde kubbe yoktur. Rivayet edildiğine göre, defalarca kubbe yapıldığını hâlde yıkılmıştır. (s.221)

1.23.2.2.Şiir

Şair ebû Temmam Habîb b. Evs'in Bağdat'ı anlattığı bir şiirine yer verilmiştir. (s.217)

Kadı Ebû Muhammed Abdulvahhâb b. Ali b. Nasr Mâlikî Bağdadî'nin Bağdat'ın güzelliklerini anlattığı şiirlerine yer verilmiştir. (s.218)

Kadı Ebu'l-hasan Ali b. Nebîh'in Bağdat şehri ile ilgili bir kasidesi vardır. (s.218)

Bağdatlı bazı kadınlar için yazılmış bir şiire yer verilmiştir. (s.219)

1.23.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

1.23.3.1.Dinî Eğitim Yapıları

Nizâmiye Medresesi: Bağdat'ın doğu yakasında yer alır. (s.220)

Müstansiriye Medresesi: Sûku's-Sülesâ'nın (Salı Pazarı) sonunda bulunur. (s.220)

Muzafferiye Medresesi: Bağdat'ta yer alan bir medrese. (s.235)

1.23.4.Halk Bilgisi

1.23.4.1.Halk Hukuku

Irak hükümdarı bir yere seyahate çıktığı zaman ona yolculuk alayı eşlik eder. Bulunduğu birimden ve topluluktan geri kalanın cezası, ayakkabısının çıkarılıp kumla doldurulmasıdır. Hattâ ayakkabı, adamın boğazına asılır. O şekilde yürür adamcağız! Cezalı o vaziyette konak yerine kadar yayan gidip emirin huzuruna getirilir. İster yüksek rütbeli, ister erattan bayağı biri olsun, hiç fark etmez; yere yatırılarak arkasına yirmibeş kamçı şaklatılır. Kimse istisna edilmez bu cezadan! (s.226)

1.23.5.Müzik Kültürü

1.23.5.1.Müzik Aletleri

Davul, zurna, saz gibi müzik aletlerinden bahsedilmektedir.¹¹¹ (s.225)

1.23.6.Sanat ve Zanaat

1.23.6.1.Meslekler

Ebûbekir Muhammed b. Mes'ûd, Bağdat'ta bir hastanede doktordur. (s.220)

1.23.7.Mimari Yapılar

1.23.7.1.Dinî Mimari

Halife Ebû Cafer Mansûr Câmii: Bağdat'ın Basra Kapısı Mahallesi'nde yer alır. (s.220)

Nizâmîye Medresesi: Bağdat'ın doğu yakasında yer alır.¹¹² (s.220)

Müstansiriye Medresesi: Sûku's-Sülesâ'nın (Salı Pazarı) sonunda bulunur.¹¹³ (s.220)

Bağdat şehrinin doğu yakasında Cuma namazı kılınan üç büyük mabet vardır. Bunlar; Halife Câmii, Sultan Câmii ve Rusâfe Câmii'dir. (s.220-221)

Muzafferiye Medresesi: Bağdat'ta yer alan bir medrese. (s.235)

1.23.7.2.Halk Mimarisi

Bağdat'ın hamamları hem bakımlı hem de çok. (s.219)

1.23.8.Mutfak Kültürü

Tebriz'deki zaviyede bulunan yemek listesi şöyledir; ekmek, yağ, et ve helvayla pişirilmiş pirinç. (s.227)

¹¹¹ Bu zurnalara Fas'ta, "gayta" (gayda) denilir.

¹¹² **Nizâmîye Medresesi:** Nizâmîye Medresesi, Alparslan'a ve Melikşâh'a vezirlik etmiş bulunan Hoca Nizâmülmülk Hasan b. Ali tarafından 457h./1065 yılında yaptırılmıştır. İslâm dünyasının ilk üniversitelerinden sayılır. Buranın kuruluşundan üç yıl sonra Fas'ta da benzeri bir üniversite kurulmuştur. Bağdat'ın resmî görüşü Şâfiî anlayışına dayanırken Fas'taki eğitim Mâlikî mezhebine dayanıyordu. Her iki kurum da Kahire'den yayılan Bâtınî propagandaya karşı Sünnî ideolojiyi savunmak gayesiyle tesis edilmiştir.

¹¹³ **Müstansiriye Medresesi:** Bu okul 631 h./1234 yılında Halife Müstansır tarafından kurulmuştur. Müstansır, dört mezhebe uygun bir fıkıh eğitimi verilen ilk müesseseyi kuran hükümdardır. Müstansiriye Medresesi'nde temel İslâmî ilimlerin yanında tıp, matematik ve astronomi tahsili de yapılmaktaydı.

1.23.9.Geleneksel Unsurlar

Bağdatlılar her Cuma günü mezarı Bağdat'ta bulunan o yüce insanlardan birinin kabrini seçer, hafta sonuna kadar burayı ziyaret ederler. Bir dahaki haftaya da başka birini belirleyip oraya giderler. (s.221)

Tebriz'deki câmide, her gün ikindi namazından sonra Yâsin, Fetih ve Amme sûrelerini okumak âdettendir. (s.227)

1.23.10.Kutsal Mekânlar

Bağdat'ta hutbe okunan, Cuma namazı kılınan onbir büyük câmi var. Sekizi batıda, üçü doğuda. Daha başka mescitler de vardır. (s.219)

Halife Ebû Cafer Mansûr Câmii: Bağdat'ın Basra Kapısı Mahallesi'nde yer alır. (s.220)

Bağdat'ın batı yakısındaki mezarlardan birinde Mâruf Karhî'nin kabri vardır. (s.220)

Basra Kapısı'na giden yolun kenarında Ca'fer-i Sâdık'ın oğlu Musa Kâzım'ın kabri vardır.¹¹⁴ Hemen yanında da Cevâd'ın kabri vardır. (s.220)

Bağdat şehrinin doğu yakasında Cuma namazı kılınan üç büyük mabet vardır. Bunlar; Halife Câmii, Sulatn Câmii ve Rusâfe Câmii'dir. (s.220-221)

Abbâsî halifelerinin mezarları Rusâfe civarındadır. (s.221)

Rusâfe yakınında İmam Ebû Hanife Hazretleri'nin kabri vardır. (s.221)

Ebû Hanife Hazretleri'nin kabrinin yanı başında İmam Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel Hazretleri'nin kabri bulunuyor. (s.221)

Rusâfe'de Ebûbekir Şiblî ile Seriyü's-Sakatî'nin, Bişr-i Haffî'nin, davud-i Tâî'nin ve meşhur mutasavvıf Ebu'l-Kasım Cüneyd Hazretleri'nin kabri vardır. (s.221)

Tebriz'de şehir dışında Şam diye bilinen bir yerde eski Irak hükümdarı Kazan'ın kabri bulunmaktadır. (s.226)

Tebriz'de, Vezir Ali Şâh tarafından inşa edilen bir câmii vardır. (s.227)

¹¹⁴ **İmam Musa Kâzım:** İmam Ca'fer-i Sâdık'ın oğlu; İmam Ali Rıza'nın babası; yedinci imam... Abbâsî halifesi Mehdi onu Bağdat'a götürmüş fakat daha sonra Medine'ye geri göndermişti. Musa Kâzım 183h./799 m. yılında mahpus olarak vefat etmiştir.

1.23.11.Cinsiyet

Kadın: Kadından ve kadına ait özelliklerden bahsetmektedir. (s.224)

1.23.12.Ulaşım Araçları

1.23.12.1.At

Bağdat'ta at, binek hayvanı olarak kullanılmaktadır (s.223)

1.23.12.2.Deve

Devenin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.227)

1.24.Musul ve Diyarbekir

1.24.1.Adlar

1.24.1.1.Kişi Adları

Circis (Hz. Hızır). (s.229)

Yunus Peygamber. (s.229)

Emir Alâeddîn Ali b. Şemseddîn. (s.230)

Ebû Nuvvâs. (s.231)

Şeyh Abdullah Kürdî. (s.231)

Safiyüddîn Abdülaziz b. Serâyâ Hillî. (s.231)

Melik Mansûr. (s.232)

Ebû Abdullah Muhammed b. Câbir Endelüsî. (s.232)

Cemaleddîn Sincarî. (s.232)

Derviş Feth Musulî. (s.232)

Burhâneddîn Musulî. (s.232)

Kadı Burhâneddîn. (s.232)

1.24.1.2.Lakap

Musul valisinin lakabı, Haydar'dır. (s.230)

1.24.1.3.Yer Adları

Sürremenreâ (Görencevindi): Dicle'de Ma'suk Kalesi'nin doğusunda bir şehir. Buraya Sâmrah adını da veriyorlar.¹¹⁵ (s.228)

Tikrit: Dicle yakınlarında, etrafı surlarla çevrili çok eski bir şehir. (s.228)

Akr: Dicle yakınlarında bir köy. (s.228)

Kayyâra: Dicle civarında bir meydan. (s.228)

Musul: Hayat seviyesinin yüksek olduğu bereketli bir şehir. (s.229)

Musul Çarşısı: Musul'da yer alan, kapıları demirden, çekici bir çarşı. (s.229)

Aynü'r-Rasad: Musul yakınlarında bir köy. (s.230)

Muveyliha: Musul yakınlarında bir kasaba. (s.230)

Cezîre-i İbn Ömer: Çok güzel, gösterişli, şirin bir şehir. Etrafı ırmaklarla çevrili olduğu için buraya "cezire" (ada) denilmiştir.¹¹⁶ (s.230)

Nusaybin: Akarsuları, meyve bahçeleriyle geniş bir ovaya yayılmış eski bir şehir.¹¹⁷ (s.230)

Sincar: Meyveleri, ağacı ve akarsuları bol olan, dağın eteğine kurulmuş bir şehir.¹¹⁸ (s.231)

¹¹⁵ **Sâmerrâ:** Hârûn Reşîd'in üçüncü oğlu Mu'tasım buradaki câmi yaptırmış ve beş yüz bin altını bu iş için harcamıştır. Sâmerrâ'da sekiz Abbâsî halifesi yaşamış ancak Mu'temed'in burayı terk edip Bağdat'a dönmesiyle şehir bakımsız hâle gelmiştir.

¹¹⁶ **Cezîre-i İbn Ömer (Cizre):** Bugün Türkiye sınırları içinde bulunan Cizre, eski coğrafyacılar tarafından büyük bir ticaret merkezi olarak vâfâ edilmiş; Hamdullah Müstavfî de Cizre'ye bağlı onlarca kasabadan bahsetmiştir. Seyyahımızın döneminde Cizre, Moğol İlhanlı Devleti'ne bağlı bir vali tarafından yönetiliyordu. Bölge 372 h./ 983 m. yılında Mervânî Kürt Devleti'nin hâkimiyetine girmiş ve o zamandan bu yana yoğun bir Kürt nüfusu barındırdığı için Osmanlı da dâhil bölge devletleri buraya daima mahallî Kürt beyleriyle anlaşarak idare etmişlerdir. Cizre bugün Şırnak'a bağlı bir ilçedir.

¹¹⁷ **Nusaybin: (Nasîbîn) ve havası:** Bugün Mardin ilimize bağlı olan Nusaybin, Romalılar devrinde Nisibis diye biliniyordu. Yâkût Hamevî de Nusaybin'in İyâd b. Ganem tarafından aynı Ruhâ (Urfa) gibi sulh yoluyla alındığını belirtmektedir. Hamdullah Muüstavfî bu şehrin 6500 adım uzunluğunda bir sur silsilesine sahip olduğundan; ikliminin soğuk, akrebinin ve sineklerinin bol olduğundan bahseder.

Dârâ: Manzarası güzel, eski ve büyük bir şehir. (s.231)

Mardin: Dağın eteğine kurulmuş, İslâm şehirlerinin en güzellerinden bir yer.¹¹⁹ (s.231)

1.24.1.4.Coğrafi Yer Adları

Düceyl (Küçük Dicle): Dicle’de bulunan ve pek çok köyü sulayan bir çay. (s.228)

Cûdî Dağı: Nuh Peygamber’in gemisinin oturduğu yüksek bir yer. (s.230)

1.24.1.5.Hayvan Adları

Deve: Safiyyüddîn Abdülaziz b. Serâyâ Hillî’nin şiirinde deve adı geçmektedir. (s.232)

1.24.2.Halk Edebiyatı

1.24.2.1.Rivayetler

Rivayete göre, Yunus Peygamber kendi toplumuna Yunus Tepesi olarak bilinen yerde “Temizlenin!” diye emreder; böylece tepeye çıkarlar, beraberce dua ederler, Hak Teâlâ onlardan azabını kaldırır. (s.229)

Yunus Tepesi’nin hemen yakınlarında büyük bir kasaba vardır. Anlatılanlara göre Yunus Peygamber’in şehri Nînevâ (Ninova) eskiden orasıymış. (s.229)

Yunus Tepesi’ndeki ribâtın tam ortasında ipek perdeyle örtülü ve kapısı kıymetli taşlarla bezeli bir hücre var; oraya Yunus Peygamber’in makamı denilir. Buradaki mescidin mihrabının Yunus Peygamber’in ibadet yeri olduğu söyleniyor. (s.230)

1.24.2.2.Şiir

Ebû Nuvvâs’ın, Nusaybin şehrinden bahsettiği iki dizesine yer verilmiştir. (s.231)

Bir şairin, Nusaybin şehrinin havasının ve suyunun kötülüğünden bahsettiği bir dördlüğüne yer verilmiştir. (s.231)

¹¹⁸ **Sincar:** Sincar, Musul’un 120 km batısında olup aslında İbn Battûta’nın seyrettiği güzergâhın dışındadır; zira o Mardin’e yönelmiş idi. Herhalde Nusaybin’e gelmeden önce bahsetmesi gerekiyordu Sincar’dan; ancak seneler sonra kaleme alınan hatırat tarzı bir seyahatnâmede bu tür hatalar olabilir.

¹¹⁹ **Mardin:** O dönemde Artukoğullarına bağlı olan bu şehir, bölgenin en muhkem, en sarp kalesine sahipti ve ilhanlı hâkimiyetini kabul ettiği için iyi korunmuştu.

Irak şairi Safiyüddîn Abdülaziz b. Serâyâ Hillî'nin, Mardin Kalesi'ni anlattığı beş dizeden oluşan şiirine yer verilmiştir. (s.232)

1.24.3.Giyim-Kuşam-Süslenme

Mardin'de, “Mer'ız” diye bilinen yünden yapılmış giyisiler üretilir. Bu giyisilere “Mardini” de denilir. (s.231)

1.24.4.Sanat ve Zanaat

1.24.4.1.Meslekler

Hâkim, meslek adı olarak geçmektedir. (s.232)

1.24.5.Mimari Yapılar

1.24.5.1.Dinî Mimari

Musul şehrinin dışındaki mahallede câmii vardır. (s.229)

1.24.5.2.Halk Mimarisi

Ma'suk Kalesi: Dicle kenarında bir kale. (s.228)

Hânülhadîd (Demirhan): Akr köyünde büyük bir kale. (s.228)

Hadbâ (Kambur) : Musul'da bulunan bir kale. (s.229)

Musul şehrinin dışındaki mahallede câmii, hamam, kervansaray ve çarşılar vardır. (s.229)

Mardin Kalesi: Mardin'de, tepenin tam doruğunda yer alan bir kale var. Bazıları ona “Şehbâ” adını vermiştir.¹²⁰ (s.231)

1.24.6.Geleneksel Unsurlar

Musullular her Cuma gecesi Yunus Tepesi'ne çıkıp Allah'a ibadet ederler. (s.230)

1.24.7.Kutsal Mekânlar

Sâhibüzzemân Türbesi: Sâmrah şehrinde bulunan bir türbe. (s.228)

¹²⁰ Halep Kalesi'ne de Şehbâ adı verilir.

Musul Çarşısı'nda "Circis" diye bilinen Hz. Hızır'ın kabri vardır.¹²¹ (s.229)

Yunus Tepesi: Musul'da, "Yunus Tepesi" diye bilinen bir yamaç vardır. Yunus Tepesi'nde büyük bir bina ve ribât bulunuyor. (s.229)

Cûdî Dağı: Nuh Peygamber'in gemisinin oturduğu yüksek bir yer. (s.230)

1.24.8.Madenler

1.24.8.1.Demir

Musul şehri etrafı demir parmaklıklarla çevrili bir semt. (s.229)

Musul şehrindeki dükkânların kapıları demirden. (s.229)

1.25.Yemen

1.25.1.Adlar

1.25.1.1.Kişi Adları

Sitt-i Zâhide. (s.234)

Ma'rûf Hoca. (s.234)

Behlevân (Pehlivan) Muhammed Huvayh. (s.234)

Emir Alâeddîn b. Hilâl. (s.235)

Tâceddîn b. Köyük. (s.235)

İbnü'l-Halîlî. (s.235)

Kadı Nûreddîn. (s.235)

Zeyneddîn b. Asîl. (s.235)

¹²¹ **Circis'in Kabri:** Bu kabir hâlâ ziyaret edilmekte ve Aziz Corc Meşhedi diye bilinmekte olup Bâbü'n-Nebi (Nebi Kapısı) adlı mahallededir. Müslümanlar bu zâtı, Fetret döneminde (Hz. İsa'dan Peygamberimize kadar devam eden süre içinde) yaşamış tevhid ehli mübarek biri olarak bilir ve şehit olduğuna inanırlar. Bazı rivayetlere bakılırsa bu şahıs Hz. İsa'dan epey sonra Filistin'de ortaya çıkmış ve Roma imparatoru Diocletien devrinde Musul'a girmiş; Apollo'ya tapan resmî ideoloji taraftarlarına tek Allah'ı ve Hz. İsa'yı anlatmış, ancak çeşitli mucizevî olaylardan sonra kendisi gibi inananlarla beraber şehir edilmiştir. Hıristiyanların rivayetine göre ise bu zât (St. Corc) bahsettiğimiz dönemde yaşıyor; ancak Nikomedeia yani İzmit'te vefat ediyor.

Nâsireddîn Asyûtî. (s.235)

Şeyh Necmeddîn Asfûnî. (s.235)

Necmeddîn Bâlisî. (s.235)

Alâeddîn Ali. (s.235)

Sirâceddîn Ömer. (s.235)

Emir Seyfeddîn Yelmelek. (s.235)

Fakih Ebû Abdullah Muhammed İbnü'l-Kadî Ebu'l-Abbâs İbnü'l-Kadi'l-Hatîb Ebi'l-Kasım Cürâvî. (s.235)

Fakih Ebû Abdullah b. Atâullah. (s.235)

Fakih Ebû Muhammed Abdullah Hadarî. (s.235)

Fakih Ebû Abdullah Mürsî. (s.235)

Fakih Ebû Ali Belensî. (s.235)

Ebu'l-Abbâs. (s.235)

Ebû Muhammed İbnü'l-Kabile. (s.235)

Ebu'l-Hasan Biyârî. (s.235)

Ebu'l-Abbâs b. Tâfût. (s.235)

Ebu's-Sabr Eyyûb Fahhâr. (s.235)

Ahmed b. Hakkâme. (s.235)

Ebû Zeyd Abdurrahman İbnü'l-Kadî Ebu'l-Abbâs b. Halûf. (s.235)

Fakih Ebû Muhammed b. Müslim. (s.235)

Ebû İshâk İbrahim b. Yahyâ. (s.235)

Emir Seyfeddîn Tokuzdemûr. (s.235)

Karamanoğlu Emir Musa. (s.235)

Kadı Fahreddîn. (s.235)
Tâc Ebû İshâk. (s.235)
Melik Nâsır. (s.235)
Hadak. (s.235)
Rümeysel. (s.235)
Ahmed. (s.235)
Utayfa. (s.235)
Mübarek. (s.235)
Şeyhzâde Harbâvî. (s.235)
Şeyh Danyal. (s.235)
Sultan Ebû Saîd. (s.235)
Melik Mücâhid Nûreddin. (s.235)
Aydemûr Nâsırî. (s.236)
Emir Hastürk. (s.236)
Abdullah. (s.237)
Refiuddîn Elfî Yemenî. (s.237)
Şerif Mansûr b. Ebû Nümeyy. (s.237)
Şerif Zeyd b. Ebû Nümeyy. (s.239)
İbn Ya'kûb. (s.239)
Âmir b. Züeyb. (s.240)
Şeyh Ebû Muhammed San'ânî. (s.241)
Ebu'l-Abbâs Ebyânî. (s.241)
Ebû Ali Zebîdî. (s.241)

Kadı Ebû Zeyd Abdurrahman Sufî. (s.241)

Ahmed b. Uceyl Yemenî. (s.241)

Ebu'l-Velîd İsmail. (s.242)

Fakih Ebu'l-Hasan Zeylaî. (s.242)

Mücâhid Nûreddîn Ali. (s.242)

Müeyyed Hizebruddîn Davud. (s.242)

Muzaffer Yusuf b. Ali b. Rasûl. (s.242)

Nâsıreddîn Fârî. (s.244)

Sâlim b. Abdullah Hindî. (s.244)

1.25.1.2.Yer Adları

Hadde: Yemen yolu üzerinde, Mekke ile Cüdde (Cidde) arasında bir yer. (s.236)

Cüdde (Cidde): Deniz kıyısında kurulu eski bir şehir.¹²² (s.236)

Re'sü'd-Devâir (Devâyir Burnu): Ayzâb ile Sevâkin arasında bir liman. (s.238)

Halî: Eskiden burada Yemen hükümdarlarından İbn Ya'kûb oturduğu için bölge Bilâd-ı İbn Ya'kûb diye de bilinir. Gayet büyük ve gösterişli bir yerleşim yeri. (s.239)

Zebîd: Yemen diyarının büyük şehirlerindedir. (s.240)

San'a: Yemen'de Zebîd'den sonra ikinci büyük şehir olup, eski Yemen ülkesinin merkezidir.¹²³ (s.240)

Serce: Burası küçük bir şehir. (s.240)

¹²² **Cüdde (Cidde):** Bugün Suûdi Arabistan'ın ikinci büyük şehri olan Cidde, hemen hemen bütün klasik coğrafya kitaplarında sahil, yol, cadde anlamında "Cüdde" şeklinde kaydedilmiştir. 11. Yüzyılda buraya gelen Nâsır-ı Husrev şehrinmuntazam surlarla çevrili olduğunu ve nüfusunun 5000 civarında olduğunu bildirmektedir. Memlûkler devrinde de Hindistan-Avrupa arasında ticarî bir liman, burası ayrıca Mısır hacılarının uğrak noktalarından biri olması münasebetiyle önemliydi.

¹²³ **San'a:** Bu şehir Taizz'in 113 mil kuzeyindedir; çok uzun bir süre Yemen'in idarî merkezi olmuştur. Seyyahın çağdaşı olan Ebu'l-Fidâ anlatıyor: "San'a, Yemen'in en büyük şehirlerinden olup suyunun ve yeşilliğinin çokluğu ile Dımaşk'a benzemektedir. Havası ılıman olan bu diyar eski çağlarda Yemen krallarının başşehriydi. Burada büyük çarşılar vardır."

Cible: Yemen’de güzel, küçük bir şehir. (s.242)

Taizz: Yemen diyarının en büyük ve en güzel şehirlerindedir. (s.242)

Aden: Yemen’in Bahr-i A’zam (Büyük Deniz, Hind Okyanusu) sahilinde bir limandır. (s.243)

1.25.1.3.Coğrafi Yer Adları

Sevâkin: Karaya 6 mil uzaklıkta, ağacı, suyu olmayan bir ada. (s.239)

1.25.1.4.Hayvan Adları

At: Atın binek hayvanı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.236)

Deve, Ceylan, Devekuşu, Yaban Eşegi, Keçi: Deve, ceylan, devekuşu, yaban eşegi ve keçi gibi hayvanların adı geçmektedir. (s.239)

1.25.2.Halk Edebiyatı

1.25.2.1.Hikâyeler

Kör Dilencinin Hikâyesi:

Cidde’de kör bir dilenci İbn Battûta’nın kapısına giderek su ister. O esnada dilenci Battûta’nın elini ta-utarak yüzüğünün nerede olduğunu sorar. İbn Battûta, onu bir fakire verdiğini söyleyince, dilenci: “ Git onu ara, çünkü yüzükte özel bir sırrı taşıyan isimler yazılı!” dedi. Bu dilencinin bunca şey bilmesi ilginçti. (s.237)

1.25.2.2.Menkıbeler

Şeyh Ahmed b. Uceyl Menkıbesi:

Zeydiye bilginlerinden oluşan bir grup bilgin, Ahmed b. Uceyl’in huzuruna çıkıyor. Aralarında kader ile ilgili bir mevzu geçiyor ve Zeydiye bilginleri, kaderin olmadığını, sorumlu insanın kendi eylemini kendisinin yarattığını söylüyorlar. Şeyh de: “Eğer durum tamamen sizin dediğiniz gibiyse kendi yerinizden kalkın bakalım!” diyor. Bilginler kalkmak istiyor ama kalkamıyorlar. Sıcaktan iyice bunaldıktan sonra tövbe edip, bpszuk görüşlerinden döndüklerini bildiriyorlar. Bunun üzerine şeyh de gelip ellerinden tutuyor ve onları kaldırıyor. (s.241)

1.25.3.Halk Bilgisi

1.25.3.1.Halk Ekonomisi:

Aden halkının bir kısmı ticaretle uğraşılıyor. Kimileri de hamallık ve balıkçılık yapıyor. Ticaret erbabı arasında servet sahipleri var. (s.244)

1.25.4.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

1.25.4.1.Şenlik

Zebîd şehrinin “Subûtu’n-Nahl” (Hurma Cumartesileri) şenlikleri meşhurdur. Hurmaların olgunlaştığı mevsimde her Cumartesi günü palmiye bahçelerine çıkılır. Musikiden anlayan sanakârlar, meyve ve tatlı satan çarşı esnafı hep birlikte hurma bahçelerine giderler. (s.241)

1.25.5.Sanat ve Zanaat

1.25.5.1.Meslekler

Aden halkı, hamallık ve balıkçılık ile geçinir. (s.244)

1.25.6.Mimari Yapılar

1.25.6.1.Dinî Mimari

Abanoz Câmii: Cidde’de bir mabet. (s.237)

1.25.7.Bitkiler

1.25.7.1.Tarımsal Ürünler

Cidde’de yetişen tahıl, “cercûr” dedikleri iri taneli darıdır. (s.239)

1.25.8.Geleneksel Unsurlar

Halî dervişlerinin âdetleri şöyledir:

Bir namazı kıldıktan sonra diğer namaz vakti gelene kadar Allah’ı anar, zikir ederler. En son yatsı namazından sonra gecenin üçte ikisi başladığında sabah namazına kadar teheccüd (gece namazı) ve zikirle geceyi diriltirler. Namazdan sonra herkes kendi yerine döner, bir kısmı da kuşluk namazına kadar mescitte kalır. (s.239)

Yemen’de, hükümdara selâm verme âdeti şöyledir:

Şehâdet parmağı yere değdirilir, sonra başa götürülüp “Allah büyüklüğünüzü daim etsin!” denir. (s.242)

1.25.9.Kutsal Mekânlar

Kutlu mekân Harem-i Şerif’ten bahsedilmektedir. (s.235)

Abanoz Câmii: Cidde’de bir mabet. (s.237)

1.25.10.Dinî Unsurlar

1.25.10.1.Mezhep

Yemen’de, Zeydiye mezhebi vardır. (s.241)

1.25.10.2.İbadet

Irak hükümdarı Sultan Ebû Saîd adına Mekke ahalisine sadaka dağıtılmıştır. (s.235)

1.25.10.3.Dinî Karakter

Sitt-i Zahide adlı kadın bir dervişten bahsedilmektedir. (s.234)

1.25.10.4.Peygamberimizden Rivayetle

Peygamberimiz, Muaz’a şöyle öğüt vermiştir:

“Ey Muaz! Vâdi’l-Husayb’a geldiğinde hiç eğleşme, koş!” (s.240)

1.25.11.Cinsiyet

Kadın: Yemen kadınlarının güzelliğinden bahsedilmektedir. (s.240)

Kadın: Türklerin, Mekkelileri savaşa teşvik eden bir kadını öldürdüklerinden bahsedilmektedir. (s.236)

1.25.12.Sayılar

Kırk: Cidde’de Cuma günü halk namaz kılmak için toplanınca müezzin gelir ve orada biriken ahaliyi sayar, sayıları kırka ulaşınca hutbe okur ve cemaatle birlikte Cuma namazı kılardı. (s.237)

1.25.13.Eşyalar

Ok: Bir savaş aleti olan “ok” dan bahsedilmektedir. Türkler, hasımlarını ok yağmuruna tutmuşlardır. (s.236)

1.25.14.Ulaşım Araçları

1.15.14.1.Gemi

Geminin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.237)

1.25.14.2.Tekne

Teknenin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.237)

1.25.14.3.At

At binek hayvanı olarak kullanılır. (s.236)

1.25.14.4.Deve:

Kadınların develerin üzerinde gezdiklerinden bahsedilir. (s.241)

1.26.Afrika'nın Doğu Sahilleri

1.26.1.Adlar

1.26.1.1.Kişi Adları

Ebûbekir b. Şeyh Ömer. (s.246)

Mısırlı İbn Burhân. (s.246)

Ebu'l-Muzaffer Hasan. (s.249)

Muhammed b. Cemmâz. (s.250)

Mansûr b. Lübeyde. (s.250)

Muhammed b. Şümeyle b. Ebû Nümeyy. (s.250)

Tebî b. Kubeyş b. Cemmâz. (s.250)

1.26.1.2.Yer Adları

Zeyla: Berbere adı verilen zenci taifesinin merkezidir. (s.245)

Makdeşav (Mogadişu): Afrika'nın doğu sahillerinde büyük bir şehir. (s.245)

Kulva (Kilve): Yağmuru çok olup, dünyanın en güzel şehirlerindedir. (s.249)

1.26.1.3.Coğrafi Yer Adları

Menbesâ (Monbassa): Sahile iki günlük uzaklıkta büyük bir ada. (s.249)

1.26.1.4.Hayvan Adları

Deve, Koyun: Deve ve koyun gibi hayvanların adı geçmektedir. Orada halkın devesi de çoktur. Her gün yüzlerce deve kesilir. (s.245)

Kuş: Makdeşav'da mescitte bulunan şeyhin başında renkli ipekten yapılmış dört gölgelik vardır. Her gölgeliğin üzerinde altından yapılmış bir kuş kabartması bulunur. (s.248)

1.26.2.Halk Edebiyatı

1.26.2.1.Hikâyeler

Kulva Sultanının Erdemine İlişkin Bir Hikâye:

Cuma namazından sonra Yemen yoksullarından biri sultana yanaşıp sırtındaki elbiseyi ister. Sultan, hiç düşünmeden elbisesini çıkarır verir. Ayrıca on köle ve iki yük dolusu fildişi de hediye eder. Bu hükümdar, mütevazılığı ve cömertliğiyle ün salmıştır. (s.250)

1.26.3.Halk Bilgisi

1.26.3.1.Halk Ekonomisi

Makdeşav ahalisi zengin tüccarlardan oluşuyor. Orada, şehrin adıyla anılan kumaşlar üretiliyor, Mısır ve diğer ülkelere sevkediliyor. (s.245)

1.26.4.Müzik Kültürü

1.26.4.1.Müzik Aletleri

Davul, zurna, boru gibi müzik aletlerinden bahsedilmektedir. (s.248)

1.26.5.Giyim-Kuşam-Süslenme

Makdeşavlıların kıyafetleri; şalvar niyetine bele bağlanan kocaman bir ipek peştamal; Mısır yününden mamul kenarları sarkan bir gömlek, Kudüs kumaşından mamul içi astarlı bir cübbe ve yine Mısır kumaşından mamul kenarları işlenmiş bir sarıktan ibarettir. (s.247)

1.26.6.Mutfak Kültürü

Makdeşav halkının yemekleri: Yağla pişmiş pirinç.

Tavuk, et, balık ve sebzeden oluşan “kûşân” denilen yemek.

Henüz olgunlaşmamış muzun sütle pişirilmesiyle elde edilen yemek.

Yoğurt üzerine tuza yatırılmış limon, sirke, salamura, biber salkımları, yeşil zencefil ve anbâ (mango) denilen Hind meyveleri konuluyor. Makdeşav halkı bir lokma pirinçten sonra bu salamuradan alıyor; yani birini diğerine katık ediyorlar. (s.247)

1.26.7.Bitkiler

1.26.7.1.Meyveler

Menbesâ’da muz, limon ve diğer portakalgiller yetişir. Ahalinin “camûn” dediği meyve zeytine benzer. (s.249)

1.26.8.Geleneksel Unsurlar

Zeyla şehrinin âdetine göre, ne zaman limana bir gemi gelse hemen “sanbûk” denilen küçük kayıklar yanaşır. Her sanbûkta birkaç genç bulunur. Gemideki tacirlere bir tencere yemek takdim ederek evlerine davet ederler. Bir tacir bu şekilde bir eve konuk olunca ev sahibi onun yanında bulunan eşyayı satıp başka şeyler satın alır. Bunu misafir olan tacir için yapar ve o töre halkı geçimlerini böyle sağlar. (s.245)

Zeyla şehrinin töresi şöyledir:

Bir derviş, Hz. Ali soyundan gelen bir şerif yahut muhterem bir insan buraya geldiği zaman hükümdarı görmedikçe konaklayacağı yere gidemez. (s.246)

Zeylâ şehrinin misafir konusundaki âdeti şöyledir: Bir gemi geldiği zaman evvelâ sultanın sanbuku gemiye yanaşır. Nereden geldiğini, sahibinin ve kaptanının kim olduğunu, yükünün neden ibaret olduğunu, taşıdığı tacirlerin kim olduğunu sorar. Sanbûktaki tespit heyeti gerekli malûmatı aldıktan sonra durumu sultana bildirir. O da layık olanları huzuruna çıkarır, misafir eder. (s.246)

Makdeşav yöresinin âdeti gereği misafire üç öğün güzel yemekler çıkar. (s.247)

Her Cuma günü davul çalınır, zurna üflenir, şeyh ve etrafında yüksek rütbeli askerler, kadılar, bilginler yürürler. Şeyh, bu heyet ile birlikte kabul dairesine girer ve özel halıya oturur. Bu halıya kendisinden başka kimse oturmaz. Yanındakiler etrafına oturur. Yatsı namazına kadar böyle sohbet edilip şeyhin imamlığında namaz kılındıktan sonra tekrar davullar çalını, borular üflenir ve gümbürtü bittikten sonra herkes daha önce anlatıldığı gibi parmaklarıyla selam verir ve kendi yerine döner. (s.248)

1.26.9.Kutsal mekânlar

Menbesâlîların ahşaptan yapılmış sağlam mescitleri vardır. (s.249)

1.26.10.Dinî Unsurlar

1.26.10.1.Mezhep

Berbere ve Menbesâ ahalisi Şâfiî mezhebindedir. (s.245-249)

1.26.11.Renkler

Siyah: Zeyla ahalisi siyah tenlidir. (s.245)

Yeşil: Zencefilin rengi yeşildir. (s.247)

Yeşil: Şeyhin cübbesinin rengi yeşildir. (s.248)

1.26.12.Madenler

1.26.12.1.Altın

Makdeşav'da mescitte bulunan şeyhin başında renkli ipekten yapılmış dört gölgelik vardır. Her gölgeliğin üzerinde altından yapılmış bir kuş kabartması bulunur. (s.248)

Yûfi'den Süfâle'ye altın tozu getirilir. (s.249)

Kulva şehrinin en büyük hediyesi fildişidir, nadiren de altın verilir. (s.250)

1.26.13.Ulaşım Araçları

1.26.13.1.Gemi

Geminin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.245)

1.27.Yemen-Umân

1.27.1.Adlar

1.27.1.1.Kişi Adları

Kutbeddîn Tehemten b. Tûrânşah. (s.252)

Melik Mücâhid. (s.252)

Ali b. İsa. (s.253)

Buhayt. (s.253)

Zâdülmâl. (s.253)

Şeyh Ebû Muhammed b. Ebûbekir İsa. (s.253)

Ebu'l-Abbâs. (s.253)

Ebû Abdullah Muhammed. (s.253)

Ebû Haşim Abdülmelik Zebîdî. (s.253)

Mugîs b. Melik Fâiz. (s.256)

Fakih Muhammed Adenî. (s.257)

1.27.1.2.Yer Adları

Zafar: Hind denizi kıyısında yer alan Yemen şehirlerinin sonuncusudur. Buraya “Humûd” da diyorlar. (s.251)

Harcâ: Şehir dışında çarşısı bulunan bir mıntıka. (s.251)

1.27.1.3.Hayvan Adları

At: Atın binek hayvanı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.252)

Deve: Devenin binek hayvanı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.257)

Koyun: Zafâr yöresinin koyunlarının yağlı sardalya sevmediğinden bahsedilmektedir. (s.251)

1.27.1.4.Hastalık Adları

Kademü'l-fil: Zafâr şehrinde yaşayan kadın ve erkeklerin maruz kaldıkları yaygın hastalık “kademü'l-fil” (fil ayağı) dır. Hastanın iki ayağı birden kütük gibi şişer. Erkeklerin çoğu da fitik hastalığına tutulur. (s.252)

1.27.2.Halk Edebiyatı

1.27.2.1.Hikâyeler

Nârgîl Bitkisi ile İlgili Hikâye:

Hind hekimlerinden biri padişahın can dostuymuş ama vezir ile aralarında düşmanlık varmış. Hekim, padişaha vezirin başı kesilerek gömülürse orada ulu bir hurma ağacı biteceğini, meyvelerinin Hindlilere ve diğer milletlere iyi geleceğini söyler. Padişahın emri ile vezirin başı gider. Hekim bu kelleyi gömer, beyninin içine bir hurma çekirdeği bırakır. Sonuçta dev gibi bir ağaç yükselir, bildiğimiz hindistancevizi dünyaya gelir. (s.255)

1.27.3.Halk Bilgisi

1.27.3.1.Halk Ekonomisi

Zafâr şehrinde satıcıların çoğu, karalara bürünmüş hizmetçi kadınlardan oluşuyor. Zafârlıların başlıca ziraati akdarıdır. (s.251)

Zafâr yöresinin kendine özgü garip bir parası var; bakırla kalayın karışımından yapılmıştır ve başka bir yerde geçmez. (s.252)

1.27.4.İnanışlar

Zafâr şehrinin enteresan yanlarından biri kötü niyetli insanlara yâr olmamasıdır. Kim buraya yağma ve gasp için yönelmişse tuzağı başına yıkılır. Onun kötü niyetiyle bu şehir arasına perde çekilir sanki. (s.252)

Zafâr haklı Nârgîl bitkisi ile ilgili anlatılan hikâyeye inanmaktadır. (s.255)

1.27.5.Giyim-Kuşam-Süslenme

Zafârlıların giydikleri elbise Hindistan'dan getirilen pamuktan mamuldür. Onlar şalvar yerine bellerine peştamal sarıyorlar. (s.252)

1.27.6.Bitkiler

1.27.6.1.Tarımsal Ürünler

Zafârlıların yetiştirdiği tahılgiller arasında “ales” adını verdikleri buğday da var. (s.251)

Nârgîl: Nârgîl denen şey aslında Hindistan'a özgü cevizdir. Henüz yeşilken baş tarafından delik açılır ve içinden çıkan sıvı içilir. Serin ve tatlıdır. Kabuğu parçalara bölünür, geriye kalan yapışık madde kızartıldığında yumurta tadı verir. Nârgîsin faydaları; bedene güç verir, yüzdeki canlılığı artırır ve cinsî isteği artırır. Bu bitkinin ilginç yanlarından biri de yağ, süt ve bal kıvamında yenebilmesidir. (s.255)

1.27.6.2.Meyveler

Zafâr bahçelerinde muz yetişir. (s.254)

1.27.6.3.Ağaçlar

Tenbûl: Üzüm çubuğu gibi dikilen bir ağaçtır. Nârgîl bitkisinin yanına dikilir. Çünkü üzüm gibi dolana dolana sarılıp yukarı çıkar. Tenbûlun meyvesi olmaz, sadece yaprağı için yetiştirilir. Tenbûlun faydaları; ağza ferahlık verir, kötü kokuları giderir, hazmı kolaylaştırır, aç karnına içilen suyun zararını önler ve cinsî gücü artırır. (s.254)

1.27.7.Geleneksel Unsurlar

Zafâr ahâlisinin güzel âdetlerinden biri, sabah ve ikindi namazlarından sonra birbirleriyle musafaha etmeleri yani kucaklaşmalarıdır. Bunun bir usulü de var; en ön saftakiler mescidin kible tarafına dikilirler. Arkada bulunanlar onlara sırayla yaklaşır ve kucaklaşırlar. Cuma namazından sonra da bu gelenek yerine getirilir. (s.252)

Şeyh Ebû Muhammed, evine konuk olan iyi ve bereketli gördüğü misafirler yemekten sonra ellerini yıkadığında artık suyun bir kısmını içer, geri kalanını da çoluk çocuğuna içirir. (s.253)

Zafâr ahâlisi âdeti gereği, dileklerini Sultan Mugîs'ten önceki hükümdarın türbesinde dilerler. Çünkü burası bereketli bir mezardır. Kim ne dilerse oraya sığınır ve isteği kabul edilir. (s.253)

Zafâr'da her gün ikindi namazından sonra sultanın kapısı önünde davul, boru ve zurna çalmak âdettir. (s.256)

1.27.8.Kutsal Mekânlar

Zafâr şehrinde mescit çoktur. Her mescitte özel yıkanma yerleri bulunur. (s.252)

Zafâr'da Sultan Mugîs'ten bir önceki hükümdarın türbesi bulunuyor. Bereketli bir mezar burası. Kim ne dilerse oraya sığınır ve isteği kabul ediliyor. (s.253)

Zafâr şehrinin yakınlarında Âd kavminin yurdu olan Ahkaf harabeleri var. Çevresinde bir zaviye ve mescid var. Zaviyedeki kabrin üzerinde burasının Âbir Oğlu Hûd Peygamber'in kabri olduğu yazmaktadır. (s.254)

1.27.9.Dinî Unsurlar

1.27.9.1.Dinî Karakter

Kalhât şehrinde bir mescit yaptırmış olan Bîbî Meryem adında bir kadın ermişten bahsedilmektedir. (s.261)

1.27.10.Madenler

1.27.10.1.Altın

Yemen şehrinde tenbûl hediye etmek altın ve gümüş vermekten daha makbul görür. (s.254)

1.27.10.2.Gümüş

Yemen şehrinde tenbûl hediye etmek altın ve gümüş vermekten daha makbul görür. (s.254)

1.27.10.3.Bakır

Zâfar yöresinin kendine özgü garip bir parası var; bakırla kalayın karışımından yapılmıştır. (s.252)

1.27.10.4.Demir

Ucu demirli bir çubuktan bahsedilmektedir. (s.256)

1.27.11.Ulaşım Araçları

1.27.11.1.Gemi

Geminin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.251)

1.27.11.2.At

Atın binek hayvanı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.252)

1.27.11.3.Deve

Devenin ulaşım aracı olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.257)

1.28.Umân (Umman)

1.28.1.Adlar

1.28.1.1.Kişi Adları

Ali b. İdris. (s.257)

Bîbî Meryem. (s.261)

Ebû Muhammed b. Nebhân. (s.262)

1.28.1.2.Unvan

Umân sultanlarına “Ebû Muhammed” unvanı verilir. (s.262)

1.28.1.3.Yer Adları

Hâsik: Umman yolu üzerinde bir liman. (s.257)

Sûr: Büyük bir kasaba. (s.259)

Kalhât: Deniz kıyısında bir şehir. (s.261)

Tîbî: Kalhât yakınlarında bir köy. (s.261)

Nezvâ: Bir dağ eteğinde kurulmuş, Umân diyarının başşehridir. (s.261)

Zekî (İzkî): Umân diyarında bulunan bir şehir. (s.262)

Diğer Umân şehirleri: Kurayyat, Şebâ, Kelbâ, Huvarfekkân (Horfekkân) ve Suhâr. (s.262)

1.28.1.4.Coğrafi Yer Adları

Lum'ân Dağı: Umman yolu üzerinde bir ada. (s.257)

Cezîretü't-Tuyûr (Kuş Adası): Etrafı kuşlarla dolu ev ve su olmayan bir ada. (s.258)

Masîra: Halkı balıkçılıkla geçinen büyük bir ada. (s.259)

1.28.2.Halk Edebiyatı

1.28.2.1.Menkıbeler

Yolcu Hıdır İle İlgili Menkıbe:

Gemi yolculuğu sırasında Hind yöresinden gelen Hıdır adlı bir hacı denizin kabardığını görünce cübbesini başına çekerek uyur gibi yapar. Neden böyle yaptığı sorulduğunda ise fırtına esnasında ruhları gelip alacak meleklerin gelip gelmediğini anlamak için böyle yaptığını söyler. (s.259)

1.28.3.Halk Bilgisi

1.28.3.1.Halk Ekonomisi

Kalhât ahalisi genelde tüccardır. Onlar Hind denizinden gelen mallarla geçimlerini sağlıyorlar. (s.261)

1.28.4.İnanışlar

Umân halkı, eşek etinin helâl olduğuna inanır ve ziyafetlerde eşek eti yenir, yedilir.(s.262)

1.28.5.Sanat ve Zanaat

1.28.5.1.Meslekler

Hâsik ve Masîra halkının geçim kaynağı balıkçılıktır. (s.257-259)

1.28.6.Mimari Yapılar

1.28.6.1.Halk Mimarisi

Hâsik'te evler balık kemiğinden, tavanları da deve kemiğinden yapılmıştır. (s.257)

1.28.7.Mutfak Kültürü

Umân tüccarları, un hâline getirilmemiş mısırı pişirip üzerine “seyelân” denilen hurma balından dökerek garip bir yemek yaparlar. (s.259)

Kalhât şehrinde balığı pişirme şekilleri; önce ağaç yaprakları üzerinde kızartılıyor sonra üstüne piriç konuluyor ve afiyetle yeniyor. (s.261)

1.28.8.Bitkiler

1.28.8.1.Tarımsal Ürünler

Kündür: Hâsik limanında kündür boldur. Yaprakları çok incedir. Ortası kesilince süte benzer bir sıvı damlar. “Lubbân” (günlük denen tütünü) hammaddesi olan sakız budur. (s.257)

1.28.8.2.Meyveler

Kalhât'ta "Murvârî" denen muz cinsi yetişir. (s.261)

1.28.9.Geleneksel Unsurlar

Nezvâ halkının âdeti, yemeği câmii avlusunda yemektir. Yemek vakti gelince herkes ne hazırladıysa oraya getirir, toplu hâlde yenir. Yolcular, misafirler ve gelip geçenler de oraya davet edilir. (s.261)

1.28.10.Kutsal Mekânlar

Kalhât şehrinin şirin bir mescidi vardır. (s.261)

1.28.11.Dinî Unsurlar

1.28.11.1.Mezhep

Kalhât'ta, Hâricî ve Sünnî mezhepleri vardır. (s.261)

1.28.11.2.Dinî Karakterler

İbn Battûta ve arkadaşları seyahati esnasında Lum'ân Dağı'nda kimseyle konuşmayan, yemek yemeyen bir ermişle rastlamışlar. Bir günü bu ermişle geçirdikten sonra beraber yatsı namazı kılıp oradan ayrılmışlar. Battûta geri dönüp tekrar onun huzuruna çıkmak istediyse de heybetinden tirtir titreyip geri dönmüştür. (s.258)

1.28.12.Cinsiyet

Kadın: Umân'da, kadınların hükümdarın himayesinde olduğu, bir kadını kim öldürse derhal onun da öldürüleceği anlatılıyor. (s.263)

1.29.Hürmüz

1.29.1.Adlar

1.29.1.1.Kişi Adları

Şeyh Ebu'l-Hasan Aksarâyî. (s.265)

Kutbeddîn Temtehen (Teheften) Tûrânşah. (s.265)

Şemseddîn Muhammed b. Ali. (s.265)

Kadı İmâmeddîn Şonkârî (Şavankârî). (s.265)

Alişah b. Celâleddîn Kîcî. (s.266)

Nizâmeddîn. (s.266)

Cemal Lûk. (s.267)

Şeyh Ebû Dülef Muhammed. (s.267)

Ebû Zeyd Abdurrahman. (s.267)

Celâleddîn. (s.268)

Tufeyl b. Gânim. (s.270)

Bektümûr Sâkî. (s.270)

Tunuslu Abdullah. (s.271)

Ebu'l-Hasan Şâzilî. (s.272)

Şeyh Ebu'l-Haccâc Aksurî. (s.272)

Şeyh Abdurrahîm Kınâvî. (s.272)

Abdullah b. Ebûbekir Ferhân Tûzerî. (s.272)

İbrahim b. Edhem. (s.272)

1.29.1.2.Yer Adları

Hürmüz: Mûgistan diye adlandırılan Hürmüz şehri deniz kıyısında kurulmuştur. (s.264)

Ceravn: Yeni Hürmüz adasının merkezidir. (s.264)

Kevristan (Kuhuristan): Etrafı nehir ve bahçeyle dolu şirin bir şehir. (s.267)

Lâr: Her yanı su kaynakları dolu büyük bir şehir. (s. 267)

Huncupâl (Huncupâl): Lâr şehri yakınlarında bir yer. (s.268)

Sîrâf: Hind okyanusu sahilinde bir yerdir. Kays adıyla da bilinir. (s.269)

Bahreyn: Suyu, yeşilliği bol, güzel ve geniş bir şehir. (s.269)

Kutayf: Arap kabilelerinin yaşadığı büyük bir şehir. (s.270)

Hecer: Arap halkından oluşan şehrin bugünkü adı Hasâ'dır. (s.270)

Yemâme: Burası Hacr adıyla da anılan bir şehirdir. (s.270)

1.29.1.3.Coğrafi Yer Adları

Yeni Hürmüz: Hürmüz şehrinin karşısında bir adadır. (s.264)

Sîrâf-Bahreyn: Sîrâf ile Bahreyn arasında geniş bir körfeze benzeyen nokta, inci avlama noktasıdır. (s.269)

Uveyr Dağı: Bahreyn şehrinin doğusunda bir dağ. (s.270)

Küseyr Dağı: Bahreyn şehrinin batısında bir dağ. (s.270)

1.29.1.4.Hayvan Adları

Balık: Hürmüz'de kapı ile çarşı arasında büyük bir balık başı var. Hafif bir tümsek gibi. Bu balığın kocaman iki gözü var ve halk, bu gözlerin birinden giriyor, diğerinden çıkıyor. Tıpkı bir kapı gibi. (s.264)

Koyun, Sığır: Koyun ve sığır gibi hayvanların adı geçmektedir. (s.265)

At: At hediye olarak misafirlere verilir. (s.268)

Devekuşu: Cidde yöresinde bir sahrada devekuşu çok bulunur. (s.272)

Ceylân: Cidde yöresinde bir sahrada ceylân çok bulunur. (s.272)

Deve: Devenin sütü içecek olarak kullanılmaktadır. (s.272)

1.29.2.Halk Edebiyatı

1.29.2.1.Hikâyeler

Cemal Lûk'un Hikâyesi:

İran asıllı Cemal Lûk namıyla meşhur bir eşkıya varmış. Lûk, kesik elli demektir. Cemal'in eli bir çatışmada kesilmiş. Halktan gaspettiği mallarla zaviyeler inşa eder,

gelip geçenlere yemek yedirirmiş. Uzun bir süre haydutluğa ve eşkıyalığa devam etmiş sonra yaptıklarından pişman olmuş, eşkıyalığı bırakmış ve kendini ibadete vermiş. Beldesindeki kabri ziyaretgâh haline gelmiş. (s.267)

1.29.2.2.Rivayetler

Rivayete göre Hıdır, şimdiki ziyaretgâhının olduğu yerde daha önce namaz kılmıştır. (s.265)

Anlatılanlara göre, Hürmüz'den Türkmen diyarına yolculuk ederken karşılaşılan çölde, Temmuz ile Haziran aylarında zehirli bir rüzgâr eserek insanları telef ediyormuş. Bu rüzgâr nedeniyle zehirlenen adam gömülmek üzere yıkanınca organları birbirinden ayrılırmış. (s.267)

1.29.3.Kalıplaşmış Sözler

1.29.3.1.Atasözü

“Küseyr ve Uveyr hariç her yer sağ salim!” (s.270)

“Hecer'e hurma taşıyan gibi.” (s.270)

1.29.4.Halk Bilgisi

1.29.4.1.Halk Ekonomisi

Sîrâf şehrinde ahali inci avı ile geçinir. (s.269)

1.29.5.Giyim-Kuşam-Süslenme

Hürmüz'de elbiseye “sohbet kemeri” denilen özel bir kuşak takılır. (s.265)

1.29.6.Mutfak Kültürü

1.29.6.1.Beslenme

Cidde'de bulunan çölde bir çocuk deve sütü ile beslenmektedir. (s.272)

1.29.7.Bitkiler

1.29.7.1.Tarımsal Ürünler

Bahreyn’de pamuk yetiştirilir. (s.270)

1.29.7.2.Meyveler

Bahreyn’de hurma, nar ve narenciye bahçeleri vardır. (s.270)

1.29.8.Geleneksel Unsurlar

Her Cuma gecesi ahali ve dervişler Şeyh Ebû Dülef Muhammed’in zaviyesinde toplanır, her biri gücü yettiği kadarpara getirir. Elde edilen tüm gelir o gece harcanır. (s.268)

1.29.9.Kutsal Mekânlar

Hürmüz şehrine 6 mil uzaklıkta bir yerde Hızır-İlyas’a (Hızır-İlyas) ait olduğu söylenen bir kabir vardır. (s.265)

Lâr şehrinde Şeyh Ebû Dülef Muhammed’in zaviyesi vardır. (s.267)

Lâr şehrinde bulunan zaviyede büyük ariflerden, maneviyat âleminin kutup suffilerinden Şeyh Danyal’ın kabri var. (s.268)

1.29.10.Dinî Unsurlar

1.29.10.1.Mezhep

Lâr halkı, Şâfi mezhebindedir. (s.269)

1.29.10.2.İbadet

Lâr şehrindeki şeyhin oğlu daima oruç tutar. (s.268)

1.29.10.3.Dinî Karakterler

Ermiş: Trablus ve Cebele mntıklarında İbrahim b. Edhem adında bir ermişin kabri vardır. (s.272)

1.29.11.Renkler

Yeşil: Lâr şehrinde şeyhin cübbesinin rengi yeşildir. (s.268)

Siyah: Lâr şehrinde şeyhin sarığının rengi siyahtır. (s.268)

1.29.12.Madenler

1.29.11.1.Demir

Demir kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.269)

1.29.13.Ulaşım Araçları

1.29.13.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.266)

1.29.13.2.Tekne

Ulaşım aracı olarak tekneden bahsedilmiştir. (s.265)

Cidde’de bulunan “sunbûk” adında bir tekne vardır. Bu küçük bir tekne türüdür. (s.271)

1.29.13.3.Deve

Deve ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.272)

1.29.14.Diğer

Hükümdarlık Alâmetler, Yemâme şehrinde, davul, bayrak ve hil’at (özel giysi), hükümdarlık alâmeti olarak bahsedilmektedir. (s.271)

1.30.Fas

1.30.1.Adlar

1.30.1.1.Kişi Adları

Şeyh Ebû Medyen.¹²⁴ (s.642)

Hacı İbn Kuray Tancî. (s.642)

¹²⁴ **Şeyh Ebû Medyen Şuayb:** Endülüs ve Mağrip’in en meşhur sufilerindendir. 593 h./1196 m. de vefat etmiştir.

Ebû İnan. (s.642)

Ebû Zeyyân b. Vudrâr. (s.642)

1.30.1.2.Yer Adları

Tenes: Fas yakınlarında bir şehir.¹²⁵ (s.642)

Mâzûna: Fas yakınlarında bir şehir.¹²⁶ (s.642)

Müstagânem: Fas yakınlarında bir şehir. (s.642)

Tilimsân (Tilimsan): Fas yakınlarında bir şehir. (s.642)

Ubbâd: Fas yakınlarında bir şehir. (s.642)

Tâze (Taza): Fas yakınlarında bir şehir. (s.642)

Azagnegân: Fas yakınlarında bir şehir. (s.642)

Ahandkan: Fas yakınlarında bir şehir. (s.642)

Nedrûma: Fas yakınlarında bir şehir. (s.642)

Fas: Başşehir sayılan yer. (s.642)

1.30.1.3.Coğrafi Yer Adları

Serdâniye (Sardunya): Hıristiyan adalarındandır. (s.642)

1.30.2.Dayanışma, Yardımlaşma, Eğitim Kurumları

1.30.2.1.Dinî Eğitim Yapıları

Peygamberimizin Fas civarında el-Kasr adıyla bilinen mıntıkada yaptırdığı medrese, genişliği, güzelliği eşsizliği, suyunun bolluğu ve iyi bir konumda bulunuşu nedeniyle yeryüzünde benzeri olmayan bir yapıdır. (s.650)

¹²⁵ **Tenes:** Bölgenin en eski şehirlerindendir; Başşehir Cezayir'in 204 km batısındaki sahildedir.

¹²⁶ **Mâzûna:** Osmanlı döneminde Cezâyir dayılarının karargâhı idi.

1.30.3.Sanat ve Zanaat

1.30.3.1.Meslekler

Doktorluk, meslek adı olarak geçmektedir. (s.648)

1.30.4.Mimari Yapılar

1.30.4.1.Dinî Mimari

Peygamberimiz başşehir Medine-i Beydâ'da muazzam bir câmi yaptırmıştır. Bu mabet, şirinlik, sağlamlık, iç mekân aydınlığı ve olağanüstü mimarisiyle diğer mescitlerden farklıdır. (s.650)

Siryâkus Zaviyesi: Peygamberimiz tarafından Medine-i Beydâ dışında Gadîru'l-Hımmıs civarında yaptırılmıştır. Konumunun ilginçliği ve mimarisinin üstünlüğünden ötürü eşi benzeri yoktur. (s.650)

1.30.5.Mutfak Kültürü

Mısırlıların yemekte kullandığı katık büyük ölçüde mercimek ve nohuttur. Bunlar koca koca kazanlarda susam yağı ile karıştırıp pişirilir. Besillâ denilen bir burçak türünü de zeytinyağı ile pişirilir. Semizotu da böyle pişirilir. Badem dalının gözleri (sürgün verdiği yumuşak noktaları) pişirilip üstüne süt dökülür. Kulkas bitkisinin yemeği yapılır. (s.643)

1.30.6.Bitkiler

1.30.6.1.Tarımsal Ürünler

Sebze, Mısır'da çok az bulunur. (s.644)

1.30.6.2.Meyveler

Şam (Suriye bölgesinde) diyarında meyve boldur. (s.644)

1.30.7.Kutsal Mekânlar

Ahandkan'da Şeyh İbrahim'in tekkesi vardır. (s.642)

Peygamberimiz başşehir Medine-i Beydâ'da muazzam bir câmi yaptırmıştır. Bu mabet, şirinlik, sağlamlık, iç mekân aydınlığı ve olağanüstü mimarisiyle diğer mescitlerden farklıdır. (s.650)

Siryâkus Zaviyesi: Peygamberimiz tarafından Medine-i Beydâ dışında Gadîru'l-Himmis civarında yaptırılmıştır. Konumunun ilginçliği ve mimarisinin üstünlüğünden ötürü eşi benzeri yoktur. (s.650)

1.30.8.Dinî unsurlar

1.30.8.1.Tekke

Ahandkan'da Şeyh İbrahim'in tekkesi vardır. (s.642)

1.30.8.2.Peygamberimiz'den Rivayetle

Peygamber Efendimizin güzel davranışlarından birkaçı:

Adalet, sabır, merhamet ve cesaret sahibi bir insandır.

İlime önem verir. Her gün sabah namazından sonra ilim meclisleri düzenler.

Edebiyata büyük önem verir.

Kimsesizleri, yardıma muhtaçları doyurur, evsiz barksızlara yardım eder.

Dört bir yanda hapis yatanlara gıda verir.

Ülkenin her yanındaki kimsesizleri, çaresizleri, düşkünleri, yaşlı kadın ve erkekleri bir güzel giydirir.

Kurban bayramında aciz kişilerin hayrına kurban keser.

Ramazan'ın yirmiyedisinde ülke kapılarında toplanan vergilerin tümünü, bu mübarek günün hatırı ve hakkı için yoksullara dağıtır.

Toplantılar düzenleyerek yetim çocukları sünnet ettirir.

Zayıflara ve iş göremeyecek kadar güçsüz kalanlara çeşit çeşit tahıl verir.

Ülkenin tüm şehirlerine hastaneler yaptırarak buralara doktorlar tayin eder.

Kıra (savaş) anında hazır olsun ve gâvurun iştahını kessin diye asayiş berkemal iken kıyılarda donanmalar inşa etmiş ve deniz araçlarını çoğaltmıştır. (s.644-649)

1.30.9.Ulaşım Araçları

1.30.9.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.649)

1.31.Afrika'ya Dönüş

1.31.1.Adlar

1.31.1.1.Kişi Adları

Emir Ebû Mehdi İsa b. Süleyman b. Mansûr. (s.659)

Fakih Ebû Muhammed Zücünderî. (s.659)

Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülmelik Evsî. (s.659)

Fakih Ebû Muhammed Bişrî. (s.660)

Ebû Muhammed Bendekân Messûfî. (s.660)

İbn Zîrî. (s.661)

İbn Adî. (s.661)

Hacı Zeylân. (s.662)

Ferbâ Hüseyin. (s.663)

İbn Beddâ. (s.663)

Menşâcû. (s.663)

Muhammed b. Abdullah b. Yenûmar. (s.663)

Müderriş Yahyâ. (s.663)

Messûfeli Ebû Muhammed Bendekân. (s.664)

İbn Kenziddîn. (s.666)

Muhammed b. Fakih Cezûlî. (s.667)
Şemseddîn b. Nakuvîş Mısrî. (s.667)
Abdülvâhid. (s.667)
Merrâkeşli Ali Zûdî. (s.667)
Tercümân Dûgâ. (s.667)
Şemseddîn. (s.667)
Mensâ Süleyman. (s.668)
Ebu'l-Hasan. (s.668)
Ebu'l-Kasım b. Rıdvân. (s.671)
Hacı Musa Vancarâtî. (s.671)
Ebû Hafs. (s.674)
Kâsa. (s.674)
Bencû. (s.674)
Mensâ Magâ. (s.675)
Mensâ Musa. (s.675)
Müdrîk b. Fakkûs. (s.675)
İbn Şeyhi'l-Leben. (s.675)
Ebûbekir b. Ya'kûb. (s.677)
Ferbâ Magâ. (s.678)
Dükâlî (Ebu'l-Abbâs). (s.678)
Ferbâ Musa. (s.679)
Ebû İshâk Sâhilî. (s.679)
İskenderiyeli Sirâceddîn b. Kûyük. (s.679)

Hacı Ferbâ Süleyman. (s.680)

Hacı Muhammed Vecdî Tâzî. (s.681)

Fakih Muhammed Filâlî. (s.681)

Hacı Vuccîn. (s.681)

Saîd b. Ali Cezûlî. (s.682)

Ebû İbrahim İshâk Cânâtî. (s.682)

Messûfeli Câ'fer b. Muhammed. (s.682)

Kadı Ebû İbrahim. (s.682)

Ali Ağyûl Tâdelî. (s.683)

İdrîs. (s.683)

Tekerkerî. (s.683)

1.31.1.2.Yer Adları

Sebte: Endülüs yakınlarında bir şehir. (s.659)

Asîlâ: Endülüs yakınlarında bir şehir. (s.659)

Selâ: Endülüs yakınlarında bir şehir. (s.659)

Merrâkeş: Endülüs yakınlarında bir şehir. (s.659)

Miknâse: Burası dört yanı bağ, bahçe ve zeytinliklerle çevrili güzel bir şehir. (s.660)

Sudan: Siyahlar ülkesi olarak da bilinmektedir. (s.660)

Sicilmâsa: Sudan'ın en güzel şehirlerindedir.¹²⁷ (s.660)

Tegâzzâ: Burası uğursuz bir köy. Garip tarafları vardır; tüm evleri ve mescidi kayatuzundan inşa edilmiş, tavanlar ise deve derisinden gerilmiş. Ne bir ağaç, ne bir ot;

¹²⁷ **Sicilmâsa:** 140h./757 m. yılında inşa edildi; 15. yüzyıla kadar mühim ticarî merkezlerden idi.

sadece kum. İçinden tuz çıkarılır.¹²⁸ Tegâzzâ şehrinde sadece Messûfeli köleler oturuyor. (s.660)

Tâserehlâ: Sudan'da bir şehir. (s.661)

İyvallâten: Sudan şehirlerinin ilkidir. (s.661)

Mâllî: İyvallâten'den yirmidört gün uzaktadır. (s.665)

Zâgarî: Burası büyücek bir köydür. Vancarâta denilen zenci tacirler oturuyor burada. (s.666)

Kârsahû: Nil Nehri'nin kıyısında kurulmuş bir şehir. (s.666)

Kâbera, Zâga, Tunbuktû, Kavkav (Gavgav), Mûlî, Nûba ve Donkola: Nil Nehri'nin geçtiği şehirler. (s.666)

Mûlî: Mallî ülkesinin son şehridir. (s.666)

Yûfi: Siyahlar ülkesinin büyük şehirlerindedir. (s.666)

Donkola: Siyahlar ülkesinin en büyük şehirlerindedir. (s.666)

Cenâdil: Siyahlar ülkesinin sonu, Saîd-i Mısır'daki (Orta ve Güney Mısır) Asvân mıntikasının başlangıcıdır. (s.666)

Kurî Mensâ: Mâllî yakınlarında bir yer. (s.678)

Mîme: Kurî Mensâ şehri yakınlarında bir yer. (s.679)

Tunbuktû: Nil nehrinin dört mil uzağında bulunan bir şehir. (s.679)

Kavkav (Gao): Burası Nil kıyısında kurulmuş bir şehirdir. Siyahlar ülkesinin en şirin, en büyük ve yiyeceği en bol şehirlerindedir. (s.681)

Tekeddâ: Kavkav yakınlarında bir şehir. (s.681)

Berdâme: Tekeddâ yakınlarında bir şehir. (s.681)

Kûbar (Gobir): Gâvur zencilerle dolu olan bir şehirdir. (s.683)

¹²⁸**Teğazzâ:** Ebû Ubeyd Bekrî buranın Sicilmasa'dan 20 menzil uzak olduğunu söylüyor. Teğazzâ, Taudini'nin kuzeybatısındadır.

Bornû: Tekeddâ'dan kırk gün uzaklıktadır. Oranın ahali hep Müslümandır. (s.683)

1.31.1.3.Coğrafi Yer Adlar

Nil (Nijer ırmağı): Afrika bölgesinde yer alan büyük nehirdir. (s.666)

Sansara: Mâllî'den on mil uzaklıkta bir ırmaktır. (s.667)

1.31.1.4.Hayvan Adları

Deve: Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.660)

Yaban Sığırı: Afrika bölgesinde yaban sığırı sürü sürü gezer. (s.662)

Yılan: Tâserahlâ'da yılan çok bulunur. (s.662)

Köpek: Avcılıkta köpek kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.662)

Timsah: Nil Nehri'nin kıyısında timsahlar vardır. Neredeyse küçük bir kayak kadardır. (s.666)

Su Aygırı: Nil Nehri'nde çok sayıda su aygırı vardır. Bu hayvanlar attan daha iridirler. Yeleleri ve kuyrukları vardır. (s.677)

At: Hayvan adı olarak geçer. (s.669)

Koç: Hayvan adı olarak geçer. (s.669)

Akrep: Tekeddâ şehrinde çok sayıda akrep vardır. Bu hayvanların ufak çocukları öldürdükleri oluyor. (s.682)

Koyun: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.684)

1.31.1.5.Ad Verme

Messûfe kabilesinden kiralanan herkese "Tekşîf" adı verilir. (s.661)

1.31.2.Halk Edebiyatı

1.31.2.1.Hikâyeler

Yılanla Oynayan Tacirin Hikâyesi:

Kafilede Hacı Zeylân adında bir tacir varmış. Bu tacir her zaman yılan tutup onunla oynarmış. Bir gün oynadığı yılan onun parmağını sokmuş ve acıdan kıvranmış. Sonunda bir deve keserek elini işkembesine sokup uyumuştur. Daha sonra parmağın etleri delik deşik olmuştur. O da parmağını kökünden kesip atmıştır. Messûfelilerin dediğine göre, eğer yılan sokmadan önce su içmeseydi mutlaka zehirden ölürdü. (s.662)

Kadın-Erkek İlişkileriyle İlgili Bir Olay:

İbn Battûta bir gün İyvallâten’de kadının yanına çıkmış, onu genç ve güzel bir kadınla otururken görmüştür. Battûta kadını göründe geri çıkmak istemiş ama kadı efendi onu durdurmuştur. Battûta bu duruma çok şaşırılmıştır. Çünkü bir kadın ile erkeğin yan yana oturup sohbet etmesi hoş değildir. (s.664)

Kadın-Erkek İlişkileriyle İlgili Benzeri Bir Olay:

İbn Battûta bir gün kafile arkadaşı Messûfeli Ebû Muhammed Bendekân’ın yanına gittiğinde onun hanımını başka bir erkekler otururken görmüştür. Bunun nedenini sorduğunda arkadaşı o erkeğin, hanımının arkadaşı olduğunu ve onların ülkesinde bir kadınla namahrem erkeğin edebini koruyarak sohbet etmesine ses çıkarılmadığını, şüpheyle bakılmadığını söyler. Battûta bu duruma çok şaşırır hatta kızar. (s.664)

Konuşan Çekirge Hikâyesi:

Bir gün uzak yörelerden bir fıkıh bilgini hükümdarın huzuruna gelerek bulunduğu yörenin çekirgeler tarafından işgal edildiğini, hatta içlerinden bir haşerinin dile gelip; “Hak Teâlâ bizi zulmün egemen olduğu ülkenin ekinlerini yok etmek için gönderdi!” demiştir. Bunları duyan hükümdar, kendisinin bu işlerle alakasının olmadığını, her kim zulüm yaptıysa onu cezalandırdığını söylemiştir. (s.673)

Benzeri Bir Olay Daha:

Bir gün Cuma namazındayken Messûfe kabilesinden ticaretle uğraşan Ebû Hafs adında bir tüccar ayağa kalkıp, bir müfettişin kendisinden 600 miskal değerinde eşya aldığını fakat ona karşılık olarak 100 miskal verdiğini söyler. Bu şikâyet üzerine hükümdar müfettişi çağırır, her ikisini de kadıya gönderir. Kadı durumu inceler ve davacı tacirin haklı olduğunu kesin delillilerle ortaya çıkınca on ahakkını verir. Daha sonra da müfettişi görevinden azleder. (s.674)

Benzeri Bir Olay:

Hükümdar bir gün amca kızı ve aynı zamanda büyük hatun Kâsa'ya öfkelenir. "Kâsa", siyahlar nezdinde kraliçe anlamına gelir ve onların töresine göre yönetimde hükümdarın ortağıdır. Hükümdar bu hatunu kumandanlarından birinin evine hapsedirir ve yerine diğer karısını Bencû'yu geçirir. Bencû'yu kraliçe olması münasebetle tebrik etmeye gelirler ve kollarına kum saçarlar ama başlarına saçmazlar. Bencû onların bu tavırlarından dolayı hükümdara şikâyetle bulunur. Kızlar endişelenip câmiye sığınır, hükümdar onları affeder. Kızlar töre gereği sultanın huzuruna çıkarken bütün giyişlerini çıkarırlar. Sultan pek memnun olur. Hükümdar Kâsa'yı serbest bırakır. Amca kızı Kâsa bu aften ötürü huzuruna çıkar geleneğe uyarak üzerine toprak saçar. (s.674)

Hikâye:

İbn Şeyhi'l-Leben adıyla bilinen Tülümsânlı bir adam, Mensâ Musa'ya, 7.33 miskal (altın) vermiştir. Musa o sıralarda kimsenin yüzüne bakmadığı bir çocuktur. Daha sonra hükümdar oldu. Gün geldi ve İbn Şeyhi'l-Leben bu meselden dolayı hükümdarın huzuruna çıkınca Musa onu hemen tanıdı. Kumandanlarına durumu anlattı ve ona daha önce yaptığı iyiliğin karşılığı olarak 700 miskal altın ile kıymetli bir giysi, pek çok köle ve hizmetkâr hediye etti. (s.675)

Siyah Hacinin Hikâyesi:

Mensâ Süleyman, Dükâlî diye bilinen ve Ebu'l-Abbâs diye çağrılan bir kadıya masrafları için dört bin miskal altın vermiştir. Mîme'ye ulaştığı zaman kadı, hükümdara kendisine verilen dört bin miskalin evinden çalındığını söylemiştir. Hükümdar, Mîme emirini çağırarak parayı alanı bulmasını, bulamazsa kendisini öldüreceğini söylemiştir. Böylece emir hırsızı aramaya koyulur, kadı efendinin evine giderek hizmetçilerini sıkıştırır. Meğer kadının bir şeyi kaybolmamıştır. Kadı kendi eliyle altınları evin bir köşesine gömmüştür. Emir, paraları bulup hükümdara veriyor, durumu da aynen anlatıyor. Sultan kadıya ağır sözler söylüyor ve onu insan eti yiyen gâvur zencilerin ülkesine sürüyor. (s.678)

Vahşi Zencilerle İlgili Bir Olay:

Vahşi zencilerden oluşan büyük bir bölük, Mensâ Süleymna'ı ziyarete gelirler. Hükümdar ikram olsun diye yanlarına bir hizmetçi verir. Herifler hizmetçiyi boğazlayıp yedikten sonra kanını ellerine ve yüzlerine sürerler. Daha sonra teşekkür için hükümdarın huzuruna çıkmışlardır. Onlar; “Kadın etinin en hoş bölümü, el ayasıyla memeleridir!” derlermiş. (s.678)

Tacir İbn Kûyük (Köyük Oğlu) Sirâceddîn'in Hikâyesi:

Hükümdar Mensâ Musa hac ibadetini yapmak üzere yola koyulur ve Sirâceddîn'in bostanında konaklar. Mensâ Musa'nın paraya ihtiyacı vardı ve Sirâceddîn'den borç aldı. Tacir Köyükoğlo Sirâceddîn, alacağını tahsil için vekilini onlarla beraber gönderdi ama vekili Mâllî'ye postu serince kendisi oğluyla beraber yola düştü.¹²⁹ Kader ya, o gece Sirâceddîn vefat etti. Bu olay halk arasında dedikoduya neden oldu. Sirâceddîn'in zehirlendiği kuşkusu vardır. Bu söylentilere karşılık oğlu, bunların yalan olduğunu, kendisinin de yanı yemeklerden yediğini ve babasının eceliyle öldüğünü söyler. Daha sonra oğlu Mâllî'ye varıp alacağını tahsil ettikten sonra Mısır'a döner. (s.679)

1.31.2.2.Rüya

İbn Battûta, Kurî Mensâ şehrinde kalırken bir gece rüyasında bir adamın ona; “Niçin her gün Yâsîn Sûresi'ni okumuyorsun?” demiştir. O zamandan beri Battûta her gün her yerde bu sûreyi okumayı ihmal etmemiştir. (s.679)

1.31.2.3.Şiir

Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülmelik Evsî'nin altı dizeden oluşan şiirine yer verilmiştir. (s.659)

1.31.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

1.31.3.1.Dinî Eğitim Yapıları

Merrâkeş'de, Ebu'l-Hasan'ın yaptırdığı enteresan bir medrese vardır. Gerek konumundaki güzellik gerekse inşa tarzındaki yetkinlikler bu yapıyı diğerlerinden ayırıyor. (s.659)

¹²⁹ Köyükoğlu Sirâceddîn Abdüllatif Tikrîti: 14. yüzyılda Afrika'da vefat eden bir Türk taciridir.

1.31.3.2.Zekât, Hayır İşleri

Hükümdar Ramazanın yirmiyedinci gecesinde (Kadir gecesinde) kadıya, hatibe ve fıkıh bilginlerine para dağıttı. Buna zekât diyorlar. (s.669)

1.31.4.Halk Bilgisi

1.31.4.1.Halk Hekimliği

Sansara'da "beyder" diye bilinen bir bitki kökünden ilaç yapılır. Anason ve şekerle karıştırılıp suyla bir güzel ezilir. (s.667)

1.31.4.2.Halk Hukuku

Zenciler namazlarını hiç bırakmazlar, cemaatle kılmaya özen gösterirler. Çocuklar bu ibadeti yerine getirmese onları münasip bir şekilde cezalandırırlar. (s.676)

Zenciler *Kur'an'ı Kerim'i* ezberlemeye önem verirler. Hattâ bu konuyu savsaklayan çocukları ayaklarından bağlayarak cezalandırırlar. (s.676)

1.31.4.3.Halk Ekonomisi

Zenciler kayatuzunu gümüş ve altın gibi kullanırlar. Kalıp kalıp keserler ve alışverişi bununla yaparlar. Tegâzzâ köyü onca küçüklüğüne rağmen yöre halkı alışverişini civardaki madenden çıkarılan saf altınla yapıyor. (s.660)

Kavkav şehrinde ahali alışveriş esnasında vedaları (deniz boncuklarını) kullanır. Mâllî halkı da böyle yapmaktadır. (s.681)

Tekeddâlılar sadece ticaretle uğraşırlar. Her sene Mısır'a giderek oradan kıymetli kumaş ve benzeri şeyleri getirirler. (s.682)

Tekeddâ halkının bir diğer geçim kaynağı madenciliktir. Yeraltından çıkarılan bakır madeni evlerde eritmek üzere şehre taşınır. Bu işi erkek ve kadın köleler yapmaktadır. Maden eritilerek kızıl bakır hâline getirildiğinde bir kısmı ince, bir kısmı kalın olmak üzere bir buçuk karış uzunluğunda çubuklar yapılır. Bu çubuklar başka ülkelere satılır ya da para yerine de kullanılır. İnceleriyle et ve kalas, kalınlarıyla da kadın-erkek esir, darı, yağ ve buğday satın alınır. (s.683)

1.31.5.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

1.31.5.1.Dinî Bayramlar

Siyahlar ülkesinde bayramlar şu şekilde kutlanır:

Ramazan ve Kurban Bayramı'nda ahali bembeyaz, tertemiz elbiselere bürünerek hükümdar köşkü kıyısındaki büyük musallâya (Cuma kılma yeri) çıkar. Hükümdar, başında taysanlı bir sarıkla (bir ucu serbest bırakılmış sarık) atına biner. Siyahlar sadece bayram günlerinde taysanlı sarık takarlar. Kadı, hatip ve bilginler diğer günlerde de bu tür bir sarık sarabilirler. Onlar bayram günlerinde hükümdar huzurunda tekbir getirirler. Bu arada hükümdarın önü sıra kırmızı ipek sancaklar görülmektedir. Namaz kılınacak büyük meydana çadır kurulur. Sultan oraya teşrif eder ve törene hazırlanır; sonra meydana çıkar. Namaz kılınıp hutbe okunur ve hatip minberden inerek hükümdarın tam önüne oturur, uzun bir vaaz çeker. Orada elinde mızrak tutan bir adam dikilmektedir; hatibin sözlerini halka kendi dilleriyle açıklar. Sultan her iki bayramda da ikinci namazından sonra oturur. Daha sonra Tercüman Dûgâ gelir sandalyeye oturur ve kamıştan yapılmış alt kısmına ziller takılmış bir âleti çalmaya başlar. Hükümdarı öven şarkılar söyler, onun savaşlarından ve yaptığı büyük işlerden bahseder. Hanımları ve cariyeleri de onunla beraber şarkı söylemekte, yaylarla oynamaktadırlar. Sonra Tercüman Dûgâ'nın çocukları gelir, oyuna başlar; Sindhilerin yaptığı gibi havaya sıçrarlar. Kılıçla güzel oynarlar. Tercüman Dûgâ bu tertibi (merasim ve oyun düzenini) her Cuma ikindiden sonra sahneye koyar. (s.672)

1.31.6.İnanışlar

Vahşi zenciler beyaz adam yemezlermiş. Çünkü onlara göre beyaz adamın eti çiğdir, bu yüzden zararlıdır. Oysa zenci eti tam yenecek kıvamda ve lezzetlidir. Onlar böyle inanıyorlar. (s.678)

1.31.7.Müzik Kültürü

1.31.7.1.Müzik Aletleri

Davul, zurna, boru gibi çalgı aletlerinin adı geçmektedir. (s.670)

1.31.8.Sanat ve Zanaat

1.31.8.1.Meslekler

Postacı: Tekşîf adı verilen adamların görevi, kervandakilerin yazdıkları mektupları götürüp, dostlarına iletmektir. (s.661)

Şarkıcı: Hükümdarın önüne şarkıcılar çıkıp şarkılar söyler. (s.670)

1.31.8.2.El Sanatları

Endülüs ülkesinde iki kestane ağacı vardır. İçlerine kumaş dokuyan iki usta yerleşmiştir. Bu ağaçlardan biri Vâdî Âş'ta dağ eteğinde, diğeri ise Garnâta'ya bağlı Büşşâre yöresindedir. (s.665)

1.31.9.Mimari Yapılar

1.31.9.1.Dinî Mimari

Merrâkeş'de, Mescidü'l-Kütbiyyîn gibi pek çok ulucâmi vardır. Ucu göğü delen, seyredeni şaşkına çeviren yüksek bir minaresi var.¹³⁰ (s.659)

1.31.9.2.Halk Mimarisi

Berdâme şehrinde çadırlarını kurma tarzları ilginçtir; ağaç direkler dikerek üzerine hasır yerleştirirler. Bu yapı üzerine dallardan bir tür kafes örüp üst kısmını hayvan derisi yahut pamuk kumaşla döşerler. (s.681)

Tekeddâ şehrinin evleri kızıl taştan yapılmıştır. (s.682)

1.31.10.Mutfak Kültürü

Yaban sığırı kesildikten sonra işkembesinden su çıkar. Messûfeliler bu işkembeleri sıkarak içindeki sıvıyı içerler. (s.662)

İyvallâten şehrinin yemekleri; fazla dövülmemiş anlı türü darının biraz bal ve sütle karıştırılmış hâlidir. (s.663)

Mâllî ahalişi topraktan baklaya benzer taneli bitkiler çıkartarak kavurup yer. Tadı, kavrulmuş nohut gibi. Zaman zaman bu bitkiyi öğüterek sünger gibi pofur pofur bir

¹³⁰ Mescid-i Kütbiyyîn'in minaresi: 67 metredir; bugün hâlâ ayaktaadır.

börek yaparlar ve gartîyle kızartırlar. Gartî, kayısıya benzeyen çok lezzetli bir meyvedir. Ama bu yemek beyaz insanlara dokunuyor. (s.665)

Mâllî şehrinde gezgin biri köye vardığında siyah kadınlar hemen anlî denilen darıyla, süt, tavuk, sedir unu, pirinç, fûnî ve bir tür bakla ununda (lubya) oluşan yiyecekleri getirirler. Fûnî, hardal tanesine benzemektedir; kuskus ve aside (kavut; un hellesi) yapılır bundan. Ama şu bilinmeli; burada pirinç beyazlara dokunur. Fûnî pirinçten daha iyi.¹³¹ (s.666)

Sansara'da kulkasa benzeyen ve kâfi diye adlandırılan ottan yapılmış bir bulamaç vardır. Bu yemek, orada bütün gıdalardan üstün tutuluyor. (s.667)

Siyah ülkesinde en önemli yemekler; gartî ile kızartılmış bir parça sığır eti ve kesikle (yoğurt, ekşimik) dolu bir kabak. (s.668)

Zenciler su aygırlarını avlayıp öldürürler ve etini yerler. (s.677)

Siyahların büyük kısmı köpek, eşek ve leş yer. (s.677)

Tunbuktû şehrinde daknû içilir. Daknû, içine biraz bal ve süt karıştırılarak dövülmüş darı tanelerinden oluşan sudur. Bu ülkede su yerine bundan içiyorlar. (s.680)

Tekeddâ şehrinin suyu bakır madenleri arasından fışkırıp geldiği için rengi ve tadı değişiktir. Orada dışarıdan gelen yabancıların ve işadamlarının tercihan yedikleri azıcık buğdaydan başka tahıl yoktur. (s.682)

İnek sütü içilir. (s.684)

1.31.10.1.Beslenme

Tekeddâ'da sütü yatsıdan sonra ve sabahleyin içerler. (s.684)

1.31.11.Bitkiler

1.31.11.1.Tarımsal Ürünler

Tegâzzâ Köyü'nden sonra bir çöl vardır. Bu çölde yermantarları bir hayli fazla yetişiyor. (s.660)

¹³¹ **Lubya:** Buradaki lubya, börülce, yunan fasulyesi de denilen bir bakla türüdür. Güney Amerika kökenli fasulye söz konusu değildir. **Küsküsû, Kuskus:** Kuzey Afrika'nın ulusal yemeklerindendir.

İyvallâten ile Mâllî arasındaki yolda iri, asırlık ağaçlar vardır. Kovukları kuyuya dönmüş, yağmur sularını kucaklamış. Millet de buradan su içiyor. Bazılarının kovuğunda ise kovan kovan bal var. Herkes bu balı toplar. (s.665)

Mâllî’de baklaya benzer taneli bitkiler vardır. Bu bitkinin çekirdeğinden çıkartılan yağçeşitli işlerde kullanılıyor. Meselâ yemek pişirmede, kandilleri yakmada, börek kızartmada, vücuda masaj yapmada ve toprakla karıştırıp evin duvarlarını sıvamada kullanılıyor. (s.665)

Mâllî şehrinde kabak yetişiyor. (s.665)

Kavkav’da inânî türü fakkûsun (hıyar) yetişir. (s.681)

1.31.11.2.Meyveler

Sicilmâsa’da hurma boldur. Hele hele iyâr denilen türünün dünyada benzeri yoktur. (s.660)

İyvallâten ile Mâllî arasındaki ormanda erik, elma, şeftali ve kayısı meyvelerinin ayrı cinsleri yetişmektedir. (s.665)

1.31.12.Geleneksel Unsurlar

İyvallâten şehrinde kişi öldüğü zaman mirası çocuklarına değil, kızkardeşinin oğullarına kalır. Böyle bir âdet Mulaybâr ülkesinde de vardı. (s.664)

Sansara ahalisinin töresine göre, izin almadan Sansara ırmağına kimse giremez. (s.667)

Siyahlar ülkesinin hükümdarı kubbeli makamında otururken birini çağırırsa, çağrılan adam sırtındaki giyisileri çıkarıp eski püskü çaputlara bürünür, başındaki sarığı çözüp kirli bir şapka giyer, şalvarını yukarı öekerek huzura girer. Son derece ezik ve perişan bir hâlde ilerler. Dirseklerini sertçe yere vurur, kafasını öne doğru eğerek rükû hâlinde bekleyip hükümdarın sözlerine kulak verir. Biri hükümdar ile konuşur ve karşılık alırsa elbiselerini ansızın sırtından sıyırıp üstüne başına toprak saçmaya başlar; tepeden tırnağa yıkanır gibi. (s.671)

Hükümdar birinin söylediklerini doğrularsa karşısındaki adam hemen giyisilerini çıkarıp üstünü başını toprağa beler ve bağdaş kurup oturur. (s.671)

Kâsa, siyahlar nezdinde kraliçe anlamına gelir ve onların töresine göre yönetimde hükümdarın ortağıdır. (s.674)

Siyahlar ülkesinin âdetine göre zor durumda olanlar mescide, mümkün değilse hatibin evine sığınır. (s.675)

Zenciler –ne kadar göz alıcı, ne denli değerli olursa olsun- ülkelerinde ölen beyazların servetine dokunmazlar. Bu malları asıl mirasçı gelip alıncaya dek güvenilir bir beyaza emanet ederler. (s.676)

Ahali töre gereğince seccadesini lââyık olduğu yere sermek ve efendisinin mescide gelişini beklemek üzere köle daha önce gider mabede. (s.676)

Halk her Cuma bembeyaz göz alıcı giysilere bürünür. Bir adamın eski ve yırtık bir gömleğinden başka giysisi yoksa onu mutlaka yıkar, temizlik yapar; apak eder ve sırtına geçirip Cuma namazına gider. (s.676)

Siyahlar ülkesinde hizmetçi kadınlar, cariyeler ve küçük kızlar herkesin karşısına –örtülmesi gereken avret yerleri de dahil- çıplak çıkarlar. Kumandanların sultan sarayında iftar etmesi, her birinin yemeğinin yirmi hattâ daha fazla çıplak cariye tarafından götürülmesi gelenektir burada. (s.676)

Tüm kadınlar hükümdar huzuruna anadan doğma üryan olarak girerler. Hükümdarın kendi kızları bile çıplaktır. (s.677)

Zenciler edep ve saygı adına başlarına toprak ve kum saçarlar. (s.677)

Ozanları hükümdara şiir düzerken gülüçlük eder. (s.677)

Siyahların büyük kısmının köpek, eşek ve leş yeme âdeti vardır. (s.677)

Vahşi zenciler âdetleri gereğince kulaklarına koca koca küpeler takarlar. Bir küpenin çapı yarım karış bulur. (s.678)

Berdâme şehrinde çadırlarını kurma tarzları ilginçtir; ağaç direkler dikerek üzerine hasır yerleştirirler. Bu yapı üzerine dallardan bir tür kafes örüp üst kısmını hayvan derisi yahut pamuk kumaşla döşerler. (s.681)

Berdâme kadınlarıyla dünya evine girmek isteyen kişi, onların diyarına yakın bir yerde, onlarla beraber oturmak zorundadır. (s.682)

Tekeddâ hükümdarı misafiri, âdetleri gereği yağız bir atın sırtında karşılar. (s.683)

Tekeddâ'da sütü yatsıdan sonra ve sabahleyin içerler. (s.684)

1.31.13.Kutsal Mekânlar

Merrâkeş'de, Mescidü'l-Kütbiyyîn gibi pek çok ulucâmi vardır. (s.659)

Tunbuktû şehrinde Şair Ebû İshâk Sâhilî'nin kabri vardır. (s.679)

Tunbuktû şehrinde İskenderiyeli Sirâceddîn b. Kûyük'ün kabri vardır. (s.679)

1.31.14.Dinî Unsurlar

1.31.14.1.Mezhep

Zâgarî kasabasında, Hâricî mezhebinin İbâdiye kolundan olan bir grup beyaz vardır. (s.666)

1.31.15.Cinsiyet

Kadın: İyvallâten şehrinin kadınlarının dikkat çekici bir güzelliği vardır. Onlar, nüfuz ve itibar bakımından erkeklerden daha üstündür. Kadınlar namaz kılmalarına rağmen erkeklerden çekinmezler. İsteyen istediği erkekle evlenir; lâkin kocalarıyla beraber asla yolculuk etmez ve yerlerinden ayrılmazlar. İçlerinden biri çıkar da eşiyle gitmek isterse ailesi duvar gibi dikilir. (s.663)

Erkek: İyvallâten şehrinin erkeklerinde zerrece kıskançlık yoktur. Hiçbiri babasının adıyla anılmaz. Herkes dayısının adıyla anılır. (s.663)

Kadın: Berdâme kadınları güzellikte kemala ermiş, uzun boylu boslu müthiş kadınlardır. Kadın cinsinin en güzel numunesidirler. Tenleri beyazdır. Hafif dolgundurlar. (s.682)

1.31.16.Renkler

Beyaz: Beyaz renk ten rengi olarak geçmektedir. (s.665)

Siyah: Siyah renk ten rengi olarak geçmektedir. (s.666)

Beyaz: Beyaz şapkanın kullanıldığından bahsedilir. (s.672)

Kırmızı: Kumaş rengi olarak kırmızı adı geçmektedir. (s.672)

Kızıl: Renk adı. Bakır rengidir. (s.683)

1.31.17.Değerli Taşlar

1.31.17.1.Elmas

Gümüş ve altın sadaklara, altın ve gümüş elmaslar bağlanmıştır. (s.672)

1.31.18.Madenler

1.31.18.1.Altın

Hükümdarın oturduğu yüksek kubbeli bir mekân vardır. Bu kubbenin pencereleri ya altın suyuna batırılmış gümüşle yahut altın plakalarla kaplıdır. (s.669)

Altın kınlı kılıç, uçları temrenli altın kargı ve altın kanâbirin (kumbara şeklinde çalgı âletleri) kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.670)

Silâhdariyye tayfası bayram namazı merasimine gelirken yanlarında altın kurdelalar, mızraklar ve sadakalar bulunur. Bunlara altın ve gümüş elmaslar bağlanmıştır. (s.672)

Hükümdar Ebu'l-Abbâs diye bilinen bir kadıya masrafları için dört bin miskal altın vermiştir. (s.678)

1.31.18.2.Gümüş

Hükümdarın oturduğu yüksek kubbeli bir mekân vardır. Bu kubbenin pencerelerinden üç tanesi gümüş plakalarla kaplıdır. (s.669)

Ucu temrenli gümüş kargı ve gümüş kanâbirin (kumbara şeklinde çalgı âletleri) kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.670)

Silâhdariyye tayfası bayram namazı merasimine gelirken yanlarında gümüş mızraklar ile kurdelalar bulunur. Bunlara altın ve gümüş elmaslar bağlanmıştır. (s.672)

1.31.18.3.Bakır

Tekeddâ şehrinin suyu bakır madenlerinin arasından fişkırıp gelir. (s.682)

Tekeddâ'nın dışındadır. Yeraltından çıkarılan maden, evlerde ertilmek üzere şehre taşınır. Maden eritilerek kızıl bakır hâline getirildiğinde bir kısmı ince, bir kısmı kalın olmak üzere bir buçuk karış uzunluğunda çubuklar yapılır. (s.683)

1.31.19.Ulaşım Araçları

1.31.19.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.659)

1.31.19.2.Deve

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.660)

1.31.20.Diğer

Berdâme'de çadırların üzeri hayvan derisi yahut pamuk kumaşla kaplanır. (s.681)

1.32.Fas'a Dönüş

1.32.1.Adlar

1.32.1.1.Kişi Adları

Sicilmâsalı Hacı Muhammed b. Saîd. (s.685)

Fakih Muhammed b. Abdullah. (s.685)

Kerkerî. (s.685)

Evlâd-ı Harâc. (s.686)

İbn Yağmûr. (s.686)

1.32.1.2.Yer Adları

Tuvât: Fas yolu üzerinde bir memleket. (s.685)

Kâhir: Fas yolu üzerinde, Kerkerî'nin şehirlerinden biri. (s.685)

Hekkâr (Haggar): Fas yolu üzerinde bir memleket. (s.685)

Bûdâ: Tuvât'ın en büyük köylerindedir. (s.686)

Dâru't- Tam: Fas yolu üzerinde bir mıntıka. (s.686)

Fas: İbn Battûta'nın memleketi. (s.686)

1.32.3.Hayvan Adları

Deve: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.685)

Koyun: Kâhir'de koyunları kesip etini kuruturlar. (s.685)

1.32.2.İnanışlar

Hekkârlılar Ramazan ayında kimseye saldırmaz ve hırsızlık yapmazlar. (s.686)

1.32.3.Halk Mutfağı

Bûdâ ahali hurma ve çekirgeyle beslenir. Orada çekirge bol; herfiler çekirgeyi hurma gibi biriktirip yığıyor, yiyecek olarak saklıyorlar. Bu hayvancıkları güneş doğmadan avlıyorlar. Çünkü tam o vakitte hava soğuk olduğu için çekirgeler sıçrayıp uçamaz. (s.686)

1.32.4.Bitkiler

1.32.4.1.Tarımsal Ürünler

Bûdâ yöresinde tahıl, katı yağ ve zeytinyağı asla bulunmaz. Bu ürünler buraya Mağrip'ten getirilir. (s.686)

1.32.5.Geleneksel Unsurlar

Hekkârlılar Ramazan ayında asla yağma ve talan işine koyulmazlar, kabilelere saldırı yapmazlar. Oranın hırsızları Ramazan ayında yolda bulduklarını bile almazlar. Burada oturan tüm Berberî kabileleri bu töreye uyar, böyle hareket ederler. (s.686)

1.32.6.Madenler

1.32.6.1.Demir

Kâhir şehrinde demir madeninin bulunur. (s.685)

BÖLÜM 2: ANADOLU COĞRAFYASI

İbn Battûta Yemâme'den sonra hac ibadetini yapmak için tekrar Mekke ve Medine'ye gitmiştir. Hac ibadetini yaptıktan sonra Yemen ve Hind diyarına gitmek üzere Cüdde'ye (Cidde) yönelmiş daha sonra sırayla; Re's-i Devâir (Devâir Burnu), Ayzâb, Humayserâ, Saîd, Aksur, Kûs, Kınâ, Münyetü'l-Kaid, Kahire, Şam, Beyt-i Makdis (Kudüs), Ramle, Akkâ, Trablus, Cebele, Lâzkiye'ye gitmiş ve sonrasında Anadolu'nun yolunu tutmuştur. (s.271-272) Battûta, Arap Coğrafyası'ndaki seyahatini tamamladıktan sonra Lâzkiye'de Martelmîn adlı bir Cenevizlinin büyük "korkora" sına (ticaret gemisi) binerek "Türk ülkesi" ne yönelir.¹³² Burası Rum diyarı diye de bilinir. Çünkü eskiden Rumlarınmış. Rumlar ve Yunanlılar asıl ahalidendir. Müslümanlar orayı İslâm'a açtılar. O zamanlarda bu coğrafyada Müslüman Türkmenlerin idaresi altında yaşayan bir hayli Hristiyan vardı.

İbn Battûta, Anadolu'yu şöyle anlatıyor:

"Rum diyarı diye bilinen bu ülke, dünyanın belki en güzel memleketi!" Allah Teâlâ güzellikleri öbür ülkelere ayrı ayrı dağıtırken burada hepsini bir araya toplamış! Dünyanın en güzel insanları, en temiz kıyafetli halkı burada yaşar ve en leziz yemekler de burada pişer. Allah Teâlâ'nın yarattığı kullar içinde en şefkatli olanlar buranın halkıdır." Hattâ bunun için söylenmiş şöyle bir söz vardır:

" Bolluk ve bereket Şam diyarında, sevgi ve merhamet ise Rum'da!"

2.1. Alâyâ

2.1.1. Adlar

2.1.1.1. Kişi Adları

Alâeddîn (Keykubat) Rûmî. (s.274)

Celâleddîn Erzincânî. (s.274)

¹³² İbn Battûta'da Türk ülkesi (Anadolu) ve Türk Devleti (Mısır Memlûkleri) terimleri: Seyyah, Kahire merkezli olup Türkmen asıllı memlûklerce idare edilen ve iki ana bölgede, Mısır ve Suriye topraklarında hâkimiyet kuran devlet için "Devle Türkiyye" tabirini kullanırken, Anadolu hakkında "Rum diyarı diye bilinen Türk toprağı (Berrü't-Türkiyye el-Ma'rûf bi Bilâdi'r-Rum) tabiri kullanılıyor. Demek ki o dönemde - en azından- Arapların bir kısmı nezdinde Memlûk Devleti Türk idaresini, Anadolu ise Türk toprağını temsil ediyordu.

Şemseddîn b. Recîhânî. (s.274)

Alâeddîn (İbn Köyük). (s.274)

Karamanoğlu Yusuf Bek. (s.274)

2.1.1.2.Yer Adları

Alâyâ (Alaiye; Alanya): Anadolu'nun ilk şehri. (s.273)

2.1.2.Geleneksel Unsurlar

Alâyâ şehrinin âdeti gereğince ekmek, öteki günlere yetecek kadar haftada bir gün pişirilir. Ekmek günü, erkekler sıcak ekmekleri ve nefis yemekleri şehre gelen misafirlere de yedirirler. (s.273)

2.1.3.Dinî Unsurlar

2.1.3.1.Mezhep

Alâyâ halkı, İmam-i A'zam Ebû Hanîfe Hazretleri'nin mezhebindedir. (s.274)

2.1.4.Cinsiyet

Kadın: Alâyâ kadınları yüzlerini örtmezler. (s.273)

2.2. Antalya

2.2.1.Adlar

2.2.1.1.Kişi Adları

Şihâbeddîn Hamevî. (s.275)

Yusuf Bek (Yunus Bek) oğlu Hıdır Bek. (s.277)

2.2.1.2.Yer Adları

Antalya: Bu şehir, genişlik, güzellik ve ihtişam bakımında dünyanın en güzel şehirlerindedir. (s.274)

Burdur: Etrafı çaylar ve bahçelerle çevrili ufak bir şehir. (s.277)

Sabartâ (Isparta): Zengin çarşıları ve bağı, bahçesi bol olan mamur bir şehir. (s.277)

2.2.2.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

2.2.2.1.Ahilik

Ahiyye, kelimesinin tekili, ahı'dır. Birinci şahıs, Arapça "ah" (kardeş) kelimesini kendiyile alakalı kılsa (kardeşim anlamında) ortaya çıkan kalıp "ahî" dir. Onlar, Anadolu'ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadır. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz.

"Ahî" onlara göre, "sanat ve zanaatının erbabını toplayıp işi olmayan genç bekârları bir araya getiren adam"dır. Onlar, ahıyı başlarına geçirip önder yaparlar. "Fütüvvet" denen şey de budur.

Ahılar, gündüz kazandıkları parayı ikindiden sonra getirip başkana verirler ve tekkenin ihtiyaçları karşılanır. Beraber yaşama için gerekli olan yiyecek ve meyveler satın alınır. Hep birlikte yemem yendikten sonra türküler söylenir, raks etmeye başlanır. (s.275-276)

2.2.3.Dans Kültürü

2.2.3.1.Dinî Danslar

Yiğitler, ahılar mecliste toplanıp raks ederler. (s.277)

2.2.4.Mimari Yapılar

2.2.4.1.Dinî Mimari

Şehir merkezinde bir Cuma Câmii ve medrese bulunur. (s.275)

2.2.4.2.Halk Mimarisi

Şehir merkezinde pek çok hamam, gayet düzenli planıyla kalabalık ve zengin bir çarşısı vardır. (s.275)

2.2.5.Bitkiler

2.2.5.1.Meyveler

Antalya’da ahalinin “kamaruddîn” adını verdikleri bir çeşit kayısı yetiştirilir. Ayrıca bademi de boldur. (s.275)

2.2.6.Geleneksel Unsurlar

Anlatya’da Cuma Câmii’nde güzel sesli gençlerin her gün ikindiden sonra Fetih, Mülk ve Amme sûrelerini okumaları köklü bir âdettir. (s.275)

2.2.7.Dinî Unsurlar

2.2.7.1.Tekke

Ahılar için bir tekke yaptırılmıştır. (s.275)

2.2.8.Madenler

2.2.8.1.Bakır

Bakırdan yapılmış üç ayaklı şamdan türüne “Beysûs” denilmektedir. (s.276)

2.3.Ekrîdûr¹³³ (Eğridir)

2.3.1.Adlar

2.3.1.1.Kişi Adları

Muslihiddîn. (s.277)

Dünder Bek oğlu Ebû İshâk Bek. (s.277)

Muhammed Çelebî. (s.278)

Yezîd b. Muâviye. (s.279)

2.3.1.2.Yer Adları

Ekrîdûr (Eğridir): Her yanı bahçe ve ağaçlık olan kalabalık bir şehirdir. (s.277)

¹³³ **Ekrîdûr:** Isparta iline bağlı bir ilçe.

Kulhisâr (Göhlisar): Dört yanı suyla çevrili küçük bir kasaba. (s.278)

Kûtâhya (Kütahya): Ekrîdûr yakınlarında bir şehir. (s.279)

2.3.1.3.Coğrafi Yer Adları

Ekrîdûr'da suyu tatlı bir göl vardır. (s.277)

2.3.1.4.Hayvan Adları

At: Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.278)

2.3.2.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

2.3.2.1.Dinî Eğitim Kurumları

Ekrîdûr'da Ulucâmi karşısında bir medrese vardır. (s.277)

2.3.3.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

2.3.3.1.Ölüm

Ekrîdûr şehrinde, Suriye ve Mısır ahalsinin yaptığı gibi ölüye feryadu figan etmezler. Cenaze gömüldükten sonra sultan ve medresedeki üç gün arka arkaya sabah namazını müteakiben mezarı ziyaret ederler. (s.278)

2.3.4.İnanışlar

Ekrîdûr halkı “uğurlu olur” diye oruçlarını tiritle açarlar. (s.278)

2.3.5.Dans Kültürü

2.3.4.1.Dinî Danslar

Ekrîdûr'da ahı tekkesinde semâ edilir. (s.280)

2.3.6.Mimari Yapılar

2.3.6.1.Dinî Mimari

Ekrîdûr'da Ulucâmi karşısında bir medrese vardır. (s.277)

2.3.7.Mutfak Kültürü

Serîd (tirit): Şeker ve yağla ezilmiş, mercimekten yapılmış bir yiyecek. (s.278)

2.3.8.Kutsal Mekânlar

Cuma Câmii (Büyük Câmî, Ulucâmi): Ekrîdûr'da bir mabed. (s.278)

2.3.9.Dinî Unsurlar

2.3.9.1.İbadet

Oruç: Ramazan ayında oruç tutmak. (s.278)

2.3.9.2.Tekke

Kulhisâr'da bir ahî tekkesi vardır. (s.278)

2.3.10. Sayılar

Üç: Ekrîdûr şehrinde cenaze gömüldükten sonra mezar, arka arkaya üç gün ziyaret edilir. (s.278)

2.3.11.Ulaşım Araçları

2.3.11.1.Tekne

Tekne ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.277)

2.3.11.2.At

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.278)

2.4.Lâdik

2.4.1.Adlar

2.4.1.1.Kişi Adları

Ahî Sinân.¹³⁴ (s.280)

Ahî Tûmân. (s.280)

¹³⁴ **Ahî Sinân, Ahî Tuman ve Evliyâ Çelebi'nin kaydı:** Burada enterasan olan bir husus, 1671'de yöreye uğrayan Evliyâ Çelebi'nin Denizli'den bahsederken bu iki ismi anması, halkın bu zâtlara ait kabirleri ziyaret edişinden dem vurmasıdır. Yalnız Evliyâ Çelebi'de Ahî Sinân kelimesi Ak Sinân şeklindedir.

Sultan Yenenc (Yınanç) Bek. (s.280)

Fakih Alâeddîn Kastamûnî. (s.280)

Murâd Bek. (s.280)

2.4.1.2.Yer Adları

Lâdik: Buraya Dûngûzla (Doñuzlu, Domuzlu, Denizli) de deniliyor. Bu kelime “Beldetülhanâzîr” (domuz diyarı) anlamına geliyor. Burası bölgenin en güzel, en büyük şehirlerinden biridir.¹³⁵ (s.279)

2.4.1.3.Hayvan Adları

At: Ahı Sinân, zaviyesinde konaklayan İbn Battûta ve arkadaşlarına sayılara kadar at hediye etmiştir. (s.280)

Koyun: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.281)

Öküz: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.281)

2.4.2.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

2.4.2.1.Ahilik

Lâdik şehrinde de buraya gelen misafirleri karşılayan, onlara kalacak yer ve yiyecek hizmeti sunan bir ahı grubu vardır. (s.279)

¹³⁵ **Lâdik ve Dûngûzla (: Ladik ve Denizli) adları:** Lâdik eski Laodicae’den gelme bir

Addır. Bugün Denizli’nin beş km kuzeyinde bir kazadır. Denizli’nin eski ismi donguzla’dır;bu kelime domuzlu yer manasındadır; demek ki o devirde civarda bu hayvan çok idi. Domuz kelimesi, Anadolu ağzlarının çoğunda hâlâ “ donuz (: nazal “N” li) şeklinde telâffuz edilir ; Türklerin eski ve aslı seslerinden olan nazal “N” bu kelimenin de tam ortasını süsler . Ebu’l-Fidâ Denizli civarından bahsederken şöyle der :”Antalya’run kuzeyindeki toğûrla (: Donguzla yani denizli dağlarında ve civar yerlerde ikiyüzbin Türkmen evi (: oba, çadır) olduğu söyleniyor.Onlara “Uc” deniliyor. Orada Toğûrla şehri. “Burada bir dilcinin dikkatini çeken husus – eğer bir istinsah hatası yoksa- ortadaki Z’nin yerine R kullanılmış olmasıdır. Demek ki Ebu’l-Fidâ’ya bu ismi veren, belki de uzak Türklerden idi; yani telâffuz itibarıyla ŞAZ değil de LİR grubundandı; baştaki D’ yi T şeklinde kaydettirdiğine göre Türkmen değil kıpçaktı; veya bu grubun etkisinde kalmış bir Hârezmliydi belki, Bir tarihçi ise bu ifadeden şu nu çıkartabilir; 1300’lü yılların başında Batı Anadolu’da Denizli ve civarı nüfus bakımından tamamen Türkleşmiş idi ve bunlar Uc idiler; yani daimî savaş konumunda (: askerî tabirle, “hazır kıta “ hâlinde) bulunuyorlardı.

2.4.3.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

2.4.3.1.Dinî Bayramlar

İbn Battûta'nın Lâdik'te Ramazan Bayramı'nı geçirmesinin ardından aktardığı izlenimleri şöyledir:

Ahı yiğitlerinden oluşan zanaat erbabı davul, zurna ve borularıyla, kendi mesleklerini gösteren bayraklarıyla hazırlanmışlar, tepeden turnağa silah kuşanarak ihtişam yarışına girmişlerdir. Her sanat erbabı yanında getirdiği koyun, öküz ve ekmek yüklerini taşıyor; mezarlıkta kestikleri kurbanları ekmekle beraber fakir fukaraya dağıtıyorlardı. Bayram alayı burada kabristandan başlamaktadır. Oradan namaz kılınan yere gidilir. Namazı kıldıktan sonra konağa gidilir, yemek hazırlanır. Fıkıh bilginleri, şeyhler ve ahılar için ayrı bir sofraya; yoksullar, düşkünler için başka sofraya kurulur. O gün hükümdarın kapısında zengin, yoksul hiç kimse geri çevrilmezdi. (s.281)

2.4.3.Sanat ve Zanaat

2.4.3.1.El Sanatları

Lâdik'te dünyada eşi benzeri olmayan altın işlemeli elbiseler dokunur. Bu kumaşlar buranın adıyla (Lâdikî, Dûngûzî şeklinde) tanınmıştır. (s.279)

2.4.4.Geleneksel Unsurlar

Lâdik şehrinin beylerinin âdetleri arasında yolculara ilgi göstermek, onlarla tatlı dilli konuşmak, ufak tefek hediyeler vermek vardır. (s.280)

2.4.5.Kutsal Mekânlar

Lâdik'te, Cuma namazının kılındığı yedi büyük câmiî vardır. (s.279)

Lâdik'te Ahî Sinân'ın tekkesi vardır. (s.280)

2.4.6.Dinî Unsurlar

2.4.6.1.Tekke

Lâdik şehrinde ahî tekkesi vardır. (s.279)

2.4.7.Sayılar

Yedi: Lâdik'te, Cuma namazının kılındığı yedi büyük câmii vardır. (s.279)

2.4.8.Renkler

Beyaz-Kırmızı: Rum erkekleri, başlarına beyaz ve kırmızı renkte uzun külâhlar takarlar. (s.279)

2.4.9.Madenler

2.4.9.1.Altın

Lâdik şehrinde altın işlemeli pamuk elbiseler dokunur. (s.279)

2.4.10.Ulaşım Araçları

2.4.10.1.At

At ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.280)

2.5.Tavas ve Muğla

2.5.1.Adlar

2.5.1.1.Kişi Adları

İlyas Bek. (s.281)

İbrahim Bek. (s.281)

Bâkâ Şüşterî. (s.281)

Menteşeoğlu Şucâeddîn Urhân Bek.¹³⁶ (s.282)

Fakih Huvârezmî. (s.282)

2.5.1.2.Yer Adları

Muğle (Muğla): Lâdik'ten sonraki şehir. (s.281)

¹³⁶ **Milâs sultanı Şucâeddîn Urhân Bek İbn Menteshâ (: Menteshoğlu Orhan Bey) ve Beyliği:** Miladi 13. asrın ikinci yarısında eski karya bölgesinde, bugünkü Muğla ve civarında teşekkül etmiştir. Megri (: Fethiye) taraflarından içeri girerek sahil ile Denizli dağları arasında yerleşen Türkmenler tarafından kuruları bu beyliğin atası Menteshâ bey 681 h./ 1282 m. yılında vefat etmiş olup kabri Fethiye'dedir. Seyyahımızın bahsettiği Şucâeddîn Urhân Bey Menteshâ'nin oğlu Mes'udun geriye bıraktığı iki oğlundan biridir, kardeşine galebe çalarak başa geçmiştir. Ömeri'ye göre urhân Bek in elli şehri, iki yüz kalesi ve iyi bir donanması vardı.

Mîlâs (Milas): Suyu, meyvesi, bahçesi bol olan Anadolu'nun en güzel, en büyük şehirlerinden biri. (s.281)

Tavas: Lâdik yakınlarında, sağlam kalesi olan bir şehir. (s.281)

Bercîn (Peçin): Mîlâs'a iki mil uzaklıkta bir kasabadır. (s.282)

2.5.2.Halk Edebiyatı

2.5.2.1.Rivayetler

Söylentilere göre, Peygamberimizin sahabelerinden Suhayb Tavas halkındandır. (s.281)

2.5.3.Kutsal Mekânlar

Muğle'de, şeyh efendilerden birinin tekkesi vardır. (s.281)

Mîlâs'da, ahı yiğitlerinden birinin tekkesi vardır. (s.281)

2.5.4.Dinî Unsurlar

2.5.4.1.Tekke

Muğle'de, şeyh efendilerden birinin tekkesi vardır. (s.281)

Mîlâs'da, ahı yiğitlerinden birinin tekkesi vardır. (s.281)

2.6.Konya

2.6.1.Adlar

2.6.1.1.Kişi Adları

Karamanoğlu Sultan Bedreddîn. (s.282)

İbn Kalemşâh. (s.283)

Melik Nâsır. (s.283)

2.6.1.2.Yer Adları

Kûnya (Konya): Büyük ve güzel bir şehir. Meyvesi boldur. Sayısız nehirleri ve çayları vardır.¹³⁷ (s.282)

¹³⁷ **Konya:** Çobanoğlu Demürtaş'ın Mısır'a kaçmasıyla birlikte tamamen Karamanoğullarına kalmıştı. İleride Bedreddîn'e değinilecek. O dönemim Konyası hem âlimleri ve siyasileriyle hem de bağı bahçesiyle

Lârende (Karaman): Kûnya iline yakın bir şehir. (s.283)

2.6.2.Halk Edebiyatı

2.6.2.1.Hikâyeler

Mevlânâ'nın Hikâyesi:

Mevlânâ gençliğinde bir müderris ve fıkıh bilgini olarak Konya'da medresede talebe yetiştirmekteymiş. Bir gün tekkeye başında helva tepsisiyle biri gelir. Adam tepsisinden bir dilim helva alır, şeyhe sunar. Mevlânâ onu yer. Helvacı başka kimseye bir şey vermeden medreseden çıkar gider. Şeyh öğrencilerini bırakır ve onun ardından koşar. Şeyhin nereye gittiğini araştırmaya başlarlar fakat kimse nereye gittiğini öğrenemez. Mevlânâ yıllar sonra geri döner; ancak o artık kimsenin anlamadığı Farsça şiirlerden başka bir şey söylememektedir. Eski öğrencileri şeyhlerinin bu hallerini benimserler ve ağzından çıkan şiirleri yazıp kaydederek “Mesnevî”yi oluştururlar. (s.283)

2.6.2.2.Rivayetler

Kûnya şehrinin Büyük İskender tarafından kurulduğuna dair söylentiler var. (s.282)

2.6.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

2.6.3.1.Yardımlaşma

Celâleddîn'in türbesinin yanındaki büyük dergâhta gelen giden misafirlerin, yoksulların karınları doyurulmaktadır. (s.283)

2.6.4.Giyim-Kuşam-Süslenme

Sufiler nasıl hırka giyme töresine sahipse ahılar da şalvar giymektedir. (s.282)

2.6.5.Bitkiler

2.6.5.1.Meyveler

Kûnya'da, “kamaruddîn” denilen kayısı türü yetiştirilir. (s.282)

meşhur bir yerd. Ancak Karamanoğulları zamanında şehir Anadolu Selçukluları devrindeki gibi bir payitaht değil bir kültür şehriydi.

2.6.6.Geleneksel Unsurlar

Lârende şehrinde hükümdarların şöyle bir âdeti vardır:

Uzaktan gelen biri onunla karşılaştığında beriki bineğinden iniyorsa o da iniyor. Selâmın at üzerinden verilmesi iyi karşılanmaz. Memnuniyetsizliğe, ardından da yolcunun felâketine sebep olur. (s.284)

2.6.7.Kutsal Mekânlar

Bu şehirde bilginlerin kutbu, büyük ermiş Şeyh Celâleddîn'in türbesi vardır. Bu adam Mevlânâ adıyla da tanınmıştır. Anadolu halkından bir kısmı onun tarikatını tuttuğu için onlara şeyhin adıyla "Celâliye" denir. (s.283)

Kûnya'da, Mevlânâ Celâleddîn'in hocası olduğu söylenen Fakih Ahmed'in kabri vardır. (s.283)

2.6.8.Dinî Unsurlar

2.6.8.1.Tarikat

Konya şehrinde büyük ermiş Şeyh Celâleddîn'in türbesi vardır. Bu adam Mevlânâ adıyla tanınmıştır. Onun tarikatına "Celâliye" denir. (s.283)

2.6.8.2.Tekke

Konya şehrinde ahî tekkesi vardır. (s.282)

2.6.8.3.Dinî Karakterler

Ermiş: Konya şehrinde büyük ermiş Şeyh Celâleddîn'in türbesi vardır. (s.283)

2.6.9.Madenler

2.6.9.1.Gümüş

Karaman sultanı İbn Battûta ve arkadaşlarına gümüş tabaklar içerisinde leziz yemekeler göndermiştir. (s.284)

2.6.10.Ulaşım Araçları

2.6.10.1.At

At ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.284)

2.7.Aksaray, Niğde, Kayseri

2.7.1.Adlar

2.7.1.1.Kişi Adları

Şerif Hüseyin. (s.284)

Togay Hatun. (s.285)

Ahı Cârûk. (s.284)

2.7.1.2.Yer Adları

Aksarâ (Aksaray): Bu şehir Anadolu'nun en sağlam ve en güzel beldelerindedir. Etrafı akarsu ve bahçelerle çevrili. (s.284)

Nekde (Niğde): Irak hükümdarlarına bağlı olan bu şehir, büyük ve kalabalıktır. (s.284)

Kaysârya (Kayseri): Irak padişahının hükmü altında olan bu şehir, ülkenin önemli merkezlerinden biridir.¹³⁸ (s.285)

2.7.1.3.Hayvan Adları

At: At hediye olarak sunulmaktadır. (s.285)

2.7.2.Halk Bilgisi

2.7.2.1.Halk Ekonomisi

Aksarâ'da koyun yünüyle dokunan halı ve kilimler Suriye, Irak, Hindistan, Çin ve diğer Türk ülkelerine ihraç edilir. (s.284)

2.7.3.Sanat ve Zanaat

2.7.3.1.El Sanatları

Aksarâ'da, koyun yünüyle dokunan halı ve kilimler "Aksarâyî" diye tanınır ve benzerlerine başka hiçbir yerde rastlanmaz. (s.284)

¹³⁸ **Kaysâriye (Kayseri):** O dönemde İlhanlı idaresine bağlı bir genel vali iken zamanla müstakilleşecek olan Ertenâ'nın başşehri Kayseri olacaktır. Ancak seyyahımız orada iken Ertenâ'nın başşehri henüz Sivas idi; Ertenâ o sırada herhalde evvelce bahsettiğimiz İlhanlı valisi Celâyirli (Büyük) Hasan'a bağlı olarak Orta Anadolu'yu yönetiyordu. Ebu'l-Fidâ şehir hakkında der ki: "Burası gayet yeşildir; ağacı, bahçesi, meyvesi, gözeleri çoktur. Son derece sağlam bir kalesi ve saltanat konağı vardır. İsmi (eski Roma) Kayseri'ye nispetle verilmiştir.

2.7.4.Geleneksel Unsurlar

Kayseri yöresinin törelerinden biri şudur:

Hükümdar bulunmadığı takdirde şehirde ahıların idareyi ellerine almaları, bir nevi hükümet etmeleridir. Ahı, gücü ölçüsünde gelen gideni ağırlar, giydiren, misafirin altına binek verir. Tıpkı hükümdar gibi hareket eder. (s.285)

2.7.5.Kutsal Mekânlar

Nekde'de, Ahı Cârûk'un zaviyesi vardır. (s.284)

Kaysârya'da, ahılardan Emir Ali'nin tekkesi vardır. (s.285)

2.7.6.Dinî Unsurlar

2.7.6.1.Tekke

Kaysârya'da, ahılardan Emir Ali'nin tekkesi vardır. (s.285)

2.7.7.Ulaşım Araçları

2.7.7.1.At

At ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.285)

2.8.Sivas

2.8.1.Adlar

2.8.1.1.Kişi Adları

Ahı Bıçakcî (Bıçaçı) Ahmed. (s.285)

Alâeddîn Ertenâ Bek.¹³⁹ (s.286)

¹³⁹ **Alâeddîn Ertenâ Bey:** Çobanoğlu Demürtaş'ın kayınbiraderi olan Ertenâ, Uygur Türklerindedir. Demürtaş Anadolu'da bir süre fırtına gibi esip işlerin bozulmasıyla 728h./1328 m. de Mısır sultanı Nâsır'a sığınınca yerine kayını olan Ertenâ'yı bırakmış idi. Ertenâ da İlhanlı sultanı Ebû Saîd'e ve ardından İlhanlı vârisi Celayirli (Büyük) Hasan'a karşı saygıda ve itaatte kusur etmeyerek mevkiini ve gücünü korumayı bildi. Nihayet 742h./1343 m. yılında istiklâlini ilan ederek sultanlığını resmen duyurdu. Onun hükmü altındaki şehir ve kasabaları şöyle saymak mümkündür: Sivas, Kayseri, Niğde, Tokat, Amasya, Erzincan, Doğu Karahisar, Niksar, Canik, Develi Karahisar vs. Devlet merkezi evvelce Sivas iken sonradan Kayseri olmuştur. Ertenâ 753 h./1352 m. yılında, Kayseri'de vefat ettiğinde köşk adı verilen türbesine defnedilmiştir. Arapça ve Farsçayı iyi bilen âlim bir adamdı; dönemin bütün tarihçilerinin ittifakıyla halkını adaletle yönetirdi. İbn Hacer onun iyi bir Müslüman olduğundan bahseder ve ismini Eretna veya Eratna değil "Ertenâ" şeklinde kaydeder.

2.8.1.2.Yer Adları

Sîvâs (Sivas): Bu şehir Irak'a bağlıdır. Irak (İlhanlı) ülkesinin en mamur şehirlerindedir.¹⁴⁰ (s.285)

2.8.2.Mimari Yapılar

2.8.2.1.Halk Mimarisi

Dâru's-Siyâde (Seyyidler Konağı): Sadece peygamber soyundan gelenlerin ağırlandığı, medrese tarzında inşa edilmiş bir binadır. (s.285)

2.8.3.Dinî Unsurlar

2.8.3.1.Tekke

Sivas şehrinde ahı tekkesi vardır. (s.286)

2.9.Amasya, Gümüşhane, Erzincan ve Erzurum

2.9.1.Adlar

2.9.1.1.Kişi Adları

Ebu'l-Abbâs Ahmed Rifâî

Şeyh İzzeddîn

Şeyh Yahya

Tâceddîn Rifâî

Ahı Nizâmeddîn

Ahı Tûmân

2.9.1.2.Yer Adları

Amasya: Büyük bir ırmak kenarında, çevresi bağ ve bostanlarla kaplı, meyvelik ve ağaçlık bir şehir. Buraya Irak sultanı hükmediyor.¹⁴¹ (s.286)

¹⁴⁰ **Sivas:** Bu şehir Ertenâ'nın o dönemdeki payitahtıdır. Daha sonra tamamen istiklâl kazanacak olan Ertenâ, Kayseriye taşınacaktır. O çağın Sivas'ı hakkında Ebu'l-Fidâ şöyle der: "Burası ünlü bir şehirdir; küçük bir kalesi vardır; pek çok su kaynağı mevcut ise de yeşilliği fazla değildir; ağacı azdır. Oranın nehri şehirden yarım fersah uzakta akar. Doğusunda Erzenerrûm (Erzurum) şehri vardır. Sivas, kış zamanı çok çok soğuk bir şehirdir!" Görüldüğü gibi Sivas'ın soğuşuna karşı idarecilerin, yolcular ve tacirler hayırına han ve kervansaraylar inşa etmek suretiyle nasıl tedbir aldıkları yedi yüzyıl önce kayda geçmiş bulunuyor.

Sûnusâ (Sonisa): Irak sultanına ait bir belde.¹⁴² (s.286)

Kümiş (Gümüşhane): Irak hükümdarlarının hüküm sürdüğü, gayet bakımlı ve büyük bir şehir.¹⁴³ (s.287)

Erzencân (Erzincan): Irak sultanına bağlı, bakımlı ve büyük bir şehir. Halkı Ermenilerden oluşur. (s.287)

Erze'r-Rum (Erzurum): Irak hükümdarının hükmü altında, geniş bir alana yayılmış ama savaşlar nedeniyle harap olmuş bir şehir. (s.287)

2.9.2.Sanat ve Zanaat

2.9.2.1.El Sanatları

Erzencân'da, "Erzencânî" diye bilinen nefis kumaşlar dokunur. Ayrıca bölgenin bakır madenleri de meşhurdur. Bakırdan çeşitli ebatlarda kapkacak ve şamdanlar yapılır. Bunlara "beysûs" denir. (s.287)

2.9.3.Kutsal Mekânlar

Erzencân'da, Ahî Nizâmeddîn'in tekkesi vardır. (s.287)

Erze'r-Rum'da, Ahî Tûmân'ın zaviyesi vardır. (s.287)

¹⁴¹ **Amasya:** O dönemde Ertenâ hâkimiyeti altındaydı. Seyyahımıza çağdaş olan Ebu'l-Fidâ anlatıyor: "Kalesi ve suruyla büyük bir şehirdir; pek çok bahçesi ve büyük bir nehri vardır. Sudolapları bahçeleri sular. İbn Said der ki: "Sinop'un güneydoğusunda hekimlerin, filozofların yatağı olan Amasya diye bir şehir vardır. Burası güzelliği, suyunun bolluğu, bağı ve bahçesi ile ünlüdür. Burayla Sinop arasında altı günlük bir yol vardır. Amasya'dan geçen nehir, Sinop'tan denize dökülür. Oraları gezen biri Amasya'da gümüş madeni olduğunu söylemiştir."

¹⁴² **Sûnusâ (Sonisa):** O dönemde Sonisa civarı Tâceddînoğulları tarafından yönetilmekteydi. Bugünkü Tokat'ın bir kazası olan Niksar'ı merkez alarak kurulan Tâceddînoğulları, Ertenâ'dan epey önce müstakil bir beylik gibi hareket etmeye başlamış idi. Ertenâ ile Tâceddînoğulları arasında kıyasıya bir rekabet vardı; Ertenâ, Amasya'ya Tülü Bey'i göndererek hasmı olan Tâceddîn Doğanşah'ı kaçirtmayı bilmiş fakat daha sonra Ertenâ Devleti, Kadı Burhaneddîn Devleti'ne dönüşürken Canik ve havalisine hâkim bulunan Tâceddînoğulları bir süre daha hükümfermâ olmaya devam etmişlerdir. Sonisa ile ilgili bir kaydı Yanko Hloros Efendi'ye ait *Rumca-Osmanlıca Kamus'ta* görüyoruz; burada Sonisa, Erbaa'ya bağlı bir mıntika olarak kaydedilmiş. Nihayet gayet açık bir bilgiye Osmanlı coğrafyasına dair bir atlasta rastlıyoruz; burası Sivas vilayetinin Tokat sancağına bağlı Erbaa kazasında bir nahiye imiş.

¹⁴³ **Kümiş (Gümüşhane):** Ta Bizans zamanından beri gümüş madenleriyle şöhret bulmuş bir şehirdir. Selçuklulardan sonra İlhanlılara, onlardan Celâyirlilere, onların elinden de Ertena Devleti'ne geçti. Seyyahın bahsettiği sarp dağlar tıpkı bir duvar gibi yükselen Zigana dağları olmalıdır. Gümüşe gelince, bu maden 19. yüzyılın başlarında tükendi geriye sade ismi kaldı. Bu tarihlerden sonra daha çok kaliteli meyve ve marmelatları ile ünlendiğini görüyoruz; özellikle de armut, elma, kuşburnu, böğürtlen gibi.

2.9.4.Dinî Unsurlar

2.9.4.1.Tekke

Sûnusâ'da ahî tekkesi vardır. (s.286)

Erzencân'da, Ahî Nizâmeddîn'in tekkesi vardır. (s.287)

2.9.5.Sayılar

Üç: Erze'r-Rum'da, konukluk en az üç gün olmalıdır. (s.287)

2.9.6.Eşyalar

Bakırdan çeşitli ebatlarda kapkacak ve ayaklı çıradanlıklara benzer şamdanlar yapılır.

Bu şamdanlara "beysûs" denir. (s.287)

2.9.7.Madenler

2.9.7.1.Gümüş

Gümüştane'de gümüş madeni bulunur. (s.287)

2.9.7.2.Bakır

Erzencânî bölgesinin bakır madenleri meşhurdur. (s.287)

2.10.Birkî¹⁴⁴ (Birgi)

2.10.1.Adlar

2.10.1.1.Kişi Adları

Muhyiddîn. (s.288)

Kadı İzzeddîn Feriştâ. (s.288)

Aydinoğlu Muhammed.¹⁴⁵ (s.288)

¹⁴⁴ **Birkî:** İzmir (Ödemiş).

¹⁴⁵ **Birgi sultanı Aydınoğlu Mehmed ve devleti:** Aydınoğlu Mehmed Bey, burayı 1307 m.de aldı ve beyliğinin merkezi yaptı. 1312'de bir câmi, türbe ve medrese inşa ettirdi, onun hâkimiyetindeki bölge, dönemin tarih kitaplarında "Memleket-i Birkî" yani Birgi Ülkesi, Birgi Krallığı olarak kaydedilmiştir. Mehmed Bey, ilim ve kültüre ehemmiyet veren biriydi. Seyahatname'mizdeki tasvirlerle ve diğer muasır kaynakların verdiği bilgilere dikkat edilirse onun son derece rafine zevklere sahip olduğu, hayat tarzı ve kültürüyle küçük bir uç beyliği değil, kocaman ve karmaşık bir devleti yönetmeye namzet biri olduğu anlaşılır.

Süleyman Bek. (s.288)

Sultan Orhan. (s.288)

Hıdır ve Ömer (Umur Beyi). (s.288)

2.10.1.2.Yer Adları

Birkî: Şehir adı. (s.287)

2.10.1.3.Hayvan Adları

Katır: Katır binek hayvanı olarak kullanılır. (s.288)

At: Katır binek hayvanı olarak kullanılır. (s.289)

2.10.2.Halk Edebiyatı

2.10.2.1.Hikâyeler

Yahudi Doktorun Hikâyesi:

İbn Battûta, Birkî seyahatinde meclisten Yahudi bir doktoru azarlayıp kovduğunu ve bundan orada bulunanların hoşnut olduğunu anlatıyor. (s.291)

2.10.3.Giyim-Kuşam-Süslenme

Muhyiddîn'in üzerinde altın işlemlerle süslü geniş ve ağır bir elbise vardır. (s.288)

2.10.4.Sanat ve Zanaat

2.10.4.1.Meslekler

Doktorluk, meslek adı olarak geçmektedir. (s.291)

2.10.5.Mutfak Kültürü

Birkî'de, limon suyundan yapılmış, içine büyük tatlı parçaları atılmış bir tür şerbet vardır. (s.291)

2.10.6.Bitkiler

2.10.6.1.Tarımsal Ürünler

Ceviz ağacından bahsedilmektedir. (s.289)

2.10.7.Geleneksel Unsurlar

Birkî’de, hükümdar şehirde bulunan misafirlere her gün un, pirinç ve yağdan oluşan bir azık tulumu gönderir. Bu Türklerde âdettir. (s.289)

2.10.8.Eşyalar

Altın, gümüş, çini kâseler ile yine altın, gümüş, tahta kaşıkların kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.291)

2.10.9.Madenler

2.10.9.1.Altın

Muhyiddîn’in üzerinde altın işlemelerle süslü geniş ve ağır bir elbise vardır. (s.288)

Birkî sultanının sarayında altın kâse ve kaşıklar mevcuttu. (s.291)

2.10.9.2.Gümüş

Birkî sultanı, İbn Battûta’ya altın, gümüş hediye etmiştir. (s.290)

Birkî sultanının sarayında gümüş kâse ve kaşıklar mevcuttu. (s.291)

2.10.9.3.Demir

Demir balyoz kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.292)

2.10.10.Ulaşım Araçları

2.10.10.1.At

At binek hayvanı olarak kullanılır. (s.289)

2.10.10.2.Katır

Katır binek hayvanı olarak kullanılır. (s.288)

2.11.Tire, Ayasluk

2.11.1.Adlar

2.11.1.1.Kişi Adları

Ahı Muhammed. (s.292)

Hıdır Bek. (s.292)

2.11.1.2.Yer Adları

Tire: Bağlık, bahçelik, sulak bir şehir. (s.292)

Ayasuluk: Rumlar tarafından kutlu görülen, eski ve büyük bir şehir.¹⁴⁶ (s.292)

2.11.1.3.Hayvan Adları

At: Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.293)

2.11.2.İnanışlar

Rumların inançlarına göre, Ayasluk'ta bulunan kilise mukaddes olduğundan vaktiyle buraya dört bir yandan ziyaretçi geliyormuş. (s.292)

2.11.3.Giyim-Kuşam-Süslenme

Ayasuluk şehrinin hakimi Hıdır Bek, İbn Battûta'ya "nah" adı verilen sırma işlemeli, ipek elbise göndermiştir. (s.293)

2.11.4.Mimari Yapılar

2.11.4.1.Dinî Mimari

Ayasuluk'u, Müslümanlar fethedince burada bulunan kiliseyi Cuma mescidine (ulucâmiye) çevirmişler. (s.292)

¹⁴⁶ **Ayasluk (Ayasluğ; Selçuk, Efes):** Antik Efes'in bulunduğu yerde kurulmuş bulunan bir şehir şimdi Selçuk adıyla bilinmektedir. Şehir 1304'te Sasa Bey tarafından alındı, 1309'da Aydınolu Mehmed Bey'e geçti, Aydınolu Mehmed Bey burada ciddî bir deniz gücü, tam bir hücum donanması oluşturarak 1319'da Sakız adasına baskın düzenlemişti. Burası seyyahın geldiği dönemde Hızır Bey'in emirindeydi.

2.11.5.Geleneksel Unsurlar

Ayasuluk halkının âdetince yolcu, selâm vermek için atından inmelidir. O zaman beyler de atlarından inip selâmı alırlar. Bu hareket onların katında pek beğenilir. (s.293)

2.11.6.Kutsal Mekânlar

Ayasuluk'ta, iri kesme taşlarla inşa edilmiş muazzam bir kilise var. (s.292)

Ayasuluk'ta, güzellik ve sanat bakımından dünyada örneği bulunmayan bir câmii vardır. Bu câmii eskiden kiliseymiş. (s.292)

2.11.7.Dinî Unsurlar

2.11.7.1.Tarikat

Tire'de Ahî Muhammed adında bir zatın tarikatı vardır. (s.292)

2.11.8.Madenler

2.11.8.1.Kurşun

Ayasuluk'ta Cuma mescidi bulunmaktadır. Bu mescidin çatısı kurşunla örtülüdür. (s.292)

2.11.9.Ulaşım Araçları

2.11.9.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.294)

2.11.9.2.At

Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.293)

2.12.İzmir ve Mağnişiye (Manisa)

2.12.1.Adlar

2.12.1.1.Kişi Adları

Üstat Ya'kûb. (s.293)

Ömer Bek (Hıdır Bek).¹⁴⁷ (s.293)

Nikûle (Nikola). (s.293)

Sârûhân. (s.294)

Muslihiddîn. (s.294)

Hoca Afîfüddîn Tûzerî. (s.294)

2.12.1.2.Yer Adları

Yezmîr (İzmir): Deniz kenarında kurulmuş, büyük kısmı harap olmuş bir şehirdir. (s.293)

Mağnîsiye (Manisa): Dağ eteğinde güzel ve büyük bir şehir. (s.294)

2.12.1.3.Hayvan Adları

At: At: Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.293)

2.12.2.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

2.12.2.1.Ölüm

Hükümdara ait ölümle ilgili âdet şöyledir:

Mağnîsiye hükümdarının oğlu ölmüş, çocuğun cesedi yıkanıp hazırlanmış, kalaylı, demir kaplı bir tabut içine konmuş ve cesetten çıkan kokunun kaybolması için çatısı açık bir kubbeye asılmıştı. Bir süre sonra çatı örülecek, tabut yere indirilecek, üstüne de ölünün elbiseleri örtülecektir. (s.294)

2.12.3.Geleneksel Unsurlar

Mağnîsiye'de Türkmen obasında yaylacılık olduğuna rastlanır. (s.294)

Hükümdara ait ölümle ilgili âdet şöyledir:

¹⁴⁷ **Ömer Bek (Aydınolu Mehmed'in büyük oğlu efsanvî kahraman Umur Bey) ve İzmir:** O sıralarda Umur Bey'in yönetiminde olan İzmir Latinlerin her zaman elde tutmak istediği önemli bir limandı. Daha baba Mehmed Bey zamanında buraya defalarca saldırmışlar ama başarılı olamamışlardı. 1334'te babasının vefatıyla beyliğin başına geçen Gazi Umur Bey, hemen Saruhan Beyle ittifak yaparak büyük bir donanmayla Mora'ya sefer düzenlemiştir. Alaşehir'i de hâkimiyeti altına alarak gittikçe büyüme siyaseti güden Umur Bey, Bizans'ın iç ve dış siyasetine doğrudan müdahale ederek önüne çıkan fırsatları değerlendirmeyi bilmiştir. Hayatı boyunca onlarca deniz savaşına katılan Umur Bey, Papalığı fena ürkütmüş, birleşik Haçlı kuvvetlerine karşı uzun yıllar mücadele vermiş, nihayet 749 h./1348 m. yılında alınarak vurularak şehit düşmüştür. Gazi Umur Bey'in savaşları ve kahramanlıkları daha sonra Enverî'nin Düsturnâmesi'nde bir destana dönüşmüştür.

Mağnîsiye hükümdarının oğlu ölmüş, çocuğun cesedi yıkanıp hazırlanmış, kalaylı, demir kaplı bir tabut içine konmuş ve cesetten çıkan kokunun kaybolması için çatısı açık bir kubbeye asılmıştı. Bir süre sonra çatı örülecek, tabut yere indirilecek, üstüne de ölünün elbiseleri örtülecektir.¹⁴⁸ (s.294)

2.12.4.Kutsal Mekânlar

Yezmîr'de, Şeyh Ya'kûb'un zaviyesi vardır. (s.293)

Mağnîsiye'de, ahî tekkesi vardır. (s.294)

Mağnîsiye'de, şehrin hükümdarı Sârûhân'ın oğlunun türbesi vardır. (s.294)

2.12.5.Dinî Unsurlar

2.12.5.1.Tarikat

Yezmîr'de, Ahmediye tarikatı vardır. (s.293)

2.12.5.2.Tekke

Mağnîsiye'de, ahî tekkesi vardır. (s.294)

2.12.6.Eşyalar

İzmirli iri gümüş kaba “maşrapa” derler. (s.293)

2.12.7.Madenler

2.12.7.1.Gümüş

İzmirli iri gümüş kaba “maşrapa” derler. (s.293)

2.12.8.Ulaşım Araçları

2.12.8.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.294)

2.12.8.2.At

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.293)

¹⁴⁸ **Saruhan'ın küçük oğlunun cesedinin yıkanıp kubbeye bırakılması:** Bu âdet, Altay Türklerinin ölüleri ağaca bırakmalarına benziyor. Eski Türklerde, özellikle Altay ve Sibiryâ Türklerinde yaygın olan ritüel, ölüyü ağaca bırakmaktır. Bugünkü Kuzey Amerika Kızılderililerinde ve Avustralya yerlilerinde de rastlanan bu âdette ceset bir tabut içinde ağacın üstüne asılır; havada çürüyüp tabut yere düşünce kemikler gömülür. Bu âdete Türk kabilelerinden Tonguzlarda, Kitanlarda, Yâkûtlarda, Kırgızlarda ve Eski Bulgarlarda rastlanır.

2.13.Bergama¹⁴⁹

2.13.1.Adlar

2.13.1.1.Kişi Adları

Yahşî Han.¹⁵⁰ (s.295)

2.13.1.2.Yer Adları

Bergama: Tepesinde sağlam bir kalesi bulunan harap bir şehir. (s.295)

2.13.2.Halk Edebiyatı

2.13.2.1.Rivayetler

Filozof Eflatun'un, Bergama ahalisinden olduğu, oturduğu evin hâlâ tanındığı şeklinde söylentiler vardır. (s.295)

2.13.3.Giyim-Kuşam-Süslenme

Bergama'da "Kudusî"den (aba gibi sert bir kumaş) mamul bir elbise vardır. (s.295)

2.13.4.Kutsal Mekânlar

Bergama şehrinde Ahmediye tarikatına bağlı dervişlerden birinin tekkesi vardır. (s.295)

2.13.5.Dinî Unsurlar

2.13.5.1.Tarikat

Bergama'da Ahmediye tarikatına bağlı dervişler vardır. (s.295)

¹⁴⁹ **Bergama:** İzmir iline bağlı bir ilçe.

¹⁵⁰ **Bergama hükümdarı Yahşî Han ve Karesioğulları:** 13. asrın sonlarında veya 14. asrın başlarında Mizya'yı (Balıkesir ve Çanakkale tarafları) yöneten Türk beylerinden birinin adı olan Karesi, sonraları o mıntıkaya ad olmuştur. Ailenin büyük cediti 11. asrın ikinci yarısından sonra Orta Anadolu'da bir devlet kuran Melik Danişmend Gazi'dir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküşü sırasında bir aileden Kalem Bey ile oğlu Karesi Bey, Batı Anadolu'yu istilâya başlamışlar ve takriben 696h./1296 m. yılında Mizya mıntikasına girmişlerdir. Karesioğullarının başşehri Balıkesir'di. Balıkesir'in pek yakınında eski adı Akiros olan bir şehirle beraber Bergama, Sındırgı, Bigadiç, İvrindi, Aydıncık, Edremit, Ayvacık gibi bazı şehir ve kasabalar bu beyliğin hâkimiyeti altındaydı. Karesi Bey'den sonra beylik bölünerek biri Bergama'da diğeri Balıkesir'de iki hükümdar ortaya çıktı; Bergama emiri, Yahşi Han lakaplı Şucâeddîn idi ki, Arap kaynaklarında Marmara Memleketi'nin sahibi olarak gösterilmektedir. Yahşi Han'ın onbeş şehri, bir o kadar kalesi; bunun yanında yirmi bin süvarisi ve donanması olduğu belirtilir. Büyük parça yani Marmara ve Çanakkale'ye kadar olan mıntika ise Demür Han'ın elinde kalmıştır. Karesi Beyliği kısa bir zaman sonra Osmanlılarına geçecektir.

2.13.5.2.Tekke

Bergama şehrinde Ahmediye tarikatına bağlı dervişlerden birinin tekkesi vardır. (s.295)

2.13.6.Madenler

2.13.6.1.Demir

Bir çocuğun cesedinin demir kaplı tahta bir tabuta konulduğundan bahsedilmektedir. (s.294)

2.14.Balıkesir

2.14.1.Adlar

2.14.1.1.Kişi Adları

Ahı Sinân. (s.295)

Demûrhân. (s.295)

Margalîta. (s.295)

2.14.1.2.Yer Adları

Balıkesir: Kalabalık bir nüfusa, zengin ve şirin çarşılarına sahip bir şehir. (s.295)

2.14.2.Kutsal Mekânlar

Balkesir'de, Cuma namazının kılınacağı büyük bir câmii yok. Bu yüzden halk, şehir dışında bir mabet inşa etmeye kalkışmıştır. (s.295)

Balıkesir'de, Ahı Sinân'ın zaviyesi vardır. (s.295)

2.15.Bursa

2.15.1.Adlar

2.15.1.1.Kişi Adları

Ahı Şemseddîn. (s.296)

Vâiz Mecdüddîn Konevî. (s.296)

Mısırlı gezgin Abdullah. (s.297)

İhtiyâruddîn Urhân Bek (Orhan Bey).¹⁵¹ (s.297)

2.15.1.2.Lakaplar

Bursa'daki derviş, vâizin sözlerini her işittiğinde feryadu figan edip kendinden geçermiş. Bu yüzden ona “feryat eden” lakabı verilmiştir. (s.296)

2.15.1.3.Yer Adları

Bursa: Çarşıları ve caddeleri geniş, muazzam bir şehir. (s.295)

2.15.2.Halk Edebiyatı

2.15.2.1.Hikâyeler

Vecd İle Ölen Dervişin Hikâyesi:

Bursa'da, Şemseddîn zaviyesinde bir derviş vaaz dinlerken feryad edip kendinden geçmiştir. Kimi öldüğünü, kimi de sadece kendinden geçtiğini düşünmüştür. Sabaha karşı tekar baktıklarında dervişin öldüğünü anlaşılmıştır. Daha sonra onu yıkayıp, kefenleyip defnetmişlerdir. (s.296)

2.15.2.2.Rivayetler

Anlatılanlara göre, Bursa'daki derviş “Sayyâh” (feryat eden) diye çağırılırmış. Hayatını bir kovukta ibadetle geçirir, kimseden buğday tanesi kadar bir şey kabul etmezmiş. Vâizin sözlerini her işittiğinde feryadu figan edip kendinden geçermiş. Bu yüzden ona “feryat eden” lakabı verilmiştir. (s.296)

Anlatılanlara göre, İhtiyâruddîn Urhân Bek (Orhan Bey) hiçbir şehirde bir aydan fazla oturmaz, devamlı kâfirlerle savaşır, onları kuşatmıştır. (s.297)

¹⁵¹ **İhtiyâruddîn Urhân Bek (Orhan Gazi) ve devri:** Orhan Gazi, Tanpınar'ın deyişiyle bir buçuk asır boyunca Osmanlı'ya model olmuştur. Osman Bey'in vefatından sonra devletin ileri gelenleri ve ahıların desteğiyle 1324'te başa geçti; babasının fevîh siyasetini devam ettirerek Bizans'ı her yandan kuşattı; 1326'da Bursa'yı fethetti; Pelekanon Savaşı'nda Bizans imparatoru 3. Andronikos'u yenerek Bitinya bölgesinde idareyi aldı; 1337'de İzmit'i alarak Kocaeli yarımadasını tamamen Osmanlı'ya geçirdi; 1345'te Balıkesir, Manyas, Kapıdağ gibi Karesilere ait yerleri aldı; 1345'te Üsküdar, Kadıköy ve havalisine kadar yaklaştı; oğlu Süleyman Paşa onun zamanında Ankara'ya kadar bütün mintıkayı Osmanlı'ya bağladı; 1357'de Gelibolu teslim olunca Rumeli'ye kesin geçiş başladı ve daha nice hızlı hâdiseden sonra 1362'de ruhunu teslim etti Orhan Gazi. 37 yılda Osmanlı'yı aşiretten çıkarıp bilginleri, tecrübeli devlet adamları, kumandanlarıyla tam bir devlete dönüştürdü.

Anlatılanlara göre, İhtiyâruddîn Urhân Bek'in babası Osmancûk, Yeznik (İznik) şehrini yirmi sene kuşatmış, fethedemeden vefat etmiş. Sonra oğlu kuşatmaya devam etmiş ve on iki yıl sonra fethetmiştir. (s.297)

2.15.3.Halk Bilgisi

2.15.3.1.Halk Hekimliği

Bursa'da sıcak bir memba var; onun üzerine biri erkek diğeri kadın olmak üzere iki hamam yapılmış. Hastalar bu kaplıcada şifa buluyorlar. (s.296)

2.15.4.Kutsal Mekânlar

Bursa'da bir zaviye vardır. Buraya gelen üç gün kalır ve doyurulur. (s.296)

Bursa'da, Ahî Şemseddîn'in zaviyesi vardır. (s.296)

İhtiyâruddîn Urhân Bek'in (Orhan Bey) kabri, şehir mescidinin kenarındadır. Burası eskiden Hristiyanların kilisesi imiş. (s.297)

2.15.5.Dinî Unsurlar

2.15.5.1.İbadet

Oruç: Bursa'da bulunan Vâiz Mecdüddîn devamlı oruç tutar, üç günde bir iftar eder. (s.296)

Seyyahımız Bursa ziyareti sırasında bir ahî zaviyesinde iftar etmiştir. (s.296)

2.15.6.Sayılar

Üç: Vâiz Mecdüddîn üç günde bir iftar eder ve misafiler zaviyede en az üç gün kalır. (s.296)

2.16.İznik

2.16.1.Adlar

2.16.1.1.Kişi Adları

Beylûn (Nilüfer) Hatun. (s.297)

Hacı Alâeddîn Sultanöyükî. (s.297)

2.16.1.2.Yer Adları

Yeznîk (İznik): Bursa yakınlarında etrafını bir gölün çevrelediği şehir. (s.297)

Kürle (Gürle): Yeznîk yakınlarında bir kasaba. (s.297)

2.16.1.3.Hayvan Adları

At: Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.298)

2.16.2.Bitkiler

2.16.2.1.Meyveler

Yeznîk’de meyvenin her türlü bulunur.

Ceviz: Bol miktarda bulunur. Yeznîkliler cevize “kôz” diyorlar. (s.298)

Kestane: Gayet bol ve ucuzdur. (s.298)

Üzüm: Yeznîk’te bulunan “bekâr üzümü”nün benzeri başka yerde yoktur. Tek çekirdekli, kocaman ve çok tatlı. (s.298)

2.16.3.Kutsal Mekânlar

Kürle kasabasında bir ahı yiğidinin zaviyesi vardır. (s.297)

2.16.4.Cinsiyet

Kadın: Beylûn (Nilüfer) Hatun’un, şehir ahalisine hükümdarlık eden erdemli, iyi yürekli bir kadın olduğundan bahsediliyor. (s.297)

2.16.5.Ulaşım Araçları

2.16.5.1.At

Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.293)

2.17.Hırçın Sakarya, Geyve

2.17.1.Adlar

2.17.1.1.Yer Adları

Mekecâ (Mekece): Bir köy adı. (s.298)

Kâviye (Geyve): Mekecâ yakınlarında bir yer adı. (s.298)

2.17.1.2.Coğrafi Yer Adları

Sakarî: Deli bir nehir. Sanki “Sakar”a (Cehennem) nispet edildiği için bu ad verilmiş!
Nehirden geçmek için sal kullanılır. (s.298)

2.17.1.3.Hayvan Adları

At: Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.298)

2.17.2.Kutsal Mekânlar

Kâviye’de, ahı zaviyesi vardır. (s.298)

2.17.3.Ulaşım Araçları

2.17.3.1.At

Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.298)

2.18.Yenice, Göynük

2.18.1.Adlar

2.18.1.1.Yer Adları

Yenicâ¹⁵² (Yenice): Şirin ve büyük bir köy. (s.299)

Keynûk (Göynük): Halkı Hristiyan Rumlardan oluşan küçük bir kasabadır. (s.299)

Muturnî (Mudurnu): Keynûk’dan sonra gelen bir şehir. (s.299)

2.18.1.2.Hayvan Adları

At: Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.300)

2.18.2.Halk Edebiyatı

2.18.2.1.Hikâyeler

Hırsız Adamın Hikâyesi:

Muturnî kasabasında çarşı esnafından biri, tefecilik yapıyormuş. Yiyeceğe tahsis edilen dirhemlerden bir şeyler aşırıyor, para arttığında bunu kendine ayırıyormuş. Hatta

¹⁵² Yenicâ: Sakarya (Taraklı).

insanlar, “Bugün ne kadar götürdün nafakandan?” diye sorduklarında o da gülerek, “Eh, şu kadar” diye cevap veriyormuş. (s.302)

2.18.3.Bitkiler

2.18.3.1.Tarımsal Ürünler

Safran: Keynûk’da safran bitkisinden başka bir şey üretilmiyor. (s.299)

2.18.4.Kutsal Mekânlar

Yenicâ’da ahı zaviyesi vardır. (s.299)

Keynûk yöresinde oturanlar mezarların üzerine ahşap kulübelere kurarlar; uzaktan bakanlar onları ev zanneder. (s.300)

Keynûk’da dervişlere ait bir tekke vardır. (s.300)

Muturnî’de ahı tekkesi vardır. (s.300)

2.18.5.Dinî Unsurlar

2.18.5.1.Tekke

Keynûk’da dervişlere ait bir tekke vardır. (s.300)

Muturnî’de ahı tekkesi vardır. (s.300)

2.18.6.Ulaşım Araçları

2.18.6.1.At

Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.300)

2.19.Bolu ve Gerede

2.19.1.Adlar

2.19.1.1.Kişi Adları

Şah Bek. (s.303)

Şamlı hatip Şemseddîn. (s.303)

2.19.1.2.Yer Adları

Bôlî (Bolu): Muturnî yakınlarında bir şehir. Şehrin girişinde şiddetli akan, coşkun bir ırmak var. (s.302)

Keredey-i Bôlî (Bolu Geredesi): Büyük bir düzlük üzerine kurulmuş, şirin bir şehir. (s.303)

2.19.1.3.Hayvan Adları

At: Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.302)

Katır: Bir şiirde yük taşıyan binek hayvanı olarak geçmektedir. (s.303)

2.19.2.Halk Edebiyatı

2.19.2.1.Şiir

Hilleli Safiyüddîn Abdülazîz b. Serâyâ'nın tekkedeki bacaları (bahârî) anlattığı bir dörtlüğünden bahsediliyor. (s.303)

2.19.3.Geleneksel Unsurlar

Tekkedeki âdet gereği, tekkedeki bütün ocaklar kış boyunca aralıksız yanar. (s.302)

2.19.4.Kutsal Mekânlar

Bôlî'de ahî tekkesi vardır. (s.302)

Gerede'de bir zaviye vardır. (s.303)

2.19.5.Dinî Unsurlar

2.19.5.1.Tekke

Bôlî'de ahî tekkesi vardır. (s.302)

2.19.6.Ulaşım Araçları

2.19.6.1.At

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.302)

2.19.6.2.Katır

Bir şiirde yük taşıyan binek hayvanı olarak geçmektedir. (s.303)

2.20.Borlû (Safranbolu)

2.20.1.Adlar

2.20.1.1.Kişi Adları

Ali Bek. (s.304)

Süleyman Bâdişah. (s.304)

Hacı Alâeddîn Muhammed. (s.304)

2.20.1.2.Yer Adları

Borlû (Safranbolu): Tepe üzerine kurulmuş küçük bir şehir. Tam zirvede sarp bir kalesi mevcut. (s.304)

2.21.Kastamonu

2.21.1.Adlar

2.21.1.1.Kişi Adları

Tâceddîn Sultanöyükî. (s.304)

Fenikeli Sadreddîn Süleyman. (s.304)

Dâdâ Emir Ali. (s.305)

Şehzâde Cevâd. (s.305)

Fahreddîn Bek. (s.306)

2.21.1.2.Yer Adları

Kastamûnya (Kastamonu): Bu şehir Anadolu'nun en güzel, en büyük beldelerindedir. (s.304)

2.21.1.3.Hayvan Adları

Koyun: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.304)

At: Kastamonu'da at pazarı vardır. (s.305)

At: Binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (s.305)

2.21.2.Mimari Yapılar

2.21.2.1.Halk Mimarisi

Fahreddîn Bek, yaptırdığı zaviyenin karşısına, gelen misafirlerin yunacağı bir de hamam yaptırmıştır. (s.306)

2.21.3.Geleneksel Unsurlar

Kastamûnya hükümdarının (Süleyman Bâdişah) âdeti şöyledir:

İkindiden sonra umumi meclis kurar. O vakit geldiğinde sofralar hazırlanır, kapılar açılır; yolcu, köylü, şehirli ve yabancı kim varsa gelir, kimse geri çevrilmez, herkese bir şeyler ikram edilir. (s.305)

2.21.4.Kutsal Mekânlar

Kastamonu'da, kulağı ağır işittiği için "Atruş" diye adlandırılan bir şeyhin zaviyesi vardır. (s.304)

Kastamûnya'nın büyük câmii, ahşaptan yapılmış üç katlı bir binadır. (s.305)

Kastamûnya yakınlarında bir kasabada ülkenin en büyük ve en güzel zaviyesi vardır. Bu zaviye, Fahreddîn Bek tarafından yaptırılmıştır. (s.306)

Kastamûnya yakınlarında bir dağ başında, Kastamûnyalı Ahî Nizâmeddîn'in yaptırdığı bir zaviye vardır. (s.306)

Fahreddîn Bek, çarşının tam ortasına büyük bir câmii yaptırmıştır. (s.306)

2.21.5.Dinî Unsurlar

2.21.5.1.Tekke

Kastamûnya'da Ahî Nizâmeddîn'in yaptırdığı bir tekke vardır. (s.307)

2.21.6.Ulaşım Araçları

2.21.6.1.At

Binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (s.305)

2.22.Sinop

2.22.1.Adlar

2.22.1.1.Kişi Adları

İbrahim Bek.¹⁵³ (s.307)

Ahı İzzeddîn Çelebi. (s.307)

Alâeddîn-i Rûmî. (s.307)

Pervâne. (s.307)

Gâzî Çelebi. (s.307)

Kadı İbn Abdürrezzâk. (s.308)

Süleyman Şah. (s.307)

2.22.1.2.Yer Adları

Sanûb (Sinop): Kalabalık ve güzel bir şehir. Doğu cephesi hariç, etrafı denizle çevrilidir. Bu mıntıkada on bir civarında Rum kasabası vardır. (s.307)

2.22.2.Halk Edebiyatı

2.22.2.1.Hikâyeler

Tavşan Etiyle İlgili Bir Hikâye:

İbn Battûta ve seyyah arkadaşları Sinop'a gittiklerinde ahali onların ellerini yana indirerek namaz kıldığını görünce, Mâlikî mezhebini ve onun namaz kılma usulünü bilmedikleri için onları Şîlikle itham etmişler ve art arda sorular sormuşlardır. Battûta, onlara Mâlikî olduklarını anlatmaya çalıştıysa da ahali inanmamış ve yüreklerine kuşku düşmüştür. Sonra belde naibi (yöneticisi), İbn Battûta ve arkadaşlarına bir tavşan gönderip, ne yapacaklarını izlemiştir. Battûta ve arkadaşları tavşanı kesmiş, pişirmiş ve afiyetle yemişlerdir. Bunun üzerine ahalinin duyduğu kuşku yok olmuştur. Çünkü Râfızîler (Şîîler) tavşan eti yemezler. (s.308)

¹⁵³ **Sinop ve Candaroğullarından İbrahim Bek:** Seyyahımızın güzergâhını takip edersek Taşköprü'den çıkıp 95 km kuzeydoğuya gittiğimizde Sinop'a gelmiş oluruz. Süleyman Paşa gittikçe güçlenmiş ve 722 h./1322 m. yılında Gazi Çelebi ölünce Pervaneoğullarından Sinop'u alarak oğlu İbrahim Bey'e vermiş idi. İbrahim Bey, küçük kardeşi Çoban'ı kayırıp başa geçirme niyetinden ötürü babasına isyan etmiş ve 740 h./1340 m.de Sinop'ta istiklâlini ilân etmiştir. Ne zaman öldüğünü bilmiyoruz. Sinop Deşt-i Kıpçak'tan gelen malların Anadolu'ya oradan da Arap dünyasına gönderildiği çok önemli bir liman şehriydi.

2.22.2.2.Rivayetler

Anlatılanlara göre bir zamanlar kâfir donanması Sanûb limanına baskın yaptığında Gâzî Çelebi hemen bütün gemileri demir bir burguyla tek tek delip batırır, askerleri de esir almış. Kendisi iyi bir yüzücüyümüş. Onun üstün niteliklere sahip olduğu belli. Ama “haşış”¹⁵⁴ kullanmakta ileri gittiği, bu yönde bir zaafi olduğu belirtiliyor. Hatta esrar yüzünden öldüğünü söyleyenler de var. (s.307)

Anlatılanlara göre Gâzî Çelebi bir gün esrarı fazla kaçırmış ve ava çıkıp bir ceylânın peşine düşmüş. Hayvancağız sık ağaçlı, dallı budaklı bir yere girince o da arkasından hızlıca dalmış ve başını bir ağaca çarpıp can vermiştir. (s.308)

2.22.3.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

2.22.3.1.Ölüm

Sinop'ta cenaze töreni âdeti şöyledir:

Cenaze sahibi, cenazeyi başı açık ve yayan takip eder, kumandanlar ve memlûk erler (kapıkulları) ise hem başlarını açarlar hem de kaftanlarını ters giyerler. Yargıç ve hatipler ile hocalar da kaftanlarını ters giyerler fakat başlarını açmazlar. Kafalarına sarık yerine siyah yünden yapılmış bir bez dolarlar. Bu yörede yas kırk gün sürer; her gün sofralar kurulur, ziyafetler verilir.¹⁵⁵ (s.308)

2.22.4.İnanışlar

Sinop'ta, Hıdır-İlyas makamının hemen yanında bulunan bir kaynak başında yapılan duanın muhakkak kabul edileceğine inanılır. (s.307)

2.22.5.Bitkiler

2.22.5.1.Meyveler

Sinop'ta üzüm ve incir çok yetişir. (s.307)

¹⁵⁴ **Haşış:** Cannabis Sativa; kenevir otu, yani onun ürünü olan esrar kastolunuyor.

¹⁵⁵ **İbrahim Bek'in annesinin cenaze merasimi ve yuğ:** Bu merasimde dikkat çekici unsurlardan baş açma, kaftanı ters giyme âdeti, eski Türk cenaze merasimlerinde saçını yolma (veya saçını kesme), üstünü başını ve elbiselerini parçalama âdetlerinin yumuşatılmış hâli gibi. Ölü yasında yemek verme âdeti ise bugün bile çeşitli Sünnî ve Alevî Türk topluluklarında görülen “ölü aşı” âdetini hatırlatıyor ki bunun eski ismi “yuğ”dur. Yuğ töreninde cenazeye katılanlara ciddî bir ziyafet verilir; bu ziyafetin ölüyü memnun edeceği düşünülürdü.

2.22.6.Kutsal Mekânlar

Ahî İzzeddîn Çelebi'nin Sinop'ta deniz kapısı civarında dergâhı vardır. (s.307)

Sinop'ta tam tepede kurulu zaviye, Hıdır-İlyas makamı diye bilinir. (s.307)

Sinop'ta, dağın eteklerinde Peygamberimizin mübarek arkadaşlarından Bilâl-i Habeşî'nin kabri mevcuttur. (s.307)

Sinop'un büyük câmii görülen mabetlerin en güzelleri arasındadır.¹⁵⁶ (s.307)

Sanûb Câmii: Sinop'ta bir cami. (s.308)

2.22.7.Dinî Unsurlar

2.22.7.1.Mezhep

Sinop ahalisi Hanefî mezhebindedir. (s.308)

2.22.7.2.Tekke

Sinop şehrinde ahî tekkesi vardır. (s.307)

2.22.7.3.Dergâh

Ahî İzzeddîn Çelebi'nin Sinop'ta deniz kapısı civarında dergâhı vardır. (s.307)

2.22.8.Sayılar

Kırk: Sinop yöresinde yas kırk gün sürer. (s.308)

2.22.9.Renkler

Siyah: Cenaze olduğu gün Sinoplular başlarına sarık yerine siyah bir bez dolarlar. (s.308)

2.22.10.Madenler

2.22.10.1.Demir

Demir burgu kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.307)

¹⁵⁶ **Sinop'un Büyük Câmii:** Sinop cämileri arasında en mühimi Alâeddîn Câmii diye bilinen Ulucâmi'dir. Şehrin ortasında yüksek duvarların çevirdiği avlusuna üç kapı ile girilmekte, minarenin yakınında kuzey kapısı üzerindeki kitabeden cämiiin Muînüddîn Süleyman Pervâne tarafından 666 h./1268 m. yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Seyyahımız bundan bahsediyor. Câmi 1385'te Candaroğlu Celâleddîn tarafından; 18. ve 19. yüzyıllarda da Osmanlılar tarafından birkaç defa tamir edilmiştir.

2.22.11.Ulaşım Araçları

2.22.11.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.307)

2.22.11.2.Tekne

Ulaşım aracı olarak teknenin kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.307)

BÖLÜM 3: TÜRK İLLERİ

İbn Battûta Anadolu seyahati sonrasında Sinop şehrinden bir Rum gemisi ile Kırım'a yönelir.

3.1.Kırım

3.1.1.Adlar

3.1.1.1.Kişi Adları

Demdîr. (s.310)

Muhammed Uzbek Han. (s.311)

Tülük Tümûr Bey. (s.311)

Sa'deddîn. (s.311)

Şeyhzâde Horasanî. (s.311)

Hanefî kadısı Şemseddîn Saylî. (s.311)

Şafiî kadısı Hıdır. (s.311)

Alâeddîn Asî. (s.311)

Şafiî hatibi Ebûbekir. (s.311)

Muzhirüddîn. (s.311)

Affüddîn Tûzerî. (s.312)

Kutlû Demûr. (s.312)

Sârû Bek. (s.312)

Fakih Şerefüddîn Musa. (s.312)

Bıçakçı Ahı. (s.314)

Şeyh Receb Nehr-i Melikî. (s.314)

3.1.1.2.Yer Adları

Kırem (Kırım): Ulu sultan Muhammed Uzbek Han'a bağılı şahane bir belde. (s.311)

Deşt-i Kafcak (Deşt-i Kıpçak): Kıpçak Bozkırı diye bilinen Kuzey Türk illerinin bulunduğu bölge.¹⁵⁷ (s.310)

Kefâ (Kefe): Deniz kıyısına kurulmuş bir şehirdir. Halkı Hristiyanlardan oluşuyor. (s.310)

Serâ (Saray): Sultan Muhammed Uzbek Han'ın payitahtı olan şehir. (s.311)

Sicicân (Sıccan): Tülük Tümûr'un otağının bulunduğu yer. (s.313)

Azak: Deniz kenarında kurulmuş, düzenli, mükemmel bir şehir. (s.314)

Nehr-i Melik: Burası bir Irak kasabasıdır. (s.314)

3.1.1.3.Hayvan Adları

At, deve, koyun ve öküz gibi hayvanların adı geçmektedir. Bu hayvanlar araba amaçlı kullanılmaktadır. (s.312)

3.1.2.Halk Bilgisi

3.1.2.1.Halk Hukuku

Türklerin hırsızlıkla ilgili cezaları çok ağırdır. Yanında çalınmış bir hayvan bulunan, onu iade etmeye ve çalınan hayvanın türünden dokuz adet bulup sahibine vermeye mecburdur. Eğer bunu ödeyecek gücü yoksa çocukları alınır. Çocuğu da yoksa koyun boğazlanır gibi öldürölür! (s.312)

Tatlı yemek Türkler nezdinde ayıp karşılanır! (s.313)

¹⁵⁷ **Deşt-i Kafcak (Deşt-i Kıpçak) ve Kıpçaklar:** Kıpçak sahrası diye çevrilen bu kavramla Kıpçakların ve onlardan önce buraya gelip yerleşen yüzbinlerce Kumanın yaşadığı ve zamanla eriyip yerli kavimlere karıştığı Ukrayna bozkırları, Güneybatı Rusya ve biraz da bugünkü Doğu Avrupa kastolunur. Dar manasıyla Deşt-i Kıpçak 11. yüzyıl ortalarından 13. yüzyılın ilk yarısına; yani Moğol istilasına kadar olan devredeki Kıpçak nüfusunun yayıldığı sahayı ifade etmektedir. Daha sonra Altın Ordu'nun büyümesiyle Deşt-i Kıpçak terimi Yukarı Bulgar Hanlığı'nı, Kuban ve Terek ırmaklarından Derbend'e kadar uzanan Kuzey Kafkasya'yı ve Harizm ülkesini içine alır olmuştur.

3.1.3.Mutfak Kültürü

Dûkî¹⁵⁸: Türkler ekmek ve katı yiyecek yemezler; “dûkî” (düğ, düği; bulgur) adını verdikleri bir yemek yaparlar. Kaynamış suyun içine bir parça dûkîden atarlar. Yanlarında et varsa onu lime lime edip tencereye koyarlar ve beraber pişiririler. Tabağa koyduktan sonra üzerine yoğurt dökerler. (s.313)

Türkler yemekten sonra kısrak sütünden yapılan “kımızz” (kımız) adı verilen nesneyi içerler. (s.313)

Burhani (borani): Bu yemek, küçük küçük kesilmiş hamur parçalarıdır aslında. Bunlar, ortalarından birer delik açılarak tencereye oturtulur. Pişirildikten sonra üzerine yoğurt dökülüp içilir. (s.313)

Türklerin dûkîden yapılan bir çeşit şıraları vardır. (s.313)

“Riştâ” (erişte) denilen ve şehriyeye benzeyen; piştikten sonra sütle karıştırılarak yapılan bir çeşit çorbaları vardır. (s.313)

Dühn suyu: Dûkî (düğ) tanelerinden yapılan bir “nebîz” dir. Kırım’daki Türkler Hanefî mezhebindedir ve nebîz onlar nezdinde helâldir. Onlar dûkîden yapılmış bu nebîze “buza” (boza) adını veriyorlar. (s.314)

Azak şehrinde bir ahı zaviyesinde yapılan ikramlar şöyledir; at eti ve diğer etlerle yapılmış yemekler, ardından kısrak sütü ve boza sunulur. (s.315)

3.1.4.Bitkiler

3.1.4.1.Tarımsal Ürünler

Bayram merasimlerinde pamuk ve ketenden çardaklar bulunur. (s.327)

3.1.5.Geleneksel Unsurlar

Türklerin yol töreleri şöyledir:

¹⁵⁸ **Dûkî (Düğ) kelimesi:** Anadolu ağızlarında hâlâ yaşayan bir kelimedir. Dövülüp inceltilmiş manasındadır. Bizim yöremizde (Tokat) ince dövülmüş buğdaya, yani ince bulgara “Düğ” dendiğini biliyorum. Herhalde Oğuz lehçesinin tesiriyle kelimenin başı d’ye; son tarafı ise yumuşayıp eriyerek “ğ” harfine dönüştü. Ancak başta ve sonda sert ve patlayıcı harfleri muhafaza eden Kıpçak lehçesinde bu kelimenin “tuki” veya “duki” şeklinde telâffuz edilmesi tabiidir. Bu kelimeye, *Derleme Sözlüğü’nde* hem “döğü” şeklinde hem de “düğ” şeklinde rastlıyoruz.

Sabah namazından sonra yola çıkıp kuşluk vaktinde konaklıyorlar. Öğleden sonra tekrar yola koyulup akşamüzeri istirahat veriyorlar. Bir menzile varıldığında at, deve ve öküzler arabalarından çözümlenerek otlamak için bırakılıyor. (s.312)

Türklerin misafirperverliği:

Ahılar şehre gelen her misafire zaviyede yemek ikram ederler. Şehrin emiri misafirlerin şerefine ziyafet düzenler, kalacakları yeri tahsis eder. (s.314)

At sahibi olan Türkler arasında ülkede yerleşmiş şöyle bir âdet vardır:

Kadınların bindikleri arabanın bir köşesine bir arşın boyunda ince bir değnek asılır. Ucuna da bir karış uzunlukta keçe parçası bağlanır. (s.315)

3.1.6.Kutsal Mekânlar

Kırım'da bir kilise vardır. İbn Battûta ve yol arkadaşları Kırım'a vardıkları ilk geceyi bu kilisede geçirmişlerdir. (s.310)

Demdir şehrinde Müslümanlara ait bir mescit vardır. (s.310)

Kırım'da Şeyhzâde Horasanî'nin tekkesi vardır. (s.311)

Memlûk hükümdarı Melik Nâsır'ın Kırım'da inşa ettirdiği büyük bir câmii vardır. (s.311)

Azak şehrinin dışında Hıdr-İlyas'a (Hızır İlyas) nispet edilen bir ribât vardır. (s.314)

Azak şehrinde Şeyh Receb Nehr-i Melikî'nin tekkesi vardır. (s.314)

3.1.7.Dinî Unsurlar

3.1.7.1.Mezhep

Kırım'da Hanefî ve Şafiî mezhepleri vardır. (s.311)

3.1.7.2.İbadet

Kırım şehrinin dışında Hristiyan bir rahip tüm ömrünü manastırda ibadetle geçirir, durmadan oruç tutar, hattâ aralıksız kırk gün oruçlu kaldıktan sonra bir bakla tanesiyle iftar eder, gaipten haber verir. (s.311)

3.1.7.3.Tekke

Kırım'da Şeyhzâde Horasanî'nin tekkesi vardır. (s.311)

Azak şehrinde Nehr-i Melikî'nin tekkesi vardır. (s.314)

3.1.8.Sayılar

Kırk: Kırım'da bir rahip aralıksız kırk gün oruç tutmuştur. (s.311)

3.1.9.Ulaşım Araçları

3.1.9.1.Acala (Araba):

Kırım halkı Arapça tekerlekli araç anlamına gelen “acala” ya araba diyorlar. Bu araçların her birinin dört tekerliği olup iki veya daha fazla atla çekiliyor. Ağırlığına göre bazen öküz veya develer koşuluyor önüne. Arabacı, hayvanlar arasında semerli olana biner, elindeki kamçıyla hayvanları idare eder. Arabanın içi uyumaya, yemek yapmaya, kitap okumaya elverişlidir. Yiyecek, içecek, eşya ve yüklerin taşındığı arabalar da üzerlerindeki evceğizlerden dolayı yolcu arabalarına benziyor ama onların kapısına kilit asılmıştır.¹⁵⁹ (s.311-312)

3.1.9.2.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.309)

3.1.9.3.At

Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.311)

3.1.9.4.Deve

Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.311)

¹⁵⁹ **Kıpçak arabaları:** Bu arabalar ve özellikleri 1245-1247 m. arasında o bölgeyi gezen P. Carpini ve 1253-1255 m. arasında o civarda bulunan G. Rubruck tarafından da anlatılmıştır. Özellikle Rubruck'un bildirdikleri enteresandır: “Onlar uyudukları evleri tekerlekler üzerine yaparlar. Birbirine geçmiş çubuklar bir merkezi çevreleyerek yukarı yükselip bacayı oluşturur; bu ağaç iskele, beyaz bir keçe ile kaplanır. Çadırlar bazen kara keçe ile kaplanır; kapının üzerine gösterişli bir deri asılır. Çadırlar çok geniş olabilir; sadece enler, 30 ayağı bulabilir; benim bizzat ölçtüğüm bir arabada iki tekerlek arasındaki mesafe 20 ayak genişliğindeydi! Bir ev gördüm ki onu taşıyan evlerin sayısı 22 civarındaydı! Arabanın dingili bir gemi sereni kadar büyüktü.”

3.1.9.5.Öküz

Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.311)

3.2.Mâverâünnehr

3.2.1.Adlar

3.2.1.1.Kişi Adları

Küçük Saruca Bey. (s.341)

İmam Sadreddîn Süleyman Lezkî (Lezgi). (s.342)

Şemseddîn Mısrî. (s.342)

Nizâmeddîn. (s.342)

Nu'mâneddîn Huvârezmî (Harezmi). (s.342)

Kutlu Dümûr. (s.344)

Turâbek Hatun. (s.344)

Şeyh Necmeddîn Kübrâ. (s.345)

Müderri Seyfeddîn b. Asabe. (s.345)

Şeyh Celâleddîn Semerkand. (s.345)

Cârullah Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer Zemahşerî. (s.345)

Sadr Ebu'l-Hafs Bekrî. (s.345)

Mevlânâ Hümâmüddîn. (s.345)

Mevlânâ Zeynüddîn Makdisî. (s.345)

Mevlânâ Radıyyüddîn Yahyâ. (s.345)

Mevlânâ Fadlullah Rıdavî. (s.345)

Mevlânâ Celâleddîn Imâdî. (s.345)

Mevlânâ Şemseddîn Sencerî. (s.345)

Ebu'l-Hafs Ömer. (s.345)

Cîcâ Aga. (s.345)

Hârûn Bek. (s.346)

Mevlânâ Hüsâmeddîn Meşâtî. (s.345)

Ali b. Mansûr. (s.348)

Affüddîn Tûzerî. (s.349)

Sadrüşşerîa. (s.350)

Ebû Abdullah Muhammed İsmail Buhârî. (s.350)

Tinkîz (Çingiz) Han. (s.351)

Celâleddîn Sencer b. Huvârezmşâh. (s.351)

Mu'tasimbillah. (s.352)

Ebu'l-Berekât. (s.352)

Hatip Ebû Abdullah b. Reşîd. (s.352)

Nûreddîn İbnü'z-Zeccâc. (s.352)

Yahyâ Baharzî. (s.352)

Şeyh Seyfüddîn Baharzî. (s.352)

Ebû Abdullah Buhârî. (s.352)

Sultan Alâeddîn Tarmaşîrîn¹⁶⁰. (s.353)

Şeyh Ebû Turab Nahşebî. (s.353)

¹⁶⁰ **Çağatay Hanlığı ve Mâverâünnehr sultanı Alâeddîn Tarmaşîrîn:** Çingiz Han'ın imparatorluğu oğulları arasında paylaşılrken Kâşgar, Mâverâünnehr, Yedi Su bölgesi ve Çungarya'nın büyük bir kısmı Çingiz'in ikinci oğlu Çağatay'a verilmiş idi. Çağatay'ın soyundan gelenler bu topraklarda 14. yüzyılın başlarına kadar, yaklaşık bir asır hüküm sürdüler. Timur'un hem Moğol hem de Türk ananesini devralarak bölgeye hâkim olmasıyla Çağatay Hanlığı'nın tarihi karanlık kalmıştır. Onlardan bahseden sayılı kaynaklardan biri de İbn Battûta'dır. Metinde bahsedilen Tarmâşîrîn, Çağatay soyundan gelen Tuva'nın oğluydu. İsmi Budizm döneminden kalmış olsa da tarihçiler onun dindar bir Müslüman olduğunu söylemektedirler.

Takbuğâ Bey. (s.353)

Mevlânâ Hüsameddîn Yâğî. (s.353)

Şeyh Hasan. (s.353)

Elçekâday (İlçigâday)¹⁶¹. (s.354)

Fakih Vâiz Bedreddîn. (s.354)

Kebek. (s.354)

Bûzunuğlî (Bozonoğlu). (s.357)

Buruntayh. (s.358)

Yankî (Yankı). (s.358)

Sertîz. (s.358)

Vezir Hvâce Cihân Ahmed b. İlyâs. (s.359)

Kutlû Han. (s.359)

İlisûr (Yasavur). (s.360)

Hüseyin Gıyâseddîn Gûrî. (s.360)

Şerif Alâülmülk Hudâvendzâde. (s.360)

Melik Varna. (s.361)

Kuthem b. Abbâs b. Abdülmuttalib. (s.362)

Emir Gıyâseddîn Muhammed b. Abdülkadir. (s.362)

Müntasır Billah. (s.362)

Ebû Hafs Ömer Nesefî. (s.363)

İmam Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sûre. (s.363)

¹⁶¹ **Elcekâtây (İlçigiday)**: İlçigiday ismini Çağatay şeklinde okumamak gerekir. İlçigiday, Tuva'nın (Duva) 4. oğluydu.

Kadı Kıvâmeddîn. (s.364)

3.2.1.2.Yer Adları

Serâ: Burası Serâ Berke adıyla tanınmıştır.¹⁶² Koca bir ovaya kurulmuş, çok büyük ve dünyanın en güzel şehirlerindedir. (s.342)

Serâcûk (Saraycık): Şehir, Ulû Sû (Ulu Su; Yanık) dedikleri muazzam büyüklükte gayet gür akan bir nehrin kıyısına kurulmuştur. (s.343)

Huvârezm (Harizm; Hvârizm): Türklerin en büyük, en güzel ve en bakımlı şehirlerindedir. (s.344)

Zemahşer: Huvârezm'e dört günlük uzaklıkta bir köy. (s.345)

Almâlık: Mâverâünnehr topraklarının sonunda Çin diyarının başladığı yerde bulunan bir şehir.¹⁶³ (s.349)

Kât: Küçük lâkin şirin bir şehir. (s.349)

Sîbâye: Kât şehri yakınlarında bir yer. (s.350)

Vebkent (Vab Kent): Buhara'ya bir günlük uzaklıkta bağlık, bahçelik, akarsuları bol bir şehir. (s.350)

Buhara: Bu şehir vaktiyle Maverâünnehr-i Ceyhun bölgesinin (Ceyhun nehrinin ötesindeki şehirlerin) merkeziymiş. (s.350)

Otrâr: Huvârezm'in sınır şehri. (s.351)

Fethâbâd: Buhara'da bir varoş. (s.352)

Nahşeb: Her yanı bostan olan, akarsuyu bol küçük bir yerleşim birimidir. (s.353)

Gazne: Bûzunuğlî'ye bağlı bir eyalet. (s.358)

¹⁶² **Serâ Berke (Berke Han'ın kurduğu Saray) şehri:** İbn Fadlullah Ömerî, oraya giden bir tacirden naklen; Saray şehrinin Berke Han tarafından Turan ırmağı (yani Türklere ait olan İtil nehri) kenarında kurulduğunu; o zamanlar surlarının bulunmadığını, iç kısımdaki sarayın pek gösterişli olduğunu, saray çevresindeki kule ve evlerde kumandanların oturduğunu belirtmektedir.

¹⁶³ **Almâlık ya da Almâlîğ şehri:** İla vadisinde bugün Kulca diye bilinen şehrin kuzeybatısında şu anki Çin-Rus sınırının yakınında bulunan bir şehir. Burası Çingiz evladından Çağatay Han'ın yönettiği devletin başşehriydi. O devirde Avrupa, Anadolu ve Arap dünyasından gelen tacirlerin buluştuğu işlek bir ticaret ve kültür merkeziydi; ona bağlı şehirler, kasabalar ve köyler vardır.

Karakurum¹⁶⁴: Tarihte Moğol İmparatorluğu'nun başşehri. (s.361)

Semer kand: Dünyanın en büyük, en güzel ve kusursuz şehirlerindedir. Kassârîn suyu diye bilinen bir nehrin kenarına kurulmuştur. (s.362)

Tirmiz: Binaları güzel, muhteşem bir şehir. Çarşı ve sokaklarının ortasından su geçiyor. (s.363)

3.2.1.3.Coğrafi Yer Adları

Ulû Sû: Ulu Su, Yayık denilen muazzam büyüklükte gayet gür akan bir nehir. (s.343)

Ceyhun: Huvârezm şehrinin dışında, cennetten çıkan dört ırmaktan biri olan nehirdir. Soğuk mevsimlerde ırmak buz tuttuğunda halk ırmağı yol olarak kullanıyor. (s.344)

Kassârîn: Semerkand'da bir nehir. (s.362)

3.2.1.4.Hayvan Adları:

Deve: Mâverâünnehr'de arabaları develer çeker. Develer, ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.241)

At: At derisi ayakkabı yapımında kullanılır. (s.341)

At: Binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (s.342)

Kurt: Kurt derisi ayakkabı yapımında kullanılır. (s.341)

Koyun: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.347)

Sığır: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.362)

3.2.2.Halk Edebiyatı

3.2.2.1.Hikâyeler

Kadı ve Emir in Cömertliğine Dair Bir Hikâye:

Emir, İbn Battûta'ya bin dirhem göndermiştir. Battûta bu parayla at satın almış sonra atları sayısını bilmeyecek kadar çoğalmıştır. Bu arada kadı efendinin eşi Cîcâ Aga da

¹⁶⁴ **Karâkurûm (Karakurum, Karakum):** Moğol İmparatorluğu'nun 1230-1260 yılları arasında ilk başşehri. Plano Carpini de buraya gelmiştir. Karakurum Çin kaynaklarına göre 1235'te kurulmuş idi.

Battûta'ya para göndermiş, şerefine ziyafet düzenlemiştir. Turâbek Hatun da kürk ve at hediye etmiştir. (s.347)

Turâbek Hatun'a Dair Bir Hikâye:

İbn Battûta, Turâbek hatun'un kendisi için düzenlediği ziyafete katılmıştı. Yemek bittikten sonra zaviyeden çıkarken üzerinde eski bir elbise, yüzünde peçe bulunan bir hatun Battûta'ya selam verdi. O da kafasını hiç çevirmeden selamı aldı ve oradan ayrıldıktan sonra biri gelip Battûta'ya, selâm veren kadının bizzat Turâbek Hatun olduğunu söyledi. Battûta, bu davranışından dolayı çık utandı ve Turâbek Hatun'u tanıyamadığı için af diledi. (s.348)

İntihar Eden Şerifin Hikâyesi:

Kerbelâ ahalisinden Ali b. Mansûr isminde bir şerif vardır. Etrafındaki herkese iyilikte bulunan biridir. Hemşehrileriyle yaptığı Çin seyahatinde yanındaki bir tacirden borç para ister ama adam ona kuruş vermez. Üstelik handa beraber kaldıkları odanın kirasını da şerife ödetmek isterler. Ali b. Mansûr bu duruma çok üzülür, odasına kapanıp kendini boğazlar. (s.348)

Kebek'le Vâizin Hikâyesi:

Kebek bir gün Fakih Vâiz Bedreddîn ile sohbet ederken, Hak Teâlâ'nın Ulu Kitabında her şeyi andığını ama kendi adını anmadığını söyler. Bunun üzerine Bedreddîn bir ona, adının geçtiği bir âyeti okur. Böylece Kebek'in Müslümanlara karşı hürmeti artar. (s.354)

Kebek'in Garip Yönetimine Dair Bir Hikâye:

Ahaliden bir kadın Kebek'in huzuruna gelerek, bir emirin elceğiziyle sağıp sattığı sütü zorla alıp içtiğini söyler. Bu şikâyet üzerine Kebek derhal o kumandanı çağırır ve şöyle der:

“Şimdi bu adamı kılıçla ikiye böldüreceğim. Eğer karnından süt çıkarsa hak ettiği cezaya kavuşmuş olacak, çıkmazsa seni ikiye böldüreceğim.” Kadın şikâyetinden vazgeçer ama nafi! Kebek emreder, kumandan ikiye bölünür ve karnından süt çıkar. (s.354)

3.2.2.2.Menkıbeler

Şeyh Bedreddîn'in Kerameti:

İbn Battûta Serâ'dan Huvârezm' gitmek istediğinde Şeyh Bedreddîn onu engelledi ve birkaç gün daha kalmasını söyledi. Battûta şeyhi dinlemeyip bir kafile bulup yola koyulduğunda bir kölesi kaçtı. Bu sebeple Battûta tıpkı şeyhin söylediği gibi birkaç gün daha Serâ'da ikamet etmeye mecbur kaldı. (s.343)

3.2.2.3.Rivayetler

Söylentiye göre, Tarmâşîrîn, Semerkand dışında Nesef'te öldürülerek oraya defnedilmiştir. Hattâ türbedarının ismi de Şeyh Şemseddîn Kerden Burîdâ'dır. Bazıları ise onun öldürülmediğini söyler. (s.358)

3.2.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

3.2.3.1.Dinî Eğitim Yapıları

Huvârezm'de bir medrese vardır. (s.344)

3.2.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

3.2.4.1.Doğum

İbn Battûta'nın Buhara seyahati sırasında bir çocuğu dünyaya geldi. Doğumla ilgili âdetlerden bahsedilmemekle birlikte tek ulaşabildiğimiz şey, doğumdan sonra "Akîka" merasimi olmasıdır. (s.353)

3.2.5.Giyim-Kuşam-Süslenme

Kustantîniye'den Mâverâünnehr'e yapılan yolculuk esnasında havanın soğuk olduğu zamanlarda giyilen kıyafetler: şalvar, yün ve keten astarlı çorap. (s.341)

İbn Battûta Kustantîniye'den Mâverâünnehr'e yolculuk edeceği zaman sultan ona hediye olarak, astarlı kumaşların en iyi cinsinden bir top ipek, keten ve yünden mamul on kat elbise vermiştir. (s.341)

İmam Hüsâmeddîn Yâgî, pamuktan aba giyer. (s.356)

3.2.6.Sanat ve Zanaat

3.2.6.1.Meslekler

Doktor, meslek adı olarak geçmektedir. (s.359)

Demircilik, meslek adı olarak geçmektedir. Tinkîz (Çingiz) Hıtâ, ülkesinde demirciymiş. (s.351)

3.2.7.Mimari Yapılar

3.2.7.1.Dinî Mimari

Huvârezm’de bir medrese vardır. (s.344)

3.2.8.Geleneksel Unsurlar

Huvârezm’de çarşılar Cuma günü kapalıdır. (s.344)

Huvârezm halkının namaz kılariken yaptıkları güzel bir âdet vardır:

Müezzinler kendi mescitlerinin çevresindeki evleri namaz vaktinin geldiğini bildirmek için bir bir dolaşıyor; câmiye çağrılanlar arasında cemaate gelmeyen olursa imam onu topluluğun ortasında cezalandırıyor. Bu iş için her mescitte duvara asılı bir kamçı var. Ayrıca beynamaz adam câmi hayrına yahut fakirleri doyurmak için beş dinar ceza ödüyor. Bu âdet eskiden beri devam etmekteymiş. (s.344)

Huvârezm yöresinde halkın âdeti şöyledir:

Evlerinin salonları kıymetli halılarla döşenir, duvarları ipek kumaşlarla kaplanır. Oradaki evlerde birçok kemer vardır. Bu kemerlere altınlarla sıvanmış gümüş kaplar ve Irak kâseleri konur. (s.345)

Tinkîz Kanunnâmesi’ndeki kurallardan biri, her sene “tûy” (toy) adını verdikleri toplantı düzenlemektir. Tûy, şölen günü demektir. (s.357)

Buhara’da hükümdar oğulları yay kirişi ile boğulur. Oranın âdetidir. (s.360)

Semerkindliler her Pazartesi ve Cuma gecesi Kuthem b. Abbâs b. Abdülmuttalib’in mezarını ziyaret ederler. (s.362)

3.2.9.Mutfak Kültürü

Serâcûk'ta yolculuk esnasında molalarda yemek tek kapta pişiriliyor sonra üstüne kuru et parçaları konuyor ve süt dökülerek yeniyor. (Bir tür keşkek) (s.344)

Huvârezm yemekleri; kızartılmış tavuk, turna, güvercin cücüğü. “külîcâ” adını verdikleri yağla pişirilmiş ekmek, kek ve helva. (s.346)

3.2.10.Bitkiler

3.2.10.1.Tarımsal Ürünler

Pamuktan bahsedilmektedir. (s.362)

3.2.10.2.Meyveler

Huvârezm'de bulunan meyveler; üzüm, kavun ve nar. (s.346)

Huvârezm bostanı (karpuz): Kabuğu yeşil, içi kırmızı gayet tatlıdır. Bu meyve kurutuluyor ve Hind, Çin gibi yerlere ithal ediliyor. (s.348)

Vebkent'te üzüm ve “allû” (alluca, can erik) gibi meyveler yetişiyor. (s.350)

Mâverâünnehr'de üzüm, hurma gibi meyveler çok yetişir. Hurma, o bölgelerde aziz ve bereketlidir. (s.356)

Tirmiz'de üzüm ve ayva yetişir. (s.363)

3.2.10.3.Ağaçlar

Semer kand şehrinin dışındaki zaviyenin yanından su akar. Suyun iki yanında ağaçlar, üzüm asmaları ve yaseminler vardır. (s.362)

3.2.11.Kutsal Mekânlar

Serâ şehrinde Şafilere ait büyük Cuma Câmii vardır. (s.342)

Serâ şehrinde dünyaya önem vermeyen saygın fakih Nizâmeddîn'in bir zaviyesi vardır. (s.342)

Serâ'da Nu'mâneddîn Huvârezmî (Harezmi)'nin zaviyesi vardır. (s.342)

Serâcûk şehrinde bir Türk ermişin zaviyesi vardır. (s.343)

Huvârezm'de büyük bir câmi vardır. (s.344)

Huvârezm şehrinin dışında Şeyh Necmeddîn Kübrâ'nın türbesi yakınında bir ziyaretgâh vardır. (s.345)

Huvârezm şehrinin dışında Şeyh Celâleddîn Semerkand'ın zaviyesi vardır. (s.345)

Şeyh Celâleddîn Semerkand'ın zaviyesinin dışındaki kubbede büyük âlim Cârullah Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer Zemahşerî'nin mezarı var. (s.345)

İbn Battûta, Cuma namazlarını Huvârezm'de Kadı Ebu'l-Hafs'ın namazgâhında kılar. (s.347)

Fethâbâd'da büyük velilerden Şeyh Seyfüddîn Baharzî yatmaktadır. Bu semtte Seyfüddîn'e nispet edilen büyük bir tekke vardır. (s.352)

Buhara'da hadîs bilgini Ebû Abdullah Buharî'nin kabri vardır. (s.352)

Gazne eyaletinde Buruntayh tarafından yapılan kırk zaviye vardır. (s.358)

Semerkand şehrinin dışında Kuthem b. Abbâs b. Abdülmuttalib'in mezarı vardır. (s.362)

3.2.12.Dinî Unsurlar

3.2.12.1.Mezhep

Serâ şehrinde Şafî ve Mâlikî mezhepleri vardır. (s.342)

Huvârezm'de Mu'tezile mezhebinden insanlar vardır. (s.345)

3.2.12.2.Tekke

Fethâbâd'da büyük velilerden Şeyh Seyfüddîn Baharzî'ye ait tekke vardır. (s.352)

3.2.12.3.Dinî Karakterler

Veli: Serâcûk şehrinin dışında büyük velilerden Şeyh Necmeddîn Kübrâ'nın türbesi vardır. (s.345)

Veli: Fethâbâd'da büyük velilerden Şeyh Seyfüddîn Baharzî'nin mezarı vardır. (s.352)

3.2.13.Eşyalar

Huvârezm Beyinin konağında altın ve gümüş tabaklar ile altın kaşıklar kullanılır. (s.346)

3.2.14.Madenler

3.2.14.1.Altın

İbn Battûta Kustantîniye'den Mâverâünnehr'e yolculuk edeceği zaman sultan ona hediye olarak üç yüz altın dinar vermiştir. (s.341)

Ebu'l-Hafs Ömer'in evinde birçok kemer bulunur. Bu kemerlere altın sıvanmış gümüş kaplar konulmuştur. (s.345)

Huvârezm Beyinin konağında altın tabak ve kaşıklar kullanılır. (s.346)

Semerkand şehrinin dışında Kuthem b. Abbâs b. Abdülmuttalib'in mezarı vardır. Bu mezardaki kubbenin duvarları altın kakmalı mermerle kaplıdır. (s.362)

3.2.14.2.Gümüş

Semerkand şehrinin dışında Kuthem b. Abbâs b. Abdülmuttalib'in mezarı vardır. Bu mezardaki kubbenin üzeri gümüş kaplıdır. (s.362)

Ebu'l-Hafs Ömer'in evinde birçok kemer bulunur. Bu kemerlere altın sıvanmış gümüş kaplar konulmuştur. (s.345)

Huvârezm Beyinin konağında gümüş tabaklar kullanılır. (s.346)

3.2.14.3.Kurşun

Semerkand şehrinin dışında Kuthem b. Abbâs b. Abdülmuttalib'in mezarı vardır. Bu mezardaki kubbenin çatısı kurşun sıvalıdır. (s.362)

3.2.15.Ulaşım Araçları

3.215.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.345)

3.2.15.2.At

Binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (s.342)

3.2.15.3.Deve

Mâverâünnehr’de arabaları develer çeker. (s.241)

3.2.16.Diğer

Serâçe, “çitli otağ” demektir. (s.359)

3.3.Horasan

3.3.1.Adlar

3.3.1.1.Kişi Adları

Hacı Hurd. (s.366)

İbrahim b. Edhem. (s.366)

Sultan Gıyâseddîn Gûrî. (s.367)

Muazzam Hüseyin. (s.367)

Mes’ûd. (s.367)

Ukkâşe b. Mıhsan Esedî. (s.366)

Tugay Tûmûr. (s.368)

Argûn Şah. (s.368)

Melik Hüseyin. (s.368)

Nizâmeddîn Mevlânâ. (s.369)

Şeyh Mevlûdî Çiştî. (s.370)

Şeyh Ebû Ahmed Çiştî. (s.370)

Şihâbeddîn Ahmed Câm. (s.371)

Ebû Hâmid Gazâlî. (s.372)

Tâhir Muhammed Şâh. (s.372)

Kadı Şerif Celâleddîn . (s.372)

Emir Hindû. (s.372)

Devlet Şâh. (s.372)

Şeyh Lukmân Serahsî. (s.372)

Şeyh Kutbeddîn Haydar. (s.373)

Ebû İnan. (s.373)

Şeyh Ebû Yezid Bistâmî. (s.373)

Şeyh Kutbeddîn Nîsâbûrî. (s.373)

Buruntayh Bey. (s.374)

Muhammed Mehrâvî. (s.374)

Şeyh Saîd Mekkî. (s.375)

Şeyh Atâ Evliyâ. (s.375)

Emir Muhammed Çarhî. (s.375)

3.3.1.2.Yer Adları

Belh: Geniş bir alana yayılmış fakat binaları harap edilmiş bir şehir. (s.365)

Herat: Horasan'daki mamur şehirlerin en büyüğüdür.¹⁶⁵ (s.367)

Merv: Horasan'ın harap olmuş dört büyük şehirden biridir. (s.367)

Sivesitân: Sind bölgesinde bir şehir. (s.371)

Câm: Akarsuyu, bağı, bahçesi ve gözesi çok olan orta ölçekte bir şehirdir. (s.371)

¹⁶⁵ **Herat:** Orta Asya'nın en zengin, en eski ve en etkileyici abidevi eserlere sahip şehridir. Zend Avesta'da Haraeva; İskender dönemiyle ilgili Yunan kaynaklarında Areia şeklinde geçer. İslâmın ilk yıllarından beri bu şehirden pek çok bilgin çıkmış ve Moğol istilasına kadar şehrin tarihi ile ilgili beş mühim eser yazılmıştır. Önce Gazneli Sultan Mahmud'un oğlu Mes'ud zamanında daha sonra ise Timurlulardan Ebû Saîd Mirza zamanında Herat'ın altın devrini yaşadığını söyleyebiliriz. Özellikle binalardaki azamet ve dış duvarlardaki süslemeler insanı hayran bırakmaktadır. Herat şimdi Afganistan'dadır.

Tûs: Horasan'ın büyük şehirlerindedir.

Meşhed-i Rıza: Meyvesi, suyu bol ve her yanı değirmen olan muhteşem bir şehir. (s.372)

Serahs: Horasan'da bulunan bir şehir. (s.372)

Zavâ: Horasan'da, Şeyh Kutbeddîn Haydar'ın doğum yeri olan şehirdir. (s.373)

Nisâbûr (Nişabur): Horasan'ın dört büyük şehrinden biridir. Bağlı, bahçesi bol olan çok güzel bir şehirdir. Burası "Küçük Dımaşk" adını almıştır. (s.373)

Bistâm: Şeyh Ebû Yezid Bistâmî'nin kabrinin bulunduğu, Horasan'da bir şehir. (s.373)

Kundûs ve Bağlân: Bu yöreler ulu ermişlerin ve dindar insanların oturduğu suyu bol ve bahçeli kasabalardır. (s.374)

Ender: Bu mıntıkada bir zamanlar Ender adında koca bir şehir varmış. (s.374)

Benchîr (Penç hîr; Penşir): Beşdağ anlamına gelen bir mıntıka. Vaktiyle burada büyük bir nehir kenarında kurulu kalabalık bir şehir varmış. (s.375)

Berven (Pervân): Benchîr yakınlarında bir şehir. (s.375)

Carh (Çarh): Bu şehir, bahçeler arasında kurulmuş büyük bir yerleşim birimidir. (s.375)

3.3.1.3.Coğrafi Yer Adları

Kûhistan: Belh şehri yakınlarında bir dağın adı. (s.367)

Hindûkûş: Bir dağ adı. (s.374)

3.3.1.4.Hayvan Adları

At: Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.374)

Deve: Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.374)

Koyun: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.370)

Katır: Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.371)

Eşek: Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.371)

3.3.2.Halk Edebiyatı

3.3.2.1.Hikâyeler

Belh Mescidi'nin Yapılış Hikâyesi:

Yöre halkının kalkıştığı bir eylemden dolayı halife onlardan ağır vergiler alması için memurunu gönderiyor. Adam şehre varınca halk, mescidi yaptıran kadının yanına gidip halifeden yana olan şikâyetlerini bildiriyorlar. Kadın, mücevherlerle süslü paha biçilemez elbisesini halifenin memurundan gönderip, halktan alacağı vergiyi ödemek istiyor. Bu durum karşısında halife bu kadının oldukça cömert olduğunu düşünerek elbiseyi geri gönderiyor ve o yöre halkını bağışladığını söylüyor. Kadın geri gelen elbisesini namahremın gözünün elbiseye değmesi sebebiyle kabul etmiyor ve satıyor. Bu parayla da mescit, zaviye ve ribat yaptırıyor. (s.365)

Râfızî Haydutların Hikâyesi:

Horasan'da Mes'ud ve Muhammed adında iki adam yaşarmış. Aynı kendileri gibi beş bitirim arkadaşları vardır. Bu yedi adam yol kesip karışıklık çıkarmaya, haraç almaya karar verirler. Bu haydutlar birçok şehri ele geçirip büyük bir gücün ve servetin sahibi olurlar. Bunların karşısında hiçbir ordu savaşılamaz. Bir gün Melik Hüseyin ve askerleri bu haydutlara savaş açar ve onları bozguna uğratar. (s.368)

Herat Sultanına Dair Bir Hikâye:

Bir gün Sultan Hüseyin'in münker (günah) bir iş yaptığını duyan ahali saraya hücum ederek bundan vazgeçmesini isterler. Sultanın şarap içtiği anlaşılır ve ona "had cezası" uygularlar. (s.369)

Câm Şehrinin Kurucusu Olarak Bilinen Şeyh Şihâbeddîn'in Hikâyesi:

Şeyh Şihâbeddîn önceden zevkine düşkün, şarap seven bir adammış. Her akşam bir dostunun evinde toplanarak âlem yaparlarmış. Bir gün sıra ona geldiğinde o, Hak Teâlâ'ya tövbe ediyor, hâlini düzeltmeye niyetleniyor. Ama yine de gelecek misafirlerine ayıp olmasın diye bütün hazırlıklarını yapıyor ve şarabı tulumlara dolduruyor. Dostları gelip şarap içmek isteyince tulumları açıyorlar ve hepsi şerbet

çıkıyor. Şihâbeddîn meseleyi anlatıyor ve bu olaydan sonra hepsi tövbe edip, zaviye yaptırıyorlar. (s.372)

3.3.2.2.Menkıbeler

Şeyh Kutbeddîn Nîsâbûrî'nin Menkıbesi:

İbn Battûta Nîsâbûr'da Türk bir köle satın almıştır. Şeyh ise bu köleyi derhal satmasını, onun işine yaramayacağını söyler. Battûta, şeyhin söylediği gibi yapar ve o şehirden ayrılır. Battûta, sattığı kölenin adam öldürdüğünü ve kısas olarak da kendisinin katledildiği haberini dostlarından alır. (s.373)

3.3.2.3.Rivayetler

Söylenenlere göre Câm şehri Allah âşığı, zahit sufi Şihâbeddîn Ahmed Câm tarafından kurulmuştur. (s.371)

3.3.2.4.Efsane

Yer adı ile ilgili bir efsane anlatılmaktadır. Hindistan'dan getirilen köle ve cariyelerin çoğu, acı, soğuk ve dinmek bilmeyen kar nedeniyle Hindûkûş dağlarında mahvolmuş. Bu yüzden buraya Hindukuş demişler; "Hind halkını öldüren" demektir. (s.374)

3.3.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

3.3.3.1.Dinî Eğitim Yapıları

Meşhed-i Rıza şehrinde bulunan kutlu mezarın yanı başında bir medrese vardır. (s.372)

Nîsâbûr'da, câmiye bitişik dört medrese vardır. (s.373)

3.3.4.Sanat ve Zanaat

3.3.4.1.El Sanatları

Nîsâbûr'da "nah" ve "kemha" cinsi ipekler dokunur. (s.373)

3.3.5.Mimari Yapılar

3.3.5.1.Dinî Mimari

Meşhed-i Rıza şehrinde bulunan kutlu mezarın yanı başında bir medrese vardır. (s.372)

Nîsâbûr'da, câmiye bitişik dört medrese vardır. (s.373)

3.3.6.Geleneksel Unsurlar

Hindistan'da Müslüman kadınlar kulaklarını delmez, kâfir kadınların âdeti ise kulaklarını delmeleridir. (s.379)

3.3.7.Kutsal Mekânlar

Belh Mescidi: Bu câmi, en güzel, en geniş mabetlerdendir. (s.365)

Belh şehrinin dışında, Ukkâşe b. Mıhsan Esedî'ye ait olduğu söylenen bir kabir vardır. Ukkâşe, Peygamber Efendimiz'in sorgusuz cennete gireceğini bildirdiği sahabilere dendir. (s.366)

Belh şehrinin dışında Hızkıyel Peygamber'in türbesi bulunuyor. Ayrıca buralarda pek çok ermiş ve salih kulların kabirleri vardır. (s.366)

Tûs şehrinde Ebû Hâmid Gazâlî'nin mezarı vardır. (s.372)

Meşhed-i Rıza şehrinde, şehre ismini veren ulu insanın türbesi vardır. (s.372)

Meşhed-i Rıza şehrinde kutlu bir mezar var. Bir zaviyenin içine inşa edilmiştir. (s.372)

Meşhed-i Rıza şehrinde bulunan kutlu mezarın karşısında Emirü'l-müminîn Halife Hârûn Reşîd'in kabri vardır. (s.372)

Nîsâbûr'da, mimarisi çok hoş olan bir câmi vardır. (s.373)

Nîsâbûr'da, ünlü bilgin Şeyh Kutbeddîn Nîsâbûrî'nin zaviyesi vardır. (s.373)

Bistâm şehrinde Şeyh Ebû Yezid Bistâmî'nin kabri vardır. (s.373)

Bistâm şehrinde büyük velilerden Ebu'l-Hasan Harkanî'nin kabri vardır. (s.373)

Kundûs'ta Mısırlı Şeyh Şîr-i Siyâh adında bir adamın zaviyesi vardır. (s.374)

Büyük bir kasaba yakınında Muhammed Mehrâvî diye bilinen erdemli bir insanın zaviyesi vardır. (s.374)

Şeyh Saîd Mekki'nin mezarı Benchîr şehrinde dir. (s.375)

Beşay Dağı'nda Şeyh Atâ Evliyâ'nın zaviyesi vardır. (s.375)

3.3.8.Dinî Unsurlar

3.3.8.1.Mezhep

Horasan'da Râfızî mezhebine mensup insanlar vardır. (s.368)

3.3.8.2.Tarikat

Derviş gruplarından Haydariye tائفesi Şeyh Kutbeddîn Haydar'ın takipçisidir. Haydarîler el, boyun ve kulaklarına hattâ cinsel birleşmeye girmemek için malûm organlarına bile demir halka takarlar. (s.373)

3.3.8.3.Dinî Karakterler

Veli: Bistâm şehrinde büyük velilerden Ebu'l-Hasan Harkanî'nin kabri vardır. (s.373)

3.3.9.Değerli Taşlar

3.3.9.1.Yakut

Halk, Bedehşân dağlarından çıkan yakuta "Belahş" adını veriyor. (s.375)

3.3.10.Madenler

3.3.10.1.Gümüş

Meşhed şehrinde Meşhed-i Rıza diye bilinen birinin türbesi vardır. Kabrin üzerinde gümüş plakalarla süslü tahta bir sanduka konulmuştur. Sandukanın üstünde gümüş şamdanlar asılı ve türbe kapısının eşiği de gümüştür. (s.372)

3.3.10.2.Demir

Demir halka kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.373)

3.3.11.Ulaşım Araçları

3.3.11.1.At

Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.374)

3.3.11.2.Deve

Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.374)

3.3.11.3.Katır

Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.371)

3.3.11.4.Eşek

Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.371)

BÖLÜM 4: HİNDİSTAN

İbn Battûta Horosan seyahatinden sonra Macar ve Kustantîniye bölgesine yönelir. Oradan Afganistan'a geçer ve Hindistan bölgesine gelir.

4.1.Multân-Hindistan

4.1.1.Adlar

4.1.1.1.Kişi Adları

Ebu'l-Mücâhid Muhammed Şâh. (s.380)

Tikrîtlî Muhammed Dûri. (s.380)

Haccâb b. Yusuf. (s.381)

Burhâneddîn A'rac. (s.381)

Rûkneddîn Ebu'ş-şeyh Şemseddîn b. Bahâeddîn Zekerîyya Kureşî. (s.381)

Muhammed b. Kasım Kureşî. (s.381)

Vunâr Sâmirî (Melik Fîrûz). (s.381)

Şeybânî. (s.382)

Ömer b. Abdüllazîz. (s.382)

Muhammed Bağdâdî. (s.382)

Emir Kaysar Rûmî. (s.382)

Fakih Alâülmülk. (s.384)

Keşlû Hân. (s.385)

Fakih Sadreddîn Hanefî. (s.385)

Ebû Hanife. (s.385)

Şeyh Şemseddîn Muhammed Şîrâzî. (s.385)

Şerif Celâleddîn Kîcî. (s.385)

Kutbeddîn Haydar Alevî. (s.386)

Kutbûlmûlk. (s.386)

Kadı Sâlâr. (s.387)

Hudâvendzâde Kıvâmeddîn. (s.387)

Îmâmeddîn. (s.387)

Burhâneddîn. (s.387)

Ziyâeddîn. (s.387)

Mübarek Şâh. (s.387)

Arun Buğâ. (s.387)

Melikzâde. (s.387)

Bedreddîn Fassâl. (s.387)

Hâcib (Mabeyinci) Şemseddîn Bûşencî. (s.387)

Kutvâl (Kalebend) Melik Muhammed Herevî. (s.387)

4.1.1.2.Lakap

Hind yöresi ahali sulatana, Hônd-i Âlem (Hond-ı Âlem) der. (s.388)

4.1.1.3.Yer Adları

Devleteabad: Hind ülkesinde bir şehir. (s.379)

Cenânî: Sind nehrinin kenarında kurulu büyük bir şehir. (s.381)

Sîvesitân: Dışı kum tepeleri ile kaplı çöl olan büyük bir şehir. (s.381)

Lâherî (Larbender): Sind yöresinde, uçsuz bucaksız bir deryanın kenarında kurulu şirin bir şehir. (s.383)

Bekâr: Burası şirin bir şehir. Sind nehrinin kollarından biri şehrin içinden geçiyor. (s.385)

Ucâ: Sind nehrinin kenarında kurulu büyük bir şehir. (s.385)

Târna: Hind şehrinin dışında bir düzlük. (s.385)

Multân: Sind bölgesinin merkezi ve vali karargâhı olan şehir.¹⁶⁶ (s.386)

4.1.1.4.Coğrafi Yer Adları

Sind Irmağı: Bu ırmak Bencâb diye de bilinir. Bu kelime “Beşsu” anlamına geliyor.¹⁶⁷ (s.378)

Kenk (Ganj) nehri: Devleteabad şehrine kırk günlük mesafededir. (s.379)

Husravabad: Multân şehrine on mil mesafede bir nehir. (s.386)

4.1.1.5.Hayvan Adları

Kerkedden (Gergedan): Devâsâ gövdeli, simsiyah, kocabaşlı bir hayvan. (s.380)

At: Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.380)

Deve: Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.380)

Fil: Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.381)

4.1.2.Halk Edebiyatı

4.1.2.1.Hikâyeler

Emir Vunâr İle İlgili Hikâye:

Sîvesitân şehrinde Emir Vunâr Sâmîrî adında bir kumandan vardır. Yine bu yörede oturan Ratan adında bir vali vardır. Vanâr ve diğerleri, bir gavurun kendisinden daha yüksek bir mevkiye getirilmesini hoş karşılamıyorlar ve Ratan’ı bir oyuna getirip gece çadırında öldürüyorlar. (s.382)

¹⁶⁶ **Multân:** Pencab bölgesinin sınırları içinde yer alan bu mühim şehir, 94 h./713 m. yılında fethedildi ve kısa zamanda Müslümanların önemli merkezlerinden biri oldu.

¹⁶⁷ **Sind bölgesi ve Sind Irmağı:** Önceden de belirttiğimiz gibi seyyahımızındus nehri ile Pencab (Başşehir, Beşsu) arasında bir ayırım yapmamakta. Sind bölgesi, yani bugünkü Pakistan’ın bir kısmı, hicrî 1. Asrın sonlarında 94 yılında (milâdî 712) fethedildi. Ancak bir bütün olarak Hindistan, hicrî 5. yüzyılın başlarında, Sultan Gazneli Mahmud döneminde Müslümanlarla karşılaştı.

4.1.2.2.Rivayetler

Bir zamanlar Târnâ denilen düzlükte muhteşem bir şehir varmış. Ahalisi türlü türlü rezaletler işlemiş; bulaşmadıkları çirkef kalmamış. Bu yüzden taş kesilmişler. Bugün dârülmelik (hükümdar konağı) adıyla bilinen yıkılmış yapının içindeki sedir üzerine kazınmış resim, onların krallarına aittir. Hindçe kitabede ise şehir halkının neredeyse bin sene önce felâkete uğradığı yazılıdır. (s.385)

4.1.3.Sanat ve Zanaat

4.1.3.1.El Sanatları

Heykelcilik: Hind şehrinin dışında Târnâ denilen düzlükte insan ve hayvan şeklinde sayısız taşlar vardır. Bunların çoğu kırılmış, suretleri bozulmuştur. Sadece bir kelle veya herhangi bir organın şekli göze çarpar. (s.385)

4.1.4.Geleneksel Unsurlar

Hind yöresinde hükümdar yanına gelen herkese mutlaka bir hediye sunar. Bu âdeti herkes tarafından bilindiği için Sind ve Hindistan'da oturan tüm tacirler saraya gelen her yabancıya binlerce dinar borç verirler. Çünkü bu yabancı tacirlere olan borcunu hükümdardan aldığı hediyelerle öder. Bu iş sürekli yapılagelen vazgeçilmez bir âdet olmuştur. (s.380)

Sind yöresindeki yolculuk geleneği:

Yolculuk başlayınca bir süre davullar çalınır, sonra şarkılar söylenir. Gün doğumundan öğlene kadar şarkıcılarla çalgıcılar nöbetle çalışıyor. Yemek vakti gelince gemiler birbirine hafifçe yanaşıyor, iskeleler kuruluyor ve emir yemeğini bitirene kadar şarkıcılar ahavraya¹⁶⁸ geçip şarkı söylüyorlar. Daha sonra onlar da yemeklerini yiyip gemilerine dönüyorlar. Karanlık çökünceye dek yolculuk boyunca şarkı söylemeye devam ediyorlar. (s.384)

Multân yöresinde, sultandan emri gelmedikçe hiç kimse özel misafir olarak kabul edilmez. (s.387)

¹⁶⁸ **Ahavra ve Tarrîde (Tarîda) tipi gemiler:** Ahavra, tekneye benzer bir gemidir. Tarrîde, bir zamanlar Akdeniz'de bolca seyrüsefer büyük ama hızlı bir savaş gemisi türüdür. Ağır mallar, kereste ve cins atlar hep Tarrîde ile taşınırmış.

4.1.5.Mutfak Kültürü

Sîvesitân yöresinde balık ve manda sütü boldur. Buralılar sakankûr adını verdikleri hayvanı afiyetle yiyorlar. Sakankûr, bukalemuna benzer bir hayvancıktır. Mağripliler ona huneyşetülcünne adını vermişlerdir. (s.381)

Hind seyahati esnasında sunulan yemekler ve sofrada:

Önce yemek sunulur, pide gibi incecik. Daha sonra bir koyun dört veya altı parça halinde güzelce pay edilir, nefis bir şekilde kızartılarak herkesin önüne bir parça konulur. Bu yemeğin yanına yağlı, yuvarlak ekmekler getirilir; bunların da ortasına “sâbûniye” denilen tatlıdan konulur.¹⁶⁹ Bunların her biri hıştî yani tuğla denilen un, şeker ve yağdan mamul tatlı, gevrek bir kabukla örtülür. Daha sonra çini kaplar içinde yağ, soğan ve yeşil zencefil ile pişirilmiş et getirilir. Bunun arkasından onların “semûsek” adını verdiği; badem, ceviz, fıstık, soğan ve baharat ile yoğurulmuş lime lime etten yapılan ve yağda kızartılmış pide içine konulan özel bir yemek getirilir.¹⁷⁰ Sonra üstte mis gibi kızartılmış tavuk, altta yağlı pirinç pilavı ile dolu tabaklar; bunların ardından onların hâşimî dediği kadı dolması gelir. Nihayet “kahiriye” tatlısı getirilerek sofrada kemale erer. (s.388)

Yemeğin ardından fuka adlı bitkiden yapılan meşrubatla dolu bardaklar getirilir. Bunlar içildikten sonra, daha önce bahsettiğimiz “tenbû”¹⁷¹ ile “fevfel”¹⁷² sunulur. (s.389)

4.1.6.Bitkiler

4.1.6.1.Tarımsal Ürünler

Sîvesitân şehrinde darı ve burçak yetişir. Buna müşenk adını veriyorlar, ekmeği de bundan yapıyorlar. (s.381)

¹⁶⁹ **Sâbuniye tatlısı:** Sâbuniye, erbabınca bilindiği üzere badem, fıstık, nişasta, bal ve susam yağından yapılan bir helvadır.

¹⁷⁰ **Semûsek (Senbûsek):** Semûsek Türk mutfağında bilinen, yarım ay şeklinde bir hamur işidir. Genel olarak yağlı hamurdan yapılır, içine peynir veya kıyma (yahut yakıştığını umduğunuz ve robotta birbiriyle barıştırdığınız yumurta-peynir-kıyma-soğan-maydonoz-karabiber gibi bir karışım) bırakılır.

¹⁷¹ **Tenbûl:** İkrâm edilen şey, tenbûlun yaprağıdır.

¹⁷² **Fevfel:** Hindistancevizi gibi dert bir meyvedir; siyahı ve kızılı vardır. Türkçede Fûfal ağacı, Arek hurması diye bilinir.

4.1.7.Dinî Unsurlar

4.1.7.1.Dinî Karakterler

Veli: Allah'ın ermiş kullarından veli Burhâneddîn A'rac'tan bahsedilmektedir. (s.381)

4.1.8.Eşyalar

Hükümdarın misafirlerine yiyecek ve içecekler altın, gümüş ve cam kâselerde sunulur. (s.389)

4.1.9.Madenler

4.1.9.1.Altın

Altın kâseler kullanılır. (s.389)

4.1.9.2.Gümüş

Lek, yüzbin gümüş dinar demektir. (s.383)

Gümüş kâseler kullanılır. (s.389)

4.1.9.3.Bakır

Bakır madeninden bahsedilmektedir. (s.379)

4.1.10.Ulaşım Araçları

4.1.10.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.383)

Fakih Alâülmülk'ün Sind nehrinde yük taşıyan onbeş gemisi vardır. Bu gemiler arasında "ahavra" denilen ve Fas yöresinde "tarîde" türü tekneye benzeyen bir gemi vardır. (s.384)

4.1.10.2.At

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.380)

4.1.10.3.Deve

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.380)

4.1.10.4.Fil

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.381)

4.2.Hindistan

4.2.1.Adlar

4.2.1.1.Kişi Adları

Şeyh Feridüddîn Bedâunî. (s.393)

Muizziddîn. (s.393)

Alemüddîn. (s.393)

Sadr-ı Cihân Kemâleddîn. (s.396)

Hûşenc b. Melik Kemâl Kûrk. (s.396)

Mahdûme-i Cihân. (s.396)

Hvâce Cihân Ahmed b. İyâs. (s.396)

Şeyh Bistâmi. (s.396)

Hâcibu'l-ecânib (misafir karşılayan mabeyinci) Şerif Mâzendarânî. (s.396)

Kunnara. (s.396)

Alâeddîn Multânî. (s.396)

Zahîrüddîn Zencânî. (s.397)

Seyyid Şerif Nâsireddîn Mutahhar Evherî. (s.397)

4.2.1.2.Yer Adları

Abûher: Hind diyarının ilk şehridir. Ağacı ve suyu bol olan küçük ve şirin bir şehirdir. (s. 390)

Acûdehen (Pakpattan): Burası Şeyh Feridüddîn Bedâunî'nin kasabasıdır. Gayet küçüktür. (s.393)

Amcarî (Amjhera): Ahalisinin büyük kısmı kâfir olan Hind şehridir. (s.394)

Sersetî: Pirinci bol olan büyük bir şehirdir. (s.396)

Hansî: Hind ülkesinin mimari bakımdan sağlam, güzel ve kalabalık şehirlerindedir. (s.396)

Mes'ûdabad: Dihlî'ye on mil uzaklıkta bir şehir. (s.396)

Bâlem: Hind yöresinde bir köydür. (s.397)

4.2.1.3.Hayvan Adları

At: Binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (s.393)

4.2.2.Halk Edebiyatı

4.2.2.1.Şiir

Hindistan'da kendini Kenk'e atmak üzere su kenarına gelen kimse orada bulunanlara bir Allah'ı¹⁷³ zikreden bir dörtlük okur. (s.396)

4.2.3.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

4.2.3.1.Ölüm

Hindistan'da Cenaze İlgili Âdetler:

Ölen bir Hindunun cesedi yakılır, hanımı da eşi ile birlikte kendini yakar. Kadın, kocasının ölümünden sonra kendini yakarsa yakın çevresi ve ailesi onunla “vefalı kadın” diye övünür. Kendisini yakmaya cesaret edemeyen kadın, kaba saba elbise giyer ve kocasına vefasızlığından ötürü aşağılanma duygusunun azabını tadar. Eğer bir Hindu, Hind sultanının hükümlerinde olduğu sınırlar içinde ölürse cesedi yakmak için mutlaka sultandan izin alınması gerekir. (s.394)

4.2.4.Halk Bilgisi

4.2.4.1.Halk Hekimliği

Anbâ (mango) ağacının altında yatıp uyuyan kimse sıtmaya tutulur. (s.390)

¹⁷³ Kûsây (Kusây); Hintlilerin dilinde yüce Allah'ın ismidir.

Mehvâ meyvesi çok yenirse baş ağrısı yapar. (s.391)

4.2.5.İnanışlar

Hintliler Kenk Nehri'nin cennetten çıktığına inanırlar. (s.395)

4.2.6.Geleneksel Unsurlar

Hind Kadınlarının Kendilerini Ateşe Atma Âdetleri:

Kendini ateşe atacak kadınlar önce güzel elbiselerini giyip süslenirler. Onlar için şehrin dışında bir havuzun kenarında ateş yakılır. Davullar, zurnalar çalınır. Kadın ateşin yanına gelir ve ateşe saygı amacıyla ellerini başının üstünde bağlayarak vücudunu alevlere bırakır. Çevresindekiler de ateşe odun atmaya başlarlar. (s.395)

Hintliler kendilerini Kenk (Ganj) nehrinde boğmak için de bir merasim düzenlerler. Ahali bu ırmağı hacı olmak amacıyla ziyaret eder. Yakılan cesetlerin külleri de bu ırmağa atılır. (s.395)

4.2.7.Bitkiler

4.2.7.1.Tarımsal Ürünler

Küdrû: Bir darı türüdür. Hind yöresinde en çok bundan bulunur. (s.392)

Kal: Anlî denilen akdarıya benzer. (s.392)

Şâmâl: Kaldan küçüktür, genellikle kendiliğinden biter. Bu daha çok ermişlerin, fakihlerin, miskinlerin yemeğidir. Bu tahılın taneleri güneşte kurutulur, sonra dibekte dövülerek kepeğinden ayrılır. Bembeyaz özü kalır dibekte. Bunu manda sütüne karıştırarak gayet lezzetli bir tatlı yaparlar. (s.392)

Mâş: Fiğ gibi bir cins burçaktır. (s.392)

Munc (Mung): Bu da mâşın bir türüdür. Ancak taneleri biraz daha uzunca, rengi ise çakır yeşildir. Mungu, pirinç ve yağla pişirirler. Bu yemeğe “küşerî” diyorlar.¹⁷⁴ (s.392)

Lûbya: Bir bakla türüdür. (s.392)

¹⁷⁴ **Küşerî:** Küşerî, Mısır'ın da ulusal yemeklerinden biri olmuştur. Kelime, Gibb'e göre Hindistan'da Kecrî diye bilinmektedir. Küşerî'de temel malzeme pirinç ve yeşil mercimektir. Pilav gibi pişirildikten sonra üzerine pişmiş nohut, ktır ktır kızartılmış soğan ve çok acı bir sos eklenir.

Mût/Mot: Küdrûya benzer fakat taneleri daha sarıdır. Onlar nezdinde bu bitki hayvan yeygisinden sayılır. Hayvanlar mût yiyerek iyice semirirler. (s.392)

Buraya kadar saydığımız hububatların hepsi güzlüktür. Ayrıca susam ve şeker kamışı da güzün ekilir. Baharda ekilenler; buğday, arpa, nohut ve mercimektir. Pirinç, senede üç defa ekilir. Çünkü buraların temel besin kaynağıdır.

Pamuktan bahsedilmektedir. (s.395)

4.2.7.2.Meyveler

Anbâ (Mango): Ağacı turunçgillere benzer, meyvesi iri armut büyüklüğündedir. Bu meyvenin olgunlaşmadan yere düşenleri toplanıp tuzlanır, sonbaharda sararanları ise elma gibi yenir. Mayhoş bir tadı vardır, hafif şekerlidir. (s.390)

Şekî ve Berkî: Normal ağaç büyüklüğünde gövdeye sahiptir. Meyvesi ağacın odun kısmından çıkar. Meyvelerin yere yakın olanına berkî; yerden yüksek olanına şekî adı verilir. Şekî, kabak büyüklüğünde olup kabuğu sığır derisine benzer. Güz mevsiminde sarardığı zaman tek tek toplanıp ortaları yarılr, her birinin içinden yüz-iki yüz civarında turşuluk hıyara benzeyen minik meyveler çıkartılır.¹⁷⁵ (s.390)

Tendû: Abanoz ağacının meyvesidir. Ancak taneleri ve rengi kayısıyı andırır. Gayet tatlı bir meyvedir. (s.391)

Cumûm: Meyvesi zeytin gibi siyah ve tek çekirdeklidir. Uzun ömürlü bir ağaçtır. (s.391)

Tatlı Portakal: Meyveleri limon büyüklüğünde olur, pek lezzetlidir. Burada ekşi portakal çok az bulunur. (s.391)

Mehvâ: yaprağı ceviz yaprağına benzer, meyvesi ufak armut (çördük) gibi fakat tatlıdır. Tadı üzüme benzer. Her tanenin üst tarafında üzüm büyüklüğünde içi boş diğer bir tane bulunur. Bu taneler güneşte kurutulduğunda incir tadı verir. (s.391)

Üzüm: Çok ender bulunur. Üzüm senede iki defa meyve verir, çekirdeklerinden yağ çıkartılır. (s.391)

¹⁷⁵ **Şekî ve Berkî:** Şekî, ekme giller familyasından iri bir meyvedir; bir tanesi 4-5 kişiyi rahatça doyurur. Türkçeye ekme ağacı diye çevirmek mümkündür. Berki ise kavuna benzer; daha tatlıdır.

Kesîrâ: Toprak altından çıkarılan bir yemiştir. Çok tatlıdır. Kestaneye benzer. (s.391)

Nar: Nar ağacı senede iki defa meyve verir. (s.391)

4.2.8.Kutsal Mekânlar

Senbel (Sunbel) eyaletinin bir şehri olan Bedâun (Bedvân) şehrinde Feridüddîn Bedâunî'nin kabri vardır. (s.393)

4.2.9.Ulaşım Araçları

4.2.9.1.At

Binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (s.393)

4.3.Dihlî (Delhi)

4.3.1.Adlar

4.3.1.1.Kişi Adları

Sultan Tuğluk. (s.398)

Muhammed Şâh. (s.398)

Muizzirdîn b. Nâsireddîn. (s.400)

Kutbeddîn Dârülhilâfe. (s.400)

Sultan Şemseddîn Lelmiş. (s.401)

Emir Seyfeddîn Gadâ Mühennâ. (s.401)

Şeyh Kutbeddîn Bahtiyar Kâkî. (s.401)

Nûreddîn Gürlânî. (s.401)

Alâeddîn Kirmânî. (s.401)

Şeyh Mahmûd Kubbâ. (s.402)

Alâeddîn Nilî. (s.402)

Nizameddîn Bedâunî. (s.402)

Sadreddîn Kuhrânî. (s.402)

Kemâleddîn Abdullah Gârî. (s.403)

Kemâleddîn Muhammed b. Burhân Gaznevî. (s.404)

Emir Kutbeddîn Aybek. (s.404)

Sultan Mahmûd b. Subek Tikîn (Sebuk Tekin). (s.404)

Vecîhüddîn Kâsânî. (s.405)

Sultan Rükneddîn b. Şemseddîn. (s.406)

Sultan Gıyâseddîn Balaban. (s.407)

Hân Şehîd. (s.409)

Keykubâd. (s.409)

Keyhusrav. (s.409)

Nâsireddîn. (s.409)

Giyâseddîn Bahâdur. (s.411)

Celâleddîn Fîrûz Şâh Halacî.¹⁷⁶ (s.411)

Emir Gadâ b. Muhennâ. (s.412)

Sultan alâeddîn Muhammed Şah Halacî. (s.413)

Hızır Hân. (s.414)

Şâdî Hân. (s.414)

Ebûbekir Hân. (s.414)

¹⁷⁶ **Celâleddîn Fîrûz Şâh Halacî:** Delhi Türk Halaç Sultanlığı'nı başlatan hükümdar. Halaçlar veya Türk tarihinde bilinen adıyla Kalaçlar, köken itibariyle Ceyhun ile Seyhun nehirleri arasında yaşamış ve buraya hâkim olan Gûrî ve Gazneli devletlerine tebaa olarak hayatlarını devam ettirmiş Türk kabilelerindendir. Tarih kitaplarında onlardan bazen **Hilciler** diye de söz edilir. Zamanla Gûr Devleti'nde mühim askerî makamlara geldiler ve Hindistan'ın muhtelif noktalarında idareci oldular. Celâleddîn Fîrûz Şâh, Balabanların son temsilcisi ortadan kalkınca 1290'da Delhi'de tahta oturdu. Yakın çevresini devletin en mühim yerlerine getirdi, sultanlığı sırasında ayaklanmalarla uğraştı, yeğeni Alâeddîn Muhammed tarafından oyuna getirilip 1296'da hançerlendi.

Mâh-i Hak. (s.414)

Sencer. (s.414)

Melik Naib. (s.414)

Şihâbeddîn. (s.415)

Beşir ve Mebeşşir. (s.415)

Nâsireddîn Husrav Hân. (s.417)

Sadr-ı Cihân Kadî Hân. (s.418)

Hân-ı Hânân. (s.418)

Rükeneddîn Kureşî Multânî. (s.420)

Şemseddîn Ebû Zekeriyâ. (s.420)

Sultan Tuğluk, “Melik Gâzî” adını almıştır. (s.420)

Muhammed Şâh’ın adı önceleri Cavnâ’dır. Tahta oturduktan sonra Ebu’l-Mücâhid diye çağılır. (s.420)

Melik Temûr. (s.422)

Melik Tikîn. (s.422)

Mühürdâr Melik Kâfur. (s.422)

Malik Bayram. (s.422)

Gıyâseddîn Bahâdur Bûra. (s.423)

Şeyh Nizâmeddîn Bedvânî (Bedâunî). (s.423)

Hvâce Cihân (Hoca Cihan). (s.424)

Melikzâde. (s.424)

Sultan Ebû Saîd. (s.430)

Hacı Kâvun. (s.430)

Melik Fîrûz. (s.431)

Melik Mucîr b. Zü'r-recâ. (s.431)

Melik-i Kebîr. (s.431)

Kabûla. (s.431)

İbnü'ş-Şarâbşî diye bilinen Sıkatü'l-mülk Alâeddîn Mısrî. (s.431)

İmâdü'l-mülk Sertîz. (s.432)

Melik Nükbiye. (s.432)

Melik Toğî. (s.432)

Kâzerûnlu Meliküttüccar (tacirlerin reisi) Pervîz. (s.436)

Şihâbeddîn Kâzeûnî. (s.436)

Bahâeddîn İbnü'l-Felekî. (s.437)

Halife Ebu'l-Abbâs. (s.438)

Ebû İshâk. (s.438)

Rükneddîn. (s.438)

İbnü'l-Kavlemî. (s.438)

İmâdeddîn Semnanî. (s.439)

Erdevîlî (Erdebilli) Abdülazîz. (s.439)

Takıyüddîn İbn Teymiyye. (s.439)

Burhâneddîn İbnü'l-Barkah. (s.439)

Cemaleddîn Mizzî. (s.439)

Şemseddîn Zehebî. (s.439)

Şemseddîn Endukânî. (s.440)

Adudiddîn Şavankârî. (s.440)

Kadı Mecdüddîn. (s.440)

Buhâneddîn Sagarçî. (s.440)

Semnanlı Şemseddîn. (s.441)

Emir Gıyâseddîn Muhammed b. Abdülkahir b. Yusuf b. Abdüllazîz. (s.441)

Kuthem (Kusem) b. Abbâs. (s.441)

Muhammed b. Ebi'ş-Şerefî Harbevî. (s.441)

Hemedânlı Sufî Muhammed. (s.441)

Tirmizli Nâsıreddîn. (s.441)

Gazneli Sadr-ı Cihân Kemâleddîn. (s.442)

Alâeddîn Halcî. (s.443)

Emir Kabûla. (s.443)

Gazne meliki (beyi) Behrâm. (s.444)

Muhammed b. Ebi'ş-Şarefî. (s.445)

Halife Müstansır. (s.446)

Hibetullah b. Mühennâ oğlu Seyfeddîn Gadâ. (s.446)

Fîrûz Hûnde. (s.447)

Fakih Cemaledî. (s.447)

Fethullah Bey. (s.447)

Şemseddîn Tebrîzî. (s.447)

Kadı Kemâleddîn. (s.450)

İbn Şeyhi'l-Câm Şeyh Şihâbeddîn. (s.450)

Mugîs İbn Melik'il-mülûk. (s.450)

Emir Hâcib. (s.453)

Hâs Hâcib. (s.453)

Seyyidü'l-hüccâb. (s.453)

Şerîfü'l-hüccâbdan. (s.453)

Muhlisü'l-mülk Nezerbârî. (s.456)

Serdivitdâr (Başkâtip) Melik Nükbiye. (s.456)

Affüddîn Kâsânî. (s.457)

Şeyh Hûd. (s.458)

Multânî Rükneddîn b. Bahâeddîn Ebû Zekeriyâ. (s.458)

Şemseddîn İbn Tâcülârifin. (s.460)

Şeyh Ali Haydarî. (s.461)

Emir Baht Şerefülmülk. (s.461)

Togan Fergânî. (s.461)

Hâcib Tebrizli Hvâce Emir Ali. (s.462)

Sultan Gıyâseddîn Bahâdur Bûra. (s.464)

Emir Dülcî Bûra. (s.464)

Küşt Asb Bahâeddîn. (s.464)

Rây Knebîle. (s.465)

Nasr. (s.465)

Bahtiyâr. (s.465)

Mühürdâr. (s.465)

Kadı Kerîmüddîn. (s.467)

Bahâeddîn Zekeriyâ. (s.467)

Melik Bedreddîn Devlet Şâh. (s.468)

Şerif Celâleddîn Ahsen Şâh. (s.468)

Emir Halâcûn. (s.469)

Kulcünd. (s.469)

Kayrân Melik Safdâr. (s.469)

Melik Temûr Şurbedâr. (s.469)

Muhammed Necîb (Ecder Melik). (s.470)

Melik Kemâleddîn Kurk (Gurk) oğlu Melik Hûşeng. (s.470)

Burabra. (s.470)

Şerif İbrahim. (s.471)

Hûrneseb Hâtun. (s.471)

Dıyâülmülk b. Şemsülmülk. (s.471)

Tâcülmülk Nusret Hân. (s.472)

Aynülmülk b. Mâhir. (s.473)

İbn Melikşâh. (s.474)

Nâsireddîn Mutahhar Evherî. (s.474)

Seyyid Nâsireddîn Mutahhar. (s.475)

Temûr Şurbedâr. (s.476)

Süheyl. (s.477)

Melik Nuvâ. (s.477)

Şeyh Sâlâr Ūd (Salar Mesûd). (s.478)

Ali Şâh Ker. (s.479)

Emir Baht. (s.479)

Heratlı Emir Abdullah. (s.479)

Emir Nizâmeddîn Mir Necle. (s.480)

Şâh Afgan. (s.480)

Melik Mukbil. (s.481)

İbnü'l-Kavlemî. (s.481)

Aziz Hammâr. (s.481)

Melik Cihân Bunbul. (s.481)

Melik Mell. (s.482)

A'zam Melik Bâyezîdî. (s.482)

Şeyh Cellûl. (s.482)

Nâhûdâ İlyas. (s.484)

Ziyâeddîn Hudâvendzâde. (s.486)

Arun Buğâ Türkî. (s.486)

Bedreddîn Fassâl. (s.486)

Mahdûme Cihân. (s.486)

Hâcib Şemseddîn Hûşencî. (s.489)

Heratlı Nâsireddîn Kâfî. (s.492)

Abdülmü'min. (s.492)

Sadr-ı Cihân Nâsireddîn Havârezmî. (s.492)

Sadr-ı Cihân Kemâleddîn Gaznevî. (s.492)

İbn Battûta: Hindistan'da "Mevlânâ Bedreddîn" olarak bilinir. (s.492)

Vecîhuddîn Horasan. (s.493)

Emir Hibetulllah b. Felekî Tirmizî. (s.493)

Melik Kirây (Giray). (s.493)

Tirmizli Melikzâde. (s.493)

Bahâeddîn Multânî. (s.496)

Kemâleddîn Bicnevrî. (s.496)

Seyyi Ebu'l-Hasan Abbâdî. (s.497)

Nükbiye Devâdâr. (s.497)

Amîdülmülk. (s.500)

Melik Devletşâh. (s.502)

Aziz Hammâr. (s.509)

Bedehşanlı Şemseddîn. (s.509)

Şerif Emir Ali. (s.509)

Şeyh Kemâleddîn b. Abdullah Gârî. (s.512)

Zencânlı Emir Zahîruddîn. (s.514)

Kâfûr Şurbedârî. (s.514)

4.3.1.2.Lakaplar

Kemâleddîn Abdullah Gârî, Şeyh Nizâmeddîn Bedvânî'nin (Bedâunî'nin) Dihlî şehri dışında zaviyesi yakınında bulunan bir mağarada kaldığı için "Gârî" yani mağaralı lakabıyla ünlenmiştir. (s.403)

Kemâleddîn Muhammed b. Burhân Gaznevî, Sadr-ı Cihân lakabıyla bilinir. (s.404)

Kutbeddîn Aybek, kumandan anlamına gelen Sipâhsâlâr lakabıyla bilinir.¹⁷⁷ (s.404)

Melik Naib (Başmabeyinci), binbeşyüz Mağrip altınına satın alındığı için "Elfî" (Binlik) lakabıyla bilinir. (s.414)

¹⁷⁷ **Sipâhsâlâr (Sipahsalar):** Sipahsalar Farsçadır; Sipehsalar da denilir. Askerin başında bulunan kişi, kumandan demektir. Eski İran ve Türk geleneklerinden etkilenerek kurulmuş olup Abbâsîlerin mirasını devralan Gazneli ve Selçuklu gibi klasik Türk imparatorluklarında Sipahsalar, bir ordunun en üst kademesinde bulunan kişi demektir. Onun altındakine Sipahdar denirdi.

Melik İbrahim'in lakabı, Tatar Bencî (Bengi yahut Binici). (s.476)

4.3.1.3.Yer Adları

Dihlî: Hindistan şehirlerinin belki de doğudaki bütün İslâm şehirlerinin en büyüğüdür. Çok büyük bir şehirdir. Birbirine komşu dört şehirden oluşmaktadır. (s.397)

Sîrî: Buraya Dârülhilâfe de denilir. Dihlî'nin ikinci büyük şehridir. (s.398)

Tuğlukabâd: Sultan Tuğluk tarafından kurulmuş, Dihlî'nin üçüncü büyük şehridir. (s.398)

Cihânpenâh: Hind hükümdarı Muhammed Şâh tarafından yaptırılmış, Dihlî'nin dördüncü büyük şehridir. (s.398)

Lâhûr (Lahor): Dihlî'de bir şehir. (s.404)

Leknavtî: Dihlî'de bir şehir.¹⁷⁸ (s.409)

Kerâ (Kerra): Dihlî'de bir şehir. (s.410)

Mânîkbur (Manikpur): Dihlî'de bir şehir. (s.412)

Duvaykîr (Devletabad, Deogir): Kataka diye anılan Duvaykîr, Mâlva ile Marhata bölgelerinin idarî merkezidir. (s.412)

Sendebet (Sonpat): Dihlî'ye bir günlük mesafede bir şehir. (s.415)

Cendyerî (Çendirî) ve Ma'ber (Koromandil): Hind yöresinin en verimli bölgeleridir. (s.418)

Dibâpûr (Dipalpur): Sind bölgesinde bir yer. (s.419)

Telink (Telingâna): Dihlî yakınlarında bir şehir. (s.422)

Nehrvâla (Anhilwara): Dihlî'de bir yer. (s.437)

Şavankâra: Fâris bölgesinde bir yer. (s.441)

¹⁷⁸ **Leknavtî şehri:** Burası o dönemde Bengal'in başşehriydi. Şimdiki Bangladeş'in Racşâhî eyaletinde Gaur (Gûr) diye bilinen harabe şehir, eski Leknavî'dir.

Kovil (Coel; Aligarh: Dihlî'de bir şehir.¹⁷⁹ (s.460)

Kenbîle: Rây'ın oturduğu bölgenin ismidir. (s.465)

Abûher: Multân'a iki günlük mesafede bulunan bir düzlük. (s.466)

Varankal (Varangal): Dağın zirvesinde kurulu bir şehir. (s.467)

Zihâr (Dhar): Dihlî'den yirmidört günlük mesafede bulunan bir şehir.¹⁸⁰ (s.468)

Bedrakût: Telink bölgesinin merkezidir.

Avd, Zaferabad, Luknov: Dihlî'de yer alan şehirler.¹⁸¹ (s.473)

Kannûc: Gayet sağlam ve berkitilmiş bir şehirdir. (s.474)

Behrâyic: Serû diye bilinen azgın ve büyük bir nehrin kıyısında kurulmuş şirin bir şehir.¹⁸² (s.478)

Cendîrî (Çendri): Dihlî'de bir eyalet. (s.480)

Cüzerât (Gücerat) ve Nehrvâlâ: Dihlî'de yer alan eyalet adları.¹⁸³ (s.481)

Bulûdra: Dihlî'de bir yer.¹⁸⁴ (s.481)

Bedelî, Besehî, Belera: Bu kasabalar Sadî Hindbut adıyla bilinen yerdedir. (s.491)

Cezve ve Melikbûr: Hükümdarın İbn Battûta'ya hediye ettiği kasabalar. (s.494)

Hezâr Emrûhâ: Dinlî'ye onüç gün uzaklıkta bir yer. (s.509)

Tübbet (Tibet): Karâcîl dağları üzerinden gidilir. (s.509)

¹⁷⁹ **Kovil (Coel) şehri:** Burası Delhi'nin 75 mil güneydoğusunda bugün Aligarh diye bilinen yerdir.

¹⁸⁰ **Zihâr (Dhar) şehri:** Hindistan'da Madhia-Pradesh eyaletinin güneybatısında Dhar ismini taşıyan şehir.

¹⁸¹ **Avd (Ayodha) şehri:** Gangra kıyısında, bugün Fezabad diye bilinen yer. Burası daha sonra Oudh diye bilinen bölgenin merkezi olacaktır. **Zaferabad şehri:** Gomati nehri kıyısında Cavnpur'un (Junpur) güneyindedir. Goati, Ganj'a akan nehirlerdendir. **Leknav (Luknov) şehri:** Bu şehir, Ganj ile Chagra arasındadır.

¹⁸² **Behrâyic şehri:** Nepal sınırında bu adı taşıyan bir mıntika vardır.

¹⁸³ **Nehrvâlâ (Anhilvara):** Gücerât'ın eski başşehri.

¹⁸⁴ **Buludra (Broach/Broça):** Broça diye bilinen şehir, bugün Narmada diye bilinen ırmağın Kambay (Cambay) körfezine döküldüğü noktadadır.

4.3.1.4.Coğrafi Yer Adları

Dihlî dışında Sultan Şemseddîn Lelmiş tarafından yapılmış büyük bir gölet vardır. (s.401)

Dihlî ile Dârülhilafe arasında bir gölet vardır. (s.401)

Cûn Nehri: Dihlî’de, Cumna ya da Yamuna diye bilinen nehirdir. (s.407)

Afganpur Nehri: Dinlî yakınlarında bir nehir. (s.424)

Karâcîl: Büyük bir dağ silsilesi. (s.467)

Serû Nehri: Azgın ve büyük bir nehir.¹⁸⁵ (s.478)

4.3.1.5.Hayvan Adları

Fil: Bu hayvanların sivri dişleri idamlık suçlular için demirle kaplanmıştır. Her filin tam boynunda bir sürücü oturur. Filler, başlarını eğerek hükümdarı selâmlamak için eğitilmişlerdir. (s.429)

Yerbû: Fareye benzer bir hayvandır. Çöl Arapları bu hayvanı yerler. (s.450)

Ceylân: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.473)

Deve: Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.428)

Fil: Dihlî Camii’nin minaresi çok yüksektir. Minare yapıldığı vakit taş yüklü bir filin yukarı kadar çıktığı anlatılır. (s.400)

At: At binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (405)

Koyun: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.492)

Katır: Hârizmli Nâsıreddîn Sadr-ı Cihân, İbn Battûta’ya borcunu ödemesi için 1.200 dinarlık iki katır göndermiştir. (s.511)

Katır: Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.436-443)

Sığır: Hayvan adı olarak geçer ve düğün merasiminde kesilir. (s.447)

¹⁸⁵ **Serû Nehri:** Burada Ganj kastolunmuş olmalıdır. Daha önce de Serû nehrinden büyük bir ırmak olarak bahsedilmiş idi.

Kuş: Hayvan adı olarak geçer ve düğün merasiminde kesilir. (s.447)

4.3.1.6.Hastalık Adları

Veba: Dihlî’de sultan ordusunda veba salgını baş göstermiştir. (s.470)

4.3.1.7.Ad Verme

Sultan, Ecder Melik diye tanınan Muhammed Necîb’e, “esedü’l-Esvâk (Çarşı Aslanı)” adını vermiştir. Çünkü bu adam zalim ve taş kalpliydi. (s.470)

4.3.2.Halk Edebiyatı

4.3.2.1.Hikâyeler

Gıyâseddîn Balaban’ın Garip Hikâyesi:

Sultan Şemseddîn Lelmiş kendine kısa boylu, tıknaz Gıyâseddîn Balaban adında bir köle satın alır. Onu aşağı ve hor gördükleri için her türlü işi yaptırırlar. Bir gün yıldız ilmini bilenler Şemseddîn’e, kölelerinden birinin bir gün oğullarının elinden hükümdarlığı alacağını söyler. Şemseddîn müneccimlerden bütün kölelerine bakıp o köleyi bulmalarını ister. Ancak tam onlar teşhis edecekleri sırada Balaban’ı çarşıya gönderirler ve müneccimler bütün kölelerin arasında tarif ettikleri köleyi bulamazlar. Sonra Balaban’ın becerikli ve zeki olduğu anlaşılacak önce saka başı, sonra hükümdarın en yakın yardımcısı olur. Daha sonra aynı müneccimlerin söylediği gibi efendisini ortadan kaldırarak hükümdar olur. (s.409)

Sultan Alâeddîn İle İlgili Bir Hikâye:

Alâeddîn’in Süleyman Şah adında sevdiği, el üstünde tuttuğu bir yeğeni vardır. Bir gün birlikte ava çıktıklarında, yeğeni Alâeddîn’i öldürmek için ona bir ok atar ve oradan kaçar. Fakat Sultan Alâeddîn ölmez ve doğru saraya gidip yeğenini bulup oracıkta öldürür. O günden sonra Alâeddîn, Cuma, bayram ve benzeri günlerde ata binmezmiş. (s.414)

Hükümdarın Şihâbeddîn Kâzerûnî’ye Yaptığı İhsan ve Tacirin Hikâyesi:

Bu adam, Kâzerûnlû Meliküttüccar (tacirlerin reisi) Pervîz’in dostuydu. Hükümdar, Meliküttüccar’a Kinbâya (Kenbâya, Künbâya) şehrini ikta olarak vermiş, vezirlik

vaadinde de bulunmuştur. Pervîz, dostu Şihâbeddîn'e haber saldı. Şihâbeddîn, sultana hediye olarak hazırladığı eşya ile geldi Pervîz'in yanına geldi. Bu arada Vezir Hvâce Cihan, hükümdarın Pervîz'e vezirlik vaatettiğini duyunca kıskançlık krizine tutuldu. Vezir Hvâce'nin isteğiyle Hindu ordusu Pervîz'e saldırarak onu öldürdüler. Bu sırada Şihâbeddîn'in hükümdara sunacağı hediyeler de talana uğradı. Ama Şihâbeddîn canını kurtardı. (s.436)

Hükümdarın Hacı Kâvun'a Yaptığı İhsan ve Onun Hikâyesi:

Hacı Kâvun, Irak hükümdarı olan kardeşi ölünce onun mirasını istedi ve beylik davasına kalkıştı. Askerler de ona bağlılıklarını bildirip biat edince Fâris bölgesine gitti. Şeyhler kendisini karşılamakta biraz gecikince onlara çıkıştı ve hepsinin boyunlarını vurdurdu. (s.440)

Halifesoynunun Hükümdara Gelişi ve Hikâyesi:

Abbâsi halifesi soyundan gelen Emir Gıyâseddîn Muhammed b. Abdülkahir b. Yusuf b. Abdülazîz, Mâverâünnehr bölgesinin hükümdarı Alâeddîn Tarmaşîrîn'in yanına gelmişti. Hükümdar onu en iyi şekilde misafir etmiş, hediyeler sunmuş, iltifatlarda bulunmuş ve saygıda kusur etmemiştir. Öyleki Gıyâseddîn hükümdarın huzuruna bile çıksa, hükümdar tahtan iner onu selamlar ve onunla birlikte yerde yaygı üzerinde otururdu. (s.441)

Benzeri Bir Hikâye:

Halifesoynlu Gıyâseddîn'i eskiden beri sevmeyen Gazne meliki (beyi) Behrâm, Dihlî'ye gelmişti. Hükümdar, halifesoynluya verdiği Sîrî şehrindeki evlerin birinde Behrâm'ın misafir edilmesini sonra da ona özel bir konuk evi yapılmasını emretti. Bunu duyan Halifesoynlu Gıyâseddîn öfkeleni. Saraya giderek bundan böyle hükümdarın hediyelerini istemediğini ve onlarla kalmayacağını söyledi. Bunu üzerine hükümdar Gıyâseddîn'in kapısına geldi ve ondan özür diledi, Gıyâseddîn de kabul etti. (s.444)

Halifesoynunun Cimriliğine Dair Hikâyeler:

Halifesoynlu tek başına yemek yer, oturduğu köşkün hayat kısmında kandil yakmazdı. Oturduğu köşkün bahçesinden çalı çırpı toplar, mahzenlere yığardı. Birine borç verse sürekli onu geri isterdi. (s.445)

Başka Bir Hikâye:

İbn Battûta bir gün Gıyâseddîn ile konuşurken Hak Teâlâ'nın nimetlerine karşı kendisinin şükretmesini ve bol bol sadaka dağıtmasını söyledi. Bunun üzerine Gıyâseddîn; böyle cömert davranmanın kendisi için mümkün olmadığı cevabını verdi. O, birine asla bir şey vermez, hayırlı bir iş yapmazdı. (s.445)

Başka Bir Hikâye:

İbn Battûta, Hind ülkesinden döndükten sonra Bağdat'ta yoksul bir gencin, medreseden çıkan bir adamın peşinde koştuğunu görür. Oradaki öğrencilerden biri onun, Emir Muhammed Gıyâseddîn'in oğlu olduğunu söylerler. Hâlbuki babasının birçok kişiye yetecek kadar malı ve parası vardır. (s.446)

Şeyh Alâeddîn İle İlgili Bir Anekdote:

Şeyh Alâeddîn bir gün vaazında dua okuduktan sonra mescidin köşesinde kuvvetli bir çığlık duyulur. Alâeddîn'in âyeti ikinci defa okumasıyla çığlık atan derviş ikinci narayla yere düşüp ruhunu teslim eder. (s.402)

4.3.2.2.Menkıbeler

Kemâleddîn Abdullah İle İlgili Bir Menkıbe:

İbn Battûta'nın bir kölesi vardır. Kaçıp bir Türke sığınır. Battûta onu geri almak ister ama Şeyh Abdullah bu kölenin ona yaramayacağı gerekçesiyle engel olur. Aradan altı ay geçtikten sonra Battûta, kölesinin efendisini öldürdüğünü duyar. (s.403)

4.3.2.3.Rivayetler

Söylentilere göre Sadreddîn üç günde bir yemek yer ve mecbur kalıp, ölümle burun buruna kalmadıkça yemek yemediğini söylemiş. (s.403)

4.3.2.4.Şiir

Gırnata asıllı Fakih Cemaleddîn'in sultan ile ilgili beyiti vardır. (s.447)

İbn Battûta'nın, Hind hükümdarına yazdığı 16 beyitten oluşan bir kasidesi vardır. (s.498)

4.3.3.Kalıplaşmış Sözler

4.3.3.1.Dua

Şeyh Alâeddîn'in duası:

“Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir. Onu göreceğiniz gün her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unuttur, her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları sarhoş bir hâlde görürsün. Onlar sarhoş değildir ama Allah'ın azabı çok dehşetlidir!”¹⁸⁶ (s.402)

4.3.4.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

4.3.4.1.Yardımlaşma

Sultan Gıyâseddîn Balaban, bir konak inşa ettirmiş ve ona Dâru'l-Emn (Huzur Yurdu) adını vermiştir. Borçlu olan kişi bu konağa girdiğinde borcu ödenir, buraya korkuyla süzülen ferahlık bulurmuş. (s.407)

4.3.5.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

4.3.5.1.Evlenme

Dihli'de hükümdarın kız kardeşi evlendiğinde düğün ile ilgili âdetleri şöyleydi:

Onbeş gün boyunca ahaliye düğün yemeği verilir. Sığır ve kuşlar kesilir. Oralıların geleneğine göre gelin tarafını temsil eden heyet, kızın erkeğe dolanacağı konağın kapısı önünde bekler. Damat da kendi kadrosuyla gelir kapıya. Ancak içeri girmek için kızın grubunu yenmek zorundadır. Yenemezlerse binlerce dinar verirler karşı tarafa; böylece geçebilirler. Damat salona girer, o sırada gelin atlas kumaşlarla döşenmiş mücevherlerle bezenmiş yüksek bir tahtın üzerindedir. Damat gelinin yanına gider ve gelin kendi eliyle damata tenbûl uzatır. Bu sırada davullar, zurnalar çalınır, şarkılar söylenir. Sonra damat önde, gelin arkada ilerler. Düğün alayı, bey yahut ileri gelen birinin konağının önünden geçerken ev sahibi çıkar, mevkiine göre kafilenin üzerine dinar ve dirhem saçar; âdet gereğince düğün alayı köşke varana kadar devam eder bu. Gelin ertesi gün eşinin bütün arkadaşlarına kumaş ve altın gönderir. Sultan da onların her birine koşum takımı eksiksiz atlar hediye eder.

¹⁸⁶ **Okunan âyetler:** Hac Sûresi'nin (22. Sûre) 1. ve 2. âyetleridir.

Hind halkının âdeti, şarkıcılara kimsenin bir şey vermemesidir. Onlara düğün sahibi ihsanda bulunur. O gün bütün halka yemek verilir. (s.447-448)

4.3.5.2.Ölüm

Hindlilerin cenaza ile ilgili âdetleri şöyledir:

Cenaze gömülüştüğün üçüncü günü sabahleyin mezara gidilir. Kabrin çevresi kilim ve ipekli kumaşlarla döşenir. Üzerine Hindistan'da her mevsim yeşil bulunan çiçekler serilir. Bunlar yasemin, sapsarı bir çiçek olan kulşebbu (gülşebboy), bembeyaz raybûl, beyaz ve sarı renklerde olabilen nesrîndir. Ayrıca üzerinde meyvesi bulunan limon ve turunç dalları da serilir. Dalların yemişleri yoksa ipliklerle meyveler asılır. Kabir üzerine kuruyemiş ve hindistancevizi serpilir. Ahali toplanır, Mushaflar getirilir, Kur'an okunur. Hatim indirildikten sonra orada bulunanlara şerbet dağıtılır. Bunların ardından herkese gülsuyu serpilir, tenbûl ikram edilir ve halk dağılır. (s.489)

4.3.5.3.Hac

İbn Battûta hac ziyaretinde beş gün art arda oruç tutmuş, her gün Kur'an okumuş ve gücü yettiği kadar gece namazı kılmıştır. (s.513)

4.3.6.Halk Bilgisi

4.3.6.1.Halk Hekimliği

Hindular sığır sidiğini, uğurlu olmak ve hastalandıklarında şifa bulmak için içerler. (s.419)

4.3.6.2.Halk Hukuku

Hindulara göre inek kesen adamın cezası, kestiği hayvanın postu içine sokulması ve postun çepeçevre dikilerek yakılmasıdır. (s.419)

Dihlî hükümdarı namazın cemaat halinde kılınmasını emreder, cemaate gelmeyenlere ağır cezalar verir. Sırf bu iş için çarşılara bekçi salar, namaz vaktinde çarşıda, pazarda gezenleri cezalandırır. (s.452)

İbn Battûta, şarap içip, hırsızlık yaptığını öğrendiği Şemseddîn adlı birine seksen kamçı vurdurup, hapis cezası vermiştir. (s.510)

Hindliler yolculukta yük ve eşyalarını sadece öküze bindirirler. Orada eşeğe binmek çok ayıptır. Bir kimse, dövüldükten sonra halka teşhir edilmek istenirse o zaman eşeğe bindirilir. (s.510)

4.3.7.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

4.3.7.1.Dinî Bayramlar

Bayram sabahı yapılan merasim şöyledir:

Arefe gününün bayrama bağladığı gece hükümdar; tüm şehzâdelere, özel dostlarına, saygın yabancılara, devlet adamlarına, kâtib, hâcib, kumandanlar hizmetkârlar, köle ve ehl-i ahbâra (istihbarat memurlarına) paha biçilemez hediyeler gönderir. Bayram sabahı filler, ipek örtülerle, inci ve altınlarla bezenir. Sultan bu fillerden birine biner ve sarayın kapısından fillere binmiş bir kabile ile çıkıp mescite bayram namazı kılmaya gider. (s.430)

Kurban bayramında yapılan merasim:

Kurban Bayramı'nda, sultan bir deve getirir. Üzerine kan sıçramaması için önüne ipek bir peştamal bağlar. Hayvanı “nîze” adı verilen (ucu bıçağımsı) bir kargıyla boğazlar. Sonra filine binip sarayına döner. (s.431)

Bayramın birinci günü yapılan merasim:

Hükümdarın köşkü bayramın birinci günü güzelce döşenir, kıymetli süslerle bezenir. Merasimin yapıldığı büyük salona bârka kurulur. Bârka (bergâh) kocaman bir çadırıdır. Salonun tam ortasına hükümdarın tahtı getirilir. Daha sonra cemaat selâm merasimi için öne çıkar. Önce kadınlar, hatipler, hukukçular, şerifler ve şeyhler gelir. Sonra hükümdarın kardeşleri, yakınları, kayınları yaklaşır. Daha sonra yabancılar, vezirler ve kumandanlar ilerler. Sonra memlûk erbaşları ve yüksek rütbeli askerler huzura çıkar. Hepsi de sırayla, birbirlerini itip kakmadan selâm merasimini tamamlarlar. Sonra saz ve dans takımı getirilir. Evvelâ, o sene esir edilen Hindu reislerinin kızları gelip dans eder, şarkı söylerler. Sultan bu kızları kumandan ve muhterem misafirlere armağan eder. Daha sonra diğer Hindu kızları şarkı söyleyip dans ederler. Bunları da kardeşlerine, akrabalarına, kayınlarına ve bey çocuklarına bağışlar. (431-433)

Bayramın diğerk günleri yapılan merasim:

Bayramın ikinci günü tekrar aynı meclis kurulur ve sultan yine katılır. Şarkıcı dansözler de oynarlar. Hükümdar bu oynak kızları askerlik yapan memlûkların başkanlarına verir. Bayramın üçüncü günü ise kendi akrabalarından evlenecek olanların nikâkını kıyar; onlara hediye yağdırır. Dördünce gün bütün hizmetçi erkek köleleri azad eder. Beşinci gün cariyeleri azad eder. Altıncı gün cariyelerle köleleri evlendirir. Yedinci gün her yere yağmur gibi sadaka dağıtır. (s.433)

Ramazan Bayramı:

Bayram günü siyah elbiselere bürünen hatip efendi bir filin sırtına biner, yörenin bütün fıkıh bilginleri ve kadıları da hayvanlara binip namazgâha ilerlerken verecekleri fitrayı (Ramazan sadakası) yanına alırlar. Ahali tekbir getire getire toplanır. Namazın ardından hatip hutbeye çıkar, daha sonra cemaat evlerine döner. (s.492)

4.3.7.2.Törenler

Sefer Dönüşü Tertip Edilen Merasim:

Hükümdar seferden döndüğü zaman filler güzelce süslenir. Bunların onaltısının üzerine şatur konulur. Şaturların bir kısmı sırma ile işlenmiş, bir kısmı mücevherlerle süslenmiştir. Sultanın bineği geçecek diye kubbeler arasına ipek örtüler serilir. Onun önü sıra sayıları binleri bulan köleler yürür. Grup grup halk ve ordu ise arkadan gelir. Ahali, hükümdarın şehre girişinden köşke varışına kadar yollardan altın toplardı. (s.433)

4.3.8.İnanışlar

Dihlî’de başlanan bir câmi inşaatı esnasında bir hükümdarın ölmesi sonucunda ondan sonra gelen hükümdarlar bu işte bir uğursuzluğun olduğuna inanarak bu yarım kalan inşaatı tamamlamamışlardır. (s.400)

Dihlî’de Şeyh Mahmûd Kubbâ adında bir ermişin malı mülkü olmamasına rağmen gelene gidene altın, gümüş ve elbise dağıtır. Bu yüzden ahali onun, Hak Teâlâ’nın gizli hazineleriyle ödüllendirildiğine inanıyor. (s.402)

Dihlî hükümdarlarından Radiye’nın mezarı ziyaret edilen ve bereketli olduğu kabul edilen bir mezardır. (s.407)

Hindular, sığır sidiğini uğurlu sayarlar. (s.419)

4.3.9.Dans Kültürü

Kurban bayramının birinci günü saz ve dans takımı getirilir. Evvelâ, o sene esir edilen Hindu reislerinin kızları gelip dans eder, şarkı söylerler. Daha sonra diğer Hindu kızları şarkı söyleyip dans ederler. Bayramın ikinci günü tekrar aynı meclis kurulur, şarkıcı dansözler oynarlar. (s.431-433) Yapılan bu dansın dinî dans olup olmadığı hakkında kesin bir bilgi yoktur.

4.3.10.Giyim-Kuşam-Süslenme

Hind halkının tümü beyaz elbise giyer. Fakat mazlumlar ve şikâyetçiler renkli elbise giyerler. (s.405)

Hizmetçi köleler ve Memlûk erlerinin başında altın bir külâh, bellerinde altın bir kemer bulunur. Bir kısmının kemeri mücevherlerle bezelidir. (s.430)

Pamuk havlu kullanıldığından bahsedilir. (s.508)

Pamuktan cübbe giyildiğinden bahsedilmektedir. (s.512)

Dihlî hükümdarının Çin hükümdarına gönderdiği hediyeler arasında pamuk elbise ve her çeşit kumaş türünü sayabiliriz. (s.514)

4.3.11.Sanat ve Zanaat

4.3.11.1.Meslekler

Dihlî’de kadın ve erkek çalgıcılar vardır. (s.401)

Doktorluk meslek adı olarak geçmektedir. (s.411)

4.3.12.Mimari Yapılar

4.3.12.1.Dinî Mimari

Dihlî Câmii: Alanı çok geniştir.¹⁸⁷ Duvarı, çatısı ve zemini güzel yontulmuş ve sağlam bir şekilde kurşunla birbirine bitleştirilmiş beyaz taşlarla örülüdür. Bu câminin yapılışında bir tek tahta parçası bile kullanılmamıştır. (s.399)

4.3.12.2.Halk Mimarisi

Dihlî şehrini kuşatan surun dünyada bir benzeri yoktur. Surun duvarları on bir arşın genişliğindedir. (s.398)

Dihlî'nin yirmi sekiz kapısı vardır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Bedâun Kapısı; en büyük çıkışı. (s.399)

Mindevey Kapısı; tahıl çarşısı tarafındandır. (s.399)

Cül (Gül) Kapısı; hemen yanında bağ ve bahçeler bulunur. (s.399)

Bâlem (Palem) Kapısı; Bâlem köyünden adını alır. (s.399)

Necib Kapısı; adını bir şahıstan alır. (s.399)

Kemâl Kapısı; adını bir şahıstan alır. (s.399)

Gazne Kapısı: Bu kapı musallâ-yı îd denen (bayram namazlarının kılındığı büyük) düzlüğe ve mezarlığa açılır. (s.399)

Becâlisâ Kapısı: Bu kapının hemen dışında Dihlî Mezarlığı bulunur. (s.399)

Dihlî Câmii'nin kuzey avlusundaki minare Muiziddîn'in eseridir. Bu minarenin ülkede eşi benzeri yoktur. (s.411)

Kâliyûr (Gwalyor) Kalesi: Hinduları birbirinden ayıran, onların ortasında sağlam bir yapıdır. (s.415)

¹⁸⁷ **Dihlî Câmii (Kuvvetü'l-İslâm Câmii):** Kutbeddîn Aybek tarafından eski bir Hindu tapınağının temelleri üzerine 588 h./1192 m. yılında inşasına başlanan bu câmi, Sultan İletmiş tarafından 7.h/13. m. yüzyılda; Sultan Alâeddîn Halacî tarafından ise 8.h./14. m. yüzyılda epey genişletilmiştir. Bugünkü harabelerde İletmiş'in bıraktıkları açık seçik görülür.

Duvaykîr (Deogir) Kalesi: Devletabad bölgesinin kalesidir. Burası dünyanın en sağlam kalesidir. (s.483)

Dihlî’de Hezâr Üstûn unvanlı muhteşem bir daire vardır.¹⁸⁸ (s.486)

Tilbet Köşkü: Dihlî’den yedi mil uzakta bir köşk. (s.492)

4.3.13. Geleneksel Unsurlar

Dihlî’de mazlumlar ve şikâyetçiler renkli elbise giyerler. (s.405)

Hind gâvurunun geleneğine uyarak Dihlî’de sığır kesilmesi yasaklanmıştır. Çünkü Hindular ineğin kesilmesine karşıdır. (s.419)

Dihlî’de sultanın konağına soylu, nüfuzlu bir emir geldiğinde davullara vurulur, borular çalınır ve görevliler; “Falanca adam geldi!” diye iki defa bağırırlar. (s.427)

Sultan birinin idamını emredince adamı kabul dairesinin kapısında katlederler, cesedini üç gün orada bekletirler. Âdet böyledir. (s.427)

Hükümdarın sarayındaki âdetlerden biri de şudur:

Kişi, hükümdar sarayından bahaneli yahut bahanesiz ayrılırsa hükümdardan izin çıkmadıkça bir daha giremez. Hastalık vs. geçerli bir özrü varsa sultana uygun bir hediye sunarak huzura çıkar. (s.427)

Bir kimsenin hükümdara hediye sunma âdetleri şöyledir:

Bir kimse hükümdara hediye sunmak için kapıya geldiğinde hâcipler rütbe sırasına göre huzura girerler. Bunlar sultana üç defa selâm verir, kapıda bekleyeni bildirirler. Eğer hükümdar o adamın içeri alınmasını emrederse getirdiği hediyeyi sultanın göreceği şekilde tutarak halkın önünde tutarlar. Sultan hediye sahibini çağırır. Bu adam hükümdarın huzuruna varmadan önce üç defa eğilip selâm verir. Adam pek itibarlı biriye hükümdar onunla el sıkışır, kucaklaşır. Sonra getirilen hediyelerin bir kısmına bakar ve hediye sunan adama iltifat eder, âdet gereğince bu adama “serşüsti” (başsuyu, ikramiye) parasının verilmesini emreder. Bu para hediye getirenin derecesine bağlıdır. (s.429)

¹⁸⁸ **Hezâr Üstûn:** Bu bina, Tuğluk tarafından Delhi’nin Cihanpenah kısmında inşa edilmiştir ve günümüze kadar kalıntıları muhafaza edilmiş ender yapılardandır.

Yüksek vergi memurlarının hükümdara hediye sunma âdetleri:

Âmiller (valilik ve bölgenin vergi tahsildarlığını beraber yürüten yüksek memurlar) hediyelerini ve buldukları bölgenin vergilerinden oluşan serveti sunmak üzere payitahta geldikleri zaman leğen, ibrik gibi altın ve gümüş kaplar yaptırırlar. Yine altın ve gümüşten tuğlamsı külçeler döktürürler. Buna “hişt” adını vermişlerdir. Getirilen armağanlar hükümdar hizmetçilerine teslim edilir. Hediyeler arasında fil varsa öne alınır. (s.430)

Kendisine bir kasabanın geliri hediye edilmiş her asilzâde bayram günü üzerinde kendi adının bulunduğu altın dolu bir kese getirmeli, bu keseyi oradaki altın leğene atmalıdır. Bu Hind ahalisinin âdetlerindedir. Müthiş bir servet birikir ve hükümdar bunu istediğine dağıtır. (s.432)

Hükümdar sofraya davet ettiği seçkin davetlilerden birine iltifat etmek isteyince eline bir tabak alarak içine ekmek koyup o adama uzatır. İltifat edilen adam tabağı sol eline aldıktan sonra sağ elini yere koyarak saygı ile eğilir. (s.434)

Halk sofrasının düzeni şöyledir:

“Taâm-ı âmm” (ahaliye verilen yemek) mutfaktan çıkarılıp ortaya getirilirken nakipler önde yürüyerek “Bismillah!” derler yüksek sesle. Sultan salona girdiğinde anda herkes onu selâmlar ve över. Hind ahalisinin âdetince bu esnada Nakîbü’n-nükabânın nutkunu işiten kişi sözün sonunu bekler: Yürüyorsa durur, duruyorsa çakılı kalır olduğu yerde! Hiç kimsenin yerinden kıpırdadığı görülmez. Yemeğin hazır olduğu sultana yazı ile bildirilir ve halk sofraya sokulur. Bu sofrada sunulan yemekler, rikak (yufka, işkeve), kebab, içine tatlı konulmuş çok köşeli yuvarlak pastalar, pirinç pilavı, tavuk ve “semûsek”tir. Buralıların âdetince sofraya evvelâ kadınlar, hatipler, fıkıh bilginleri, şerifler ve şeyhler gelir. Sonra hükümdarın yakınları, onları takiben de büyük emirler gelir. Onların ardından halk oturur sofraya. Yemekten önce şerbet içilir. Yemeğe oturan cümle ziyaretçinin kendine ait tabağı vardır. Kimse kimsenin kabından yemez! Yemek faslı bitince kalaydan yapılmış testilerle “fuka” dağıtılır. (s.434)

Dihlî’de hükümdar sarayında misafirin banyo yapacağı küvet altındandır. Âdet olduğu üzere, misafire “baş suyu” için dörtyüzbin dinar gönderilir. (s.443)

Hind'de hükümdar vefat ettiği zaman köşkünü eşyası ile birlikte olduğu gibi bırakmak ve hiç dokunmamak âdettendir. Ölenin yerine geçen başka bir köşk yaptırır. (s.447)

Dihlî'de, zindandakilerin Cuma hariç her gün büyük salona çıkarılması âdet hâline gelmiştir. (s.454)

Dihlî'de âdet gereğince, sultan tarafından öldürülen bir kimsenin cesedi üç gün idam edildiği yerde bırakılır. (s.454)

Kadılar, şeyhler ve yabancı misafirler aynı sofrada bulduklarında, âdet gereğince yemekten sonra orada bulunanların her birine saygınlığı ve rütbesine göre armağanlar dağıtılır, para verilir. Hind ülkesinde sultana özgü şölenlerde âdet budur. (s.459)

Hind hükümdarının âdeti, her emirin yanına –bu emir ister büyük ve etkin, ister küçük ve alalâde olsun- mutlaka bir casus koyar. (s.473)

Hind hükümdarının âdeti, her şehrin emirine ve askerî birlik komutanlarına biri yazlık diğeri kışlık olmak üzere senede iki defa elbise armağan etmektir. (s.482)

Yemek esnasında misafirlere hediyeler ve şerbet sunulur. Bunlar kim için getirilmişse o adamın kabı bir eliyle omuzuna koyması diğeri elini yere dayayarak saygıyla eğilmesi âdettir. (s.488)

Hindistan'da gerek yatak örtüsüne gerekse yorgana pamuk veya ketenden yapılmış beyaz astar geçirmek âdettir. (s.488)

Hindlilerin âdetince, birine ne kadar et verilirse o kadar da un verilir. (s.488)

Dihlî bölgesinin âdetine göre gece nöbet tokmağı çalındıktan sonra kimse dışarı çıkamaz. (s.496)

Hayvanlarının tırnaklarını kumaş parçalarıyla örttükten sonra öpmek, Hind halkının âdetlerindedir. (s.497)

Hind töresince bir kimse, hükümdarın sevgi ve beğenisini kazanmış bir adamdan alacaklı olup paranın ödenmesini istiyorsa sarayın kapısına gider; borçluyu bekler. Borçlu içeri girmek isteyince;

“Hükümdar drohâyı¹⁸⁹ adına! Sultanın başı hakkı için, borcunu ödemedikçe içeri giremezsin!” diye diretir. Borçlu oracıkta parayı vermedikçe yahut alacaklıdan biraz daha müddet koparmadıkça yerinden kıyılayamaz. (s.499)

Hindlilerin âdetince hükümdar hayvanına bindiği zaman, bütün emirler merâtibleriyle beraber kendi bineklerine kurulurlar. Merâtib; bayrak, davul, küçük boru, zurna ve merasime eşlik eden bir grup askerden oluşur. (s.501)

Hind ülkesinde ölünün pabuçlarını mezar yanında bulunan bir yastık üzerine bırakma geleneği vardır. (s.506)

Halka açık ziyafetlerle ilgili âdetler:

Hind ülkesi ile Serâ (Saraycık; Kıpçak) diyarında yemekten kalkıldığı zaman şerif, fakih, şeyh ve kadılardan her birinin önüne beşik şeklinde küçük bir masa konulması âdeti vardır. Bu masa dört ayaklıdır. Üzeri hurma yaprağıyla örtülmüştür. Bunun üstüne kuru yufka (işkefe), kızartılmış koyun kellesi, içi sâbûniye adı verilen tatlı ile doldurulmuş dört yuvarlak yağlı ekmek konulur. Bu tatlı ekmeklerin üstü de kiremit gibi helvayla kaplıdır. Ayrıca deriden yapılmış küçük bir sahan içinde helva ve semûsek getirilir. Bu sabah yepyeni bir pamuk havluyla örtülür. Derece bakımından bu sayılanlardan sonra gelen davetlilerin önüne oralıların zelle dediği yarım koyun başı ile demin bahsedilen yemeklerin yarısı bırakılır. Mertebece bunların ardından gelen adamın önüne ise yemeğin dörtte biri konulur. Davetliler yemeklerini yedikten sonra sofralar herkesin kendi hizmetkârı tarafından kaldırılır. (s.509)

4.3.14.Mutfak Kültürü

Sarayda halk sofrasında sunulan yemekler, rikak (yufka, işkeve), kebab, içine tatlı konulmuş çok köşeli yuvarlak pastalar, pirinç pilavı, tavuk ve “semûsek”tir. Yemekten önce şerbet içilir. Yemek faslı bitince kalaydan yapılmış testilerle “fuka” dağıtılır. (s.434)

Helva, lukaymatülkadî (kadı dolması), celd-i feres (at değneği) gibi tatlılardan bahsedilmektedir. (s.504-505)

İçeceklerden, fuka denilen köpüklü arpa içkisinden bahsedilmektedir. (s.505)

¹⁸⁹ **Drohây;** adalet demektir.

4.3.15.Bitkiler

4.3.15.1.Tarımsal Ürünler

Pamuktan bahsedilmektedir. (s.488)

Keten bitkisinden bahsedilmektedir. (s.488)

4.3.15.2.Meyveler

Dihlî şehrinin dışındaki mıntıkaya şeker kamışı, salatalık, balkabağı, karpuz ve kavun ekilir. (s.401)

4.3.16.Kutsal Mekânlar

Dihlî Câmii: Alanı çok geniş olan bir câmidir. (s.399)

Dihlî Mezarlığı: Dihlî şehrinin Becâlısa Kapısı'nda bulunan gayet bakımlı bir kabristandır. (s.399)

Dihlî Câmii'nin olduğu yerde daha önce "budhâne"¹⁹⁰ varmış, daha sonra câmiye çevrilmiştir. (s.400)

Dihlî dışındaki göletin yanında bir mescit vardır. (s.401)

Dihlî ile Dârülhilâfe arasındaki yerde bir mescit ve câmi vardır. (s.401)

Dihlî'de Şeyh Kutbeddîn Bahtiyar Kâkî'nin kabri vardır.¹⁹¹ (s.401)

Dihlî'de fıkıh bilgini Nûreddîn Gürlânî'nin kabri vardır. (s.401)

Dihlî'de Alâeddîn Kirmânî diye bilinen bir fakihin kabri vardır. (s.401)

Dihlî'de pek çok ermişin kabri bulunmaktadır. (s.402)

Dihlî hükümdarlarından Radiye'nin mezarı, Cûn nehri kenarındadır. (s.407)

Sultan Gıyâseddîn Balaban'ın mezarı, Huzur Yurdu'na gömülmüştür. (s.408)

Kenk (Ganj) Nehri, Hind halkının kutsal kabul edip, ziyaret ettiği bir yerdir. (s.410)

¹⁹⁰ **Budhâne:** Put evi demektir.

¹⁹¹ **Kutbeddîn Bahtiyar Kâkî:** Çiştîyye tarikatının kurucusu olan Muînüddîn Çiştî'nin müridi, Feridüddîn Genc-i Şeker'in de hocasıdır. Kabri Mihrevli'dedir. 633h./1234 m. yılında vefat etti.

Dihlî'de, Kubbetü'l-Ceyşânî diye bilinen türbe vardır. (s.411)

Behrâyc şehrinde ermiş Şeyh Sâlâr Ūd'un (Salar Mesûd) mezarı vardır. (s.478)

Dihlî'de Dervâze-i Bâlem (Palem Kapısı) dışında bir tekkede şeyh Konyalı İbrahim'in kabri vardır. İbn Battûta'nın kızı da vefat ettiğinde bu kabrin yanına defnedilmiştir. (s.489)

Dihlî'de büyük ermiş sâlârûd'un mezarı vardır. (s.511)

Hicaz yolu üzerinde Melik Beşir Zaviyesi diye bilinen bir tekke vardır. (s.513)

Semhel'de, Müslüman askerler tarafından ele geçirilerek yağmalanan Çin halkının ziyaretgâhı olan bir putevi vardı. (s.513)

4.3.17.Dinî Unsurlar

4.3.17.1.Dinî Karakterler

Veli: Dinlî'de pek çok ermiş, veli bulunmaktadır. (s.402)

Veli: Dihlî'de, Şeyh Nizâmeddîn Bedvânî (Bedâunî) adında bir veli vardır.¹⁹² (s.423)

Derviş: Dervişten bahsedilmektedir. (s.496)

Derviş: İbn Battûta bir derviş kıyafeti ile hükümdarın huzuruna çıkmıştır. (s.513)

4.3.17.2.İbadet

İbn Battûta hac ziyaretinde beş gün art arda oruç tutmuş, her gün Kur'an okumuş ve gücü yettiği kadar gece namazı kılmıştır. (s.513)

4.3.17.3.Tekke

Multânî Rükneddîn'in bir tekkesi vardır. (s.459)

Bahâeddîn Zekeriyâ'ya ait bir tekke vardır. (s.467)

¹⁹² **Nizâmeddîn Bedvânî (Nizâmeddîn Evliyâ Bedâunî)**: Nizâmeddîn Evliyâ olarak da bilinir. Hindistan'da Çiştîye tarikatının en mühim simalarındandı. Molla Câmî'nin hayranlık duyduğu sufilerdendi. 80 yıla yakın yaşadı. Sahip olduğu nüfuz sebebiyle zaman zaman bazı Delhi sultanlarıyla arası açıldı. 725 h./1324 m. yılında vefat etti.

Dihlî'de Dervâze-i Bâlem (Palem Kapısı) dışında bir tekkede şeyh Konyalı İbrahim'in kabri vardır. (s.489)

Emrûhâ yöresinde bir tekke vardır. (s.509)

Hicaz yolu üzerinde Melik Beşir Zaviyesi diye bilinen bir tekke vardır. (s.513)

4.3.18.Cinsiyet

Kadın: Dihlî'de bir dönem dört yıl boyunca Radiye adında bir kadın hükümdarlık yapmıştır. (s.406)

4.3.19.Sayılar

Üç: Dihlî'de bir insan öldürüldüğünde âdet gereğince ceset çarşı ortasında üç gün bırakılır. (s.454)

4.3.20.Renkler

Beyaz, siyah, yeşil, kırmızı: Dihlî'de yapımı yarım kalan câminin mihrabı beyaz, siyah, yeşil ve kırmızı mermerden yapılmış şahane bir yapıdır. (s.400)

Beyaz: Hindistan'da gerek yatak örtüsüne gerekse yorgana pamuk veya ketenden yapılmış beyaz astar geçirmek âdettendir. (s.488)

Sarı: Çiçek rengi olarak geçer. (s.489)

Siyah: Siyah elbise kullanımından bahsedilmektedir. (s.491)

4.3.21.Eşyalar

Altın taht, kap ve tas kullanımından bahsedilmektedir. (s.487)

Hükümdar köşkünde altın koltuk bulunur. (s.431)

4.3.22.Değerli Taşlar

4.3.22.1.İnci

Bayram sabahı filler altın ve incilerle bezenir. (s.430)

4.3.22.2.Mücevher

Hizmetçi köleler ve Memlûk erlerinin başında altın bir külâh, bellerinde altın bir kemer bulunur. Bir kısmının kemeri mücevherlerle bezelidir. (s.430)

Hind hükümdarının Çin hükümdarına gönderdiği hediyeler arasında mücevherlerle süslenmiş eldiven bulunur. (s.514)

4.3.22.3.Mercan

Hind hükümdarının Çin hükümdarına gönderdiği hediyeler arasında kını mercan taşlarıyla süslenmiş kılıç bulunmaktadır. (s.514)

4.3.22.4.Cevâhir

Hind hükümdarının Çin hükümdarına gönderdiği hediyeler arasında cevâhirlle bezeli on adet kendi serpuşlarından bulunmaktadır. (s.514)

4.3.23.Madenler

4.3.23.1.Altın

Dihlî’de bulunan câminin şerefeleri saf altından yapılmıştır. (s.400)

Sultan Müslüman olmak isteyen Hindulara altın gerdanlık ve bilezik hediye eder. (s.418)

Tuğlukabâd denilen şehirde kiremitleri altınla yaldızlanmış muhteşem bir köşk vardır. (s.425)

Âmiller hediyelerini ve buldukları bölgenin vergilerinden oluşan serveti sunmak üzere payitahta geldiklerinde leğen, ibrik gibi altın ve gümüş kaplar yaptırırlar. Altın ve gümüşten tuğlamsa külçeler döktürürler. (s.430)

Bayram sabahı filler altın ve incilerle bezenir. (s.430)

Hizmetçi köleler ve Memlûk erlerinin başında altın bir külâh, bellerinde altın bir kemer bulunur. Bir kısmının kemeri mücevherlerle bezelidir. (s.430)

Merasim günü hükümdar köşküne altın koltuklar konulur. (s.431)

Bârkanın görevli subayının elinde altın, yardımcısının elinde gümüş asa bulunur. (s.432)

Hükümdarın altın tahtı vardır. (s.432)

Altın, gümüş, bakır kadehler kullanılır. (s.434)

Dihlî hükümdarına Şihâbeddin'in gönderdiği hediyeler arasında altın pullarla bezeli yünden bir serâçe (çadır çiti) bulunur. (s.436)

Som altından yapılmış çadır levhalar ve mıhlar bulunmaktadır. (s.438)

Dihlî'de hükümdarın sarayında misafirlerin banyo yapacağı küvet bile altındandır. (s.443)

Altın taht, kap, tas ve kadeh kullanımından bahsedilmektedir. (s.487)

Dihlî seyahati esnasında İbn Battûta'ya altın kaplama bir bilezik ve yine altın kaplama bir mahfaza hediye edilmiştir. (s.490)

Hind hükümdarının Çin hükümdarına gönderdiği hediyeler arasında dört altın savaş pıtrağı, ibrikleriyle beraber dört altın leğen bulunur. (s.514)

4.3.23.2.Gümüş

Âmiller hediyelerini ve buldukları bölgenin vergilerinden oluşan serveti sunmak üzere payitahta geldiklerinde leğen, ibrik gibi altın ve gümüş kaplar yaptırırlar. Altın ve gümüşten tuğlamsa külçeler döktürürler. (s.430)

Bârkanın görevli subayının elinde altın, yardımcısının elinde gümüş asa bulunur. (s.432)

Altın, gümüş, bakır kadehler kullanılır. (s.434)

İbn Battûta hükümdara gümüş halhallı iki deve göndermiştir. (s.504)

Hârizmli Nâsıreddîn Sadr-ı Cihân, İbn Battûta'ya borcunu ödemesi için gümüş bir ok sadağı ve kınları gümüşle kaplanmış iki kılıç göndermiştir. (s.511)

Hind hükümdarının Çin hükümdarına gönderdiği hediyeler arasında beş adet gümüş savaş pıtrağı, ibrikleriyle beraber altı gümüş leğen bulunur. (s.514)

4.3.23.3.Demir

Fillerin sivri dişleri idamlık suçlular için demirle kaplanmıştır. (s.429)

Demir levhalardan bahsedilmektedir. (s.458)

4.3.23.4.Bakır

Altın, gümüş, bakır kadehler kullanılır. (s.434)

Dihlî Câmii'nin doğu kapısı yakınında yere yıkılmış iki büyük bakır put vardır. (s.400)

4.3.24.Ulaşım Araçları

4.3.24.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.437)

4.3.24.2.Tekne

Ulaşım aracı olarak teknenin kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.411)

4.3.24.3.At

At ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (405)

4.3.24.4.Deve

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.428)

4.3.24.5.Fil

Fil, ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.429)

4.3.24.6.Katır

Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.436)

4.3.25.Diğer

Savaş meydanında sultanın yeri “şatır” denilen ve başına dikilen gölgelikle bilinir. (s.421)

Tulukoğlu Muhammed Şâh misafirler konusunda çok hassastır. O, “Bir adama ‘garip’ dense kalbi kırılır! Onlara muhterem diye seslenilmeli!” der. Misafirlerin gurabâ (yabancılar) diye çağrılmasını yasaklamıŐtır. (s.436)

Hükümdar tahtının üzerine ipek yahut pamuktan örtü serilir. (s.490)

BÖLÜM 5: DİĞER İLLER

İbn Battûta Horosan seyahatinden sonra batıya yönelmiş ve Macar-Kustantîniye bölgesine gitmiştir. Oradan tekrar Asya kıtasına gelip Afrika'nın doğu sahillerine yönelmiş ve Fas'a dönmüştür.

5.1.Macar

5.1.1.Adlar

5.1.1.1.Kişi Adları

Şeyh Muhammed Batâihî. (s.316)

Ahmed Rifâî. (s.316)

Taytuğlî Hatun. (s.319)

Kebek Hatun. (s.319)

Beylûn (Bîlûn) Hatun. (s.319)

Urducâ (Orducî) Hatun. (s.319)

Seyyid Şerif b. Abdülhâmid. (s.320)

Kadı Hamza. (s.320)

Tîn Bek. (s.320)

Cânî Bek. (s.320)

Ît Kucücük (Ît Küçücük). (s.320)

Nagatay. (s.322)

Tekfûr. (s.323)

Emir İsa. (s.323)

Emir Ali b. Erzak (Erzen). (s.324)

İmam Bedreddîn Kıvâmî. (s.324)

İmam Mukrî Hüsâmeddîn Buhârî. (s.324)

5.1.1.2.Yer Adları

Macar: Burası büyük bir ırmak (Kuma, Kuban) kenarında geniş bahçelere sahip bir şehirdir. Türk ülkelerinin en bakımlı, en güzel şehirlerindedir. (s.316)

Bişdağ (Beş-dağ): Bu mıntıkada sıcak su kaynakları var. Hükümdarın karargâhı buradadır.¹⁹³ (s.318)

Bulgar: Macar yakınlarında bir şehir.(s.325)

Sibirya: Baştan aşağı buzlarla kaplı, “Karanlılar Ülkesi” diye bilinen yerdir. (s.325)

5.1.1.3.Coğrafi Yer Adları

İtil Nehri: Dünyanın en büyük nehirlerindedir. (s.329)

5.1.1.4.Hayvan Adları

At, koyun, öküz gibi hayvanların adı geçmektedir. (s.316)

At: Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.318)

Köpek: Sibirya’da köpeklerin çektiği küçük arabalarla seyahat edilir. Çünkü bu arazi baştan aşağı buz olduğu için köpeklerin ayakları buz üstünde sabit kalır. (s.325)

5.1.1.5.Hastalık Adı

Nıkris¹⁹⁴: Nıkrîs, yani damla hastalığından bahsedilmektedir. Bu hastalık, Türkler arasında çok yaygındır. (s.322)

¹⁹³ **Bişdağ ve buradaki kaplıcalar:** Beşdağ yani beş tepeden oluşan bu mıntikanın kaplıcaları çok meşhur idi. Bugün Türkçeden mütercem olarak Rusya Pyatigorsk diyormuş buraya. İbn Battûta'nı' dinlediği kimselerde Oğuz lehçelerinin tesiri var. Zira 16. Yüzyıl sonlarında bu yöreyi gezen Bronevskiy, mezkûr kelimeyi Beştav şeklinde Tatarca ve Kazakça gibi Kıpçak ağzıyla (Kuzey lehçelerine uygun bir tarzda) telâffuz ediyor. Beştav koskocaman bir eyalet merkezidir ve her yanı ormanlarla kaplıdır.

¹⁹⁴ **Nıkris:** Damla hastalığı ya da halk arasında gut olarak da bilinir. Çok içki içen ya da kırmızı eti çok tüketen insanlarda görülür.

5.1.2.Halk Edebiyatı

5.1.2.1.Rivayetler

Sultan Uzbek Han'ın eşi Taytuğlî Hatun'u daha çok sevmesinin ve gösterdiği ilginin nedeni bir rivayete göre, sultan her yaklaştığında onu bakire gibi buluyormuş. (s.322)

Bir başka rivayete göre Taytuğlî Hatun, Hz. Süleyman'ın saltanatının çökmesine sebep olan hatunun soyundan geliyormuş! Süleyman Peygamber yeniden iktidara gelince; "O hatunu tek canlının dahi bulunmadığı bozkıra atın!" diye emir vermiş. Böylece kadın Kafcak (Kıpçak) bozkırına bırakılmış. O kadının rahmi halka şeklinde yaratılmış, onun neslinden gelenlerde de öyleymiş. (s.322)

5.1.2.2.Efsane

Yer adı ile ilgili bir efsaneden bahsedilmektedir. Hacı Tarhan (Astrahan): "Tarhân" Türkler nezdinde her tülü vergiden muaf olan yer demektir. Bir zamanlar sufi bir Türk hacı oraya yerleşmiş, Sultan da onun bulunduğu mekânı bütün vergilerden muaf kılmış. Böylece hocanın çevresinde bir kasaba kurulmuş, büyümüş ve şehir hâline gelmiş. (s.329)

5.1.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

5.1.3.1.Yardımlaşma

Macar şehrinde halk, dervişlere çok yakınlık gösterir. Herkes at, öküz, koyun ne bulursa tekkeye gönderir; sultan ve hatunları da bereketlenmek için şeyleri sık sık ziyaret edip, hediyeler takdim ederler. (s.317)

5.1.4.Halk Bilgisi

5.1.4.1.Halk Hukuku

Sibirya'da köpeğe sahibinin vurması yahut eziyet etmesi söz konusu olamaz. Hattâ yemek hazır olunca insanlardan önce köpeklerin doyurulması gerekiyormuş. Çünkü köpek bir şeye kızıp da kaçarsa sahibini ölüme terk etmiş demektir. Çünkü Sibirya arazisi baştan aşağı buzlarla kaplı olduğundan insanların ayaklarının kayması sebebiyle o bölgede seyahat köpeklerin çektiği arabalarla yapılır. (s.325)

5.1.5.Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar

5.1.5.1.Törenler

Kumandanlar için bir merasim düzenlenmiştir. Türkler nezdinde on bin atlıyı yöneten kumandana Emir-i Tûmân denilirdi. Bu törene her kumandan katılır. Önce her kumandan için minber benzeri bir oturak getirilir, sonra hil'atler (özel giysiler) getirilerek bütün kumandanlara dağıtılır. Her emir bu giysileri giydikten sonra sultan köşkünün alt tarafına gelir, sağ dizinin üstüne çökerek ayağını uzatır, sol dizini ise dik tutarak bağlılığını arz eder. Sonra eğerli ve dizginli bir at getirilir, emir bu toynağı öpüp atın sırtına biner ve askerleriyle beraber dikilir. (s.327)

5.1.6.İnanışlar

Türkler Bişdağ'dan çıkan su ile yıkanır ve bu suya girenin her türlü hastalıktan korunacağına inanırlar. (s.318)

5.1.7.Giyim-Kuşam-Süslenme

Macar şehrinde erkekler koyun postundan bir kürk ile başına "külâ" (külâh) denilen şapka giyerler. (s.318)

Macar hatunları başına "buğtak" denilen mücevherle bezeli küçük bir hotoz takar, bunun üzerine tavus tüyünden bir sorguç kondururlar. Sırtında Rum prenseslerin giydikleri tarzda inciyle bezenmiş "minut"a (manto) benzer bir elbise vardır. Ulu ve küçük hatunların başlarında da kenarları altın ve inci ile işlenmiş yazmalar vardır. Kızlara gelince onların başlarında "külâ" (külâh) denilen hotozlar vardır. Bu başlığın tepesine mücevherle süslü altın bir halkayla tavus tüyünden sorguçlar takılmıştır. Her birinin elbisesi "nah" adı verilen bir ipek cinsinden mamuldür. (s.321)

Hatunun önünde Rum yahut Hind asıllı on onbeş hizmetkâr bulunur. Bunlar da altın ve mücevher işlemeli ipek elbise giyerler. (s.321)

5.1.8.Geleneksel Unsurlar

Macar şehrinde erkekler kadınlara aşırı saygı gösterirler. Bu memlekette kadınlar erkeklerden üstün sayılıyor. (s.317)

Türkler karargâh kurdukları yere “ordu” diyorlar. Ordu denilen bu karargâh şehir, atlarla çekilen arabalarda taşınıyor. Konaklayacakları yere vardıklarında çadırlar, evler hazırlanıyor ve kısa bir zamanda çarşılar, mescitler, obalar kuruluyor. (s.318)

Sultan Uzbek Han’ın âdetlerinden biri; Cuma günleri namazdan sonra altın kubbede oturur. (s.319)

Sultan Uzbek Han’ın eşlerinden biri içeri girdiği zaman sultan ayağa kalkar, onun elinden tutar, tahta kadar götürüp yerine oturtur. Ama eşlerinden Taytuğlı Hatun teşrif ettiğinde, “melike” (baş, kraliçe) olduğu ve beğenilen hatun olma niteliğini kazandığı için sultan onu köşkün ta kapısında karşılar. (s.320)

Sultan otağına giren her ziyaretçi iskemlesini kölesiyle beraber getirmek zorundadır. (s.320)

Macar’da, Türkler misafirleri nasıl ağırlayacaklarını, ne gibi yiyecekler sunacaklarını bilmiyorlar. Misafirlere kesip yemeleri için koyunlar ve atlar; içecek olarak da kımız tulumları gönderiyorlar. (s.321)

Bayram sabahı olunca sultan beraberinde kalabalık bir asker topluluğuyla ata biner. Bütün hatunlar yanlarındaki askerle beraber arabalarına çıkarlar. Hükümdarın tüm evlâtları yanlarındaki askerlerle atlarına binerler. Kadılar da atlarına binerek namaza gelirler. Bu atlı grubun yanında davullar ve bayraklar vardır. (s.326)

Ad verme geleneği:

Türkler aynı Araplar gibi fal ile isim verirler. (s.324)

5.1.9.Mutfak Kültürü

Hükümdar makamına gittiğinde İbn Battûta’ya kımız ikram edilmiştir. (s.322)

Sultan Uzbek Han’ın otağındaki yemek, ya haşlanmış at ya da koyun etidir. (s.327)

Meşrubat olarak ballı şıralar sunulur. Oradaki halk Hanefî mezhebinden olduğu için “nebîz” i (hurma, arpa, üzüm vs. nin küpe basılarak yapılan ve sarhoş etmeyen şırası) helâl sayılıyor. (s.328)

5.1.10.Bitkiler

5.1.10.1.Tarımsal Ürünler

Bârka denilen çadırdan odanın yanında pamuk ya da ketenden yapılmış çardaklar bulunuyor. (s.327)

5.1.11.Kutsal Mekânlar

Macar'da Şeyh Muhammed Batâihî'nin zaviyesi vardır. Onun tekkesinde Arap, İranlı, Türk ve Rum dervişlerden oluşan evli ve bekâr yetmiş kadar mürit vardır. (s.316)

5.1.12.Dinî Unsurlar

5.1.12.1.Tekke

Macar şehrinde Şeyh Muhammed Batâihî'ye ait tekke vardır. (s.316)

5.1.13.Cinsiyet

Kadın: Macar şehrinde kadınlar erkeklerden üstün sayılır. (s.317)

5.1.14.Sayılar

Yedi: Muhammed Uzbek Han dünyanın yedi ulu hükümdarlarından biridir. (s.319)

5.1.15.Renkler

Yeşil: Yeşil çayırarda koyun sürüleri otlar. (s.329)

5.1.16.Değerli Taşlar

5.1.16.1.İnci

Ulu ve küçük hatunların başlarında da kenarları altın ve inci ile işlenmiş yazmalar vardır. (s.321)

5.1.16.2.Mücevher:

Hatunun önünde Rum yahut Hind asıllı on onbeş hizmetkâr bulunur. Bunlar da altın ve mücevher işlemeli ipek elbise giyerler. (s.321)

5.1.17.Madenler

5.1.17.1.Altın

Macar şehrinde altın bir kubbe vardır. Burası altın levhalarla kaplı ahşap direkler üzerine kuruludur. Orta yerde yine altınla süslenmiş, gümüş kaplamalı ahşap bir taht vardır. (s.319)

Ulu ve küçük hatunların başlarında da kenarları altın ve inci ile işlenmiş yazmalar vardır. (s.321)

Hatunların önünde onbeş hizmetkâr bulunur, her birinin yanında altın yahut gümüşle kaplı değnekler bulunur. (s.321)

Altın tabak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.322)

Hatunun altın bezeli tahtı vardır. (s.323)

Sibiryâ ülkesinde bir merasimde kocaman bir bârka kurulmuştur. Bârka, büyük bir çadır odadır. Altın kakmalı, gümüş kaplamalı direğe dayanmaktadır. (s.327)

Mescid çadırına misafirlere ikram yapılmak üzere hükümdar hatunları tarafından gümüş ve altın kaplamalı sofralar çıkarılır. (s.328)

5.1.17.2.Gümüş

Altın kubbenin orta yerinde gümüş kaplamalı bir taht vardır. (s.319)

Hatunların önünde onbeş hizmetkâr bulunur, her birinin yanında altın yahut gümüşle kaplı değnekler bulunur. (s.321)

Gümüş tabak kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.322)

Beylûn Hatun gümüş ayaklı, altın bezeli tahtında oturur. (s.323)

Sibiryâ ülkesinde bir merasimde kocaman bir bârka kurulmuştur. Bârka, büyük bir çadır odadır. Altın kakmalı, gümüş kaplamalı direğe dayanmaktadır. (s.327)

Mescid çadırına misafirlere ikram yapılmak üzere hükümdar hatunları tarafından gümüş ve altın kaplamalı sofralar çıkarılır. (s.328)

5.1.18.Ulaşım Araçları

At: Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.318)

5.1.19.Diğer

Macar'da otak ya da otağa "vıtâk" denir. "Bârka" da büyük çadır oda demektir. (s.327)

5.2.Kustantîniye

5.2.1.Adlar

5.2.1.1.Kişi Adları

Kefâlî Nikûlâ (Nikola). (s.332)

Tekfûr. (s.335)

Circis. (s.335)

5.2.1.2.Yer Adları

Ükek: Binaları güzel, vakıf ve hayır kuruluşları meşhur, fazla büyük olmayan bir şehirdir. (s.330)

Bâbâ Saltûk (Baba Saltuk): Türklerin yaşadığı toprakların sonu olan kasabadır. (s.331)

Fenîke: Üçüncü Körfezi'nin yakınında Fenîke adlı küçük bir kasaba vardır. Kalesi sağlam, kilise ve binaları özenle inşa edilmiştir. (s.333)

Kustantîniye (İstanbul): Muhteşem bir şehir. Şehrin her yerinde gök inler gibi çanlar çalar. (s.334)Astanbul (İstanbul): Bu kısım Absumi (Haliç) nehrinin doğu yakasındadır. Hükümdar ve devlet erkânı burada oturur. Nüfusun büyük çoğunluğu da buraya yerleşmiştir.¹⁹⁵ (s.336)

Galata: Absumi (Haliç) nehrinin batı yakası Galata'dır. Bu yakaya, hepsi de tüccar olan Frenk (Avrupalı) taifesi yerleşmiştir. (s.336)

¹⁹⁵ **Astanbul:** İbn Battûta'dan önce Yâkût Hamevi de, bu şehir için İstanbûl adını kullanmıştır. Ebu'l-Fidâ, İstanbul Halici'nden bahsederken bu kelimeyi kullanmıştır. Ancak İstanbul, kelimesinin yaygınlaşması İtalyan tacirlerin katkılarıyla oldu.

5.2.1.2.Coğrafi Yer Adları

Istafilî (Stefani ya da Astelefos): Bizans sınırında yer alan bir ırmak. (s.332)

Absumi (Haliç): Kustantîniye şehri iki bölüme ayrılmıştır. Arasında sularında gelgit yaşanan büyük nehrin adı Absumi'dir.¹⁹⁶ (s.336)

5.2.1.3.Hayvan Adları

At: Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.330)

Deve: Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.330)

Öküz: Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.330)

Koyun: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.331)

Katır: Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.332)

5.2.2.Halk Edebiyatı

5.2.2.1.Rivayetler

Söylentiye göre, Ayâ Sûfiyâ (Ayasofya)'yı Süleyman Peygamber'in teyze oğlu Âsaf b. Barhiyâ yaptırmıştır. (s.337)

5.2.3.Halk Bilgisi

5.2.3.1.Halk Hukuku

Hükümdara ait olan bir hukuktan bahsedilmektedir. Kustantîniye'de yolculuk kuşlukleyin ve akşamleyin yapılır. Her emir askeriyle beraber kendi bölgesinin girişinde Hatununu karşılar, bölgenin sınırına kadar da hatununa eşlik eder. Böyle yapımları emniyet kaygısıyla değil, saygıdan ötürüdür. (s.331)

5.2.3.2.Halk Ekonomisi

Kustantîniye diyarında temel alışveriş birimi sûm (som) adı verilen gümüş külçelerdir. (s.330)

¹⁹⁶ **Ubsumi; Potamosa yani Haliç:** Ubsumi herhalde eski Yunanca nehir anlamına gelen Potamosa kelimesinden bozmadır.

5.2.4.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

5.2.4.1.Törenler

Rum prensi ve kız kardeşinin görüşme merasimi şöyledir:

İki tarafta güzel elbise ve mücevherlerle süslenir ve atın üzerinde buluşacakları yere gelirler. Prens, kız kardeşinden (Beylûn Hatun) yaşça küçük olduğu için atından inip kardeşinin üzengisini öper. Beylûn Hatun ise prensi başından öperek selâmlar. Her ikisinin beraberinde bulunan bey asilzâdeler atlarından inip, hatunun üzengisini öperler. Merasim bu şekilde son bulur. (s.333)

5.2.5.İnanışlar

Bâbâ Saltûk halkının inançlarına göre, Bâbâ Saltuk “mükâşif” yani olağanüstü güçlere sahip, kerametli biriymiş. (s.331)

5.2.6.Müzik Kültürü

5.2.6.1.Müzik Aletleri

Kustantîniye şehrinde sabahın erken saatlerinde davul, zurna ve borular çalmaya başlar. (s.334)

5.2.7.Giyim-Kuşam-Süslenme

Kustantîniye’de hatunun muhafız, cariye ve köleleri gümüş ve altın bezeli ipek elbiselere bürünür, hatun ise “nahh” ya da “necîs” denilen incilerle bezeli bir fistan giyer, başına murassa bir taç kondurur. (s.333)

Kustantîniye’de, İbn Battûta’ya hükümdar tarafından hil’at (özel şeref elbisesi) gönderilmiştir. (s.336)

Kustantîniye’de kadınlar kocaman kocaman hotozlu şapkalar kullanmaktadır. (s.339)

5.2.8.Mimari Yapılar

5.2.8.1.Halk Mimarisi

Mehtûlî: Bizans Devleti’nin ilk kalesidir. (s.332)

Mesleme b. Abdülmelik Kalesi: Bizans sınırında bir dağ yamacında yer alır. (s.332)

5.2.9.Geleneksel Unsurlar

Hükümdar bir kimseye kendi elbisesini verip şahsî harasındaki atlardan birini ihsan ederse şehir halkının görüp duyması için davul, zurna ve borazanlarla grup hâlinde sokaklarda dolaşmak âdettendir. Bu âdet daha çok Sultan Uzbek'in diyarından gelen Türklere uygulanıyormuş; kötü bir muamele ile karşılaşmasınlar diye. İbn Battûta'yı da bu merasimle sokaklarda dolaştırmışlardır. (s.336)

Kustantîniye'de kilisenin önündeki görevliler, İsa Peygamber'in benzerinin çarmla gerildiği haçın tahtalarından arta kalanla yapıldığı zannedilen ve bu yüzden kutsal sayılan eski bir haç önünde secde etmedikçe kimseyi kiliseye sokmazlar. (s.337)

Hükümdarın, devlet erkânının ve halkın başlıca âdeti, kendini ibadete vermiş bakire kadınların bulunduğu kiliseyi her sabah ziyaret etmektir. (s.338)

Kilise'ye girmek için kutsal haça secde etmek şarttır. Bu geçmiş ululardan kalma bir âdettir. Aksi yapılamaz!¹⁹⁷ (s.340)

Türklerin yemek âdetleri:

Türkler kırbalarında taşıdıkları yoğurdu pişirilmiş dükî (düğ) ile karıştırıp içtiklerinden, yolculuklarda susuzluk çekmezler. (s.331)

5.2.10.Mutfak Kültürü

Seyahat esnasında her konakta dana (eti), dükî (düğ), kımız, inek ve koyun sütü gibi yemeklikler sunulmaktadır. (s.331)

Kustantîniye'de sunulan ikramlar; tavuk, koyun, ekme, un, yağ, meyve ve balık. (s.334)

5.2.11.Bitkiler

5.2.11.1.Meyveler

Fenîke kasabasında üzüm, erik, elma, ayva gibi meyveler toplanır. (s.333)

¹⁹⁷ İbn Battûta bu haça secde etmediği için kiliseye girememiştir.

5.2.12.Kutsal Mekânlar

Astanbul'da olağanüstü büyük bir kilise vardır. (s.336)

Ayâ Sûfiyâ (Ayasofya): Hristiyanların en büyük kilisesi Kustantîniye'dedir. Halk oraya Ayâ Sûfiyâ (Ayasofya) der. Her yanı duvarlarla çevrili olan bu kilise ve külliyesi, küçük bir şehri andırıyor; on üç kapısı var. (s.337)

Büyük kilisenin iç kısmında dünyadan elini eteğini çekip kendini ibadete vermiş binden fazla bakire kadına ait bir kilise bulunmaktadır. Çocuk yapamayacak kadar yaşlı kadınları ise bakirelerden fazladır. (s.338)

Kustantîniye'de çok sayıda manastır vardır. Manastırlar, Müslümanların tekke ve zaviyelerine benzer. Her manastırın içinde kilise vardır. (s.338)

Her manastırda, orayı yaptıran imparatora ayrılmış küçük bir ibadetgâh bulunuyor. (s.338)

5.2.13.Cinsiyet

Kadın: Astanbul'da çarşı esnafının ve zanaatkârların çoğu kadındır. (s.336)

5.2.14.Renkler

Beyaz: Beyaz elbiseden bahsedilmektedir. (s.333)

5.2.15.Değerli Taşlar

5.2.15.1.İnci

Hatun “nahh” ya da “necîs” denilen incilerle bezeli bir fistan giyer. (s.333)

5.2.15.2.Zümrüt

Hatunun bindiği atın boynunda pahalı taşlarla bezeli gerdanlıklar vardır. Eyer tahtası ise altınla kaplanmış, inci ve zümrütle çevrilmiştir. (s.333)

5.2.16.Madenler

5.2.16.1.Altın

Kustantîniye’de hatunun muhafız, cariye ve köleleri gümüş ve altın bezeli ipek elbiseler giyer. (s.333)

Hatunun bindiği at altın ve gümüşle bezeli ipek bir örtüyle şereflenir, ayak bileklerine altın halhallar takılır. (s.333)

Kustantîye’deki büyük kilisenin kapısı altın ve gümüş levhalarla süslenmiştir. (s.338)

5.2.16.2.Gümüş

Kustantîniye diyarında temel alışveriş birimi sûm (som) adı verilen gümüş külçelerdir. (s.330)

Kustantîniye’de hatunun muhafız, cariye ve köleleri gümüş ve altın bezeli ipek elbiseler giyer. (s.333)

Hatunun bindiği at altın ve gümüşle bezeli ipek bir örtüyle şereflenir, ayak bileklerine altın halhallar takılır. (s.333)

Kustantîye’deki büyük kilisenin kapısı altın ve gümüş levhalarla süslenmiştir. (s.338)

5.2.17.Ulaşım Araçları

5.2.17.1.Araba

Kustantîniye’de ulaşım aracı olan dört yüz civarında araba bulunmaktadır. (s.330)

5.2.17.2.At

Kustantîniye’de ulaşım aracı olarak kullanılmak üzere ikibin civarında at bulunmaktadır. (s.330)

5.2.17.3.Deve

Kustantîniye’de ulaşım aracı olarak kullanılmak üzere iki yüz adet deve bulunmaktadır. (s.330)

5.2.17.4.Öküz

Kustantîniye’de ulaşım aracı olarak kullanılmak üzere üç yüze yakın öküz bulunmaktadır. (s.330)

5.2.17.5.Katır

Ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.332)

5.3.Afganistan ve Kâbil

5.3.1.Adlar

5.3.1.1.Kişi Adları

Sultan Mahmud b. Sibük Tikîn (Sebük Tekin)¹⁹⁸. (s.376)

Merzek Aga. (s.376)

5.3.1.2.Lakap

Sultan Mahmud b. Sibük Tikîn’in (Sebük Tekin) lakabı, Yemîmuddevle’dir. (s.376)

5.3.1.3.Yer Adları

Gazne: Afganistan’da, Sultan Mahmud b. Sibük Tikîn’in diyarı olan şehir.¹⁹⁹ (s.376)

Kandehâr: Gazne’den üç gün uzaklıkta büyük ve zengin bir şehir. (s.376)

Kâbil (Kâbil): Eskiden kalabalık bir şehirmiştir. Şimdi neredeyse köyü andırıyor. (s.376)

Şaşıngâr (Heştagnâr): Türk ülkesinin sınırları içinde son yerleşim merkezidir. (s.377)

¹⁹⁸ **Gazneli Mahmud b. Sibuktekîn (Sübek Tikin):** Dağılmakta olan Sâ mânî Devleti’nde bir kumandan olan babasının isminin nasıl okunması gerektiği ihtilâf konusudur. Sü, “ordu” anlamına geldiği için “ordubaşı” manasında Sü-bek şeklinde okunmadı gerektiği savunulduğu gibi; sevilen, kıymetli prens anlamında Sebük (yani “sevik”=sevilen) Tikin şeklinde okunması gerektiği de savunulmuştur. Kaynakların bir kısmında ise bu isim Sibük şeklinde harekelenmiştir. Gazneli Mahmud bilgiye âşık, zeki, cesur ve kurnaz bir hükümdardı.

¹⁹⁹ **Gazne:** Kâbil’in 75 mil güneybatısında olan bu tarihî şehir, Zabulistan diye bilinen bölgenin idarî merkeziydi. 382 h./963 m. den 582 h./ 1186 m. tarihine kadar Türk asıllı Gazneliler Devleti’ne başşehirlik etmiştir. Hindistan’ın fethi ve Birûnî gibi dahi bilim adamları tarafından Hin kültürünün yoğun, dolaysız bir biçimde incelenmesi de bu devirde başlamıştır.

5.3.1.4.Coğrafi Yer Adları

Kûh-i Süleyman: Kâbul'de eşkıyaların hâkim olduğu en büyük sıradağa Kûh-i Süleyman adı verilmiştir. (s.376)

Bencâb: “Beşsu” anlamına gelen bir Sind nehridir. (s.377)

5.3.2.Halk Edebiyatı

5.3.2.1.Rivayetler

Anlatılanlara göre Hz. Süleyman, Kûh-i Süleyman dağına çıkıp o zaman karanlık içinde olan Hindistan'a bakmış. Sonra geriye dönmüş ve oraya girmemiş. Böylece bu dağlara Kûh-i Süleyman demişler. (s.376)

5.3.2.2.Efsane

Hz. Süleyman, Kûh-i Süleyman dağına çıkıp o zaman karanlık içinde olan Hindistan'a bakmış. Sonra geriye dönmüş ve oraya girmemiş. Böylece bu dağlara Kûh-i Süleyman demişler. (s.376)

5.3.3.Kutsal Mekânlar

Sultan Mahmud b. Sibük Tikîn'in (Sebük Tekin) kabri Gazne şehrinde dir. Hemen yanında bir zaviye vardır. (s.376)

Kâbul'de evliyanın büyüklerinden Şeyh Abbâs'ın müridi ve öğrencisi İsmail Afganî'nin zaviyesi vardır. (s.376)

5.3.4.Ulaşım Araçları

5.3.4.1.Tekne

Ulaşım aracı olarak teknenin kullanıldığından bahsedilmektedir. Kustantîniye limanında yüz kadar “kurkûra” (çektire denilen büyük tekne) vardır. Ufak tekneler ise sayılamayacak kadar çoktur. (s.337)

5.4.Dihlî-Kinbâya

5.4.1.Adlar

5.4.1.1.Kişi Adları

Muzaffer b. Dâye. (s.515)

İbn Ebi'r-Recâ Melik Mecîr. (s.515)

Zübeyr İbnü'l-Avvam. (s.515)

İzzeddîn Zübeyrî. (s.515)

İbn Tâcülârifin. (s.516)

Şeyh Şemseddîn. (s.516)

Dilşâd. (s.521)

Sünbül Câmedâr. (s.521)

Uryân Muhammed. (s.521)

Şeyh Muînuddîn Bâharzî. (s.522)

Bedehşanlı Fîrûz. (s.522)

Evlâd-ı Şeref Cihân. (s.522)

Şeyh Kutbeddîn (Ferganalı Haydar). (s.523)

Habeşli Bedr. (s.524)

Sîrhân oğlu Ahmed. (s.525)

Bayram oğlu Muhammed. (s.525)

Pervenli Muhammed Tavfirî. (s.525)

Damgânlı Giyâseddîn. (s.528)

Benetânlı İzzeddîn. (A'zam Melik). (s.528)

İzzeddîn Zübeyrî. (s.528)

Vecîhüddîn Beyânî. (s.528)

Kamerüddîn. (s.528)

Telingli Saâde. (s.528)

Melik Nâsireddîn b. Aynül-mülk. (s.530)

Cemaleddîn Mağribî. (s.530)

Hân-ı A'zam Kutlû Hân. (s.530)

Afganlı Melik Hattâb. (s.530)

5.4.1.2.Yer Adları

Tilbet (Tilpet): Dihlî yakınlarında bir yer. (s.515)

Avu: Dihlî yakınlarında bir yer. (s.515)

Hîlû: Dihlî yakınlarında bir yer. (s.515)

Beyâna: Dihlî yakınlarında bir yer. Gayet güzel ve geniş bir şehri. (s.515)

Kovil: Yemyeşil, bağlık bahçelik şirin bir şehir. (s.516)

Celâlî: Kovil (Kuvil, Aligerh) şehrine yedi mil uzaklıkta bir şehir. (s.516)

Tâcbûra: Kovil beldesine iki mil uzaklıkta bir şehir. (s.521)

Bûrcbûra: Kovil şehri yakınlarında bir yer. (s.521)

Kınavc (Kannûc, Kanacv): Bûrcbûra yakınlarında bir yer. (s.522)

Mavrî: Burası küçük bir belde ama çarşıları şen ve kalabalık. (s.523)

Marh: Burası muazzam bir şehir, son derece sağlam duvarları var. (s.523)

Alâbûr (Alapur): Küçük bir kasaba. (s.523)

Kâliyûr (Gwalyor): Keyâlîr diye de anılan bu şehir, oldukça büyüktür. Yüksek, sarp bir dağın zirvesine inşa edilmiş bir kalesi vardır. (s.525)

Perven (Nerwan): Küçük bir Müslüman şehridir. Her yanı gâvur beldeleriyle çevrili. (s.525)

Kacerrâ (Hacuraho): Perven yakınlarında bir şehir. Bu şehre yaklaşık yedi mil uzaklıkta bir gölet bulunur. (s.527)

Cendyerî (Çendiri): Burası büyük bir şehirdir. Çarşıları satılacak mallarla doludur. (s.528)

Zihâr: Zihâr, Mâlva (Malva) şehrinin bir diğer ismidir. Malva bu bölgenin en mamur, en büyük beldesidir. (s.528)

Uceyn: Kalabalık ve güzel bir şehir. (s.530)

Devletabad: Burası büyüklüğü ve şöhretiyle Dihlî'ye benzer, neredeyse ona denk bir şehirdir. Üç bölüme ayrılıyor. Birinci kısım Devletabad diye adlandırılmıştır. Burası hükümdar ve ordunun konaklaması için özel yapılmıştır. İkinci kısma Keteke adı veriliyor. Üçüncü kısım ise, Duvaykîr (Deogir) diye bilinen bir şehir kalesidir. (s.530)

Sûk-ı Tarbabad: Devletabad'da sadece kadın ve erkek şarkıcıların bulunduğu çarşıya verilen isimdir. (s.531)

Nezerbâr (Nandurbar): Burası küçük bir şehir. Ahalisi Marhata kabilesindedir. (s.532)

Sagar (Songarh): Burası Sagar adlı gür bir nehrin kenarında kurulmuş kocaman bir şehirdir. (s.532)

5.4.1.3.Coğrafi Yer Adları

Âb-ı Siyâh: Bûrcbûra yakınlarında bir su kıyısı. (s.522)

5.4.1.4.Hayvan Adları

At: At binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (s.516)

Fil: Fil adı geçmektedir. (s.529)

5.4.1.5.Hastalık Adları

Sıtma: Sıtma hastalığından bahsedilmektedir. (s.517)

5.4.2.Halk Edebiyatı

5.4.2.1.Hikâyeler

Şeyh Uryân Muhammed'in Hikâyesi:

Tatar hükümdarı ile Melik Nâsır'ın yaptığı bir savaş esnasında Uryân Muhammed, Müslümanların hezimetine sebep olmasın diye Melik Nâsır'ın atının ayağına bir halka geçirmiştir. Çünkü Melik Nâsır henüz çok gençti ve savaşa, çatışmaya alışkın değildi. Savaş sonucunda Tatar ordusu büyük bir yenilgiye uğratılmıştır. (s.522)

Başkadı Şeref Cihân'ın Hikâyesi:

Şeref Cihân bir defasında kadılıktan azledilir, düşmanlarından biri ondan 10 dinar alacağını söylediğini söyler. Şeref Cihân bu parayı alacaklıya verir. Sultan Alâeddîn bu olaydan haberdar olunca meseleyi enine boyuna araştırır ve davanın haksız yere açıldığı anlaşılır. Böylece hükümdar, Şeref Cihân'ı yeniden kadılığa tayin eder ve 10 dinarı da ona geri verir. (s.523)

Katam'ın Hikâyesi:

Katam ve Racû adında iki gâvur Râberî (Rapri) şehrini kuşatmışlardır. Şehrin emiri Hattâb Afganî ile bu iki gâvurun ordusu savaşır. Zafere ulaşan Hattâb Afganî'nin ordusu Katam ile Racû'yu kısıvrak yakaladıktan sonra kesik başlarını sultana gönderirler. Bu savaşta gâvur ordusundan sadece kaçanlar kurtulabildi. (s.524)

Anlatılan Halk Hikâyeleri:

Perven şehrinde bir aslanın geceleyin ansızın Pervenli Muhammed Tavfirî adında birinin evine dalarak mahatın üstündeki bir bebeği kapıp götürdüğü anlatılır. (s.525)

Bir grup davetli Pervenli Muhammed Tavfirî'nin evinde misafir imiş. Aralarından biri helâ ihtiyacını gidermek için dışarı çıkar çıkmaz aslan tarafından paramparça edilmiş. Dostları dışarı çıktığında adamcağızı yerde yatarken bulmuşlar. Aslan, kurbanın etini yememiş sadece kanını içmiş. O aslan insanlara hep böyle yaparmış. İşi iyice acayip kılan rivayetlerden biri de şudur; zavallıyı bu hâle getiren aslan değil yırtıcı bir hayvan şekline bürünen ve cûkî (yogi) diye bilinen sihirbazlardan biriymiş. (s.525)

Bir Sihirbaz Kadının Hikâyesi:

Hind ülkesinde kıtlık nedeniyle feci bir açlık başgösterince Telink'te (Teling) bulunan hükümdar, Dihlî halkının her birine günlük 1,5 ratllık erzak verilmesini emretti. İbn Battûta da bu görevliler arasındaydı. Bir gün yanına bir kadın getirdiler ve bu kadının keftâr²⁰⁰ olduğunu, bir çocuğun kalbini yediğini söylediler. Hattâ çocuğun cansız bedenini de yanlarında getirdiler. Battûta bu kadını hükümdar naibine sevketti. Naip de kadını şöyle bir sınavdan geçirdikten sonra el ve ayaklarına ağzına kadar suyla dolu dört küpe bağlandı ve nehre attılar. Ama o boğulmadı ve su üstüne çıktı. Böylece onun keftâr olduğunu anlaşıldı. Naip keftârın yakılmasını emretti. Tüm ahali toplaşıp yanan cadının küllerini aldılar. Çünkü halk, yanan keftâr²⁰¹ külüyle tütsülenen insanın bir senelik de olsa cadı büyüünden emin olacağına inanıyor. (s.526)

Başka bir Cûkî Hikâyesi:

İbn Battûta bir gün başşehirde hükümdarın yanına gider. Hükümdarın yanın başında iki tane cûkî oturmaktadır. Hükümdar, cûkîlerden Battûta'ya hiç görmediği şeyler göstermelerini ister. İçlerinden biri hemen bağdaş kurar ve yerden yavaş yavaş yükselir ve havada durur. Arkadaşı da yanındaki keseden bir çedik çıkarır ve o çedik havaya yükselerek orada duran adamın ensesine vurmaya başlar. Battûta bu esnada hayretten olduğu yere yığılır kalır. (s.527)

Şeyh İbrahim'in Hikâyesi:

Şeyh İbrahim Zihâr şehrine geldiğinde çevresindeki sahipsiz toprakları işleyerek her yere bostan ektiler. Elde edilen ürün o civarda benzeri görülmemiş lezzetliydi. Hükümdar, Ma'ber bölgesine sefer ettiği sırada Şeyh İbrahim tarafından hediye dilen karpuzun tadını beğendi ve şehirini İbrahim'e ikta olarak verdiğini söyledi. Şehre hâkim bir

²⁰⁰ **Keftâr:** Sihirbazlıkla uğraşan kadına keftâr (sırtlan, kan içici) denir.

²⁰¹ **Keftâr kelimesi, cadılık ve korku edebiyatı:** Keft, Farsça yarmak demektir. Keftar ise, sırtlan (hyena) anlamına gelmektedir. Bu durumda cadı kadın, sırtlan ruhunu taşımış; sırtlana benzetilmiş; **sırtlan** ile **cadılık** arasında bir bağ olduğu varsayılmıştır. Sanıyorum Batı'da **kurt adamın** ve kurda dönüşmenin **cadılıkla bağlantılı** görülmesi gibi bir olgu bu; hattâ belki coğrafyadan ötürü sadece hayvanlar değişmiş diyebilirim. Çünkü yakalanan kadının **keftar** olup olmadığının test edilmesi için suya batırılması, Batı'daki cadılara da uygulanmıştır! Tam da seyyahımızın çağında, Güney Fransa'da (1320-1350) kitlesel cadı avları düzenleniyordu. Cadı çılgınlığı 13. yüzyılda başlamış. 15. Ve 16. yüzyılda doruğa ulaşmış, ancak 18. yüzyılda biraz azalabilmişti.

tepenin üzerinde tekke yaptırmasını emretti. Şeyh aldığı emiri yerine getirdi güzel bir tekke yaptırdı ve geleni gideni misafir etti, yiyip içirdi. (s.529)

Azgın Farelerden Kurtulan Adamın Hikâyesi:

Duvaykîr Kalesi'ndeki hücrelerde ağır suçlular kalmaktadır. Orada kediden büyük devasa fareler cirit atmaktadır. Afganlı Melik Hattâb da bu hücrede kaldığı zaman her gece farelerle mücadele edermiş. Bir gece düşünde biri ona yanaşıp: “Yüzbin defa İhlas Sûresi'ni okursan Hak Teâlâ seni kurtaracaktır!” deyince o da bu öğüdü tutar ve virdini bitirince hükümdarın bir emriyle buradan kurtulur. (s.531)

5.4.2.2.Rivayetler

Anlatılanlara göre sultan bir gün şehre uğrayınca halk Melik Mücîr'den şikâyetçi olmuş. Bunun üzerine hükümdar onu yakalatıp boynuna halka taktırmış. Adamı divanda vezirin huzuruna oturtmuşlar. Ahali peş peşe gelerek şikâyetlerini yazılı olarak bildirmiş. Hükümdar şikâyetçilerin gönüllerinin hoş edilmesini emredince onlara para verilmiş. Daha sonra da zalim Melik Mücîr öldürülmüş. (s.515)

Halkın dilinde dolaşan söylentilere göre adam sihirbaz cûkîlerden birinin o feci bakışıyla can verdiği vakit göğsü yarılrsa kalbi bulunamazmış. Çünkü adamın kalbi yenmiştir! Ve bu tür işleri çoğu kez kadınlar yapar. Bu işle uğraşan kadına keftâr (sırtlan, kan içici) denilir. (s.526)

5.4.2.3.Efsane

Yer adı ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır. Kubûr-i Âşıkân'da Vezirin yeğeni öldürülmüştür. Sevgilisinin ölümüne dayanamayan cariye, kendini yârinin öldürüldüğü yerin yakınlarında bir kuyuya atar. Ertesi gün kızın cesedi fark edilir, kuyudan çıkarılır ve sevgilisinin mezarına defnedilir. Bu yüzden o noktaya halk, “kubûr-i âşıkân” demiştir. Onların dilinde bu, “sevgililer mezarı” demektir. (s.530)

5.4.3.Halk Bilgisi

5.4.3.1.Halk Hukuku

Nezerbâr şehrinde bir Müslüman şarap içse derhal seksen değnekle cezalandırılır ve sırf yemek vaktinde açılan bir çukurda üç ay hapis tutulur. (s.532)

5.4.4.İnanışlar

Cûkî denilen büyücüler aylarca yemeden içmeden yaşayabilirler. Halk onların özel haplar üretilip, bir tanesiyle günlerce hattâ aylarca idare ettiğine, bunun sayesinde hiç susuzluk ve açlık hissetmediğine inanıyorlar. (s.526)

Halk, yanan keftârın külüyle tütsülenen insanın bir senelik de olsa cadı büyüünden emin olacağına inanıyor. (s.527)

Çinliler yolculuk için ayın ikinci, yedinci, onikinci, onyedinci, yirmiikinci ve yirmiyedinci günlerinden birini tercih ediyorlar. (s.515)

5.4.4.1.Sihir-Büyü-Büyücülük

Perven’de cûkî büyücüler (yogiler) vardır. Cûkîlerin şaşkırtıcı özellikleri vardır. Meselâ kimi aylarca ağzına bir lokma koymadan, bir damla su içmeden yaşayabilir. Onların çoğu yeraltında kendileri için kazılan çukurlarda kalmakta, üstlerine de ev yapılmaktadır! Herifler içeri girdiklerinde üst taraf örtülür ve sırf hava girecek kadar minik bir delik bırakılır. Bu cehennemî çukurlar içinde aylarca kalmaktadırlar. Hattâ bazılarının bir sene kaldıkları bile olur. Cûkîler bilinmeyenden (gaybdan) haber veriyorlar. Bu sihirbazların bir kısmı sadece sebze yemektedir. Pek çoğu ete elini bile sürmez. Öyle cûkî var ki yoldan geçen adama şöyle bir göz dikse hemen öldürür. Halkın dilinde dolaşan söylentilere göre adam sihirbaz cûkîlerden birinin o feci bakışıyla can verdiği vakit göğsü yarılrsa kalbi bulunamazmış. Çünkü adamın kalbi yenmiştir! Ve bu tür işleri çoğu kez kadınlar yapar. Bu işle uğraşan kadına keftâr (sırtlan, kan içici) denilir. (s.526)

5.4.5.Sanat ve Zanaat

5.4.5.1.Meslekler

Doktorluk meslek adı olarak geçmektedir. (s.530)

Kadın ve erkek şarkıcıların olduğu hatta bunların Şarkıcılar Çarşısı’nda bulunduğu söylenmektedir. Şarkıcıların emirine “başsanatkâr” denir. (s.531)

5.4.5.2.El Sanatları

Keyâlîr diye adlandırılan Kâliyûr (Gwalyor) şehrinde muhteşem bir kale var. Kalenin kapısında taştan yapılmış bir fil ve fil sürücülerinin heykelleri var. (s.525)

5.4.6.Geleneksel Unsurlar

Şeyh Uryân Muhammed, gün ağarırken müritlerine mutlaka ekmek ve bakla sunar. Bu âdetini hiç bırakmaz. (s.522)

Hind ülkesinde oturanlar savaşta Hak Teâlâ yolunda can vermek isteyince, sarıklarını hayvanlarının boyunlarına sararlar. (s.524)

Habeş asıllıların töresi gereğince yemekten sonra 1,5 ratl yağ içerler. (s.524)

Nezerbâr şehrinde yaşayan Marhata kabilsenin bazı âdetleri vardır: hayvanlara acı çektirmek, onları boğazlamak istemezler. Cünup kişi nasıl baştan aşağı yıkaniyorsa onlar da yemek için öyle yıkanır. Bir akraba ile evlenmenin şartı yedi ata (veya daha fazla) uzaktan olmasıdır. (s.532)

5.4.7.Bitkiler

5.4.7.1.Tarımsal Ürünler

Kovil şehrinde pamuk ekili bir arazi vardır. (s.518)

5.4.7.2.Meyveler

Devletabad'da üzüm ve nar yetiştirilir. (s.531)

Sagar şehrinde üzüm, muz ve şeker kamışı yetiştirilir. (s.532)

5.4.7.3.Otlar

Bayırturpu diye bir bitkinin yapraklarının yenildiğinden bahsedilmektedir. (s.519)

5.4.7.4.Ağaçlar

Beyâna şehrinde anbâdır (mango) ağacı çoktur. (s.516)

5.4.8.Kutsal Mekânlar

Kacerrâ (Hacuraho) şehrinin etrafında epey kilise (tapınak) vardır. (s.528)

Zihâr şehrinde bir tepede Şeyh İbrahim tarafından yapılan tekke vardır. (s.529)

5.4.9.Dinî Unsurlar

5.4.9.1.İbadet

Ferganalı Haydar adıyla bilinen Şeyh Kutbeddîn art arda iftar etmeden oruç tutar, bir köşeye çekilip hep ibadet eder. (s.523)

5.4.9.2.Tekke

Bûrcbûra'da şirin bir tekke vardır. (s.521)

Şeyh Uryân'ın bir tekkesi vardır. (s.522)

Sagar şehrinde tekke ve zaviyeler vardır. (s.532)

5.4.9.3.Dinî Karakterler

Şeyh Uryân, tekkesindeki dervişlere yetecek kadar yiyeceği ekmekçi ve baklacılardan alır. (s.522)

5.4.10.Cinsiyet

Kadın: Devletabad'da Marhata kadınları Ulu Tanrı'nın özenerek yarattığı, burun ve kaşlarını fevkalâde kıldığı kadınlardır. (s.531)

5.4.11.Sayılar

Kırk: Şeyh Kutbeddîn, halvet köşesinde kırk gün kalır, günde bir tane hurma yer. (s.523)

5.4.12.Madenler

5.4.12.1.Altın

Altın kılıç kullanıldığından bahsedilir. (s.515)

Devletabad'da çarşının orta yerinde altın yıldızlı muazzam bir kubbe vardır. (s.531)

5.4.12.2.Demir

Cûkilerin Sultan Gıyâseddîn için hazırladıkları hapların içinde demir tozu bulunuyormuş. (s.528)

5.4.12.3.Kattâra

Saban demirine benzeyen madenî bir alettir. (s.524)

5.4.13.Ulaşım Araçları

5.4.13.1.At

At binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (s.516)

5.5.Kinbayâ-Kalikût

5.5.1.Adlar

5.5.1.1.Kişi Adları

Şerif Sâmurî. (s.533)

Şemseddîn Kulâhdûz. (s.533)

Mukbil Telingî. (s.534)

Şeyhzâde Isbahânî. (s.534)

Nâhûda İlyas. (s.533)

Şerif Bağdâdî. (s.534)

Diyarbakirli Hacı Nâsireddîn. (s.534)

Ray Câlansî. (s.535)

Nâhûdâ İbrahim. (s.535)

Hvâce (Hoca) İshâk. (s.535)

Dunkûl. (s.536)

Hinavrlı Sultan Cemaleddîn Muhammed. (s.536)

Nâhûda Hasan. (s.536)

Şeyh Muhammed Nâkavrî. (s.538)

Nûreddîn Ali. (s.538)

Cemaleddîn Muhammed b. Hasan. (s.538)

Fakih Ali. (s.538)

Fakih İsmail. (s.538)

Şeyh Cuma (Ebû Sitte). (s.542)

Hüseyin Sellât. (s.542)

Bâsedev. (s.542)

Lûlâ. (s.542)

Râmedev. (s.542)

Bedreddîn Ma'berî. (s.543)

Hasan Vezzân. (s.543)

Saîd. (s.543)

Ebû Nümeyy. (s.543)

Mansûr b. Cemmâz. (s.543)

Kuvayl. (s.544)

5.5.1.2.Lakap

Bağdatlı ulu fakih, Kûfe yolu üzerinde Bağdat'a 10 mil uzaklıkta bulunan Sarsar'dan geldiği için "Sarsarî" diye anılır. (s.543)

5.5.1.3.Yer Adları

Kinbayâ (Cambay): Şehir, yarı nehir konumundaki bir körfezin (deltanın) üstüne kurulu. (s.533)

Kâvî (Kava): Kâvî, med ve cezirin egemen olduğu bir delta üzerine kurulmuştur. (s.535)

Kandhâr: Bir körfeze kurulmuş muazzam bir gâvur şehridir. (s.535)

Kûka: Muazzam bir şehir; çarşıları gayet büyüktür. (s.536)

Hinavr (Honavar): Burası büyük gemilerin rahatça girebildiği kocaman bir körfeze kuruludur. (s.537)

Mulaybâr (Malabar): Burası biber ülkesidir.²⁰² Bu bölge, Sendâbûr'dan Kavlem'e kadar deniz boyunca uzanır. (s.539)

Ebûserûr (Barselor): Kocaman bir körfez üzerine kurulmuş küçük bir şehir. Buranın hindistancevizi boldur. (s.542)

Fâkenevr (Bakkanor): Körfez kenarında muazzam bir şehir. Buranın şekerkamışı hem bol hem de kalitelidir. (s.542)

Mencerûr (Mangalor): Bu şehir, Mulaybâr diyarının en büyük körfezi olan Dunb girintisine kurulmuş muhteşem bir yerdir. (s.542)

Hîlî: Bu şehir, geniş bir körfeze kuruludur. Binaları çok güzeldir. (s.543)

Curfattan: Burası Hîlî'den üç fersah uzaklıktadır. (s.543)

Dehfattan (Dharmapattam): Burası bağı bahçesi bol bir körfez üstüne kurulmuş büyük bir şehirdir. (s.544)

Budfattan: Büyük bir körfez üstüne kurulu görkemli bir şehir. (s.545)

Fandrayna (Panderani): Bahçeleri ve çarşılarıyla gayet güzel ve büyücek bir şehir.²⁰³ (s.545)

²⁰² **Mulaybâr bölgesi (Kerala):** Bu bölge karabiberiyle meşhurdur; bugün Hindistan'ın Kerala eyaleti sınırları içindedir.

²⁰³ **Budfattan:** Burası Darmapattanam diye bilinen yer olmalıdır; bu kelime, "Rahmet Mekânı" demektir. Darmapattanam, Ancarakandi ve Teliçeri nehirlerinin getirip bıraktığı alüvyonlarla oluşmuş bir adadır. **Fandrayna (Panderani):** Şimdi Pantalayini diye bilinen bu yer İbn Battûta'nın çağdaşı olan Odrik de Bordenon tarafından Flandrine diye kastedilmiştir. Pantalayini eskiden Payanad diye bilinen bir hanedanın başşehriydi; İbn Battûta'nın geldiği dönemde ise Kalikut'u, Ma'bar ülkesini yöneten Samurilere (Zamorin) bağlı bir şehir idi. Buranın büyük câmii de bir Oğuz türküsü olan Dinar Malik tarafından inşa edilmiştir.

5.5.1.4.Coğrafi Yer Adları

Issız Bayram: Karadan dört mil uzaklıkta bir ada. (s.536)

Sendâbûr: Kocaman bir ada. (s.536)

Dehfattan'da "bâin" (sun'î gölet) vardır. Bu muazzam gölet, kırmızı yontma taşlarla örülmüştür. (s.544)

5.5.1.5.Hayvan Adları

At: At binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (s.535)

5.5.2.Halk Edebiyatı

5.5.2.1.Hikâyeler

Üç Direnişçinin Hikâyesi:

Afganlı Kadı Celâleddîn isyanı patlak verdiği Şemseddîn Kulâhdûz, Nâhûda İlyas ve Melikülhukemâ şehri korumaya karar verdiler. Şehrin surları olmadığı için civarına hendek kazmaya başladılarsa da Kadı Celâleddîn onları yendi ve içeri girdi. Bu üç kişi hemen bir eve sindi. Ele verilmekten korktuklar ve kendilerini öldürmeye kara verdiler. İki kişi öldü, Melikülhukemâ kaldı. (s.533)

Körlerin Atışması İle ilgili Hikâye:

Bir gün Melik Mukbil'in verdiği bir ziyafette iki kör yan yana gelmişlerdir. Bunlardan biri kadu, diğeri şeriftir. Kadının sağ, şerifin ise sol gözü kördür. Şerif kadıdan daha güzel olduğunu dile getirmiştir. Bunun üzerine kadı saygıdan ötürü hiç cevap vermemiştir. (s.534)

Halk Hikâyesi:

Bir gün Hindular grup halinde yoldan geçerken içlerinden biri uzanıyor, yerden bir ceviz alıyor. Haberi duyan hâkim (bölge emniyet amiri), yere bir kazık çakıp üst tarafının sivritilmesini emrediyor. Bu sırığa evvelâ bir tahta levha geçiriliyor sonra da o adam oturtuluyor levhanın üzerine. Sırık adamın karnından girip sırtından çıkıyor. İbret olsun diye adam günlerce bu hâlde bırakılıyor. (s.540)

Mescitle İlgili Hikâye:

Budfattan şehrinin dışında denize yakın bir noktada mescit vardır. Brahmanlardan biri, dam yapmak için bu mescidin çatısını yıkınca evinde bir ateş peyda olmuş. Adam, çocukları ve eşyasıyla beraber yanıp kül olmuş. Böylece ahali o mescide saygı göstermiş ve bir daha kötü niyetle yaklaşmamış. Hepsi oranın hizmetkârı olmuş. Gelen gidenin içmesi için de su koymuşlar yanına. (s.545)

5.5.3.Halk Bilgisi

5.5.3.1.Halk Hukuku

Mulaybâr bölgesi çok emniyetlidir. Bir hindistancevizi dahi çalınsa hırsızı öldürebilirler. (s.540)

Mulaybâr bölgesinde bir hükümdar halka alışveriş yasağı koymak isterse kölelerine emreder; dükkânlara yapraklı ağaç dalları assınlar diye. Bu dallar durdukça kimse dükkânlardan mal satın alamaz. (s.541)

Mulaybâr bölgesinde kimse hayvanına binerek dolaşmaz. (s.540)

5.5.3.2.Halk Ekonomisi

Mulaybâr bölgesinde ticaretle uğraşsın ya da uğraşmasın; kişi taşınacak yükünü ve malını kiraladığı adamların sırtına atar, işini halleder. Bu yörede bir tüccarın yanında, eşya taşımak üzere görevlendirilen yüz civarında kiralık adam görülür. (s.540)

5.5.4.İnanışlar

Mulaybâr bölgesinde câmiin hemen yanında yemyeşil bir ağaç vardır. Oralılar bu ağaca dıraht- şehâde (şehadet ağacı) adını vermişlerdir. Her yıl sonbaharda bu ağaçtan bir yaprak düşmüş, rengi önce sarıya sonra kırmızıya dönüşen... Üstünde kudret kalemiyle “Allah’tan başka Tanrı yok, Muhammed onun elçisi” yazılı olurmuş. (s.544)

5.5.5.Giyim-Kuşam-Süslenme

Hinavr şehrinin hattâ tüm kıyı şehirlerinin kadınları dikişsiz elbise giymektedir. Giysinin bir ucunu elleriyle tutuyor, geri kalan kısmını baş ve göğüslerine uzatıp o âzaları böyle örtüyorlar. Her birinin burnunda altın bir halka vardır. (s.538)

5.5.6.Sanat ve Zanaat

5.5.6.1.Meslekler

Doktorluk meslek adı olarak geçmektedir. (s.532)

Mulâbar bölgesinde, kişi taşınacak eşyalarını hayvanlarla değil hamallarla taşır. Hayvanlar taşımacılıkta kullanılmaz. (s.540)

5.5.7.Geleneksel Unsurlar

Mulaybâr bölgesinde hükümdarlar devleti ve saltanatı öz evlâda değil kızkardeş oğluna bırakmaktadırlar. Ağzını ve burnunu saran Messûfe kabilesinden başka bu âdete sahip başka bir topluluk yoktur. (s.541)

Fâkenevr diyarında gemi bir şehrin yakınından geçiyorsa kıyıya demir atmalı, şehir yöneticisine “hakk-ı bender” (liman muhafızının payı) adıyla bilinen bir armağan verilir, âdet böyledir. (s.542)

Âdet olduğu üzere Hindular ölülerin mallarına dokunmazlar, geriye binlerce altın bıraksa da. Merhumun malı, şeriat gereğince hak sahibi olanlar gelip sahip alıncaya kadar yöredeki Müslümanların büyüğünde (imamında) kalır. (s.544)

Hinavr hükümdarının yemek düzeni şöyledir:

Oralılarca havance (khwânçe, hönçe) denilen bakır sini getirilip üzerine tâlam denilen bakır tabak konulur. İpeklere bürünmüş güzel bir cariye yaklaşarak yemek tencerelerini hükümdara sunar. Elinde bulunan büyücek bir kepçeyle bir kepçe pirinç alıp tâlamın içine koyar, üstüne susam yağı döker. Tuzlu karabiber salkımları, yeşil zencefil, salamura limon ve mango ekler mönüye. Herkes yemeğinden bir lokma aldıktan sonra bu baharatlardan atıştırır biraz. İpeklere bürülü cariye, tâlama koyduğu bir kepçe pirinç bittikten hemen sonra harekete geçer bir kepçe daha döker. Böylece bir sahan içinde pişmiş tavuk servisi yapılır; pirinç bu tavukla beraber yenir. Bu pirincin ikinci kepçesi başka bir tür tavuk yemeğinden konulur. Bu da pirinçle yenilir. Sonra yine pirinç eşliğinde muhtelif balık yemekleri getirilir. Balık bitince yağ ve sütte pişirilmiş sebze servisi yapılır, bu da pirinçle yenir. Yemeklerin sonunda “kûşân” takdim edilir. Kûşân,

ziyafet sonunda yenilmesi âdet olan sür ürünüdür (kesmik veya yoğurt). Bu sofraya konulduğu vakit, artık yenecek bir şey kalmadı demektir ve sıcak su içilir. (s.539)

5.5.8.Mutfak Kültürü

Mulaybâr bölgesinde bir Müslüman hiç Müslüman evi bulunmayan bir semte girse gâvurlar ona yemek pişirerek muz yaprakları üzerinde servis yaparlar. Üzerine katık ekmeyi de ihmal etmezler. (s.540)

5.5.9.Bitkiler

5.5.9.1.Tarımsal Ürünler

Biber: Biber ağaçları uzun asmasına benzemektedir. Yaprakları sedef ve böğürtlen yaprağına benzer. Sonbaharda toplanır. Aynı üzüm gibi, güneşe karşı yaygılar üzerine serilir. (s.541)

Dehfattan'da hindistancevizi, biber, fevfel, tenbûl ve bol miktarda kulkas (fil kulağı) yetişiyor; kulkası etle pişiriliyor. (s.544)

5.5.10.Kutsal Mekânlar

Kinbayâ'da, Sâmurî Mescidi diye bilinen büyük bir namazgâh vardır. (s.533)

Kinbayâ'da, Hvâce (Hoca) İshâk'ın bir tekkesi vardır. (s.535)

Kûka'da Hızır İlyas'a nispet edilen bir namazgâh vardır. (s.536)

Kûka'da muhteşem bir ana câmi (ulucâmi) vardır. (s.536)

Hinavr şehrinde Şeyh Muhammed Nâkavrî'nin tekkesi vardır. (s.538)

Hüseyin Sellât, Fâkenevr'e Cuma namazı için bir mescit yaptırmıştır. (s.542)

Hilî şehrinin nur saçan bereketli bir ulucâmiisi vardır. (s.543)

Budfattan şehrinin dışında denize yakın bir noktada mescit vardır. Yörede hiç Müslğman yoktur ama dışarıdan gele Müslümanlar bu mescite sığınır. (s.545)

Fandrayna şehrinin büyük mescidi (ulucâmii) sahildedir. (s.545)

5.5.11.Dinî Unsurlar

5.5.11.1.Mezhep

Hinavr ahalisi Şâfî mezhebindedir. (s.538)

5.5.11.2.İbadet

Cemaleddîn Muhammed b. Hasan, Eyyâm-ı Bîd'da (gecenin dolgun ay ışığıyla beyazladığı günlerde; hicri ayın 13., 14. Ve 15. gününde) oruç tutar. (s.538)

5.5.11.3.Tekke

Şeyh Uryân Muhammed'in tekkesi vardır. (s.522)

Hükümdar, Şeyh İbrahim'e şehre hâkim bir tepede tekke yaptırmasını emretmiştir. (s.529)

Kinbayâ'da, Hvâce (Hoca) İshâk'ın bir tekkesi vardır. (s.535)

Hinavr şehrinde Şeyh Muhammed Nâkavrî'nin tekkesi vardır. (s.538)

5.5.11.4.Dinî Karakter

Ermiş: Kinbayâ'da, Diyarbekirli Hacı Nâsıreddîn adında bir ermiş vardır. (s.534)

Derviş: Şeyh Cuma, tüm servetini parasız kalıncaya kadar dervişlere ve kimsesizlere dağıtırmış. (s.542)

5.5.12.Renkler

Kırmızı: Dehfattan yöresinde bulunan gölün çevresi kırmızı yontma taşla örülmüştür. (s.544)

Yeşil: Zencefilin rengi yeşildir. (s.539)

Yeşil: Ağacın yemyeşil yapraklarından bahsedilir. (s.544)

5.5.13.Madenler

5.5.13.1.Altın

Hinavr şehrinin kadınları burunlarına altın halka takarlar. (s.538)

5.5.13.2.Demir

Demir kancalı değnek eşya kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.540)

5.5.13.3.Bakır

Hükümdar sofrasında havance (khwançe) denilen bakır sini, bakır tabak ve bakır kepçe bulunur. (s.539)

5.5.14.Ulaşım Araçları

5.5.14.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.533)

5.5.14.2.Tekne

Ulaşım aracı olarak teknenin kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.535)

5.5.14.3.At

At ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. (s.535)

5.6.Kalikût

5.6.1.Adlar

5.6.1.1.Kişi Adları

Sâmurrî. (s.546)

Bahreynli İbrahim Şâhbender. (s.546)

Fahreddîn Osman. (s.546)

Şeyh Ebû İshâk Kâzerûnî. (s.546)

Nâhûda Miskal. (s.546)

İbrahim Şâhbender. (s.546)

Süleyman Safedî Şâmî (Sureyeli). (s.548)

Melik Sünbül. (s.548)

Zahîreddîn. (s.548)

Hilâl. (s.548)

5.6.1.2.Yer Adları

Kalikût: Burası Mulaybâr (Malabar) bölgesinde bulunan büyük ticaret merkezlerindedir. (s.546)

Kuncîkerî: Yahudilerin yaşadığı dağlık bir yerdir. (s.549)

5.6.2.Geleneksel Unsurlar

Malabar diyarında bir gemi parçalandığında tüm yükü hazineye aittir. Oranın âdeti böyle. Kalikût'ta böyle bir âdet yok, suya saçılan eşyaları sadece sahipleri alır. (s.549)

Çin seyahati esnasında âdet olduğu üzere akşamleyin karaya çıkılır, gece sahildeki köylerden birinde geçirilir ve gündüzleyin gemide yolculuğa devam edilir. (s.549)

5.6.3.Kutsal Mekânlar

Kalikût şehrinde Kâzerunlu Şeyh Şihâbeddîn'in tekkesi vardır. (s.546)

5.6.4.Dinî Unsurlar

5.6.4.1.Tekke

Kalikût şehrinde Kâzerunlu Şeyh Şihâbeddîn'in tekkesi vardır. (s.546)

5.6.5.Madenler

5.6.5.1.Altın

Altın herhangi bir iş karşılığında hediye olarak dağıtılmaktadır. (s.548)

5.6.6.Ulaşım Araçları

5.6.6.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. Hatta Çin gemileri ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmektedir. (s.546)

5.6.6.2.Tekne

Ulaşım aracı olarak teknenin kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.547)

5.7.Kavlem

5.7.1.Adlar

5.7.1.1.Kişi Adları

Alâeddîn Âvacî. (s.550)

Muhammed Şâhbender. (s.550)

Takıyyüddîn. (s.550)

Hvâce (Hoca) Mühezzeb. (s.550)

Tîreverî. (s.550)

Şeyh Şihâbeddîn Kâzerûnî. (s.550)

Şeyh Fahreddîn. (s.550)

Hinavr sultanı Celâleddîn. (s.552)

Seyyid Ebu'l-Hasan. (s.552)

Lemkî (Mübarek). (s.553)

5.7.1.2.Yer Adları

Kavlem: Mulaybâr (Malabar) şehirlerinin en güzellerinden biridir. (s.550)

5.7.1.3.Hayvan Adları

At: At binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (s.551)

5.7.2.Halk Edebiyatı

5.7.2.1.Hikâyeler

Bir Kısas Olayı:

Iraklı bir okçu kendi grubundan birini öldürerek Âvacî'nin evine kaçar. Müslümanlar katilin kendilerine verilmeden mevtanın gömülemeyeceğini söylerler. Ceset tabutun içine konularak Âvacî'nin kapısı önüne bırakılır, yavaş yavaş kokmaya ve bozulmaya başlayınca Âvâcî katili teslim eder. (s.550)

Hükümdarın Sertliğine Dair Bir Olay:

Kavlem hükümdarı bir gün şehir dışına çıkmaya niyetlenerek atına binmiş; takip ettiği güzergâh bahçeler arasındaymış. Yanında damadı da varmış. Damat bahçelerdeki ağaçlardan yola düşen bir üzüm tanesine uzanıp yemiş. Bunu gören hükümdar hemen onu ortadan ikiye bölmüş. Cansız bedeninin bir parçasını yolun soluna, öbür parçasını da sağına astırmış. Görenler ders alsın diye ceset öylece bırakılmış. (s.551)

Benzeri Bir Hikâye:

Hükümdar naibinin yeğeni, Müslüman işadamlarından birinin kılıcını gaspedir. Bunun üzerine hükümdar o kılıçla adamın boynunu vurdurur. (s.551)

5.7.3.Müzik Kültürü

5.7.3.1.Müzik Aletleri

Çin'de savaşa çıkarken davul, zurna ve borular çalmır. (s.553)

5.7.4.Kutsal Mekânlar

Kavlem şehrindeki büyük câmii, Hvâce (Hoca) Mühezzeb tarafından yapılmıştır. (s.550)

Kavlem şehrinde Şeyh Fahreddîn'in tekkesi vardır. (s.550)

5.7.5.Dinî Unsurlar

5.7.5.1.Tekke

Kavlem şehrinde Şeyh Fahreddîn'in tekkesi vardır. (s.550)

5.7.6.Sayılar

Kırk: İbn Battûta Kalikût seyahati esnasında kırk gün bir köşeye çekilip kendini Allah'a vermiştir. (s.552)

5.7.7.Ulaşım Araçları

5.7.7.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. Hatta Çin gemileri ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmektedir. (s.550)

Gemi: Ukayrî denen bir gemi türü kullanılır. (s.553)

5.7.7.2.Tekne

Şillîr türü tekne ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.553)

5.7.7.3.At

At binek hayvanı olarak kullanılmaktadır. (s.551)

5.8.Zîbetülmehel Adaları²⁰⁴

5.8.1.Adlar

5.8.1.1.Kişi Adları

Yemenli fakih İsa. (s.561)

Fakih Muhammed Ali. (s.561)

Kadı Abdullah. (s.561)

Ebu'l-Berekât Berberî. (s.561)

²⁰⁴ **Zîbetülmehel:** Maldiv Adaları.

Şenûrâza.²⁰⁵ (s.562)

Hadîce. (s.563)

Bengâleli Sultan Salâhaddîn Sâlih. (s.563)

Vezir Hadramutlu Abdullah b. Muhammed. (s.563)

Ali Kelekî. (s.563)

Muhammed. (s.564)

Hinavrlı Hacı Nâhûda Ömer. (s.564)

Vezir Kadı İsa. (s.566)

Vezir Fâmeldarî. (s.566)

Vezir Ömer Deherd. (s.566)

Vezir Süleyman Mânâyek. (s.566)

Telemdi. (s.565)

Kulistan. (s.567)

Anberî. (s.567)

Ebû Muhammed b. Ferhân. (s.569)

Sultan Davud. (s.572)

Vezir Hasan. (s.574)

5.8.1.2.Coğrafi Yer Adları

Zîbetülmehel: Bu ilginç adaların tümü ikibine yakındır. Buradaki halkın tümü Müslümandır. Adalar birtakım bölgelere ayrılmıştır. Bölgeleri şöyle sıralayabiliriz: (s.555)

Bâlîbûr (Balipur)

²⁰⁵ **Şenûrâza: (Şano Raca):** Bu kelime Sinhala dilinden geliyor, anlamı “ulu kumandan”; bu unvan, devletin üst düzey memurlarına veriliyor.

Kennelûs (Kinalus)

Mehel (Male); hükümdarlar burada oturmaktadır; adalar toptan bu isimle bilinmektedir.

Telâdîb (Taladib veya Tuladu)

Kerâydu (Karhidu)

Etteym (Utimu)

Teledummatî. (Tilladumati)

Heledummeti (Haddummeti); bu kelimenin kalıbı bir önceki ile aynı, yalnız ilk harf ‘h’ olacak.

Bereydû (Braidu)

Kendekel (Kaindecolu)

Mülûk (Mulaku)

Süveyd (Suwaid veya Suadiva); burası en uzak bölgedir.

Kennelûs: Burası içinde pek çok mescit kurulu bir adadır. (s.564)

Cezîre-i Osman: Zîbetûlmehel’de bir ada. (s.565)

Mehel: Zîbetûlmehel’de bir ada. (s.565)

Seylân: Zîbetûlmehel’de bir ada. (s.569)

Mülûk: Bu ada bir uçtan bir uca yemyeşildir. (s.576)

5.8.1.3.Hayvan Adları

Tavuk: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.559)

Koyun: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.566)

Sığır: Kunakâr şehrinde sığır boğazlayan ya hemen öldürülür ya da sığır derisi içine konularak boğazlanır. (s.580)

At: Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.568)

5.8.1.4.Hastalık Adları

Sıtma: İbn Battûta Mehel Adası’nda sıtma hastalığına tutulmuştur. (s.567)

5.8.2.Halk Edebiyatı

5.8.2.1.Hikâyeler

Bu Adaların İslâma Girişinin Sebebi ve Her Ay Buraya Gelen İfritlerin Hikâyesi:

Adaların asıl halkı önceden kâfirmiş. Her ay gözlerine deniz tarafından gelen bir ifrit gözükmüş. Bu yaratık, kandillerle donanmış ışıklı bir gemiye benzermiş. Ahali o devî görünce töreleri gereği bakire bir kızı süsleyip sahildeki puthaneye götürmüş. Kızı bir gece orada bırakırlar, sabahleyin geldiklerinde ölü bulurlarmış; hem de bekâreti bozuk hâlde. Her ay aralarında kur'a çekilir, kime rastlarsa onun kızı gönderilirmiş. Gel zaman git zaman ülkeye Ebu'l-Berekât Berberî adında Fas kökenli bir hafız gelmiş, ahalinin yaşadıklarını öğrenmiş ve o gece puthaneye kız yerine kendisi gitmiştir. Abdestli olan Ebu'l-Berekât yavaş yavaş Kur'an okumaya başlıyor. Azgın cin pencereden şöyle bir göz attıysa da Ebu'l-Berekât hiç oralı olmuyor. İfrit, Hak kelâmını işitecek denli yaklaştıkça korkuyor, hemen denize dalıyor. Ebu'l-Berekât gün ışıyana dek Kur'an okuyor. Ahali sabah kurbanı alıp yakmak için puthaneye geldiklerinde hafızı Kur'an okurken buluyorlar. Bu hikmet karşısında ada halkı tümüyle İslâmiyeti kabul etmiş hatta diğer adalara da elçi göndererek onların da Müslümanlıkla şerefendirilmesine vesile olmuşlar. (s.561)

5.8.3.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

5.8.3.1.Evlenme

Gerdek gecesi yapılan âdetler şu şekildedir:

Damat, hanımının evine yöneldiğinde gelin, dış kapıdan içerideki zifaf odasına kadar tüm zemini pamuklu kumaşlarla döşer. Koca esas odaya girinceye kadar sağa sola, pamuklu kumaşlar üzerine avuç avuç "veda" koyar.²⁰⁶ Bu esnada gelin zifaf odasının kapısında dikilmekte, damadı seyretmektedir. Damat bu şekilde odaya vardığında gelin, erkeğinin ayakkabılarına bir kumaş parçası atar. Bu kumaşı damadın hizmetçileri hemen çekip alırlar. Ama gelin damadın evine gidecek şekilde düğün olursa damat evi güzelce

²⁰⁶ **Veda hakkında kısa bilgi:** Araştırmacılar deniz kabuğunun kara Afrika'nın bazı bölgelerinde de para gibi kullanıldığını söylüyorlar.

döşenir, her yanına mavi boncuklar bırakılır. Bu durumda gelin, damadın yanına varır varmaz hemen ayaklarına atar o örtüyü. (s.557)

5.8.4.Halk Bilgisi

5.8.4.1.Halk Hukuku

Kadın boşandıktan sonra erkeğin evinde oturmaya devam eder. İbn Battûta, böyle davranmaya devam eden yirmibeş adamı huzuruna çıkararak, hepsine ceza vermiş, sopa attırmıştır. Bunu da millete seyrettirmiştir. (s.571)

5.8.4.2.Halk Ekonomisi

Ada halkı para olarak denizden çıkan bir tür kabuklu hayvan olan “veda”ları kullanır. Bunları kıyıdağı çukurlara koyarlar. Eti tamamen soyulup bembeyaz kabuğı kalınca para hazır demektir. Halk bu kabuğun yüz tanesine siyah, yedi yüz tanesine fâl, on iki bin tanesine küttâ ve yüz bin tanesine bustuvâ adını vermektedir. (s.559)

5.8.5.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

5.8.5.1.Dinî Bayramlar

Ramazân Bayramı sabahı namazgâha giderken vezirin geçeceğı yol konaktan namaz sahasına kadar süslenir, zemin çeşitli örtülerle döşenir. Sağa sola öbek öbek veda (deniz boncuğı) saçılır. Namazgâha doğru ilerleyiş esnasında kenardaki ev sahipleri kapı önünde durur, vezir geçerken onun ayaklarına ipek yahut pamuktan bir örtü atarlar, vezirin köleleri atik davranarak bu örtüyü ve yol üzerindeki deniz boncuklarını toplarlar. Davul, zurna ve borulardan oluşan bando grubu vezirin önünde ilerler. İbadet yerine varılıncaya kadar hep bir ağızdan tekbir getirilir. Namaz kılındıktan sonra vezir oğlu hutbeye çıkar. Hutbenin ardından “mihaffe” türü (kölelerce taşınan) tahtirevan getirilerek vezir alınır. Emirler ve yüksek memurlar ona selâm için eğilirler; âdet olduğı üzere kumaş asarlar. (s.569)

5.8.6.İnanışlar

İbn Battûta, Vezir Süleyman Mânâyek’in kızıyla evlendirilmek istenir. Bu kızın iki kocası da gerdeğı girmeden öldüğü için kızda bir uğursuzluk olduğına kanaat getiren Battûta, kızla evlenmeyi kabul etmez. (s.567)

5.8.7.Dans Kültürü

5.8.7.1.Dinî Dans

Yemekten sonra semâ ve sufi raksı yapılır. (s.566)

5.8.8.Giyim-Kuşam-Süslenme

Adada oturanların giysileri peştamaldır. Bir peştamalı şalvar yerine bellerine dolayıp sırtlarına da “vilyân” denilen bir kumaş atarlar. Peştamal ve sırt örtüsü bu hâliyle hac için giyilen ihram elbiselerine benzemektedir. Bazıları sarık takar, bazıları da sarık yerine başa küçük bir mendil dolar. (s.557)

Pamuktan mamul sarıklar kullanılır. (s.559)

Adada bulunan kadınlar başlarını örtmezler. Çoğu sadece göbekten aşağısını peştamalla örtterek vücudunun diğer kısımlarını açıkta bırakır. Bazı kadınlar göbekten aşağı giyilen peştamalla beraber kolları kısa ve geniş olan bir tür gömlek de giyinirler. Kadınların süs eşyası bileziktir. Her kasın bileğinden dirseğine kadar iki koluna da bilezik takar, neredeyse teni gözükmez! Bu bilezikler altın ve gümüştedir. (s.560)

Mücevher, süs eşyası olarak kullanılır. (s.567)

5.8.9.Mutfak Kültürü

Adalarda halkın temek gıdası “beyrûn”a (ton balığına) benzeyen ve oralılarca “kulbulmâs” diye adlandırılan bir balıktır.²⁰⁷ (s.556)

Yerli halk kulkas adlı bitkinin köklerini un haline getirip bundan tel şehriyeye benzer bir şey üretiyor. Onu hindistancevizinin suyuyla pişirdiklerinde ağızlara lâyük, nefis bir yemek çıkıyor ortaya. (s.556)

Mehel Adası’nda sunulan yemekler; pirinç, tavuk, yağ, balık, güneşte kurutulmuş tuzlu et ve pişmiş muzdur. Yemekten sonra güzel kokan ve hazmı kolaylaştıran hindistancevizi balından içilir. (s.566)

²⁰⁷ **Kulbulmâs (Kalubilimas) ve Beyrûn (Berberî dilinde tonbalığı):** Birinci kelimenin aslı “kalu-bili-mas”tır; bu tamlama kelimesine “siyah-ton-balığı” demektir. Bu balık türü bugün de Maldivler’in birinci kalem ihraç ürünüdür. Maldivliler, *Rihle* şairi Faslı diplomat Tâzî’ye 1991 Mayıs’ında millî gün kutlamaları münasebetiyle bu balıktan hediye etmişler. Beyrûn kelimesi ise Berberî dilindeki Abeyron’dur. Abeyron, bu dilde ton balığı demektir.

5.8.10.Bitkiler

5.8.10.1.Tarımsal Ürünler

Bu adaların hiçbirinde hububat yetişmiyor. Sadece Suveyd bölgesinde anlı (akdarı) benzeri bir tür tahıl yetiştirilmektedir. (s.556)

5.8.10.2.Ağaçlar

Adalarda yetişen ağaçlar: “nârcîl” (hindistancevizi), “cammûn” (eugenia jambolana), “ütruc” (portakal), limon ve “kulkas” ağaçlarıdır. (s.556)

5.8.11.Geleneksel Unsurlar

Adalarda oturanların âdetince sabah namazı kılındıktan sonra her kadın, kocasına veya oğluna sürme, gül suyu ve galiye kremi getirir. Adam veya çocuk gözlerine sürme çeker, gül suyu ve kremle her yanını ovalar; böylece cilt canlanır, yüzdeki karaltı ve şekilsizlikler yok edilir. (s.557)

Halktan biri kadı veya hatibe rastlarsa omzundaki örtüyü kaldırır; sırtını açar. Onunla beraber yürürken bu hâldedir; hattâ evine varıncaya kadar bu vaziyet üzere devam eder yürüyüşüne. (s.557)

Adada oturanlar sultanı selâmlarken aynı düğünlerde yaptıkları gibi ayaklara örtü atarak selâmlarlar. (s.558)

Ada halkının âdetlerinden biri de şudur:

Adaya gemi geldiğinde bir bölük insan yanlarına tenbûl ve kerebe yani yaş hindistancevizi alarak kündüre denilen küçük botlara atlayıp gemiye yanaşırlar. Her biri elindeki yiyeceği, gemide bulunan yolcularda istediğine sunar ve yolcu onun misafiri olur. Sanki aralarında akrabalık varmış gibi adamın eşyalarını evine taşır. (s.558)

Adada oturanların garip âdetlerinden biri şudur:

Kadın yemeği kocasıyla beraber yemez; erkek karısının ne yediğini bilmez. (s.561)

Şenûrâza adlı hükümdar, adasına gelen bir misafir sebebiyle İslâma girdiği için adaların gelirinin üçte birini sadaka olarak misafirlere ayırır. (s.562)

Mehel adasının âdetince, izin almadan hiç kimse limana giremez. (s.565)

Mehel Adası'nın töresine göre vezirden başka kimse hayvanına atlayıp gezemez. (s.568)

Adalarda âdet olduğu üzere kadınlar boşandıktan sonra erkeklerin evinde oturmaya devam ederler. (s.571)

5.8.12.Kutsal Mekânlar

Mehel Adası'nda bulunan zaviye, Şeyh Necîb tarafından yaptırılmıştır. (s.565)

İbn Battûta, adalarda bulunduğu sırada Hz. Âdem'in ayağını da ziyaret etmiştir. (s.569)

5.8.13.Dinî Unsurlar

5.8.13.1.Dinî Karakterler

Derviş: Derviş adı geçmektedir. (s.566)

5.8.13.2.Dinî Ritüeller ve Uygulamalar

Yemeğin ardından bülbül sesli hafızlar Kur'an okurlar. Sonra semâ ve sufi raksı başlar. Ateşler yakılır, dervişler alevlerin üzerinde yürür. Kızları ayaklarıyla çiğnerler. Bazıları helva yer gibi ateş yer. (s.566)

5.8.14.Cinsiyet

Kadın: Adada bulunan kadınlar başlarını örtmezler. Onlar saçlarını güzelce tarayıp bir tarafta toplarlar. Çoğu sadece göbekten aşağısını peştamalla örterek vücudunun diğer kısımlarını açıkta bırakır. Bu adalarda ilginç özelliklerden biri de kadın hükümdarların bulunmasıdır. (s.560)

Kadın: Bu adaların birinde kadının göğsü tek memelidir. Onun kızlarından biri de kendi gibi tek memeli, diğeryse normaldir. Ama iki memesinden biri büyük ve süt dolu, diğeri küçük ve kupkurudur. (s.575)

5.8.15.Renkler

Siyah: Adada para olarak kullanılan "veda" ların yüz tanesine siyah adı verilir.

5.8.16.Madenler

5.8.16.1.Altın

Adalarda yaşayan kadınlardan özellikle hükümdar hanımları ve akrabaları altın bilezik ve gerdanlık takarlar. (s.560)

5.8.16.2.Gümüş

Adalarda yaşayan kadınlar gümüş bilezik takarlar. (s.560)

5.8.16.3.Demir

Demir çivi kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.559)

Adalarda ferman, bıçağa benzeyen eğri bir demirle hurma yaprağına yazılmaktadır. (s.563)

5.8.16.4.Bakır

Adalarda bakır kaplar bol miktarda bulunur. (s.559)

Bakır leğen kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.562)

5.8.17.Değerli Taşlar

Hind adalarında denizden veda (denizden çıkarılan parlak kabuk, katır boncuğu) denen bir tür değerli taş çıkarılır. (s.559)

Hind adalarının denizinde taş (mercan kayalıkları) boldur. (s.559)

5.8.18.Ulaşım Araçları

5.8.18.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.555)

5.8.18.2.Tekne

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.568)

5.8.18.3.At

Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.568)

5.9.Seylân ve Ma'ber

5.9.1.Adlar

5.9.1.1.Kişi Adları

Ayrî Şakarvatî. (s.577)

Şeyh Ebû Abdullah b. Hafif. (s.579)

Şirazlı Şeyh Osman. (s.580)

Kunâr. (s.580)

Mahmûd Lûri. (s.581)

Baba Tâhir. (s.583)

Şeym (Şît). (s.584)

Nâhûda İbrahim. (s.584)

Vezir Câlestî. (s.584)

Tûzerli Muhammed b. Ferhân. (s.585)

Emir Kamerüddîn. (s.585)

Gıyâseddîn Damgânî. (s.586)

Melik Mecîr b. Ebî Recâ. (s.586)

Emir Hacı b. Seyyid Sultan. (s.586)

Kutbeddîn. (s.586)

Sultan Şerif Celâleddîn. (s.586)

Kadı Sadruzzamân Hacı Bahâeddîn. (s.586)

Hvâce (Hoca) Serlek. (s.587)

Bellâldiyev. (s.588)

Seyfeddîn Bahâdur. (s.589)

Melik Muhammed Silâhdâr. (s.589)

Esedüddîn Keyhüsrev Fârisî. (s.589)

Nişaburlu Şeyh Muhammed. (s.589)

Sultan Celâleddîn Ahsen Şâh. (s.590)

Hvâce Serûr. (s.591)

Melik Mes'ûd. (s.592)

Melik Bahâdur. (s.592)

5.9.1.2.Lakap

Seylân Adası'nda bulunanlar Âdem Peygamber'e "Bâbâ", Hz. Havvâ'ya "Mâmâ" diyorlar. (s.579)

Şeyh Ebû Abdullah'ı "Şeyh-i Kebîr" (Büyük Üstad) diye anarlar. (s.580)

5.9.1.3.Yer Adları

Battâla (Puttalam): Burası ülkenin idari merkezidir, küçük fakat şirin bir şehirdir. (s.577)

Menâr Mendelî (Minnari Mandel): Burası hükümdara ait arazinin hududur. Şirin bir şehirdir. (s.579)

Bender Selâvât: Küçük bir kasabadır. (s.579)

Kunakâr: Şehir, Hûr-ı Yâkût (Yâkût körfezi) denilen bir körfez kıyısına iki dağ arasına kurulu. (s.580)

Kunakâr'da, Ustâ Mahmûd Lûrî'nin adıyla bilinen bir mağara vardır. (s.581)

Beyt-i Acûz'da ermişlerden Baba Tâhir'in mağarası vardır. (s.582)

Beyt-i Acûz (Kocakarı evi): Burası insanların yaşadığı mıntıkanın sonudur. (s.582)

Sebîk Mağarası: Sebîk, gâvur hükümdarlarından. Dünyadan el etek çekip bu mağaraya sığınmıştır. (s.582)

Yedi Mağara: Mağara adı. (s.582)

Akabe-i İskender (İskender yokuşu): Yedi Mağara yakınlarında bir yokuşun adı. (s.582)

İsfahanlı Mağarası: Akabe-i İskender'de İsfahanlı Mağarası diye bilinen bir oyuk, bir su kaynağı ve ıssız bir kale var. (s.582)

Nârenc (portakal) Mağarası: Mağara adı. (s.582)

Sultan Mağarası: Mağara adı. (s.582)

Baba Hûzî adında bir mağara vardır. (s.582)

İskender Mağarası: Serendîb Dağı'nın alt tarafında İskender Mağarası diye bilinen bir oyuk ve su kaynağı vardır. (s.583)

Hızır Mağarası: Serendîb Dağı'nın eteklerinde bir mağara. (s.583)

Şeym Mağarası: Mağara adı. Şeym, Âdem Peygamber'in oğlu Şît'tir. (s.584)

Kurmule: Serendîb Dağı'nda bir kasaba. (s.584)

Ceber Kâvân: Serendîb Dağı'nda bir kasaba. (s.584)

Dildîneve: Serendîb Dağı'nda bir kasaba. (s.584)

Atkalanca: Serendîb Dağı'nda bir kasaba. (s.584)

Dînever (Dundra): Deniz kıyısında tacirlerin yaşadığı bir şehir. (s.584)

Kalî: Dînever'e altı mil uzaklıkta küçük bir şehir. (s.584)

Kelenbû (Kolombo): Serendîb ülkesinin en güzel ve en büyük şehirlerindedir. (s.584)

Battâla (Puttalem): Serendîb ülkesinde bir şehir. (s.584)

Kubbân (Koppam): Ma'ber ülkesinde bir yer.²⁰⁸ (s.588)

Fattan: Burası sahile kurulmuş gayet büyük ve güzel bir şehirdir. (s.589)

Mutra: Büyük bir şehirdir. (s.590)

²⁰⁸ **Kubbân (Konnanor-Koppam):** Burası Andra Pradesh eyaletinin güney noktasında yer almaktadır.

5.9.1.4.Coğrafi Yer Adları

Serendîb: Seylân adası yakınlarında bir dağ.²⁰⁹ Dünyanın en yüksek dağlarından²¹⁰ (s.577-582)

Hôr-i Bûzne: Bir körfezdır. Bûzne, maymunlar anlamına geliyor. (s.581)

Gûtekâh-ı Ârifân: Erenlerin Dalış Yeri adıyla bilinen meşhur bir körfezdır. (s.582)

Hızır Kaynağı: Hızır Mağarası'nın hemen yanında balık dolu bir su kaynağıdır. (s.583)

Semek Körfezi: Şeym Mağarası yakınlarında bir körfez. (s.584)

5.9.1.5.Hayvan Adları

Fil: Bender Selâvât şehrinin her yerinde fil kaynamaktadır. (s.579)

Sülük: Beyt-i Acûz'da, uçan sülükler vardır. Onlara “zûlû” adını veriyorlar.²¹¹ Zûlûlar su kenarlarındaki ağaç ve otların üstünde yaşıyor. Bir insan zûlûya yaklaşınca ansızın atlar bu hayvan. Ve vücudun neresine yapışırsa hemen doymaz, ciddi miktarda kan emer. Ahali bu hayvanlardan korunmak için yanlarında limon taşıyor. Çünkü zûlûnun üstüne limon sıkılınca yapıştığı yeri zınc diye bırakıyor. (s.582)

At: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.589)

5.9.1.6.Hastalık Adları

Veba: Mutra şehrinde ahaliyi kırıp geçiren veba salgını vardır. (s.590)

²⁰⁹ **Serendîb adası (Seylân):** Bazı kitaplarda Hz. Âdem'in Cennet'ten bu adaya indiği ve ayak izinin de burada olduğu söylenir. Serendîb kelimesi Sanskritçe “Sinhala Dvipa” tamlamasının önce Farsçaya, oradan da Arapça ve İslâm kültürüne geçmiş hâlidir. Daha sonraki dönemlerde Seylon veya Seylân diye söylenir oldu. İbn Battûta döneminde Seylân'da birkaç krallık vardı; kuzeyde Tamil Krallığı, güneyde ve batı sahillerinde Cafne Krallığı ve adanın orta yerinde Sinhala Krallığı hüküm sürmekteydi. Seyyahımızın Ayri Şakarvati diye adlandırdığı kişi dönemin Tamil kralı Arya Şakravarti'dir. İbn Battûta'nın burada verdiği bilgiler, Seylân yani Srilanka'daki Tamiller ile Sinhala kökenli merkezi hükümet arasındaki kavganın ne kadar eski bir tarihe dayandığını da gösteriyor.

²¹⁰ **Serendîb Dağının (Âdem Dağı) zirvesi:** 2243 metredir, ancak Seylân'ın en yüksek dağı değildir. Bu dağ hem Budistlerce hem de Müslümanlarca mukaddes sayılmıştır. Budistler bu dağda Buda'nın izini aramışlar; Müslümanlar ise Cennet'ten inen Âdem'in ayak izinin burada olduğunu düşünmüşlerdir.

²¹¹ **Zulû denen sülük:** Kelime Farsçadır. Seylân'da yaşayan sülükler Mzik tarafından Haemodella Ceylanica diye kaydedilmiştir ve gayet küçük olmasına rağmen çok tehlikelidir.

5.9.2.Halk Edebiyatı

5.9.2.1.Rivayetler

Hôr-i Bûzne denen dağlarda maymun çoktur. Bu simsiyah hayvanların kuyrukları uzun, erkekleri tıpkı insanlar gibi sakallıdır. Maymunların hükümdar gibi itaat gören bir başkanı vardır. Anlatılanlara göre maymunlardan biri kendini savunmaktan aciz bir kız çocuğunu yakaladığında onunla cinsel ilişkiye giriyormuş. Hatta ahalinin birinin evine giren bir maymun, ev sahibinin kızı bir odaya girince o da arkasından dalıveriyor, kız çığılığı bassa da maymun galip geliyor. (s.581)

Anlatılanlara göre ziyaretçilerden biri uçan sülüklü mevkiden geçerken vücuduna yapışan hayvancıklara önem vermeyip üstüne limon sıkmadığı için canından olmuş. O adam Baba Hûzî adını taşıyormuş. Bu yüzden burada bu isimle anılan bir mağara mevcut. (s.582)

Güya Dıraht-ı Revân'ın (yürüyen ağacın) yapraklarından yiyen kimse pir-i fâni de olsa hemen gencelirmiş. (s.584)

Cûkîlerden biri Sultan Gıyâseddîn için cinsel gücü arttıran haplar yapmış. Anlatılanlara göre bunların karışımında demir tozu bulunuyormuş. Hükümdar hapların dozunu fazla kaçırınca hastalanmış. (s.590)

5.9.2.2.Efsane

Hûr-ı Yâkût (Yâkût körfezi) ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır: İçinde yakut bulunmasından ötürü böyle isimlendirilmiştir. (s.580)

5.9.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

5.9.3.1.Zekât, Hayır İşleri

Nâsireddîn hükümdar olunca yoksullara, kimsesizlere sadaka dağıttı. (s.591)

5.9.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

5.9.4.1.Ölüm

Sultan Gıyâseddîn'in vefatı dolayısıyla başsağlığı merasimi yapılmıştır. Her gün mezarının başına gelip Kur'an okunur, hatim indirilir. Sonra "aşşârîn tayfası" (özel

aşirciler; Kur'an'dan bir bölümü yavaş ve makamlı bir biçimde okuyanlar) geliyordu mezara. Bunların ardından halka yemek dağıtılıyor. Durumuna göre herkese bir miktar dirhem veriliyordu. Kırk gün ardı ardına bu işe devam ediliyor. Onlar her vefat yıldönümünde kırk gün art arda aynı merasimi yapar, geleneği devaö ettirirler. (s.591)

5.9.5.Halk Bilgisi

5.9.5.1.Halk Hukuku

Hind gâvurunun yasasına göre sığır boğazlayan ya hemen öldürülür yahut sığır derisi içine konularak yakılır. (s.580)

Hvâce (Hoca) Serûr'a, "Hvâce Cihân" diye seslenmeyenler bir miktar para cezası ödemeye zorlanır. (s.591)

5.9.6.İnanışlar

Serendîb Dağı'nda yaprak dökmeyen cinsten nice ağaçlar, rengârenk çiçekler ve avuç içi büyüklüğünde kırmızı gül yetişiyor. Bu cins gülde bir yazı olurmuş. Halk, bu yazı okunduğunda Hak Teâlâ'nın ve onun elçisinin adlarının çıktığına inanıyor. (s.582)

Serendîb Dağı'na çıkmak için yollara kazıklar çakılmış ve on zincir bağlanmıştır. Onuncu zincir şehadet zinciri diye anılır. Çünkü insan o noktaya çıkıp dağın dibine bir göz attığında düşecekmiş korkusuna kapılır da kelime-i şehadet getirir. (s.583)

5.9.7.Dans Kültürü

Dînever şehrindeki büyük mabette "Dînever" diye bilinen bir putun etrafında beş yüz kadar Hindu kızı her gece putun yanında şarkı söyleyip dans ederler. (s.357)

5.9.8.Giyim-Kuşam-Süslenme

Seylân adasındaki kadınların yakutlardan yapılmış rengârenk takıları vardır. Bunları bilezik ve halhal yerine el ve ayaklarına takarlar. Hükümdarın cariyeleri ise safi yakutla süslenmiş türbanları başlarına geçirirler. (s.581)

5.9.9.Mimari Yapılar

5.9.9.1.Halk Mimarisi

Herkâtu Kalesi: Battâla yakınlarında bir kale. (s.585)

5.9.10.Mutfak Kültürü

Menâr Mendelî’de ikram edilen yemekler: ormandan avlanıp henüz diriymen getirilen manda yavrusunun taze eti, pirinç, yağ, balık, tavuk ve süttür. (s.579)

Battâla şehrinde mukl adında meyvenin içinde şerbetli pamuğa benzer bir bölüm vardır. Bu maddeyi çıkarıp ondan “tel” adı verilen bir helva yaparlar, şeker gibi bir şey. Yemekte gayet lezzetli balıklar da getirirler. (s.585)

5.9.11.Bitkiler

5.9.11.1.Meyveler

Limon: Beyt-i Acûz’da zûlû adında uçan sülükler vardır. Bu sülükler hemen insanların üzerine atlar ve ciddi şekilde kan emer. Ahali bu hayvanlardan korunmak için yanlarında limon taşıyor. Çünkü zûlûnun üstüne limon sıkılınca yapıştığı yeri zink diye bırakıyor. (s.582)

Mukl ağacının bir meyvesi vardır. (Mukl, Afrika’da yetişen ve esans üretiminde hammadde olan bir bitkidir.) Karpuzla benzer. (s.585)

Fattan şehrinin üzüm ve narı pek lezzetlidir. (s.589)

5.9.11.2.Otlar

Seylân Adası’nda “bakkam” (kızılağaç) ve “kelahî” adlı bitki çok yetişir. Kelahî Hindistan’a özgü öddür. Ama bu bitki (diğer bir esans kaynağı olan) “kumârî” ve “kakullî”ye benzemiyor. (s.578)

5.9.11.3.Ağaçlar

Dıraht-ı Revân: Serendîb Dağı’nın eteğinde bir yerde Dıraht-ı Revân (yürüyen ağaç) denilen artık yaprağı dökülmez bir yaşlı ağaç vardır. Onun yaprağını gören yoktur. Bu ağacı mâşiye (yürüyen) diye de nitelendirirler. Çünkü zirveden bakan onu kendisinden

çok uzak ve dağın eteğine yakın görmektedir, oysa dağın dibinden bakan bu ağacı ta yukarılarda sanmaktadır. (s.584)

5.9.12.Geleneksel Unsurlar

Kunâr ahalisinin töresine göre kıymetli yüz “fenem”e ulaşan yakut hükümdara aittir. Hükümdar karşılığını ödeyerek bu taşı alır. Kıymetçe bundan aşağı olanlar sahibine aittir. (s.581)

Kadem-i Âdem’in âdeti, ziyaretçilerin Hızır Mağarası’nda üç gün kalıp sabah akşam mübarek ayağı ziyaret etmeleridir. (s.583)

Dînever şehrindeki büyük mabette “Dînever” diye bilinen bir put var. O putun etrafında beş yüz kadar Hindu kızı bulunur. O kızlar her gece putun yanında şarkı söyleyip dans ederler. (s.584)

Hindistan’dakilerin âdeti, ayağa mest geçirmeksizin hükümdar huzuruna çıkmamaktadır. (s.586)

Ma’ber ülkesinin yemek âdetleri, yemeğin üstüne “leben-i râib” (kesik süt; kesmik; lor veya yoğurt) içmektir. (s.586)

Ma’ber ülkesinde âdet, karagâh çevresini dört kapılı tahta bir surla çevirmektir. Bu sura “ketker” adı verilir. (s.587)

5.9.13.Kutsal Mekânlar

Kunakâr şehrinin dışında Şâvuş (Çavuş) adıyla bilinen Şirazlı Şeyh Osman’ın mescidi bulunuyor. (s.580)

Kadem-i Âdem: Babamız Âdem’in kutlu ayağının izi Serendîb Dağı’nda düz bir alanda yükselen siyah bir kaya içindedir. Ayak kayaya gömülmüş, derin bir oyuk bırakmıştır. Uzunluğu onbir karıştır. Eski zamanlarda Çin halkı buraya gelerek kayadaki ayak izinin başparmak ve devamını kırmışlar, Zeytûn şehrindeki bir mabede koymuşlardır. Kayada ayak izinin bulunduğu yere dokuz çukur kazılmıştır. Gâvur ziyaretçiler bu çukurlara altın, yakut ve inci bırakıyor. (s.583)

Dînever’deki büyük mabette Dînever diye bilinen bir put vardır. Mabet içinde bin civarında brahman ve cûkî, beşyüz kadar da Hindu kızı bulunuyor. (s.584)

Fattan şehrinde taştan yapılmış şirin bir mescit bulunuyor. (s.589)

5.9.14.Dinî Unsurlar

5.9.14.1.Dinî Karakterler

Mahmûd Lûri Mağarası'na bir ermişin adıdır. (s.581)

Beyt-i Acûz'da, Baba Tâhir adında bir ermişin mağarası vardır. (s.583)

5.9.15.Sayılar

Yedi: Seylân'da büyük beyaz bir filin alnında her biri tavuk yumurtasından daha büyük yedi yakut vardır. (s.581)

Dokuz: Hz. Âdem'in ayak izinin olduğu kayaya izin bulunduğu yere dokuz çukur kazılmıştır. (s.583)

Üç: Hz. Âdem'in ayak izini ziyarete gelenlerin âdeti, Hızır Mağarası'nda üç gün kalıp sabah akşam mübarek ayağı ziyaret etmektir. (s.583)

Kırk: Ölünün ardından kırk gün boyunca mezara gidilir, Kur'an okunur ve halka yemek dağıtılır. (s.591)

5.9.16.Renkler

Sarı, Kırmızı, Mavi: Yakut denen değerli taşın sarı, kırmızı ve mavi renkte olanları vardır. (s.580)

5.9.17.Eşyalar

Seylân'da hükümdar Ayrî Şakarvatî'ye ait avuç içi kadar yakuttan yapılmış kâse bulunmaktadır. (s.581)

5.9.18.Değerli Taşlar

5.9.18.1.İnci

Seylân ülkesinde inci avlama yerleri vardır ve bol miktarda inci bulunmaktadır. (s.578)

5.9.18.2.Yakut

Kunakâr şehrinde yakut bulunmaktadır. Behremân adlı bu enteresan yakut sadece bu şehirde bulunur. Bu taş cinsinin bir kısmı körfezden çıkarılır. Ahali nezdinde yakutun en kıymetlisi, bu türden olandır. Bir bölümü ise toprak altından çıkartılır. Ayrıca Seylân Adası'nın her yerinden yakut vardır. Yakut denen taşın kırmızı, sarı ve oralıların "neylem" dediği mavi renkte olanları vardır. (s.580)

Seylân'da büyük beyaz bir filin alnında her biri tavuk yumurtasından daha büyük yedi yakut vardır. (s.581)

5.9.19.Madenler

5.9.19.1.Demir

Serendîb Dağı'na ziyaretçilerin çıkarken tutunabilmesi için demir kazıklar çakıp bunlara zincirler bağlamışlar. (s.583)

Sultan Gıyâseddîn'in kullandığı haplarda demir tozu bulunuyormuş. (s.590)

5.9.20.Ulaşım Araçları

5.9.20.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.577)

5.10.Bengale

5.10.1.Adlar

5.10.1.1.Kişi Adları

Vezir Cemaleddîn. (s.593)

Abdülazîz Makdaşâvî (Mogadiluşu). (s.594)

Hatip Muhammed İbnü'l-Vezîr Cemaleddîn. (s.594)

Muhammed Masmûdî Mağribî. (s.595)

Âşûre. (s.595)

Sultan Fahreddîn. (s.595)

Şemseddîn. (s.596)

Şihâbeddîn. (s.596)

Gıyâseddîn Bahâdur Bûr. (s.596)

Sultan Gıyâseddîn Tuğluk. (s.596)

Ali Şâh. (s.596)

Şeydâ. (s.596)

Tebrizli Şeyh Celâleddîn. (s.596)

Şeyh Burhâneddîn Sagarcî. (s.598)

5.10.1.2.Lakap

Bengâle hükümdarı, Fahre lakabını alan erdemli Sultan Fahreddîn'dir.²¹² (s.595)

5.10.1.3.Yer Adları

Bengâle (Bangladeş): Burası pirinci bol, geniş mi geniş bir ülkedir. (s.594)

Sudkâvân: Büyük Deniz (Hind okyanusu) kıyısında kurulu kocaman bir şehirdir. Bengâle şehrinin ilk şehridir. (s.595)

Habank (Havang Tila): Ülkedeki şehirlerin en büyüğü ve en güzeldir. Kâmerû dağlarından inen Nehr-i Ezrak (Göksu) bu şehirden geçer.²¹³ (s.599)

²¹² **Bengâl sultanı Fahreddîn (Fahreddîn Mübarekşâh):** Muhammed Tuğluk tahta çıkınca babasının evlatlığı olup Doğu Bengal vilayetini (Sonargavan) yöneten Tatar Han'a Behram Han unvanını verdi ve onu Genel Bengâl Valisi yaptı. Muhammed Tuğluk daha sonra Doğu Bengâl'i yönetsin ve Behram'a yardımcı olsun diye askerî aristokratlardan Buğra Han'ın torunu Gıyaseddîn Buhadur Buğra'yı Doğu Bengal'e gönderdi; ancak Gıyâseddîn Bahadur Buğra ayaklandı ve 1330'da öldürüldü. Böylece Bengâl ülkesinde Balaban soyundan ve Buğra Han soyundan kimse kalmadı; bu sülâle çok uzun bir zaman Bengâl'i yönetmişti. Bundan sonra hâdiseler sis perdesi altına girmiştir; ancak genel bir ifadeyle diyebiliriz ki 1336'da (yahut 1338'de) Tatar Behram Han, 1338'de de Leknavti valisi Melik Bidar Halac Han öldürüldü. Onu öldüren kişi silâhdarı olan Fahreddîn Han idi; seyyahın bahsettiği Fahreddîn işte budur ve Mübarekşâh diye de bilinir. Dihlî Sarayı'ndaki Muhammed Tuğluk ise Bengâl'le uğraşacak durumda değildir. Zaten Bengâl'dekiler de Dihlî'yi takmamaktadırlar. Böylece Bengâl'de birbiriyle savaşan iki devlet (Doğu ve Batı Bengâl devletleri) belirdi; uzun mücadelelerden sonra Melik İlyas 1343 yılında Batı Bengâl'de ipleri eline geçirdi ve 1352 yılında da Doğu Bengâl'i fethetti.

5.10.1.4.Coğrafi Yer Adları

Hululî Adası: Maldiv adalarından biridir. (s.594)

Kâmerû: Sudkâvân'dan bir ay uzakta bir dağ. (s.596)

Nehr-i Ezrak (Göksu): Kâmerû dağlarından inen bir nehirdir. (s.599)

5.10.1.5.Hayvan Adları

Koç: Hayvan adı olarak geçer. (s.595)

At: Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.598)

Fil: Yük taşıma ve ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.601)

5.10.2.Halk Edebiyatı

5.10.2.1.Hikâyeler

Dervişlere Saygıyla İlgili Hikâye:

Sultan Fahreddîn dervişlere karşı sevgi doludur. Hattâ Şeydâ adında bir derviş yerine vekil bırakıp savaşa gitmiştir. Fırsatını bulan Şeydâ hemen başkaldırarak Fahreddîn'in biricik oğlunu idam etmiştir. Bunu haber alan hükümdar derhal dervişin kellesinin gönderilmesini emretmiştir. Bunun üzerine Şeydâ'nın başı kesilip hükümdara iletilmiştir. Bu kargaşa yüzünden kalabalık bir derviş grubunun toptan işi bitirilmiştir. (s.596)

Kerametlerle Dolu Enterasan Bir Hikâye:

İbn Battûta, Bengale'de şeyhin huzuruna çıktığında üzerinde ince keçi tüyünden bir ferâce görmüş ve hoşlanmıştı. “Şeyh keşke bunu bana verse!” diye düşünmüştür. Niyahet veda zamanı geldiğinde ferâcesini çıkarıp Battûta'ya giydirmiştir. Müritlerinin dediğine göre aslında bu ferâceyi giymek âdeti değilmiş. Battûta'nın geleceğini haber aldığı için giymiş. Ve şeyh müritlerine şöyle demiştir: “Bunu Mağripli isyetecek. Bir

²¹³ **Habank (Havang Tila) şehri:** Bugün Havang Tila diye bilinen bu şehrin harabeleri, Silhet bölgesinde Habganj'in 10 mil güneyindedir. Nehr-i Ezrak (Mağna; Mavi Su): Bu nehir, Bangladeş'in başşehri Dakka'nın kıyısından geçen Mağna nehri olabilir.

gâvur hükümdarı ondan bunu alacak ve kardeşimiz Burhâneddîn Sagarcî'ye verecek.”
Olay tam da şeyhin dediği gibi gerçekleşmiştir. (s.598)

5.10.2.2.Menkıbeler

Şeyh Celâleddîn'in Bir Kerameti:

Şeyh efendi ölümünden bir gün önce dostlarını yanına çağırarak, yarın bu dünyadan göçeceğini, onları Allah'a emanet ettiğini söylemiştir. Ertesi gün öğle namazı kılarken secdede Hak Teâlâ çekip ruhunu almıştır. (s.597)

Bir Keramet Daha:

İbn Battûta Şeyh Celâleddîn'i ziyaret etmeye niyetlendiğinde dört müridi onu karşılamıştır. Çünkü derviş onlara; Mağrip'ten bir gezginin (dervişin) geleceğini, onu karşılamalarını söylemiştir. Bu durum şeyhin açıkça bir keşif sahibi olduğuna işarettir. (s.597)

5.10.3.Giyim-Kuşam-Süslenme

Bengale'de pamuk kumaş kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.595)

5.10.4.Dinî unsurlar

5.10.4.1.İbadet

Şeyh Celâleddîn, on günde bir iftar ederek tam kırk yıl oruç tutmuştur. (s.597)

5.10.4.2.Dinî Karakter

Sudkâvân şehrinde Şeyh Celâleddîn adında bir ermiş vardır. (s.597)

5.10.4.3.Tekke

Bir şeyhin tekkesinden bahsedilmektedir. (s.597)

5.10.5.Cinsiyet

Kadın: Bengale'de güzel yüzlü “firâşlık” (hüzmelik değil yataklık) cariye fiyatı bin dinardır. (s.595)

5.10.6.Sayılar

Kırk: Şeyh Celâleddîn, on günde bir iftar ederek tam kırk yıl oruç tutmuştur. (s.597)

5.10.7.Madenler

5.10.7.1.Gümüş

Bir gümüş dinar, sekiz dirhem eder. Bunların dirhemi bir gümüş dirheme eşittir. (s.595)

5.10.8.Ulaşım Araçları

5.10.8.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.593)

5.10.8.2.Tekne

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.594)

5.10.8.3.Fil

Yük taşıma ve ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.601)

5.11.Hind Adaları

5.11.1.Adlar

5.11.1.1.Kişi Adları

Emir Devlese. (s.602)

Melik Zâhir. (s.602)

Kadı Seyyid Şerif Şîrâzî. (s.602)

Tâceddîn İsfahânî. (s.602)

Hâcib Kayrân. (s.604)

Tavâlisî.²¹⁴ (s.609)

²¹⁴ **Tavâlisî** (Tavalisi): Bu ülkenin neresi olduğu *Rihle* şarihleri arasında hâlâ tartışma konusudur. Filipinli tarih profesörü N. Zafra, araştırmacı Yamamoto gibi Tavalisi'nin Hindî Çin'deki Champa Krallığı olduğunu düşünmektedir. Zira Champa Krallığı'nda "Taval" soylulara ve kumandanlara verilen bir unvandır. H. Yule

Urducâ. (s.609)

5.11.1.2.Yer Adları

Sunurkâvân (Sonargânu): Hind Adaları'nda bir şehir. (s.600)

Berehnekâr: Hind Adaları'nda bir ülke. (s.600)

Bender: Deniz kıyısında büyücek bir kasaba. (s.602)

Sumatra: Çevresi tahta perde ve kulelerle berkitilmiş büyük ve güzel bir şehir. (s.602)

Mulcâva: Burası gâvur memleketidir. (s.606)

Kukulla ve Kamâra: Melcâva ülkesinin şehirleridir.²¹⁵ (s.606)

Tavâlisî: Çok büyük bir ülkedir. (s.609)

Keylûkerî: Tavâlisî ülkesinin en güzel, en büyük şehirlerindedir. (s.609)

5.11.1.3.Coğrafi Yer Adları

Câva Adası: Yemyeşil bir ada. (s.602)

Bahr-i Kâhil: "Râkid Deniz" demektir bu (Pasifik). Bu denizde bir kırmızlık var; oralılar bunun çevredeki kara parçalarının toprağından ileri geldiğini sanıyor. (s.609)

5.11.1.4.Hayvan Adları

At: Binek hayvanı olarak kullanılır. (s.602)

Fil: Kakulla şehrinde fil kaynıyor. Bu hayvanlar binek olarak kullanıldığı gibi yük taşıma işini de görür. (s.607)

Koyun: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.611)

gibi araştırmacıların bir kısmı ise Filipinler'in güneybatısındaki Sulu'nun Tavalisi olduğunu savunmuşlardır. Joze Rizal ise Tavalisi'nin Filipinler'deki Luzon bölgesi olduğunu savunmuştur. Japonlar da Tavalisi'nin kendi ülkelerinde olduğunu sanmışlar.

²¹⁵ **Kakulla:** Bu isim Arap coğrafçıları tarafından da zikredilmiştir. Bir Çin kaynağı buranın Tenasserim kıyıları olduğunu belirtir. İbn Battûta'nın burayı, Sumatra'ya giderken ziyaret ettiği farzediliyor. **Kamâra ya da Kmâre (Khmer; Kmer ülkesi):** Burası Kamboçya'dır. Kızıl Kmerler diye bilinen örgüt de tarihî bir referansa sahip olmak için kendilerine bu adı seçmiş olmalı. İbn Battûta'nın yaşadığı dönemde Kamboçya'nın durumu hakkında fazla malûmat yoktur. Seyyahın söylediği Kamâre kelimesini, tûsü münasebetiyle başka seyyahlar da anmıştır.

Manda: Hayvan adı olarak geçmektedir. (s.611)

5.11.2.Halk Edebiyatı

5.11.2.1.Hikâyeler

Zina Yapan Kölenin Hikâyesi:

Bir gece Berehnekâr limanına gelen bir gemi sahibinin kölesi gemiden çıkarak ahaliden saygın ve güçlü bir adamın hanımıyla randevulaşüyor, iki âşık kıyıda mağaraya benzer bir oyukta buluşuyor. Haberi alan adam ansızın mağarayı basıyor ve ikini de yakalayarak hükümdarın huzuruna çıkarıyor. Hükümdar ceza olarak kölenin cinsel organını kesilmesini sonra da asılmasını emrediyor. Kadına gelince herkesin altına girecek, ölesiye düzülecek. (s.601)

Hükümdar Meclisinde Garip Bir Olay:

Hükümdar meclisinde bir adam elindeki keskin bıçağı boynuna koyup, uzun uzun mırıldandıktan sonra bıçağı boynuna çalar ve kellesi aniden yere düşer. Adamın bunu yapma sebebi hükümdara olan sevgisidir. Hükümdar hemen buyruk verir, ceset kaldırılır ve yakılır. Hükümdar zavallının ailesine, çocuklarına ve kardeşlerine dolgun maaş bağlatır. Adamın bu hareketinden dolayı yakınları yüceltilir, iltifat görür. Bu adamın babası, hükümdarın babası ve dedesi de hükümdarın dedesi yolunda can vermiştir. (s.608)

5.11.2.2.Rivayetler

Hind Adaları'nda halk sahilden içeri yabancı sokmazmış. Alışverişlerini bile sahilde yaparlarmış. Dışarıdan gelen yabancıları kıyıda içeri salıp kaynaktan su içmelerine izin vermiyorlar. Çünkü kendi hanımlarının bu yabancı erkekleri ayartacağından korkuyorlarmış. (s.601)

5.11.3.Halk Bilgisi

5.11.3.1.Halk Hekimliği

Kâfûr bitkisinin dibinde insan boğazlanır, bazen insan yerine küçük filler de kesilir. Bu sayede kamışın içinde kâfur maddesi oluşur. Bu madde, bir dirhemiyle vücudu kaskatı kesip ölüme yol açan bir maddedir. Zehir gibi. (s.606)

Tavâlîsi ülkesinde bir şerbet vardır ki tadı güzel, kokusu hoş, insana neşe veren, şehveti arttıran, ağız kokusunu gideren ve hazmı kolaylaştıran özellikleri vardır. (s.610)

5.11.3.2.Halk Hukuku

Berehnekâr ülkesinde zina eden bir erkeğin cezası ölünceye kadar bir yerde asılı kalmaktır. Ancak bir dostu ya da kölesi onun yerine kendinmi asarsa kurtulabilir. Eğer kadın zina ederse oranın hükümdarı emreder, bütün hizmetkârlar kadına tecavüz etmeye başlar ve bu kurban ölünceye dek sürer. Bu iş hükümdarın huzurunda meydana gelir. (s.600)

Hükümdar, zina eden bir kadın ve erkeğe ceza olarak, kölenin cinsel organını kesilmesini sonra da asılmasını emrediyor. Kadına gelince herkesin altına girecek, ölesiye düzülecek. (s.601)

5.11.4.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

5.11.4.1.Kutlamalar

Sultanın saraya dönüşü ve ona yapılan merasim âdeti şöyledir:

Sultan file binince bereberindekiler ata biner; sultan ata binerse ötekiler file biner. Kendini ilme vermiş büyük bilginler hükümdarın sağ tarafında yer alır. Hep birlikte mişvere (büyük daireye) gidilir. İnilmesi gereken işaretli yerde inilir. Büyük dairede vezirleri emirler, saray kâtipleri, diğer devlet adamları ve ileri gelen askerlerden oluşan epey büyük bir kalabalık saf saf dizilir. Dört vezir ile kâtipler ilk sıradadır ve önce onlara sultana selâm verip eğilirler. Yerlerine döndükten sonra emirler hükümdara selâm verip eğilirler. Sırayla her grup böyle yapar. Daha sonra bilginler, hükümdarın can dostları, hekîmler (bilge doktorlar) şairler, rütbeli askerler, hizmetkârlar ve nihayet köleler çıkar huzura. Selâmlama merasimi bittikten sonra sadece erkek müzisyenlerden oluşan bir saz takımı huzura çıkar ve şarkılar söyler. Bu arada üstünde ipek örtü, ayaklarında altın halka bulunan ve sırma ipekten dizginleriyle dikkat çeken küheylânlar getirilerek sultanın önünde acayip bir şekilde oynatılırlar. (s.604)

5.11.5.İnanışlar

5.11.5.1.Sihir-Büyü-Büyücülük

Berehnekâr hükümdarı, memleketine gelen her gemiden bir cariyeye, bir erkek köle, fillere örtmek üzere kumaş, kendi hatununun kuşağınave ayak parmaklarına takmak için altın takılar alır. Bu garip vergiyi vermeye yanaşmayanlara denizi kabartan bir büyü yapılır. Böylece adam ya mahvolur ya da ölümün kıyısından döner. (s.601)

5.11.6.Giyim-Kuşam-Süslenme

Berehnekâr'da erkekler çırılçıplak dolaşüyor, hiç örtünmüyorlar. Ancak içlerinden biri, cinsel organlarını kapayacak küçüklükte bir perdeyi göbeğinden aşağı sarkıtmış. Bu perde nakışlı sazlardan yapılmış. Kadınları ağaç yapraklarını giysi edinmişler. (s.600)

Câva Adası'ndaki halkın âdeti şalvar yerine peştamal giymektir. Peştamal türünden sayılan ve oralılarca tahtâniyât (altlık) denen giysi ve vustâniyât (bellik ve üstlük) denen çeşitli kumaş türlerinden giysiler, kaban ve sarıklar vardır. (s.603)

İpek, ipek ve pamuk karışımı, ipek ve keten karışımı olmak üzere üç çeşit peştamal vardır. (s.603)

5.11.7.Sanat ve Zanaat

5.11.7.1.Meslekler

Doktorluk (hekîmlik) meslek adı olarak geçmektedir. (s.604)

Şair, meslek adı olarak geçmektedir. (s.604)

Rütbeli asker, meslek adı olarak geçmektedir. (s.604)

5.11.8.Mutfak Kültürü

Tavâlisî ülkesinde bir şerbet vardır. Ziyafete gelenler yemekten sonra bundan içer. Tadı güzel, kokusu hoş olan bu şerbet; insana neşe veriyor, ağız kokusunu gideriyor, hazmı kolaylaştırıyor ve şehveti arttırıyor. (s.610)

5.11.9.Bitkiler

5.11.9.1.Tarımsal Ürünler

Pirinç: Adalara gelen yolculara giderken iki fil yükü pirinç verilmiştir. (s.611)

Biber: Adada biber bulunur. (s.611)

5.11.9.2.Meyveler

Limon: Adada limon yetiştirilir. (s.611)

Anbâ (Mango): Adada mango yetiştirilir. (s.611)

5.11.9.3.Otlar

Karanfil: Karanfil ağaçları uzun ömürlü ve kalındır. Daha çok gâvur arazisinde yetişir. Karanfilin meyvesi, Arap coğrafyasında cevzetü't-tîb (koku cevizi) diye bilinen buvâ cevizidir (misk cevizi). Onun iç kısmındaki çiçek, besbâse diye adlandırılır. (s.607)

Zencefil: Adada zencefil bulunur. (s.611)

5.11.9.4.Ağaçlar

Berehnekâr ülkesinde muz, fevfel ve tenbûl ağaçları çok yetişir. (s.600)

“Lubbân-i Câvî” (Câva günlüğü) diye bilinen bitki Câva Adası'nda yetişir. Bunun dışında burada yetişen ağaçlar: Hindistancevizi, fevfel, karanfil, Hind ödü, şekî, berkî, anba, cemûm (cumûn/cemen), tatlı portakal ve kâfur kamışdır. (s.602)

Mulcâva'da çeşitli esans bitkileri yetişir; kakullî ve kamârî denilen öd ağaçları bulunur. (s.606)

Câva şehrinde günlük ve kâfur bitkileriyle biraz karanfil biraz da ûd-i hindî (Hindistan'a özgü öd ağacı) yetişmektedir. (s.606)

Mulcâva şehrinde yetişen diğer bitki ve ağaçlar:

Lubbân (Günlük Ağacı): Günlük ağacı en çok bir adam boyuna varan bodur bir bitkidir. Dalları enginar dallarına benzemektedir. Yaprakları gayet ince ve ufaktır. “Lubbân”

(günlük ağacı ürübü) bu bitkinin dallarında bulunan yapışkan maddedir. Daha çok Müslüman bölgelerinde yetişir. (s.606)

Kâfûr Ağacı: Kâfûr ağacı kamışa benzer; ancak dalları daha uzun ve kalındır. Kâfûr denen şey işte bu içi boş, uzun tüpcüklerde bulunur. Kamış kırıldığı zaman iç kısmından kâfur ortaya çıkar. Bu bitkinin ilginç yanı; köklerinin olduğu yerde bir hayvan kesilmedikçe kamılın içinde kâfur maddesi oluşmaz. (s.606)

Hindistan'a Özgü Öd Ağacı: Hindistan ödü, pelit ağacına benzer. Kabuğu daha ince olsa da yaprakları tıpkı pelitinki gibidir. Meyvesi olmayan bu bitkinin gövdesi fazla büyümmez. Kökleri gayet uzun olup esans maddesi bunlardadır. Dal ve salkımlarından faydalanılmaz. Müslümanalara ait bölgelerdeki öd ağaçları tamamen sahiplidir. Kamâra bölgesine özgü bir öd bitkisi de iyi türlerdendir. Kamâra bölgesine özgü bir tür daha var ki bal mumu gibi şekil alır, üzerine basıldı mı iz çıkarır. "Attâs" a gelince; bunun kökleri kesilerek aylarca toprağa gömülü bırakılır da kokusunun gücü ve keskinliği devam eder. (s.606)

5.11.10.Geleneksel Unsurlar

Câva halkının âdetleri gereğince dışarıdan gelen tacirlere Hind cevizi, muz, anba ve balık hediye ederler. Her tüccar kendi gücüne ve zenginliğine göre çeşitli armağanlar verir. (s.602)

Âdet gereği hükümdarın başyardımcısı, sabah namazının ardından büyük daireye gelir, ancak yatsıdan sonra gider. Vezirler ve ileri gelen devlet adamları da böyle yapar. (s.603)

Yemek sonrası dönüş vakti geldiğinde misafirlere tenbûl ikram edilir. (s.603)

Hind Adaları'na gelen bir misafirin üç gün istirahat ettikten sonra hükümdarı görmesi gerekmektedir. (s.604)

Câva ülkesinin törelerine göre evlenecek yaşa gelmiş kızı olan bir adam; ister emir olsun ister alelâde biri, evlâdının mürüvvetini görebilmek için kesinlikle sultandan izin almalıdır. (s.605)

Mulvâca hükümdarının âdeti, alçakgönüllülüğünden dolayı misafir geldiğinde yere oturur. (s.608)

Tavâlisî ülkesinin geleneği misafir geldiğinde, misafirlik yemeği verilir. (s.609)

5.11.11.Dinî Unsurlar

5.11.11.1.Mezhep

Câva ahalisi Şafiî mezhebindedir. (s.602)

5.11.12.Cinsiyet

Erkek: Berehnekâr ülkesinin erkekleri şekil olarak Türk veya Araplara benzese de ağızları köpek azğı gibidir. (s.600)

Kadın: Berehnekâr ülkesinin kadınları dikkat çekici bir güzelliğe sahiptir. (s.600)

Kadın-Erkek: Hind Adaları'nda halk, tıpkı hayvanlar gibi çiftleşir asla gizlenmezmiş. (s.600)

Kadın: İbn Battûta, Hind Adaları'ndaki kadınların azgın olduğunu, yakışıklı erkeklere yaklaşma arzusunda olduğunu dile getiriyor. (s.601)

Kadın: Tavâlisî ülkesinin kadınları ata biner, iyi ok atar ve erkek gibi dövüşür. (s.609)

5.11.13.Sayılar

Üç: Hind Adaları'na gelen bir misafirin üç gün istirahat etmesi, sonra hükümdarı görmesi gerekir. (s.604)

5.11.14.Eşyalar

Altından yapılmış bardak, küp ve testi bulunur. (s.610)

5.11.15.Madenler

5.11.15.1.Altın

Küheylânların ayaklarında altın halka bulunur. (s.605)

Sandal ağacından yapılmış tahtın üst yüzü altın plakalarla süsüdür. (s.610)

Altından yapılmış bardak, küp ve testi bulunur. (s.610)

5.11.16.Ulaşım Araçları

5.11.16.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılır. Çin gemisine cunk adı verilir. (s.600)

5.11.16.2.Tekne

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.601)

5.12.Çin

5.12.1.Adlar

5.12.1.1Kişi Adları

Tinkîz Hân (Çingiz Han). (s.613)

Sâbûr Zülektâf (İkinci Şapur). (s.615)

Kadı Tâceddîn Erdevîlî (Erdebilli). (s.616)

Şeyhülislâm Kemaleddîn Abdullah İsfahan. (s.616)

Kâzerûnlu Burhâneddîn. (s.618)

Evhadüddîn Sincarî. (s.619)

Halife Ömer b. Hattâb. (s.620)

Ali b. Ebî Tâlib. (s.620)

Zahîruddîn Kurlânî. (s.621)

Mürsiyeli Ebu'l-Kasım. (s.622)

Fakih Bişrî. (s.622)

Osman b. Affân Mısrî. (s.623)

Emir Kurtay. (s.623)

Kadı Efharuddîn (Fahrüddîn). (s.625)

Şeyh Burhâneddîn Sagarcî. (s.627)

Bâşây. (s.627)

Fîrûz. (s.630)

5.12.1.2.Yer Adları

Çin: Çin arazisi pek geniştir. Meyvesi, tahılı, altını ve gümüşü bol; çok zengin bir ülke. Dünyanın hiçbir bölgesi buraya benzemez. (s.612)

Sînüssîn (Kanton, Sinkelân,Guangzhou): Çin’de bir bölge. (s.612)

Zeytûn (Kuanz-hou): Çin’de bir yer adı. (s.612)

Nakkaşlar çarşısı (oymacılar ve ressamalar çarşısı): Çin’de bulunan çarşılar. (s.614)

Zettûndu (Kuanz-hou): Burası çok büyük bir yer. Zeytûnî diye bilinen kemha ve atlas türü kumaşlar burada üretiliyor. (s.616)

Kancanfû: Burası geniş bir vadiye kurulu, her yanı bahçeyle çevrili, çok güzel ve büyük bir şehir. (s.621)

Bayvam Kutlû: Askerlerin ve alêlâde Çinlilerin oturduğu küçük bir şehirdir. (s.622)

Hansâ: Yeryüzünde görülen en büyük şehirdir. Bir baştan bir başa üç günde varılır. Hansâ şehri altı semte ayrılmıştır. Her semtin bir duvarı vardır. (s.623)

Hıtâ: Burası dünyanın en bakımlı ve işlenmiş memleketlerindendir. (s.626)

Hânbâlık (Pekin): Bu şehir “Hânikû” diye de bilinir. Hükümdarın oturduğu şehirdir. (s.627)

Karâkorum ve Bişbâlığ (Başbalık): Çin’in şehirlerindendir. (s.628)

Kûbar: Yer adı. (s.629)

5.12.1.3.Coğrafi Yer Adları

Âb-ı Hayât: Âb-ı Hayât diye bilinen nehir bu ülkeyi delip geçer. Anlamı, hayat suyu! Ona Sebr (Sarı) nehir de denilir. Kaynağı Hânbâlık (Pekin) şehri civarında bulunan Kûh-i Bûzne’dir; Maymun dağı yani. (s.612)

Kûh-i Bûzne: Maymun dağı. (s.612)

Mecmaü'l-Bahreyn: Âb-ı Hayât (Sarı Irmak) adlı nehrin denize karıştığı noktaya Mecmaü'l-Bahreyn (iki denizin birleştiği yer) denir. (s.618)

5.12.1.4.Hayvan Adları

Tavuk ve horoz: Çin'in tavuğu ve horozu pek iridir. (s.613)

Kaz: Çin'deki tavukların yumurtaları başka yörelerdeki kaz yumurtalarından daha iridir. (s.613)

Devekuşu: Çin'in horozları devekuşuna benzer. (s.613)

İpekböceği: Çin'de ipekböceği bulunur ve meyvelere dadanır öyle beslenir. (s.613)

Fil: Yük taşıma aracı olarak kullanılır. (s.614)

Koyun: Çin'de koyun azdır. (s.617)

At: hayvan adı olarak geçer. (s.629)

5.12.2.Halk Edebiyatı

5.12.2.1.Hikâyeler

İlginç Bir Olay:

Sinkelân'da yaşı ikiyüzü geçmiş bir ihtiyar vardır. Yemek yemez, su içmez, güçlü kuvvetli olmasına rağmen kadınlara yanaşmaz, kimseyle konuşmaz, şehir dışında bir mağarada ve ömrünü ibadetle geçirir. Bu adam İbn Battûta'nın bir seyahati esnasında yanına gelerek ona on dinar altın sunmuştur. Ama bu gerçeği Battûta'ya söylediği için pişman olmuş mağarasına girmiş ve bir daha kimseye görünmemiştir. Battûta ve arkadaşları onu tekrar görmek istemişse de kapıya dikilen arkadaşı bunun mümkün olmadığını söylemiştir. Ama işin ilginç yanı sonradan öğreniliyor ki aslında kapıya çıkan ve arkadaşı olduğu sanılan kişi o ihtiyarın ta kendisiymiş. O ihtiyarın âdeti, yabancılardan biri geldiğinde böyle davranmış. İhtiyar, onu ziyarete gelen herkese derecelerine göre hediyeler yağdırmış. (s.619)

Eski Bir Dostla İlgili Hikâye:

İbn Battûta Zeytûn'da Kıvâmüddîn Sebtî adında biri ile karşılaşır ve tanışık olduğunu anlar. Kendisi ile daha önce Dihlî'de karşılaşmıştı. Kıvâmüddîn Sebtî, yetenekli öğrencilerdendi. Muvattâ kitabını ezberliyordu. Hind hükümdarı ona huzurunda kalmasını emretmişse de o Çin'e gitmeyi tercih etmiştir. Çin'de ün sahibi olmuştur. (s.621)

Hokkabaz Hikâyesi:

Battûta'nın Hansâ ziyareti esnasında Kaan'ın huzuruna bir hokkabaz gelmiştir. Hükümdar acayip işlerinden birkaçını göstermesini istediğinde, hokkabaz gösteri yapmıştır. Yanındaki çömezın bütün organlarını tek tek parçalayıp yere sermiş sonra onları birleştirmiştir ve çocuk sapasağlam olmuştur. Bu gösteri sonrasında daha önce de olduğu gibi yine Battûta'nın kalbi korkudan teklemiştir ve yığılmıştır. (s.625)

5.12.3.Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

5.12.3.1.Yardımlaşma

Müslüman tacir, Çin şehirlerinden birine ulaştığı zaman orada yerleşmiş Müslüman iş adamlarından birinin evine yahut bir hana gidip konaklamakta serbesttir. Eğer Müslüman tacirin yanında konaklamak isterse malı tek tek sayılarak ev sahibine teslim edilir. Ev sahibi onun mallarından belli bir bölümünü masrafları için harcar. Misafir tacir yolculuğa çıkacağı zaman bütün malı yeniden gözden geçirilir. Eksik çıkarsa, malını teslim ettiği tacir kesinlikle bunu kapatmak zorundadır. (s.616)

Çalışıp para kazanmaya gücü yetmeyecek derecede ihtiyarlamış insanların yiyeceği ve giysisi Çin'de şehrin göbeğinde bulunan büyük tapınak tarafından karşılanır. Aynı şekilde yetimler ve hiç malı olmayan dullar da buradan faydalanır. (s.619)

5.12.4.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

5.12.4.1.Ölüm

Hıtâ ülkesinde Kaan'ın ölümünden sonra şehir baştanbaşa süslendi, davullar çalındı, zurnalar öttürüldü, tam bir ay boyunca çılgın bir eğlence yaşanmıştır. (s.629)

Hıtâ ülkesinde hükümdar öldüğünde yapılan cenaze merasimi şöyledir:

O gün, kadın erkek bütün Müslüman ve gâvurların katılımıyla muazzam bir tören yapılır. Herkes matem elbisesi giyer. Gâvurların matem giysisi başa sarılan büyük ak sargılar, Müslümanlarınkı ise ak elbiselerdir. Kaan'ın tüm hatunları ve yakınları mezarın yanında çadırlar kurarak kırk gün kalırlar. Bir kısmı bu bekleyişi bir seneye kadar uzatır. Onlar ihtiyaçlarını kendileri için kurulan civardaki pazardan sağlıyorlar. (s.629)

Hindliler ve Çinliler ölülerini yakıyorlar. Diğer milletlerse ölüyü doğrudan toprağa gömüyor, yanında hiç kimseyi bırakmıyorlar. (s.629)

Sudan diyarında (Güney Mısır'dan Nijerya'ya kadar Orta Afrika'da) kâfirler, hükümdarları ölünce bir nâvûs²¹⁶ yaparlarmış. Sürekli yanında olan seçkin adamlarından bir kısmıyla zâdegân²¹⁷ sınıfının oğul ve kızlarından otuzunu, el ve ayaklarını kırdıktan sonra hükümdarın cesediyle beraber oraya sokarlarmış. Yanlarına da şarap testileri bırakırlarmış. (s.629)

5.12.5.Halk Bilgisi

5.12.5.1.Halk Hukuku

Gemideki yolcuların yanında bulunan eşyalar, gümrük divan kâtipleri tarafından tek tek gözden geçirilir. Eğer izinsiz, kaçak bir şey bulunursa gemiyle beraber tüm eşya ve mallara hazine el koyar. (s.615)

5.12.5.2.Halk Ekonomisi

Çinliler alışverişlerini dinar ve dirhemle yapmazlar. Alışverişlerinde kağıt parçaları kullanıyorlar. Her kâğıt el ayası kadardır; üzerinde hükümdarın mührü vardır. Bu kâğıtlardan yirmibeşine “balişt” diyorlar.²¹⁸ (s.614)

²¹⁶ **Nâvûs:** Eski Farsçada tabut demektir.

²¹⁷ **Zâdegân:** Soylular sınıfı, meşhur ve muayyen aileler topluluğu.

²¹⁸ **Balişt:** Bu kelime Farsçadır; yastık, kese vs. anlamına gelir. Moğollar döneminde altın veya gümüş plakalar için de kullanılır olmuştur.

5.12.6.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

5.12.6.1.Kutlamalar

Emir Kurtay, şehre gelen misafileri evine davet ederek şölen düzenler. Onlar bu çağrıya tovâ (toy, şölen) diyorlar. (s.624)

5.12.7.İnanışlar

Çinliler tıpkı Hindliler gibi ölü yakar, puperesttirler. (s.613)

Çinliler ve Hindliler ölüleri yakıyor. Diğer milletler ise ölüyü doğrudan toprağa gömüyor, yanında hiç kimseyi bırakmıyorlar. (s.629)

5.12.8.Müzik Kültürü

Çin'de düzenlenen şölenlerde saz takımı ve müzik grubu ile şarkılar söylendiği belirtilmiştir. (s.624)

5.12.9.Giyim-Kuşam-Süslenme

Çin'de ipek, yoksulların ve kimsesizlerin giysisidir. (s.613)

Çinde işadama yanında taşıdığı bütün altını ve gümüşü eritir, parça parça kalıplara döker. Her parça bir kıntar civarında, belki biraz daha hafif veya ağırdır. Bu altın parçaları evin kapısına asılır. Böylece beş parçası bulunan adam, parmağına tek yüzük, on parçası olansa iki yüzük takar. (s.613)

Sayılamayacak kadar çok malı olan iş adamları pamuk cübbe giyer. (s.613)

Çinliler arasında bir pamuk elbise bir yığın ipek elbiseye denktir. (s.613)

5.12.10.Sanat ve Zanaat

5.12.10.1.Meslekler

Hansâ şehrinde gemiciler, balıkçılar, kayıkçılar, dūdgerân (dülgerân) denilen marangozlar, ıspâhiye (sipâhiyan) denilen okçular bulunur. (s.626)

Doktorluk meslek adı olarak geçmektedir. (s.618)

Davetlere şarkıcılar gelir, şarkılar söylerler. (s.619)

5.12.10.2.El Sanatları

Çin'e özgü toprak kaplar sadece Zeytûn ve Sinkelân yörelerinde üretilir. Hammaddesi civarındaki dağların toprağıdır. Bu toprak kömürü andırır, alev olup yanar. Çinli toprak kap imalatçıları bu toprağı biraz taş eklerler ve üç gün ateşte pişirdikten sonra su dökerler üstüne. Eldeki malzemenin tümü toprağı dönüşür, sonra yoğurlar. En kalitelisi bir ay boyunca yoğurulan türüdür. (s.612)

Çinliler çeşitli iş ve sanatlardaki kabiliyetleriyle tüm ulusları geçmiş, hepsinden mahir olmuşlardır. Çinliler resim konusunda çok yeteneklidir. Nakkaşlar çarşısı (oymacılar ve ressamınlar çarşısı) bulunur. (s.614)

Çin'de ketene benzer bir bitkiden kumaş üretilir. Bu bitki keten değildir ve kendirden daha incedir. (s.618)

5.12.11.Mimari Yapılar

5.12.11.1.İsı

Bütün Çin ve Hitâ (Kuzey Çin; Hitây, Türk-Moğol Bölgesi) ahalisi kömür yerine toprak yakar. Bu toprak Fas yöresinin tafl'ı gibi sımsıkı ve yapışıkır. Rengi de tafla benzer. (Tafl: Kumaş boyamada kullanılan bir sarı türü) Filler aracılığıyla taşınan bu toprak kömür gibi kesilip ateşe atılır. Tıpkı kömür gibi yanar ve ondan daha fazla ısı verir. Ateşikten geçip küle döndüğünde suyla ıslatırlar. Kurutulduktan sonra tekrar yakarlar onu. Tamamen yok olup hiçbir şey kalmayınca kadar sürer bu. (s.614)

5.12.12.Mutfak Kültürü

Çin kâfirleri domuz ve köpek eti yerler. (s.613)

5.12.13.Bitkiler

5.12.13.1.Tarımsal Ürünler

Çin'de, Mısır şekeri ayarında şeker, üzüm, erik, karpuz, buğday, mercimek ve nohut bol miktarda bulunur. (s.612)

Çin'de ketene benzer bir bitkiden kumaş üretilir. Bu bitki keten değildir ve kendirden daha incedir. (s.618)

5.12.13.2.Meyveler

Çin’de üzüm, erik ve karpuz bol miktarda bulunur. (s.612)

5.12.14.Geleneksel Unsurlar

Çinlilerin geleneğince işadamı yanında taşıdığı bütün altını ve gümüşü eritir, parça parça kalıplara döker. Her parça bir kıntar civarında, belki biraz daha hafif veya ağırdır. Bu altın parçaları evin kapısına asılır. Böylece beş parçası bulunan adam, parmağına tek yüzük, on parçası olansa iki yüzük takar. Onbeş parçası olana Setî adı verilir. (s.613)

Çin halkının âdeti, yanlarından geçen herkesin resmini yapmaktır. (s.615)

Çinlilerin âdetlerindendir; cunklarından biri suya açılacağı zaman deniz kumandanı ile yazıcılar gemiye çıkıp içerideki okçuların, hizmetkârların ve denizcilerin isimlerini tek tek yazarlar. Böylece hareket izni verilir onlara. Gemi Çin’e geri döndüğünde bu görevliler yine yukarı çıkarak daha önce isimlerini kaydettikleri kimselerin mevcut olup olmadığını kontrol ederler. Elsik çıkarsa gemi sahibini sorumlu tutarlar. Gemi sahibi, o adamın kaçtığına, vefat ettiğine yahut bir kazaya uğradığına ilişkin kanıt getirmekle yükümlüdür. (s.615)

Kancanfû şehrine misafir geldiğinde kadı, şeyhülislâm ve tacirler beraberinde bayraklar, davullar, büyük borular, zurnalar ve saz takımı ile misafileri karşılar. Onlar için at getirirler. (s.621)

Hansâ şehrinin semtlerinden dördüncüsünde her gün yüzer kişilik gruplar hâlinde geçit merasimi yaparlar, biri eksik çıksa başlarındaki amir sorumlu olur. (s.624)

Hansâ şehrinde oturanların töresine göre kölelerden biri on sene hizmet edince ayağındaki zindir çözülür. Ya zincirsiz hizmete devam etmek ya da Kaan’ın şehirlerinden dilediğine girip bir daha oradan çıkmamak şıklarından birini seçerler. (s.624)

Çinlilerin gözünde altmış yaşına gelen çocuk sayılır. Onun hakkında hiçbir yasal uygulama yapılmaz. Çin’de yaşlılara çok saygı gösterilir. Orada her yaşlıya atâ diye hitap edilir. Atâ, vâlid (baba) demektir. (s.624)

5.12.15.Kutsal Mekânlar

Çin şehirlerinin her birinde Müslümanların oturduğu bir mahalle bulunur. Cumayı ve diğer namazları kılacakları mabetleri vardır. (s.613)

Kâzerûnlu Burhâneddîn'in tekkesi Zeytûndu şehrinin dışındadır. (s.618)

Kanton şehrinin göbeğinde dokuz kapılı kocaman bir tapınak (pagoda) vardır. (s.618)

Hansâ şehrinin semtlerinden üçüncüsü Müslümanların yurdudur. Orada câmiler ve müezzinler vardır. (s.623)

Hıtâ ülkesinin hükümdarı öldükten sonra onun için büyük bir nâvûs kazılmıştır. Nâvûs, yeraltı evi demektir. Evin içi gayet güzel bir şekilde döşenmiş, Kaan'ın cesedi silâhlarıyla beraber oraya konulmuştur. Köşkte bulunan altın ve gümüş kaplar oraya gömüldüğü gibi yanında içki sürahileri bulunan dört cariye ile altı özel kölesi de çukura bırakılmıştır. Sonra evin kapısı örülmüş, üstüne yığın yığın toprak dökülmüştür; mezar koca bir tümsek hâline gelmiştir. Daha sonra dört at getirilerek yorulup duruncaya kadar koşturulmuşlardır. Kabir üzerine bir direk dikilmiş, atlar bu direğe asılmıştır. İleri gelen on kişinin mezarına üçer adet; geri kalanların mezarlarına ise birer at asılır. (s.629)

5.12.16.Dinî Unsurlar

5.12.16.1.Tekke

Kâzerûnlu Burhâneddîn'in tekkesi Zeytûndu şehrinin dışındadır. (s.618)

Hansâ şehrinde Osman b. Affân Mısırî'nin soyundan gelenlere ait şirin bir tekke vardır. (s.623)

5.12.16.2.Dinî Karakterler

Osman b. Affân Mısırî'nin oğulları babaları gibi yoksula, kimsesize, dervişe yardım eli uzatırlar. (s.623)

5.12.17.Sayılar

Dokuz: Kanton şehrinin göbeğinde dokuz kapılı kocaman bir tapınak (pagoda) vardır. (s.618)

Kırk: Kaan'ın tüm hatunları ve yakınları mezarının yanında çadırlar kurarak kırk gün kalmışlardır. (s.629)

5.12.18.Renkler

Tafl: Kumaş boyamada kullanılan bir tür sarı toprak. (s.614)

Beyaz: İbn Battûta ve kervanı Çin'de beyaz bayrak, davul ve zurna ile karşılanmıştır. (s.623)

5.12.19.Eşyalar

Çinliler altın ve gümüş tabak düşkünüdürler. (s.613)

5.12.20.Madenler

5.12.20.1.Altın

Çinliler altın ve gümüş tabak düşkünüdür. (s.613)

Altın kap adı geçmektedir. (s.629)

5.12.20.2.Gümüş

Çinliler altın ve gümüş tabak düşkünüdür. (s.613)

Gümüş kap adı geçmektedir. (s.629)

5.12.20.3.Demir

Her bir Çinli'nin avucunda ucu demirli bir sopa vardır. (s.613)

5.12.20.4.Berkâla

Çinliler ertilmiş altının parçasına (külçesine) berkâla derler. (s.613)

5.12.20.5.Kömür

Çin'de yanan toprak tıpkı kömüre benzer ama ondan daha çok ısı verir. (s.614)

5.12.21.Ulaşım Araçları

5.12.21.1.Gemi

Ulaşım aracı olarak kullanılır. Çin gemisine “cunk” adı verilir. (s.615)

Çin’de bulunan gemiler, Arap Coğrafyası’nda bulunan teknelere benzer. Kürekçiler teknenin tam ortasında ayakta dikilerek hep beraber kürek çeker, yolcular baş ve kış tarafında bulunur. Bu yönüyle Arap Coğrafyası’nda bulunan teknelerden ayrılır. (s.618)

5.12.21.2.Tekne

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.625)

5.13.Çin’in Güneyi ve Hindistan’a Dönüş

5.13.1.Adlar

5.13.1.1.Kişi Adları

Kazvînî. (s.633)

Hatip İsa b. Ta’ta. (s.633)

Seyfeddîn Ömer. (s.633)

Mecdüddîn. (s.634)

Ebû Saîd. (s.634)

Şeyh Hasan. (s.634)

Dilşâd. (s.634)

Emir Cûbân (Çoban). (s.634)

Zübeyr b. Avvâm. (s.634)

Talha b. Ubeydullah. (s.634)

Halîme Sa’diye. (s.634)

Ebûbekre. (s.634)

Enes b. Dînâr. (s.634)

Muhammed b. Vâsi. (s.634)

Habîb Acemî. (s.634)

Süheyl b. Abdullah Tüsterî. (s.634)

Dımaşk Hoca. (s.634)

Atabek Afrâsiyâb. (s.634)

Mâlik b. Tavk. (s.634)

Cemaleddîn Mislâtî. (s.635)

Konyalı Şeyh Alaeddîn. (s.635)

Takıyyuddîn b. Sübkî. (s.636)

Hacı (U)ruğtay. (s.636)

Nâsıreddîn İbnü'l-Adîm. (s.636)

Takıyuddîn Sâiğ. (s.636)

İzzeddîn Dımaşkî. (s.636)

Melikülümerâ Argûn Şâh. (s.636)

İzzeddîn b. Cemâa. (s.637)

İmam Kîkeloğlu Salâhaddîn Alâî. (s.637)

Şerefüddîn Huşşî. (s.637)

Şerefüddîn Süleyman Milyânî. (s.637)

Talhatü'l-Abdülvâdî. (s.637)

Kubeddîn Nakşüvânî. (s.638)

Melik Nâsır Hasan. (s.638)

Melik Nâsır Muhammed. (s.638)

Mansûr Kalâvûn. (s.638)

Melik Sâlih. (s.638)

İzzeddîn b. Bedreddîn b. Cemâa. (s.638)

Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahman. (s.639)

Şihâbeddîn Hanefî. (s.639)

Şihâbeddîn Taberî. (s.639)

Ebû Muhammed Yâfiî. (s.639)

Necmeddîn İsfâhânî. (s.639)

Harrazî. (s.639)

Ebû Muhammed b. Ferhûn. (s.639)

Ebû Mervân. (s.639)

Ebû Abbâs. (s.639)

Ebû Yusuf b. Abdülhak. (s.640)

Hacı Ebu'l-Hasan Nâmisî. (s.640)

İbn Tiferâcîn. (s.640)

Ebû Abdullah Satti. (s.640)

İmam Ebû Abdullah Muhammed b. Sabbağ. (s.640)

Ebû Ali Ömer b. Abdürrefî. (s.640)

Ebû Abdullah b. Hârûn. (s.640)

Ebû Ömer Osman b. Abdülvâhid Tenâleftî. (s.641)

Ebû Hassûn Zeyyân b. Emdiyûn Alevî. (s.641)

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Süleymna Askerî. (s.641)

Ebû Abdullah Übüllî. (s.641)

5.13.1.2.Yer Adları

Zafâr: Yer adı. (s.633)

Maskıt: Burası küçük bir şehir. (s.633)

Kurayyat: Çin ile Hindistan ülkeleri arasında bir yer. (s.633)

Şebbe: Çin ile Hindistan ülkeleri arasında bir yer. (s.633)

Kelbe: Çin ile Hindistan ülkeleri arasında bir yer. (s.633)

Kevristan (Kûristan), Lâr, Huncbâl (Hunçupal), Kârzî, Cemekân, Meymen, Bessâ: Seyahat esnasında Çin'den çıkarken bu şehirlerden geçilerek Şiraz'a varılmıştır. (s.634)

Mâyin, Yezdühâs, Kelîl, Köşk-i Zer, Isbahân, Tüster, Huveyzâ: İbn Battûta, Şiraz'dan sonra bu şehirlerden geçerek Basra'ya ulamıştır.

Anbâr, Hît, Hadîse, Âne: Buralar dünyanın en ucuz ve güzel yerlerindedir. (s.635)

Rahba: Irak bölgesinin en güzel şehridir, Şam (Suriye) bölgesine de sınırdır. (s.635)

Sahna: Gayet şirin bir yerşeim yeridir. (s.635)

Tedmur: Cinlerin, Allah'ın Peygamberi Süleymna için inşa ettiği şehirdir. (s.635)

Fâreskûr, Semennûd ve Ebûsîr: Dimyat yakınlarında yer alan yöreler. (s.638)

Mahalle-i Kebîre, Nehrâriye, Abyâr, Demenhûr ve İskenderiye: Dimyat ile Kahire arasındaki şehirler. (s.638)

5.13.1.3.Hastalık Adları

Veba: Battûta, 749 yılının Rebûlevvel başlarında Halep'te bulunduğu sırada veba Gazze'yi sarmış, bir günde bini aşkın can telef olmuştur. (s.637)

5.13.1.4.Hayvan Adları

Fil: Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.632)

5.13.2.Halk Edebiyatı

5.13.2.1.Hikâyeler

Harâfiş Grubuyla İlgili Bir Olay:

İbn Battûta'nın Dımaşk'ta bulunduğu zamanlarda şehrin ileri gelenlerinden biri vefat eder. Bu adam tüm servetinin yoksullara dağıtılmasını vasiyet etmiştir. Vasiyeti yerine getirme işini üstlenen adam her gün bol bol ekmeğin satın alması ve yoksullara dağıtıyordu. Bir gece sabırsız yoksullar akın akın yığılıp adamın dağıttığı ekmeği zorla aldılar hatta fırıncının ekmeğine de el uzattılar. Ertesi gün zabıta memuru ekmeğin vermek için yoksulları yine etrafında topladı ve şehrin valisi Argûn Şâh hepsini kale bedeninin dinine toplayıp, el ve ayaklarının koparılmasını emretti. Oysa oradakilerin çoğu suçsuzdu. Argûn Şâh, Harâfiş tayfasını apar topar Dımaşk'tan sürdü. (s.636)

Garip Sözler Söyleyen Antep'li Dervişin Hikâyesi:

Ayntâb (Antep) şehri civarında bir dağda Şeyhülmeşâyih diye bilinen bir derviş oturmaktadır. Bir gün bu derviş bir konuşmasında şöyle demiştir:

“Peryamber kadınlara hiç dayanamazdı. Bense kadınlara karşı kendimi engelleyebiliyorum.” Bazıları dervişin aleyhine tanıklık etmişler. Kadılar dervişin ve bu sözlere tanıklık eden müridinin katline karar vermişlerdir. (s.636)

Hatip İzzeddîn'in Verdiği Sözle İlgili Hikâye:

Hatip İzzeddîn bir gün davet düzenlemiş, İbn Battûta'yı davet etmiştir. Sebebini sorduğunda; “Vebe salgınından kurtulur ve bir günü cenaze namazı kılmaksızın geçirirse ziyafet çekeceğine” dair adak adadığını söylemiştir. Bu yüzden bu sözünü yerine getirmek için bir ziyafet düzenlemiştir. (s.637)

Garip Bir Ölüm Hikâyesi:

İbn Battûta ve arkadaşları Ebûsîr'de bir tekkede kaldıklarında yanlarına bir derviş gelip selâm vermiştir. Ona yemek ikram ettilerse de o sadece ziyaret için geldiğini söyleyerek yemek teklifini geri çevirmiştir. Bu derviş rükû ve secde ile gecesini ihya etmiştir. Sabah namazını kıldıktan sonra yemek için dervişini çağırmışlar ama ondan hiç ses çıkmamıştır. Yanına vardıklarında ruhunu çoktan teslim ettiğini görmüşlerdir. (s.638)

5.13.3.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler

5.13.3.1.Evlenme

Melik Zâhir'in oğlunun düğünü ve düğün âdetleri şu şekilde anlatılmaktadır:

Cilve günü büyük salonun ortasına ipek örtü giydirdikleri muhteşem bir koltuk koyarlar. Köşkün iç kısmından buraya dek yürüyerek gelen gelinin yüzü açıktır. Beraberinde hükümdar, ümerâ ve vüzerâ hatunlarından kırk kadarı yürür, onun kuyruğunu tutarlar. (Cilve günü: Gelinin damada doğduğu gün demektir.) Yüz açmak buralı kadınların her zaman âdeti değildir, sadece kız everme gününde böyle yaparlar. Gelin, önünde kadın erkek karışık çalıp oynayan eğlence grubuyla büyük koltuğa çıkar. Sonra başında tacı, altında tahtı, süslü bir fil sırtında damat gelir. Damat teşrif ettiği anda millerin üstüne dinar ve dirhem saçılır. Şehzâde filden inerek babasının ayağını öper ve gelinin yanına, büyük koltuğa çıkar. Gelin damada doğru kalkar, elini öper; damat kızın yanı başına çöker. Hatunlar fevfel ve tenbûl servisi yaparlar. Damat fevfelden birazcık alıp eşinin ağzına götürür; gelin de iki eliyle damatın ağzına fevfel sunar. Sonra bir tenbûl yaprağını ağzında tutan güvey, aynen bu şekilde kızın ağzına verir. Bu tören herkesin gözü önünde cereyan eder. Sonra kız da delikanlının yaptığını yapar. Nihayet kızın üzerine bir perde örtülür. Gelinle güvey büyük koltuk üzerinde oturur hâlde havaya kaldırılır, köşkün içine taşınır. Herkes yemek yer ve dağılır. (s.632)

5.13.4.Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

5.13.4.1.Dinî Bayramlar

Kazvîni yöresinin âdeti, geceleyin câmiye gelip sabah namazına kadar Allah'ı anmaktır. Sabah namazından sonra yine zikre başlarlar; bayram namazı vaktine dek devam ederler. Bayram namazını kılarlar, hutbeden sonra dağılırlar. (s.633)

5.13.5.İnanışlar

İbn Battûta, Hindistan'a dönüş esnasında halkın "Rohh" diye adlandırdığı ve devasal bir yapı olan bir dağın ara sıra görünüp yok olduğuna şahit olmuştur. Halk, bunu görmekten çok korkuyor. Çünkü onlara zarar verip, mahvedeceğine inanıyorlar. (s.632)

Hille şehrinin hükümdarı hastalığa yakalanıp öldüğünde halk, onun ahaliye hayvan verme geleneğini kaldırdığı için öldüğüne kanaat getirmiştir. (s.634)

5.13.6.Mimari Yapılar

5.13.6.1.Halk Mimarisi

Rahba şehrinde, kadın ve erkekler için ayrı hamamlar vardır. (s.635)

5.13.7.Geleneksel Unsurlar

Hille şehrinin emiri, halkın her gece emirden bir hayvan alma geleneğini kaldırmıştır. (s.634)

5.13.8.Kutsal Mekânlar

Battûta Basra'da mübarek kabirleri, yücelerin mezarlarını ziyaret etmiştir. Bu mezarlar; Zübeyr b. Avvâm, Talha b. Ubeydullah, Halîme Sa'diye, Ebûbekre, Enes b. Dînâr, Muhammed b. Vâsi, Habîb Acemî, Süheyl b. Abdullah Tüsterî adlı kişilerin mezarlarıdır. (s.634)

Battûta Meşhed'de Hz. Ali'nin ziyaretgâhına uğramıştır. Oradan da Kûfe'ye geçerek şehrin mübarek mescidini ziyaret etmiştir. (s.634)

Battûta, Halîl şehrinde, İbrahim Halil Peygamber'in ve yanındaki diğer peygamberlerin kabirlerini ziyaret etmiştir. (s.637)

Tedmur şehrinde Mescid-i Aksâ Tekkesi vardır. (s.637)

Ebûsîr'de, Mısırlı birisinin tekkesi vardır. (s.638)

İbn Battûta, Medine'de efendimizin mübarek kabrini ziyaret etmiştir. Ayrıca Bakî Mezarlığı'ndaki Peygamber dostlarının kabirlerini de ziyaret etmiştir. (s.639)

5.13.9.Dinî Unsurlar

5.13.9.1.Mezhep

Dımaşk şehrinde Malikî, Şafîî, Hanefî, Hanbelî mezheplerinden insanlar vardır. (s.636)

5.13.9.2.İbadet

Dimyat şehrinde ömrünü oruçla geçiren Kubeddîn Nakşüvânî adında biri vardır. (s.638)

5.13.9.3.Tekke

Tedmur şehrinde Mescid-i Aksâ Tekkesi vardır. (s.637)

Ebûsîr'de, Mısırlı birisinin tekkesi vardır. (s.638)

5.13.9.4.Dinî Karakterler

Veli: Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahman veli karakterli bir insandır. (s.639)

Derviş: Garip sözler söyleyen Antepli dervişin hikâyesi anlatılır. (s.636)

Derviş: Garip bir dervişin ölüm hikâyesi anlatılmaktadır. (s.638)

5.13.10.Madenler

5.13.10.1.Gümüş

Alışverişte gümüş dirhem kullanılır. (s.635)

5.13.11.Ulaşım Araçları

5.13.11.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.631)

5.13.11.2.Tekne

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.639)

5.13.11.3.Fil

Ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.632)

5.14.Endülüs

5.14.1.Adlar

5.14.1.1.Kişi Adları

Alfûnş (Alfons). (s.651)

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Sirâc Rundî (Rondalı). (s.651)

Kadı İsa Berberî. (s.651)

Ebu'l-Hasan. (s.651)

Musa b. Nusayr. (s.652)

Târik b. Ziyâd. (s.652)

Emir Ebû Mâlik. (s.652)

Ebû İnan. (s.652)

İsa b. Hasan b. Ebî Mindîl. (s.653)

Ebûbekir (Saîd). (s.653)

Ebû Abdullah Muhammed b. Gâlib Rusâfî Bâ lensî. (s.654)

Abdülmü'min b. Ali. (s.654)

Şeyh Ebu'r-Rebî Süleyman b. Davud Askerî. (s.655)

Ebu'l-Kasım Muhammed b. Yahyâ b. Battûta. (s.655)

Kadı Ebu'l Haccac Yusuf b. Musa Münteşâkarî. (s.655)

Hatip Hacı Ebu'l-İshâk İbrahim. (s.655)

Hatip Ebû Muhammed Abdülvahhâb b. Ali. (s.656)

Kadı'l Cemâa Ebû Abdullah b. Abdülmelik. (s.656)

Ebû Abdullah. (s.656)

Ebû Ca'fer. (s.656)

Ebû Abdullah Tancalî. (s.656)

Ebû Abdullah Sâhilî. (s.656)

Ebûbekir Muhammed b. Ahmed b. Şibrîn Sebtî. (s.657)

Ebu'l-Haccâc Yusuf b. Sultan. (s.657)

Ebu'l-Velîd İsmail b. Ferec b. İsmail b. Yusuf b. Nasr. (s.657)

Kadı'l-cemâa Şerif. (s.657)

Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Hüseyin Sebtî. (s.657)

Hatip Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim Beyyânî. (s.657)

İbn Übb (Hatip Ebû Saîd Ferec b. Kasım). (s.657)

Ebu'l-Berekât Muhammed b. İbrahim Sülemî Bilfikî. (s.657)

Ebu'l-Kasım Muhammed. (s.657)

Ebû Abdullah b. Âsım. (s.657)

Ebû Ca'fer Ahmed b. Rıdvân b. Abdülazîm Cüzâmî. (s.658)

Ebû Ali Ömer. (s.658)

Ebû Abdullah Muhammed b. Mahrûk. (s.658)

Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Mahrûk. (s.658)

Hacı Ebû Abdullah Semerkandî. (s.658)

Hacı Ahmed Tebrîzi. (s.658)

Hacı İbrahim Konevî (Konyalı). (s.658)

Horasanlı Hacı Hüseyin. (s.658)

Hindistanlı Hacı Ali. (s.658)

Hindistanlı Hacı Reşid. (s.658)

Ebu'l-Hasan Ali b. Süleyman Riyâhî. (s.658)

5.14.1.2.Yer Adları

Sebte: Endülüs yakınlarında bir şehir.²¹⁹ (s.651)

²¹⁹ **Sebte şehri:** Fas'ın en mühim ve faal şehirlerindedir. Tarık b. Ziyad Avrupa'ya buradan geçmiştir.

Endülüs: Burayı ziyaret eden, burada kalan kişilere Allah katında bir ödül olduğuna inanılan muazzam bir şehirdir. (s.651)

Cebel-i Fetih (Cebel-i Târık): Endülüs şehirlerindedir. (s.651)

Selâ: Mağrip şehirlerindedir. (s.655)

Marbela: Endülüs şehirlerindedir. (s.655)

Malakka (Malaga): Endülüs'ün en güzel ve kalabalık merkezlerindedir. (s.655)

Belleş (Velez): Malakka'dan 24 mil ötede güzel bir şehir. (s.656)

Elhamma: Garnâta yakınlarında bir şehir. (s.656)

Garnâta (Gırnata): Endülüs ülkesinin merkezi olan şehirdir. Burası tüm Endülüs bölgesinin gelinidir. Ünlü Şennîl nehri bu alanı ortadan ayırır. (s.657)

Aynu'd-Dem (Gözyaşı menbaı): Garnâta şehrinde mesire yerlerinden biridir. (s.657)

Zekvân Kalesi: Meyvesi, suyu, ağacı bol şirin bir korunaktır burası. (s.658)

Ronda: Garnâta yakınlarında bir şehir. (s.658)

Benî Riyâh: Ronda yakınlarında bir köy. (s.658)

5.14.1.2.Coğrafi Yer Adları

Şennîl Nehri: Garnâta'dan geçer. (s.657)

5.14.1.3.Hayvan Adları

Deve: Ebû Abdullah Muhammed b. Gâlib Rusâfî Bâlensî'nin yazdığı bir kasidede deve adı geçmektedir. (s.654)

5.14.2.Halk Edebiyatı

5.14.2.1.Şiir

Ebû Abdullah Muhammed b. Gâlib Rusâfî Bâlensî'nin Abdülmü'min b. Ali'yi övdüğü bir beyitine yer verilmiştir. (s.654)

Ebû Abdullah Muhammed b. Gâlib Rusâfî Bâlensî'nin Cebel'i anlattığı bir kasidesine yer verilmiştir. (s.654)

Hatip Ebû Muhammed Abdülvahhâb b. Ali'nin Malakka'nın meyvelerini anlatan bir dörtlüğüne yer verilmiştir. (s.656)

Kadı'l Cemâa Ebû Abdullah b. Abdülmelik'in de Malakka'nın meyvelerini anlatan beyitine yer verilmiştir. (s.656)

Ebûbekir Muhammed b. Ahmed b. Şibrîn Sebtî'nin Garnâta şehrini anlatan bir şiirine yer verilmiştir. (s.657)

Şair Ebû Ca'fer Ahmed b. Rıdvân b. Abdülazîm Cüzâmî'nin bir dörtlüğüne yer verilmiştir. (s.658)

5.14.3.İnanışlar

Afrika ülkelerinde koç ve atın göz değmesine karşı etkili ve faydalı olduğuna inanılır. (s.669)

5.14.4.Müzik Kültürü

5.14.4.1.Müzik Aletleri

Hükümdar makamına kurulur kurulmaz davullar dövülür, borular öttürülür, zurnalar çalınır. (s.670)

5.14.5.Sanat ve Zanaat

5.14.5.1.Meslekler

Hatip Ebû Muhammed Abdülvahhâb b. Ali'nin şiirinde doktor adı geçmektedir. (s.656)

5.14.5.2.El Sanatları

Malakka şehrinde altın suyuyla boyanmış pek güzel çanak çömlekler üretilir. (s.656)

5.14.6.Mimari Yapılar

5.14.6.1.Halk Mimarisi

Cebel-i Fetih: Haça taparların boğazına oturmak için enlemesine inşa edilmiş bir İslâm kalesidir. (s.652)

Ronda Kalesi: İslâm kalelerinin en sağlamı ve konum itibarıyla en güzelidir. (s.655)

Elhamma'da erkek ve kadınlar için özel hamamlar vardır. (s.656)

5.14.7.Bitkiler

5.14.7.1.Meyveler

Malakka'da üzüm, incir ve pek çok meyve yetişir. (s.656)

5.14.8.Geleneksel Unsurlar

Hükümdarın yüksek kubbeli bir mekânı vardır. Hükümdarın burada bir oturuş tarzı vardır. Sultan içeri kurulunca penceredeki yün perdeler kaldırılır; böylece sultanın makamında olduğu anlaşılır. Hükümdar oraya geçtiğinde hemen o pencerelerin birinden ipek püskül çıkartılır. Bu püsküle Mısır işi çizgili bir mendil bağlanmıştır. Halk mendili görünce davullar çalınır, zurnalar öttürülür. (s.669)

Hükümdarın büyük dairede oturuş tarzı vardır. Hükümdar makamına minbere çıkar gibi ağır ağır çıkar, oturacağı yere varır. Burası ipekle döşeli üç basamaklı bir peykedir. Buraya benbî (banbu) adı verilir. Hükümdar makamına kurulur kurulmaz davullar dövülür, borular öttürülür, zurnalar çalınır. (s.670)

5.14.9.Kutsal Mekânlar

İbn Battûta'da Tanca'da annesinin mezarını ziyaret etmiştir. (s.651)

Endülüs'te, Türbe-i Hamrâ adında bir yer vardır. (s.652)

Elhamma'da inşa edilmiş mabedin eşi benzeri yoktur. (s.656)

Ebû Abdullah Muhammed b. Mahrûk'un Garnâta şehri dışında bir tekkesi vardır. (s.658)

Garnâta şehrinde Râbitatü'l-Ukab adında bir tekke vardır. (s.658)

Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Mahrûk'un Elbîre şehri civarında bir zaviyesi vardır. Bu zaviye Licamî diye de anılır. (s.658)

5.14.10.Dinî Unsurlar

5.14.10.1.Tekke

Ebû Abdullah Muhammed b. Mahrûk'un Garnâta şehri dışında bir tekkesi vardır. (s.658)

Garnâta şehrinde Râbitatü'l-Ukab adında bir tekke vardır. (s.658)

5.14.10.2.Dinî Karakterler

Ebû Abdullah Tancalî, Allah'ın veli kullarındandır. (s.656)

5.14.11.Ulaşım Araçları

5.14.11.1.Gemi

Gemi ulaşım aracı olarak kullanılır. Şattf türü (iki yelkenli) gemi çeşidi bulunur. (s.651)

5.14.11.2.Deve

Ebû Abdullah Muhammed b. Gâlib Rusâfî Bâ lensî'nin yazdığı bir kasidede deve süren çobanlardan bahsedilmektedir. Dolayısıyla deve ulaşım aracı olarak kullanılır. (s.654)

5.14.12.Madenler

5.14.12.1.Altın

Altın dinar kullanıldığından bahsedilmektedir. (s.657)

Malakka şehrinde altın suyuyla boyanmış çanaklar çömlekler üretilir. (656)

SONUÇ

İbn Battûta Seyahâtnâmesi üzerine yapılan bu çalışmada, kültürel unsurların tespiti yapılmış ve bu unsurlar başlıklara ayrılarak sınıflandırılmıştır. İbn Battûta'nın gezdiği yerler tarafımızca Arap ve Afrika Coğrafyası, Anadolu Coğrafyası, Türk İlleri, Hindistan ve Diğer İller olmak üzere beş bölüme ayrılarak inceleme yapılmıştır. Arap ve Afrika Coğrafyası'nda 32, Anadolu Coğrafyası'nda 22, Türk İlleri'nde 3, Hindistan'da 3 ve Diğer İller'de 14 bölge tespit edilmiştir. Bu bölgelerde bulunan kültürel unsurlar 27 ana başlık altında toplanmış, bu ana başlıklar da 70 alt başlığa ayrılarak bir sınıflamaya gidilmiştir. Başlıklar oluşturulurken Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan ve 1976 yılında uygulamaya konulan Türk Folklor Arşiv Kılavuzu'na göre 100'lük kodlama seviyesinde belirlenen Türk Folklorunun konuları esas alınmıştır. Ancak çalışmamızda karşımıza çıkan ve bu sınıflandırmada yer almayan başlıklar da tarafımızca eklenmiştir. Eklenen başlıklar; Adlar, Bitkiler, Geleneksel Unsurlar, Kutsal Mekânlar, Dinî Unsurlar, Tarihi Olay, Cinsiyet, Renkler, Sayılar, Eşyalar, Değerli Taşlar, Madenler, Ulaşım Araçları ve Diğer bölümlerinden oluşmaktadır.

İbn Battûta 29 yıl boyunca Arap, Afrika, Anadolu, Kuzey Türk İlleri, Çin, Hindistan gibi çok geniş bir coğrafyayı gezmiş ve gezerken gördüğü, yaşadığı, duyduğu her şeyi dile getirmiştir. Bu süreçte bazı hataları da olmuştur. Diğer kaynaklardan da edinilen bilgiye göre, bazen gidip görmediği yerleri başkalarından dinleyerek sanki gitmiş gibi anlatmıştır. Fakat bu esere yanlışlık katmaktan ziyade sadece objektiflikten uzaklaştırmıştır. Dolayısıyla bu durum eseri önemli ve değerli kılmanın önüne geçemez. Eser içerisindeki bilgilerle o döneme gitme, o dönem dünyası hakkında bilgi sahibi olma ve anlama fırsatı bulmaktayız.

Yapılan çalışmada adlardan edebiyata, mimariden sanata, doğumdan ölüme, müzikten dansa, renkten sayıya, mutfaktan inanışa, giyim kuşamdan bayramlara kadar pek çok kültürel unsur tespit edilip, yazılmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda halk edebiyatı ürünleri, atasözleri, mimari, doğum, ölüm, evlenme, halk bilgisi, bayramlar, kutlamalar, inanış, dans, müzik, giyim, sanat gibi daha pek çok kültürel unsura ulaşılmıştır. Tespit edilen her bir unsur yer aldığı ülke ya da bölge ve geçtiği sayfa numarasıyla birlikte verilmiştir.

Kültürel boyutta düşünüldüğünde her ad aslında kültürün kendisidir. Çünkü her cismin bir adı ve verilmiş sebebi vardır. Bu nedenle seyahatnamede yer alan kişi adları, yer adları, hayvan adları, hastalık adları, lakap ve unvanlar tespit edilmiştir. Her bölümde kişi ve yer adı bulunmaktadır. Mekânsal açıdan değerlendirildiğinde yer adlarının bir hikâyesi ya da efsanesi bulunmaktadır. Örneğin, Hama yakınlarında bir şehirde Nâbulisiye cinsi kavunlar yetişmektedir bu nedenle bu şehir “Nâbulus” adını almıştır. Lakap kullanımına Arap, Hindistan, Seylân ve Bengale bölgelerinde rastlanırken unvan kullanımına sadece Arap ve Hindistan Coğrafyası’nda rastlanmaktadır. Örneğin, Umân sultanlarına “Ebû Muhammed” unvanı, Hind’de en büyük emire “Han” unvanı verilir. Anadolu Coğrafyası ve Türk İlleri’nde ise unvan ve lakap kullanımı ile hiç karşılaşmamaktadır. Hastalık adı olarak daha çok veba ve sıtma göze çarpmaktadır. Anadolu ve Türk İlleri hariç hemen her bölgede bu hastalıklar yaygındır. Hatta seyyahımız Mehel Adası’nda iken sıtmaya tutulmuştur. Yemen bölgesinin Zafâr şehrinde yaşayan kadın ve erkeklerin maruz kaldıkları yaygın hastalık “kademü’l-fil” (fil ayağı) dır. Hastanın iki ayağı birden kütük gibi şişer. Macar bölgesinde de halk arasında gut ya da damla hastalığı olarak bilinen nıkris hastalığından bahsedilmektedir. Hastalıkların tedavisi için bazı durumlarda halk hekimliğine başvurulurken bazı durumlarda da doktora gidildiği görülmektedir. Hayvan adı olarak bütün bölgelerde at, deve, koyun, sığır, öküz, eşek, katır ve mandaya rastlanır. Arap Coğrafyası’nda balık, fil, geyik, ceylan, köpek, devekuşu, yaban eşiği, yaban sığırı, keçi; Afrika bölgesinde yılan, timsah, su aygırı; Türk İlleri’nde kurt (özellikle derisinden ayakkabı yapmak için kullanılır); Hindistan bölgesinde gergedan, fil, ceylan, fareye benzer bir hayvan olan yerbû; Diğer İller’de ise fil, tavuk, köpek, koç, sülük ve özellikle Çin’de horoz, kaz, devekuşu, ipekböceği görülür. Bu hayvanlardan at, deve, katır, fil tüm bölgelerde ulaşım aracı olarak kullanılırken Hindistan bölgesinde filin sivri dişleri idamlık suçlular için demirle kaplanır. Sibiry’a köpeklerin çektiği küçük arabalarla seyahat edilir. Çünkü bu arazi tamamen buzla kaplıdır. Başka bir şekilde seyahat etmek mümkün değildir. Dihlî’de düğün merasimlerinde sığır kesilir.

Halk edebiyatı unsurlarından hikâye, rivayet, menkıbe ve şiir örnekleri çok sık anlatılmaktadır. Özellikle Arap coğrafyasında halk edebiyatı örnekleri yoğundur. İbn

Battûta yer verdiği rivayet ve menkıbe örneklerini başkalarından dinleyip aktarırken hikâye örneklerinin bazılarını başkalarından dinlemiş, bazılarını da kendisi bizzat yaşamıştır. Menkıbe örneklerine Anadolu Coğrafyası'nda hiç rastlanmazken, şiir örneği ile de Türk İlleri'nde karşılaşmamaktadır. Arap Coğrafyası, Türk İlleri ve Diğer İller'de özellikle yer adı ile ilgili efsaneler anlatılırken, Anadolu ve Hindistan bölgelerinde efsane örneklerini görememekteyiz. İbn Battûta kendisinin ve başkalarının gördüğü rüyalara da yer vermiş, bunları hikâyeleştirerek anlatmıştır. Burada dikkat çeken özellik rüyalardaki keramet ve ilahi boyuttur. Rüya örneklerine sadece Arap Coğrafyası'nda rastlanmaktadır. İbn Battûta gördüğü rüyaları, daha sonra bunların gerçekleştiğini, kendisinin ve Şeyh Halife'nin rüyasında Peygamberimizi gördüğünü anlatmaktadır.

Kalıplaşmış sözler başlığı altında ele alınan dua ve atasözü örneklerine çok sık rastlanmaz. Arap ve Afrika Coğrafyası'nda Şeyh Ebu'l-Hasan Şâzîlî'nin gemiye bindiği vakit her gün okuduğu "Hizbü'l-Bahr" adı verilen uzunca bir duası ve halkın gerekli durumlarda yaptığı dualardan bahsedilmektedir. Bunun dışında bir de Hindistan bölgesinde Şeyh Alâeddîn'in kıyamet günü ile ilgili okuduğu bir dua vardır. Diğer bölümlerde dua zikredilmemektedir. Arap Coğrafyası'nda iki tane atasözü örneğine rastlanırken diğer bölümlerde atasözüne rastlanmamaktadır.

Dinî eğitim kurumu olmasının yanında mimari bir değere de sahip olan medreseler Arap Coğrafyası'nda daha yoğun olmakla birlikte Türk İlleri'nden Huvârizm ve Horosan şehirlerinde de görülür. Anadolu Coğrafyası'nda sadece Antalya ve Eğirdir şehirlerinde medrese örnekleri görülürken, Hindistan Bölgeleri ile Diğer İller'de medreseden bahsedilmemektedir. Arap ve Anadolu Coğrafyası ile Dihlî, Macar ve Çin'de kimsesizleri, yoksulları, misafirleri doyurmak için yemek dağıtma, onlara yardım etmek için vakıflar kurulmuştur. Yardımlaşmanın en güzel örneklerinden biri olan ahiler ve ahilik kurumu sadece Anadolu'da bulunmaktadır. Ahiler, Anadolu'ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadır. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma

gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz. Dolayısıyla Anadolu'nun hemen her şehrinde bir ahi tekkesi bulunmaktadır. Bu kuruluş başka hiçbir bölge ya da coğrafyada görülmez. İbn Battûta Anadolu'ya geldiği ilk zamanlar ahilerle karşılaştığında çok şaşırılmış, onların yardım için böyle bir tekke kurmasını anlayamamıştır. Hatta ahilerin şehre gelen yabancıları misafir etmek için yaptıkları yarış onu daha da çok şaşırtmıştır. Daha sonra Anadolu'dan ayrılıp Kırım'a ilk vardığında bir ahi tekkesi aradıysa da bulamamıştır. Yardım etmek amacıyla yapılan hayır işlerinden olan sadaka ve zekât verme örneklerine sadece Mekke, Medine ve Seylân Adası'nda rastlanır.

Ölüm ve evlenme ile ilgili gelenek ve göreneklere hemen her bölgede rastlanırken doğum ile ilgili tek bilgiye İbn Battûta'nın Buhara seyahati sırasında çocuğunun doğması ile rastlanır. Doğumla ilgili âdetlerden bahsedilmemekle birlikte tek ulaşabildiğimiz şey, doğumdan sonra "Akîka" merasiminin olmasıdır. Akîka, çocuğun doğumundan sonra Allah'a şükretmek amacıyla kesilen kurbandır. Arap Coğrafyası'nda İskenderiye, Şam ve Mekke'de yapılan düğünlerle ilgili bilgi verilmektedir. Günümüz düğünlerinde halen devam eden bir âdet olan düğün yemeği ve çeyiz geleneğinin olduğunu görüyoruz. İskenderiye'de yapılan düğün ise seyyahımıza aittir. Bunların dışında bir de Dihlî ve Çin bölgelerinde yapılan düğünlerden bahsedilir. Düğünleri oldukça gösterişli ve âdetleri çoktur. Örneğin Dihlî yöresinde yapılan düğünde on beş gün boyunca ahaliye yemek verilir. Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm âdetleri ise bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. Dimaşk halkı cenaze uğurlamakta çok ilginç bir tarz sergilemektedir. Acayip bir halay tertip edilip tabut önde götürülüyor, hafızlar güzel sesle Kur'an okuyarak tabutu camiye götürüyorlar ve cenaze namazı kıldıktan sonra defnediyorlar. Acem Irakı denen beldelerden olan İsfahan'da ise cenaze uğurlama âdeti daha ilginçtir. Tabutun önünde ve arkasında meşaleler yakılır. Cenazenin arkasında şarkıcılar ve çalgı aletleri ilerler, çeşit çeşit şarkılar söylenir. Hind halkının cenaze alayları da farklıdır. Hattâ Dimaşklılarinkinden daha gariptir. Hindliler ölüyü defnettikten sonra üçüncü gün sabahleyin mezara giderek zemini pahalı kumaşlarla döşer; kabre güzel örtüler sererler. Etrafına gül, yasemin ve fulya (mısırgülü) gibi hoş kokulu çiçekler koyarlar. Ahali toplanır, Mushaflar getirilir, Kur'an okunur. Sonra herkese şerbet ikram edilir. Bu âdet Hindistan'ın Dihlî yöresine aittir. Hindistan'da ise ölen bir Hindunun cesedi yakılır, hanımı da eşi ile birlikte kendini

yakar. Kadın, kocasının ölümünden sonra kendini yakarsa yakın çevresi ve ailesi onunla “vefalı kadın” diye övünür. Anadolu Coğrafyası’na geldiğinde ise, Suriye ve Mısır ahalisinin yaptığı gibi ölüye feryad ve figan etmezler. Cenaze gömüldükten sonra sultan ve medresedeki üç gün arka arkaya sabah namazını müteakiben mezarı ziyaret ederler. Fakat Sinop yöresine ait cenaze töreni âdeti farklıdır. Cenaze sahibi, cenazeyi başı açık ve yayan takip eder, kumandanlar ve memlûk erleri (kapıkulları) ise hem başlarını açarlar hem de kaftanlarını ters giyerler. Bu yörede yas kırk gün sürer; her gün sofralar kurulur, ziyafetler verilir. Seylân bölgesinde ölünün ardından her gün mezara gidilir ve Kur’an okunur sonra halka yemek dağıtılır. Bu merasim Sinop’ta olduğu gibi kırk gün devam eder. Çin bölgesinde ise Hindistan’da olduğu gibi ölüler yakılır. Diğer milletlerse ölüyü doğrudan toprağa gömüyor, yanında hiç kimseyi bırakmıyorlar. Sudan diyarında yapılan cenaze merasimi ise en ilginç olanıdır. (Güney Mısır’dan Nijerya’ya kadar Orta Afrika’da) kâfirler, hükümdarları ölünce bir nâvûs yaparlarmış. Sürekli yanında olan seçkin adamlarından bir kısmıyla zâdegân sınıfının oğul ve kızlarından otuzunu, el ve ayaklarını kırdıktan sonra hükümdarın cesediyle beraber oraya sokarlarmış. Yanlarına da şarap testileri bırakırlarmış.

İbn Battûta seyahatine hayatın dönüm noktalarından biri olan hac ibadetini yerine getirmek amacıyla başlar. Ve ilk hac görevini 1326 yılında gerçekleştirdikten sonra Arap ve Afrika Coğrafyası’nı gezer ve ikinci hac ibadetini yapmak üzere Mekke ve Medine’ye gider. Bundan sonra Anadolu’ya yönelir. Türk İlleri, Hindistan, Bengale ve Çin bölgelerini gördükten sonra üçüncü kez hac ibadetini yapmak için Kahire’ye, oradan Cidde’ye giderek 16 Kasım 1348’de Mekke’ye ulaşır ve hac ibadetini yerine getirir. Bunların dışında seyahatnamede bahsedilen bilgin, veli ve seyyahın kervanından arkadaşlarının da hac ibadetlerini yaptıkları zikredilir.

Halk hekimliği Arap, Afrika ve Hindistan bölgelerinde uygulanır. Afrika bölgesinde “beyder” diye bilinen bir bitki kökünden ilaç yapılır. Anason ve şekerle karıştırılıp suyla bir güzel ezilir. Arap Coğrafyası’nda adları çok sık geçen ve çok kullanılan tenbûl, feffel, nevre yaprakları, çiğnenince ağza hoş koku veren, diş etlerini sağlamlaştıran, safrayı ve balgamı gideren, hazmı kolaylaştıran bitki türleridir. Hindular sığır sidiğini, uğurlu olmak ve hastalandıklarında şifa bulmak için içerler. Hind Adalarından Tavâlîsi ülkesinde tadı güzel, kokusu hoş, insana neşe veren, şehveti arttıran, ağız kokusunu

gideren ve hazmı kolaylaştıran bir şerbet vardır. Anadolu Coğrafyası'nda Bursa şehrinde hastaların şifa bulduğu kaplıcalardan bahsedilir. Bunların dışında Türk İlleri'nde ve Diğer İller'de halk hekimliğinden bahsedilmemektedir.

Hak ve adalet konusunda halkın kendisi belirleyici rol oynar. Çünkü pek çok durumda halk hukukuna başvurulur. Arap ve Afrika Coğrafyası, Türk İlleri, Hindistan ve Diğer İller'de halk hukuku uygulanır. Sadece Anadolu Coğrafyası'nda örneğine rastlanmamıştır. Zenciler *Kur'an'ı Kerim'i* ezberlemeye önem verirler. Hattâ bu konuyu savsaklayan çocukları ayaklarından bağlayarak cezalandırırlar. Türklerin hırsızlıkla ilgili cezaları çok ağırdır. Yanında çalınmış bir hayvan bulunan, onu iade etmeye ve çalınan hayvanın türünden dokuz adet bulup sahibine vermeye mecburdur. Eğer bunu ödeyecek gücü yoksa çocukları alınır. Çocuğu da yoksa koyun boğazlanır gibi öldürülür. Hindulara göre inek kesen adamın cezası, kestiği hayvanın postu içine sokulması ve postun çepeçevre dikilerek yakılmasıdır. Dihlî yöresinde hükümdar namazın cemaat halinde kılınmasını emreder, cemaate gelmeyenlere ağır cezalar verir. Sırf bu iş için çarşılara bekçi salar, namaz vaktinde çarşıda, pazarda gezenleri cezalandırır. Sibiry'a'da köpeğe sahibinin vurması yahut eziyet etmesi söz konusu olamaz. Dihlî yakınlarında Nezerbâr şehrinde bir Müslüman şarap içse derhal seksen değnekle cezalandırılır ve sırf yemek vaktinde açılan bir çukurda üç ay hapis tutulur. Mulaybâr bölgesinde bir hindistancevizi dahi çalınsa hırsızı öldürebilirler. Yine Mulaybâr bölgesinde bir hükümdar halka alışveriş yasağı koymak isterse kölelerine emreder; dükkânlara yapraklı ağaç dalları assınlar diye. Bu dallar durdukça kimse dükkânlardan mal satın alamaz. Zîbetülmehel Adaları'nda kadın boşandıktan sonra erkeğin evinde oturmaya devam eder. İbn Battûta, böyle davranmaya devam eden yirmibeş adamı huzuruna çıkararak, hepsine ceza vermiş, sopa attırmıştır. Bunu da millete seyrettirmiştir. Berehnekâr ülkesinde zina eden bir erkeğin cezası ölünceye kadar bir yerde asılı kalmaktır. Eğer kadın zina ederse oranın hükümdarı emreder, bütün hizmetkârlar kadına tecavüz etmeye başlar ve bu kurban ölünceye dek sürer.

Halk matemetiği başlığı altında ele alınan ölçü birimlerinden sadece Dımaşk ve Irak yörelerinde bahsedilir. Dımaşk yöresinde ağzı dar, altı geniş ve deriden yapılmış su kabına kırba adı verilir. Irak'ta, Irak ratlı diye bilinen ölçü birimi kullanılır.

Ekonomik hayata bakıldığında hemen tüm bölgelerde geçim kaynağı ticarettir. Arap Coğrafyası'nda halk genel olarak deniz ticareti, balıkçılık, hamallık, yörede üretilen yiyecek, giyecek, eşya, dokunan halı ve kilimlerin başka bölgelere satımı ile geçinir. Şiraz'da hükümdarın geçim kaynağı vergiler iken, Hürmüz bölgesinin özellikle Sîrâf yöresinde inci avı geçim kaynağıdır. Afrika Coğrafyası'nın Tekeddâ yöresinde ise halkın geçim kaynağı madenciliktir. Anadolu Coğrafyası'nda özellikle Aksaray şehrinde dokuma ve dokunan ürünlerin başka ülkelere ihracı halkın geçimini sağlar. Diğer İller'de de geçim kaynağı ticaret ve hamallıktır. Kustantîniye diyarında temel alışveriş birimi sûm (som) adı verilen gümüş külçelerdir. Çinliler ise alışverişlerinde üzerinde mühür bulunan kâğıt parçaları kullanırlar. Arap Coğrafyası'nda Zafâr bölgesinde para birimi sadece kendilerinin kullandığı, başka bir yerde geçmeyen bakır kalay karışımı bir maddedir. Afrika bölgesindeki zenciler ise kayatuzunu gümüş ve altın gibi kullanırlar ve alışverişlerini bununla yaparlar. Kavkav şehrinde ve Zibetülmehel Adalarında ahali alışveriş esnasında vedaları (deniz boncuklarını) kullanır. Mâlî halkı da böyle yapmaktadır. Anadolu, Türk İlleri ve Hindistan bölgelerinde kullanılan para birimleri hakkında bir açıklamada bulunulmamıştır.

Bayram, tören, kutlama ve şenlik örneklerine hemen her coğrafyada rastlanmaktadır. Arap Coğrafyası'nda İskenderiye, Mekke ve Afrika'daki dinî bayramlar hakkında bilgi verilmektedir. İskenderiye ve Mekke'de bayram sabahı yapılan bayram namazı kılma ve bayramlaşma geleneğinin ardından mezar ziyaretinde bulunulduğu anlatılır. Afrika'daki bayram merasimi hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Anadolu Coğrafyası'nda ise sadece Lâdik'te kutlanılan Ramazan Bayramı'ndan bahsedilmektedir. Ahı yiğitleri bayram günü davul, zurna ve bayraklarla kabristana gider, orada kurbanlar kesip fakirlere dağıtırlar. Ardından bayram namazını kılarlar ve konağa gidip herkese ziyafet verirler. Anadolu Coğrafyası'nda şenlik, kutlama ve tören örneği görülmez. Hindistan'da kutlanılan Kurban Bayramı diğer coğrafyalara göre biraz farklıdır. Kurban Bayramında deve kesilir, sonra hükümdar köşkünde bir selamlaşma ve eğlence

merasimi düzenlenir. Saz takımı getirilir, önce o sene esir edilen Hindu reislerinin kızları gelip dans eder, şarkı söylerler. Sultan bu kızları kumandan ve muhterem misafirlere armağan eder. Daha sonra diğer Hindu kızları şarkı söyleyip dans ederler. Bunları da kardeşlerine, akrabalarına, kayınlarına ve bey çocuklarına bağışlar. Bayramın ikinci günü tekrar aynı meclis kurulur ve sultan yine katılır. Şarkıcı dansözler de oynarlar. Hükümdar bu oynak kızları askerlik yapan memlûkların başkanlarına verir. Bayramın üçüncü günü ise kendi akrabalarından evlenecek olanların nikâkını kıyar. Bunların dışında Zibetülmehel Adalarında kutlanılan Ramazan Bayramı hakkında bilgi verilir.

Arap Coğrafyası'nda Mısır'da kutlanılan ve haccın sembolü olan Mahmil Günü hakkında bilgi verilir. Mahmil Günü, Mısır'da Mahmil devesinin gezdirildiği, sokakların dolup taşıdığı seyirlik bir gündür. Recebin ilk günü Mekkelilerin bayramı olduğundan o gün insanlar en güzel elbiselerini giyerler ve bu günü çeşitli etkinliklerle kutlarlar. Hind Adalarında sultanın saraya dönüşünü kutlamak için bir merasim düzenlenir. Çin'de emiri, şehre gelen misafileri evine davet ederek şölen düzenler. Onlar bu çağrıya tovâ (toy, şölen) diyorlar. Şenlik örneklerine sadece Arap Coğrafyası'nda rastlanır. Kahire'nin Abyâr şehrinde halk, Şaban ayının 29. günü ikindi namazından sonra kadı efendinin evinde toplanır ve hep birlikte kasaba dışında ay gözetleme için yapılmış, halı ve kilimle döşenmiş gayet yüksek bir yere giderler. Kadı ve yanındakiler orada hayvandan inip hilâli gözetlerler. Akşam namazını kıldıktan sonra şehre dönerler. Bu şenlik her sene tekrarlanır. Mısır'da Melik Nâsır'ın incinmiş elinin iyileşmesi sebebiyle bir şenlik düzenlenmiştir. Çarşılar süslenmiş, dükkânların önüne nefis kumaşlar, ipek elbiseler asılmıştır. Yemen'de Zebîd şehrinin "Subûtu'n-Nahl" (Hurma Cumartesileri) şenlikleri meşhurdur. Hindistan'da hükümdarda seferden döndüğünde bir tören tertip edilir. Filler süslenir, grup grup halk ve ordu ise arkadan gelir. Ahali, hükümdarın şehre girişinden köşke varışına kadar yollardan altın toplar. Macar'da kumandanlar için bir tören düzenlenir. Türkler nezdinde on bin atlıyı yöneten kumandana Emir-i Tûmân denilirdi. Bu törene her kumandan katılır. Kustantîniye'de Rum prensi ve kız kardeşinin karşılaşma merasimi anlatılır.

Toplumlar ölüm, evlenme, yaşayış tarzı, kilise, ermiş, cami, namaz, mezar, mezarlık, su, ağaç, büyücülük gibi pek çok konu ile ilgili çeşitli inanışlara sahiplerdir. Ama inanış çerçevesinde tek bir yerde rastlanan ve en ilginç olanı büyücülüktür. Dihlî bölgesine ait Perven adlı küçük bir Müslüman kasabasında cûkî büyücüler (yogiler) vardır. Cûkîlerin şaşırtıcı özellikleri vardır. Meselâ kimi aylarca ağzına bir lokma koymadan, bir damla su içmeden yaşayabilir. Onların çoğu yeraltında kendileri için kazılan çukurlarda kalmakta, üstlerine de ev yapılmaktadır. Cûkîler bilinmeyenden (gaybdan) haber veriyorlar. Bu sihirbazların bir kısmı sadece sebze yemektedir. Pek çoğu ete elini bile sürmez. Öyle cûkî var ki yoldan geçen adama şöyle bir göz dikse hemen öldürür. Halkın dilinde dolaşan söylentilere göre adam sihirbaz cûkîlerden birinin o feci bakışıyla can verdiği vakit göğsü yarılrsa kalbi bulunamazmış. Bu tür işleri çoğu kez kadınlar yapar. Bu işle uğraşan kadına keftâr (sırtlan, kan içici) denilir. Halk, yanan keftârın külüyle tütsülenen insanın bir senelik de olsa cadı büyüünden emin olacağına inanıyor. Büyücülük dışında bazı inanış örnekleri de mevcuttur. Örneğin, Mekke’de görülen güvercin ve diğer kuşlar Kâbe’ye asla inmezler. Uçuş esnasında Harem-i Şerif üzerinden geçerken Kâbe’nin hizasına geldiklerinde hemen kenara saparlar. Hiçbir kuşun hasta olmadıkça bu kutlu mekânın üzerine inmediği, indiği takdirde ruhunun gittiği söylenir. Ama hastayken inerse iyileşeceğine inanılır. Mekke’de bulunan Altın Oluk’un altında yapılan duaların kabul edildiğine inanılır. Bir inanışa göre, Dımaşk Câmii’nde edâ edilen bir namaz 30.000 bin namaza bedeldir. Seylân’da çocuğa inek dışkısı yedirirler. Çünkü inek dışkısının çocuğu temizlediğine inanırlar. Afrika Coğrafyası’ndaki vahşi zenciler beyaz adam yemezler. Çünkü onlar beyaz adamın etinin çiğ olup bu yüzden zararlı olduğuna oysa zenci etinin tam yenecek kıvamda ve lezzetli olduğuna inanırlar. Afrika ülkelerinde koç ve atın göz değmesine karşı etkili ve faydalı olduğuna inanılır. Anadolu Coğrafyası’nda Sinop’ta tam tepede yer alan zaviye Hıdır-İlyas makamı olarak bilinir. Bu makamın hemen yanında bulunan bir kaynak başında yapılan duanın muhakkak kabul edileceğine inanılır. Hindliler Kenk (Ganj) Nehri’nin cennetten çıktığına ve sığır sidiğinin uğurlu olduğuna inanırlar. İbn Battûta, Hindistan’a dönüş esnasında halkın “Rohh” diye adlandırdığı ve devasal bir yapı olan bir dağın ara sıra görünüp yok olduğuna şahit olmuştur. Halk, bunu görmekten çok korkuyor. Çünkü onlara zarar verip, mahvedeceğine inanıyorlar. Macar’da Türkler Bişdağ’dan çıkan su ile yıkanır ve bu suya girenin her türlü hastalıktan korunacağına inanırlar.

Dans kültürüne Türk İlleri'nin dışında her bölgede rastlamaktayız. Rastladığımız örnekleri dini danslar oluşturmaktadır. Sadece Hindistan bölgesinde yapılan dansın dinî boyutta olmadığı belirtilmese de biz böyle düşünmekteyiz. Bayramın birinci günü hükümdar köşkünde eğlence tertip edilir ve esir Hindu reislerinin kızları dans edip, şarkı söylerler. Bayramın ikinci günü ise aynı mecliste şarkıcı dansözler oynar. Seylân Adası'nın Dînever şehrindeki büyük mabette “Dînever” diye bilinen putun etrafında beş yüz kadar Hindu kızı her gece putun yanında şarkı söyleyip dans ederler. Arap Coğrafyası'nda Ümmü Ubeyde köyünde ikindi namazından sonra defler çalınır, davullar vurulur ve dervişler raksa başlar. Anadolu Coğrafyası'nda ise Antalya ve Ekrîdur'da bulunun ahi tekkelerinde raks ve semâ edilir. Diğer İller'den Zîbetülmehel Adaları'nda yemekten sonra semâ ve sufî raksı yapılır.

Müzik kültüründe davul, zurna, boru, kös, def ve saz yaygın olarak kullanılan müzik aletlerindedir. Bu müzik aletlerinin kullanımına sadece Arap Coğrafyası, Kustantîniye ve Çin bölgelerinde rastlanır. Her bölgede kullanım amacı farklılık göstermektedir. Arap Coğrafyası'nda Mekke emiri, Recep ayının ilk günü halka haber vermek için davul zurna çaldırır, Ramazan ayı girince Mekke emirinin konağı önünde ve Zilhicce'nin ilk günü sabah, akşam ve beş vakit namazda kutlu vaktin girişini tebrik için davullar çalınır, kösler vurulur. Şiraz'da ise türbedeki hatim merasimi sonrasında kapıda davul çalınır, borular ve zurnalar üflenir. Kustantîniye şehrinde sabahın erken saatlerinde davul, zurna ve borular çalmaya başlar. Çin'de savaşa çıkarken davul, zurna ve borular çalınır. Ayrıca Çin'de düzenlenen şöenlerde saz takımı ve müzik grubu ile şarkılar söylendiği de belirtilmiştir. Yani müzik aletlerinin kullanımı genelde bir olayın başlangıcını ve bitişini haber vermek amacıyla kullanılırken, eğlence amacıyla da kullanıldığı görülmektedir.

Kıyafetler ve giyim tarzları bölgeden bölgeye oldukça çeşitli farklılıklar gösterir. Bu farklılıkta iklimin, çevrenin ve bölgede üretilen kumaş türünün önemi vardır. Arap Coğrafyası'nda yün cübbe ve siyah sarık kullanılır. Mekke halkının çoğunun elbiseleri beyazdır. Şiraz'da kadınlar, ayaklarına mest geçirir, çarşaf giyip peçe takarak çarşıya çıkarlar ve Şiraz'da şalvar diye bir kıyafet giyilir. Afrika bölgesinde Makdeşavlıların kıyafetleri, şalvar niyetine bele bağlanan kocaman bir ipek peştamal, yün gömlek, içi

astarlı cübbe ve sarıktır. Anadolu Coğrafyası'na gelindiğinde ise ahilerin şalvar giydikleri görülmektedir. Anadolu'daki elbiselerin çoğu süslü ve altın işlemeli ipektendir. Hindistan bölgesinde, Hind halkının tümü beyaz elbise giyer. Fakat mazlumlara ve şikâyetçiler renkli elbise giyerler. Hizmetçi köleler ve Memlûk erlerinin başında altın bir külâh, bellerinde altın bir kemer bulunur. Bir kısmının kemeri mücevherlerle bezelidir. Bu bölgede giyilen kıyafet ve cübbelerin çoğu pamuktandır.

Macar şehrinde erkekler koyun postundan bir kürk ile başına "külâ" (külâh) denilen şapka giyerler. Macar hatunları başına "buğtak" denilen mücevherle bezeli küçük bir hotoz takar, bunun üzerine tavus tüyünden bir sorguç kondururlar. Sirtında Rum prenseslerin giydikleri tarzda inciyle bezenmiş "minut"a (manto) benzer bir elbise vardır. Kızlara gelince onların başlarında "külâ" (külâh) denilen hotozlar vardır. Her birinin pamuktan elbiseleri vardır. Hatunun hizmetkârları da altın ve mücevher işlemeli ipek elbise giyerler. Kustantîniye'de kadınları da kocaman kocaman hotozlu şapkalar kullanmaktadır. Hinavr şehrinin hattâ tüm kıyı şehirlerinin kadınları dikişsiz elbise giymektedir. Giysinin bir ucunu elleriyle tutuyor, geri kalan kısmını baş ve göğüslerine uzatıp o âzaları böyle örtüyorlar. Her birinin burnunda altın bir halka vardır. Zîbetülmehel Adalarında oturanların giysileri peştamaldır. Adada bulunan kadınlar başlarını örtmezler. Çoğu sadece göbekten aşağısını peştamalla örterek vücudunun diğer kısımlarını açıkta bırakır. Kadınların süs eşyası bilezik ve mücevherdir. Seylân adasındaki kadınların yakutlardan yapılmış rengârenk takıları vardır. Hind Adalarının Berehnekâr bölgesinde erkekler çıplak dolaşüyor, hiç örtünmüyorlar. Ancak içlerinden biri, cinsel organlarını kapayacak küçüklükte bir perdeyi göbeğinden aşağı sarkıtmış. Bu perde nakışlı sazlardan yapılmış. Kadınları ağaç yapraklarını giysi edinmişler. Çin'de ipek, yoksulların ve kimsesizlerin giysisidir, sayılamayacak kadar çok malı olan iş adamları ise pamuk cübbe giyer.

Tüm bölgelerde çeşitli meslek gruplarından bahsedilmektedir. Hâkimlik, kuyumculuk, doktorluk, çalgıcılık, sanatkârlık, hamallık, ekmekçilik, balıkçılık, postacılık, manav, aşçı, marangozluk, askerlik, okçuluk gibi pek çok mesleğin adı geçmektedir. Arap Coğrafyası'nda adı geçen meslekler; hâkimlik, kuyumculuk, doktorluk, çalgıcılık, manav, aşçı, hamallık, balıkçılık, sanatkârlık, ekmekçi, kitapçı ve postacılıktır. Anadolu

Coğrafyası'nda doktorluk, Türk illeri'nde doktorluk ve ilk defa Mâverâünnehr bölgesinde rastlanan demircilik meslek adı olarak geçmektedir. Hindistan bölgesinde adı geçen meslekler doktorluk ve çalgıcılıken, Diğer İller'de ise şairlik, rütbeli askerlik, okçuluk, gemicilik, kayıkçılık, marangozluk, heykelticilik, çömlekçilik, şarkıcılık, gemicilik, balıkçılık, doktorluk, hamallık, meslek adı olarak geçmektedir. Postacılıktan ilk ve tek olarak Afrika Coğrafyası'nda bahsedilir. Tekşif adı verilen bu adamların görevi, kervandakilerin yazdıkları mektupları götürüp, dostlarına iletmeektir. Şairlik, rütbeli askerlik gibi meslek gruplarından sadece Hind Adalarında bahsedilirken okçuluk Çin'de karşımıza çıkmaktadır. Afrika sahillerinde ve adalarda balıkçılık önemli bir meslektir.

Sanat dalları çok çeşitli olmamakla birlikte Arap ve Anadolu Coğrafyaları, Türk İlleri ve Çin'de dokumacılık gelişmiştir. Arap Coğrafyası'nda hat sanatı ve kaşıkçılık, Hindistan'da heykelticilik, Çin'de resim sanatı, heykelticilik, çömlekçilik ve topraktan kap yapımı gelişmiştir. Çinliler resim konusunda çok yeteneklidir. Hatta Çin'de nakkaşlar çarşısı (oymacılar ve ressamınlar çarşısı) bulunur. Anadolu'nun Lâdik şehrinde de dünyada eşi benzeri olmayan altın işlemeli elbiseler dokunur.

İbn Battûta Seyahatnamesi, dinî yapı ve mekânlarla ilgili geniş bilgiler içermektedir. İbn Battûta'nın seyahati sırasında gezdiği yerler göz önünde bulundurulduğunda, özellikle Arap ve Türk Coğrafyaları'nda dinî yapılarla ilgili geniş bilgilere rastlanmaktadır. Battûta, gezdiği coğrafyalarda sadece İslami-dinî yapılardan değil, İslami olmayan, dini yapılar dışında kalan sivil mimari yapılardan da bahsetmektedir. Câmii, mescit, secdegâh, tekke, zaviye, ribat, medrese, ziyaretgâh, türbe gibi yapıları dinî mimari içerisinde; hamam, çeşme, köprü gibi yapıları ise halk mimarisi başlığı altında değerlendirebiliriz. Dinî mimari örneklerine en çok Arap Coğrafyası'nda rastlanır. Câmi, medrese, ziyaretgâh, mescit, mabed, zaviye, ribat, manastır, Kudüs'te Kutlu Mescit, Dimaşk'ta her mezhep için ayrı inşa edilmiş medreseler, Mısır'daki ehramlar dinî mimari yapılara örnektir. Bunların dışında fener, köprü, hamam, kale, kervansaray ve sadece Hürmüz'ün Hâsik şehrinde görülen balık ve deve kemiğinden yapılmış evler halk mimarisi örnekleridir. Anadolu Coğrafyası'nda da medrese örneği sadece iki

şehirde olmakla birlikte özellikle Cuma cāmileri meşhurdur. Genelde şehir merkezlerinde bulunur. Sadece Kastamonu şehrinde hamama rastlanır. Türk İlleri'nden Huvârizm ve Horosan şehirlerinde sadece medrese örneklerine rastlanır. Hindistan'ın Dihlî bölgesinde Dihlî Câmi muhteşem bir yapıdır. Halk mimarisine örnek olarak da sur ve kaleden sıkça bahsedilir. Kustantîniye, Seylân Endülüs'te kale sık rastlanan mimari yapılarıdır. Yine Endülüs'te ve Hindistan yakınlarındaki Rahbâ şehrinde hamamdan bahsedilmektedir. Sadece Çin'de ısı ile ilgili bilgi verilmektedir. Bütün Çin ve Hitâ (Kuzey Çin; Hitây, Türk-Moğol Bölgesi) ahalisi kömür yerine toprak yakar. Rengi tafla benzeyen sımsıkı ve yapışık bir topraktır. Tıpkı kömür gibi yanar ve ondan daha fazla ısı verir. Ateşlikten geçip küle döndüğünde suyla ıslatırlar. Kurutulduktan sonra tekrar yakarlar onu. Tamamen yok olup hiçbir şey kalmayınca kadar bu devam eder.

Mutfak kültürü bölgeden bölgeye farklılık gösterir. Yiyilip içilen gıda ürünlerinden pişirilen yemeklere kadar hemen hepsinde bir farklılık göze çarpmaktadır. Yemek çeşitliliği bakımından en zengin mutfağa Arap Coğrafyası ve Diğer İller'de rastlanır. Arap Coğrafyası'nda manda ve deve sütü oldukça fazla tüketilir. Nâbulus'ta "Harrûb" diye anılan keçiyoynuzu tatlısı yapılır. Baalbek şehrine özgü "Baalbekî" adında bir şerbet vardır ki şıraya benzer, hammaddesi üzumdür. Halk buna özel bir toz katınca katılaştır, bulunduğu kap kırılıp tek parça hâlinde çıkarılır ürün. Bundan helva yapılarak içine fıstık ve badem konulur. Seylân'da, pirinci muz yaprağına koyup üzerine kendi katıklarını dökerler. Bu yemek Seylân'ın daimi yemeğidir. Kâzerun'da "herîse" (keşkek) adında et, buğday ve yağdan yapılan, yufkayla yenen bir yemek vardır. Makdeşav halkının yemekleri, yağla pişmiş pirinç ile tavuk, et, balık ve sebzededen oluşan "kûşân" denilen yemek. Umân tüccarları, un hâline getirilmemiş mısırı pişirip üzerine "seyelân" denilen hurma balından dökerek garip bir yemek yaparlar. Bunların dışında Arap Coğrafyası'nda tüketilen ürünler; ekme, et, pirinç, pirinç ekmeği, balık, hurma, yağ, helva ve şerbettir. Afrika Coğrafyası'nda mutfak kültürü oldukça farklılık gösterir. Yaban sığırı kesildikten sonra işkembesinden su çıkar. Afrikalılar bu işkembeleri sıkarak içindeki sıvıyı içerler. Siyah ülkesinde en önemli yemekler; gartî ile kızartılmış bir parça sığır eti ve kesikle (yoğurt, ekşimik) dolu bir kabak. Zenciler su aygırlarını avlayıp öldürürler ve etini yerler, büyük bir kısmı ise köpek, eşek ve leş yer. Bunların

dışında çeşitli otlardan yapılan yemekler ve inek sütü tüketilir. Anadolu Coğrafyası'nda özellikle Eğirdir şehrinde yapılan yemek serîd yani tirittir. Şeker ve yağla ezilmiş, mercimekten yapılmış bir yiyecektir. Birkî'de de limon suyundan yapılmış, içine büyük tatlı parçaları atılmış bir tür şerbet vardır. Türk İlleri'ne baktığımızda özellikle Kırım bölgesinde mutfağın oldukça zengin olduğunu görmekteyiz. Türkler ekmek ve katı yiyecek yemezler. Dûkî (düğ, düği; bulgur) adını verdikleri bir yemek yaparlar. Kaynamış suyun içine bir parça dükîden atarlar. Yanlarında et varsa onu lime lime edip tencereye koyarlar ve beraber pişirirler. Tabağa koyduktan sonra üzerine yoğurt dökerler. Dûkî suyundan yapılmış şerbetleri vardır. Buna boza adı verilir. Bunların dışında borani, erişte ve at etinden yapılan yemekleri yerler. Türkler yemekten sonra kısrak sütünden yapılan “kımızz” (kımız) adı verilen nesneyi içerler. Kızartılmış tavuk, turna, güvercin cücüğü, “külîcâ” adını verdikleri yağla pişirilmiş ekmek, kek ve helva Huvârezm yemeklerindedir. Hindistan'da Sîvesitân yöresinde balık ve manda sütü boldur. Buralılar sakankûr adını verdikleri hayvanı afiyetle yiyorlar. Sakankûr, bukalemuna benzer bir hayvancıktır. Hind yemekleri etli, yağlı ve bol baharatlıdır. Diğer İller'den Macar bölgesinde yenilen yemekler ya haşlanmış at ya da koyun etidir. Meşrubat olarak ballı şıralar, kımızz ve nebîz (hurma, arpa, üzüm vs. nin küpe basılarak yapılan ve sarhoş etmeyen şırası) içilir. Kustantîniye'de sunulan ikramlar; tavuk, koyun, ekmek, un, yağ, meyve, balık, kımızz, süt, dükî. Adalarda halkın temek gıdası “beyrûn”a (ton balığına) benzeyen ve oralılarca “kulbulmâs” diye adlandırılan bir balıktır. Mehel Adası'nda sunulan yemekler; pirinç, tavuk, yağ, balık, güneşte kurutulmuş tuzlu et ve pişmiş muzdur. Yemekten sonra güzel kokan ve hazmı kolaylaştıran hindistancevizi balından içilir. Tavâlisî ülkesinde bir şerbet vardır. Ziyafete gelenler yemekten sonra bundan içer. Tadı güzel, kokusu hoş olan bu şerbet; insana neşe veriyor, ağız kokusunu gideriyor, hazmı kolaylaştırıyor ve şehveti arttırıyor. Çin de ise Çin kâfirleri domuz ve köpek eti yerler.

Coğrafya ve iklimin etkisiyle bölgelerde yetişen meyve, sebze, ağaç, ot ve tahıllar çeşitlilik gösterir. Arap Coğrafyası'nda yetişen meyveler; hurma, muz, nar, kayısı, kiraz, portakal, limon, narenciye, ayva, üzüm ve karpuzdur. Bunların dışında zeytin, tahıl, darı, badem, kündür ve tenbûl, fevfel, nargil gibi şifalı bitkiler de yetişir. Özellikle

Hâsik limanında kündür boldur. Yaprakları çok incedir. Ortası kesilince süte benzer bir sıvı damlar. “Lubbân” (günlük denen tütsünün) hammaddesi olan sakız budur. Nârgîl denen şey aslında Hisdistan’a özgü cevizdir. Henüz yeşilken baş tarafından delik açılır ve içinden çıkan sıvı içilir. Serin ve tatlıdır. Nârgîsin faydaları; bedene güç verir, yüzdeki canlılığı arttırır ve cinsî isteği arttırır. Bu bitkinin ilginç yanlarından biri de yağ, süt ve bal kıvamında yenebilmesidir. Tenbûl, üzüm çubuğu gibi dikilen bir ağaçtır. Nârgîl bitkisinin yanına dikilir. Çünkü üzüm gibi dolana dolana sarılıp yukarı çıkar. Tenbûlun meyvesi olmaz, sadece yaprağı için yetiştirilir. Tenbûlun faydaları; ağza ferahlık verir, kötü kokuları giderir, hazmı kolaylaştırır, aç karnına içilen suyun zararını önler ve cinsî gücü arttırır. Afrika Coğrafyası’nda yetişen bitkiler; yer mantarı, bakla, kabak, hıyar, erik, hurma, elma, şeftali ve kayısıdır. İri asırlık ağaçlar çoktur. Anadolu Coğrafyası’nda özellikle Akdeniz ve Ege bölgesinde kayısı bol miktarda yetişir. Anadolu’da ceviz ağaçları çoktur. İznik’temeyvenin her türlü bulunur. Bunun yanında kestane ve üzümü meşhurdur. Sinop yöresinin inciri ve üzümü boldur. Keynûk (Göynük) yöresinde ise safrandan başka bir şey yetişmez. Mâverâünnehr bölgesinde pamuk yetişir. Hindistan bölgesinde yetişen tarımsal ürünler oldukça çok ve çeşitlidir. Darı, burçak, şamal, mâş, kal, küdrû, lûbya, munc, mût, buğday, arpa, susam, şeker kamışı, nohut, mercimek, pamuk ve keten yetişir. Kustantîniye’de üzüm, erik, elma ve ayva yetişir. Dihlî yakınlarında üzüm, nar, muz, şeker kamışı, bayırtupu ve özellikle Beyâna yöresinde anbâ (mango) ağacı yetişir. Kinbâya’da biber, hindistancevizi, fevfel, tenbûl, kulkas (fil kulağı) yetişir. Zibetûlmehel adalarının hiçbirinde hububat yetişmiyor. Sadece Suveyd bölgesinde anlî (akdarı) benzeri bir tür tahıl yetiştirilmektedir. Adalarda yetişen ağaçlar; nârcîl (hindistancevizi), cammûn (eugenia jambolana), ütruc (portakal), limon ve kulkas ağaçlarıdır. Seylân adasında limon, nar, üzüm ve karpuz benzer bir bitki yetişir. Hind Adalarında pirinç, biber, limon, mango, karanfil, zencefil ve lubbân (günlük ağacı), kâfur ağacı, Hindistan’a özgü öd ağacı yetişir.

Gelenek, görenek, âdet, töre gibi sosyal normları birbirinden ayırmak güç olduğu için bu konuların hepsi Geleneksel Unsurlar başlığı altında toplanmıştır. Arap, Afrika ve Anadolu Coğrafyası ile Diğer İller’de örneklerine daha çok rastlanmakla birlikte bütün

bölgelerde var alan bir âdet ya da gelenek söz konusudur. Çok sayıda geleneksel unsur örneğini tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları; Arap Coğrafyası'nda, Kahire'nin Abyâr şehrinde halk, Ramazan'ın başlayıp başlamadığını anlamak için ay gözetledikleri güne "yevm-i rakebe" (süvariler günü) demektedirler. Şehrin örf ve âdeti gereğince halk, Şaban ayının 29. günü ikindi namazından sonra kadı efendinin evinde toplanır. Ayzâb halkının âdetlerine göre kız çocuğuna miras yoktur. Kâbe Kapısı, özel bir açılış merasimi ile her Cuma namazından sonra ve Peygamberimizin doğum gününde açılır. Yemen'de, hükümdara selâm verme âdeti şöyledir; şehâdet parmağı yere değdirilir, sonra başa götürülüp "Allah büyüklüğünüzü daim etsin!" denir. Zafâr'da her gün ikindi namazından sonra sultanın kapısı önünde davul, boru ve zurna çalmak âdettir. Afrika Coğrafyası'nda (Siyahlar ülkesinde) hizmetçi kadınlar, cariyeler ve küçük kızlar herkesin karşısına -örtülmesi gereken avret yerleri de dahil- çıplak çıkarlar. Kumandanların sultan sarayında iftar etmesi, her birinin yemeğinin yirmi hattâ daha fazla çıplak cariye tarafından götürülmesi gelenektir burada. Siyahlar ülkesinin âdetine göre zor durumda olanlar mescide, mümkün değilse hatibin evine sığınır. Anadolu Coğrafyası'nda Anlatya'da Cuma Câmii'nde güzel sesli gençlerin her gün ikindiden sonra Fetih, Mülk ve Amme sûrelerini okumaları köklü bir âdettir. Hükümdar bulunmadığı takdirde şehirde ahılar idareyi ellerine alır, bir nevi hükümet ederler. Ahı, gücü ölçüsünde gelen gideni ağırlar, giydirir, misafirin altına binek verir. Tıpkı hükümdar gibi hareket eder. Bu Kayseri yöresinin törelerinden biridir. Birkî'de, hükümdar şehirde bulunan misafirlere her gün un, pirinç ve yağdan oluşan bir azık tulumu gönderir. Bu Türklerde âdettir. Anadolu'da bazı yerlerde at üzerinde selâm verilip, alınmaz. Selâm vermek için attan inmek gerekir. Buhara'da hükümdar oğulları yay kirişi ile boğulur. Oranın âdetidir. Hindistan'da Müslüman kadınlar kulaklarını delmez, kâfir kadınların âdeti ise kulaklarını delmeleridir. Hind yöresinde hükümdarın yanına gelen herkese mutlaka bir hediye sunması âdettir. Hind kadınlarının kendilerini ateşe atma âdetleri vardır. Kendini ateşe atacak kadınlar önce güzel elbiselerini giyip süslenirler. Onlar için şehrin dışında bir havuzun kenarında ateş yakılır. Davullar, zurnalar çalınır. Kadın ateşin yanına gelir ve ateşe saygı amacıyla ellerini başının üstünde bağlayarak vücudunu alevlere bırakır. Çevresindekiler de ateşe odun atmaya başlarlar. Hind gâvurunun geleneğine uyarak Dihlî'de sığır kesilmesi yasaklanmıştır. Çünkü Hindular ineğin kesilmesine karşıdırlar. Kustantîniye'de hükümdarın, devlet

erkânının ve halkın başlıca âdeti, kendini ibadete vermiş bakire kadınların bulunduğu kiliseyi her sabah ziyaret etmektir. Mehel Adası'nın töresine göre vezirden başka kimse hayvanına atlayıp gezemez. Yine bu adalarda âdet olduğu üzere kadınlar boşandıktan sonra erkeklerin evinde oturmaya devam ederler. Çin halkının âdeti, yanlarından geçen herkesin resmini yapmaktır. Çin'in Hansâ şehrinde oturanların töresine göre kölelerden biri on sene hizmet edince ayağındaki zindir çözülür.

İslâmiyet inancı gereği kutsal kabul edilen yapıların yanı sıra birçok dağ, mağara, çeşme ve yer de kutsal mekânlar arasındadır. Arap Coğrafyası'nda câmi, mescit, mabed, tekke, türbe, mezar, mezarlık, zaviye, ribât, secdegâh, ziyaregâh gibi pek çok kutsal mekân vardır. Bunların yanında özellikle Mekke ve Medine şehirlerinde kutsal yerler ve dağlar çoktur. Medine'de Kutlu Bahçe (Peygamber Türbesi denen yapı), Cebelü'ş-Şeytân (Şeytan Dağı), Uhud Dağı, Peygamberimizin emriyle yapılan Hısn-ı Uzzâb yani Bekârlar Kalesi. Medine ile Mekke arasında Zülhuleyfe, Resûlullah'ın ihram giydiği bir mabet ve Mebrek-i Nâkati'r-Resûl yani Bedir ile Safrâ arasında Peygamber devesinin çöktüğü yerdir. Mekke'de Beytü'l-Haram, Kâbe, Kutlu Oluk, Makam-ı İbrahim, Hırc köşesi ve tavaf edilen yer, Zemzem Kuyusu, Sâfa ile Merve, Beydâ Tepesi, Kedâ Tepesi, Ten'im, Hirâ Dağı, Sevr Dağı ve Arafat kutsal mekânlardandır. Anadolu Coğrafyası'nda câmi, türbe, mezar, dergâh, tekke, zaviye ve Ayasuluk'ta bir kilise vardır. Türk İlleri'nde câmi, mescit, tekke, türbe, zaviye, ziyartegâh, mezar ve Kırım'da yer alan kilise kutsal mekânlardandır. Hindistan'da bir kabir, Dihlî'de câmi, mescit, tekke, mezar, mezarlık, Hindlilerin kutsal kabul ettikleri Kenk (Ganj) Nehri ve Semhel'de Müslüman askerler tarafından ele geçirilerek yağmalanan Çin halkının ziyaretgâhı olan bir putevi kutsal mekânlar arasındadır. Kustantîniye'de çok sayıda kilise vardır. Bunların dışında Diğer İller'de câmi, mescit, mezar, mezarlık, tekke, namazgâh, zaviye ve Seylân'da Kadem-i Âdem denilen yerde Babamız Âdem'in kutlu ayağının izi Serendîb Dağı'nda düz bir alanda yükselen siyah bir kaya içindedir. Çin'de tapınaklar çoktur ancak bunların yanında şehre gelen Müslümanlar için de câmiler inşa edilmiştir.

Seyahatnamede tekke, tarikat, mezhep, dinî karakterler gibi pek çok dinî unsur yer almaktadır. Arap Coğrafyası'nda çok sayıda tekke bulunur. Hanefî, Şafî, Mâlikî,

Hanbelî, Rafizî, Zeydiye, Şîf mezhepleri çoktur. Oruç tutmak, namaz kılmak, sadaka vermek ve hacca gitmek gibi ibadet şekilleri çokça zikredilir. Arap Coğrafyası'nda Şâzilî, Sufî ve Şeyh Cemâleddîn tarikatları vardır. Veli, ermiş, derviş gibi dinî karakterlerin adı da sıkça geçer. Sadece Yemen şehrinde bir kadın dervişin varlığından bahsedilmektedir. Kadın dervişle ilgili bilgiye başka bölgede rastlanmamaktadır. Anadolu Coğrafyası'nda sadece Hanefî mezhebinden bahsedilir. Ahi tekkeleri çoktur. Çeşitli tarikatlar da mevcuttur. Konya'da Celâliye Tarikatı, Tire'de Ahî Muhammed Tarikatı, İzmir'de Ahmediye Tarikatı ve Sinop'ta Ahî İzzettîn Çelebi dergâhu vardır. Dinî karakter olarak ermişlerden bahsedilir. Türk İlleri'nde Hanefî, Şafîî, Mâlikî, Rafizî ve Mu'tezile mezhepleri vardır. Tekkeler bulunur ve Haydariye Tarikatı vardır. Haydarîler el, boyun ve kulaklarına hattâ cinsel birleşmeye girmemek için malûm organlarına bile demir halka takarlar. Veli tipinden de bahsedilir. Hindistan bölgesinde de veli ve derviş tipi vardır. Tekkelere rastlanır. Macar'da, Kinbâya yakınlarında, Çin'de tekkeler çok sık rastlanır. Şafîî mezhebinden olanlar çoktur. İbadet şekli olan oruç tutmak sıkça zikredilir. Zîbetûlmehel adalarında yemeğin ardından bülbül sesli hafızlar Kur'an okurlar. Sonra semâ ve sufî raksı başlar. Ateşler yakılır, dervişler alevlerin üzerinde yürür. Közleri ayaklarıyla çiğnerler. Bazıları helva yer gibi ateş yer.

İbn Battûta'nın seyahati sırasında meydana gelen hadiseler ve anlatılan savaşlar, Tarihi Olay başlığı altında yazılmıştır. 727 senesinde (milâdi 1327) İskenderiye'de Müslümanlarla Hıristiyan tacirler arasında bir kavga çıkmış, Hıristiyanlar şehirde 36 kişiyi öldürmüş ve cesetlerini asmışlardır. 637 yılında Kadisiye'de Farslılarla yapılan büyük savaşta Hak Teâlâ İslâm dinine yardım etmiş ve ateşperest Mecûsileri zelil kılmıştır. Uhud Savaşı'nın gerçekleştiği Uğud Dağı'nın bereketli ve kutsal oluşundan, Bedir Savaşı'nın Tubûl Dağı'nın önünde cereyan ettiğinden bahsedilmektedir.

Seyyahımız gezdiği coğrafyalarda zaman zaman kadın erkek cinsinden ve özelliklerinden bahsetmektedir. Kadın ve kadınlara ait özelliklere daha çok rastlanmaktadır. Arap Coğrafyası'nda Mekke kadınlarının çok güzel ve namuslarına düşkün olduklarından, Şiraz kadınlarının peçe ve çarşafı dışarıya çıktıklarından, Türk ve Tatar milletleri nezdinde kadınların çok itibar gördüğünden, Yemen kadınlarının

güzelliğinden, Umân'da kadınların hükümdarın himayesinde olduğu, bir kadını kim öldürse derhal onun da öldürüleceğinden, İyvallâten şehrinin kadınlarının dikkat çekici bir güzelliği olup, nüfuz ve itibar bakımından erkeklerden daha üstün olduklarından, Berdâme kadınlarının güzellikte kemala ermiş, uzun boylu boslu, beyaz tenli, dolgun müthiş kadınlar olup, kadın cinsinin en güzel numunesi olduğundan bahsedilmektedir. Anadolu Coğrafyası'nda ise kadınların yüzlerini örtmediğinden ve Beylûn (Nilüfer) Hatun'un, şehir ahalisine hükümdarlık eden erdemli, iyi yürekli bir kadın olduğundan bahsedilir. Dihli'de bir dönem dört yıl boyunca Radiye adında bir kadın hükümdarlık yapmıştır. Diğer İller'de ise kadınların güzelliğinden bahsedilirken kadının erkekten üstün olduğu ve çalışma hayatında kadınların olduğu görülmektedir. Hind Adaları'ndaki kadınların azgın olduğu, yakışıklı erkeklere yaklaşma arzusunda olduğu dile getirilirken aynı bölgede Tavâlisî ülkesindeki kadınların ata bindiği, iyi ok attığı ve erkek gibi dövüştüğü anlatılmaktadır. Zîbetülmehel Adalarının en ilginç yönlerinden biri, bu adalarda kadın hükümdarların bulunmasıdır. Afrika bölgesinde yer alan İyvallâten şehrinin erkeklerinde zerrece kıskançlık yoktur. Hiçbiri babasının adıyla anılmaz. Herkes dayısının adıyla anılır. Hind Adalarında Berehnekâr ülkesinin erkekleri şekil olarak Türk veya Araplara benzese de ağızları köpek azğı gibidir. Yine Hind Adalarında halk, tıpkı hayvanlar gibi çiftleşir asla gizlenmezmiş.

Seyahatnamede beyaz, siyah, yeşil, kara, lacivert, kırmızı, kızıl, sarı ve mavi rengin adları geçmektedir. Arap Coğrafyası'nda siyah renk, kıyafet, örtü ve ten rengi; beyaz renk, kıyafet, ten, minber, minare, türbe ve mescit rengi; yeşil renk, bitki, ağaç, cübbe ve mezarın mermerinin rengi; lacivert renk, gök rengi; kırmızı renk, kumaş rengi; kızıl, bakır rengi ve kara, Kâbe'nin rengi olarak geçmektedir. Anadolu Coğrafyası'nda siyah renk, cenaze töreninde sarık yerine başa dolanan bez rengi olarak geçer. Hindistan bölgesinde siyah renk, kıyafet ve mermer rengi; sarı renk, çiçek rengi; kırmızı, beyaz, yeşil renkleri cami yapımında kullanılan mermer rengi olarak geçer. Diğer İller'de yeşil renk, bitki, ağaç rengi; beyaz renk, kıyafet ve sadece Çin'de kullanılan bayrak rengi; kırmızı renk, taş rengi; sarı, kırmızı ve mavi renkleri, yakut rengi ve tafl, bir tür sarı toprak rengi olarak geçmektedir. Renkler, manevi ve ilahi boyutta bir milletin kültürünü sembolize eder. Her renge farklı anlam ve kullanım nedenleri yüklenmiştir. Örneğin,

Kâbe'nin örtüsü siyah ipektir. Bu örtünün üzerinde de beyaz harflerle bir ayet-i kerîme bulunmaktadır. Beyaz renk temizliği ve saflığı, siyah renk hüznü ifade eder. Mavi, gök rengi olması nedeniyle kutsal kabul edilirken, yeşil doğanın rengi olduğu için rahatlığı ve huzuru simgeler.

Renklerin olduğu gibi sayıların da inanışla doğrudan bir ilişkisi vardır. Seyahatnamede bir, üç, yedi, dokuz, on dokuz, yirmi yedi, kırk ve yetmiş sayıları çok sık tekrar etmektedir. Bu sayıların inanış çerçevesinde bir anlamı ve kullanım nedeni vardır. Arap Coğrafyası'nda bir, üç, yedi, dokuz, on, on dokuz, kırk, kırk dokuz, yetmiş; Anadolu Coğrafyası'nda üç, yedi, kırk; Türk İlleri'nde kırk; Hindistan bölgesinde üç ve Diğer İller'de üç, yedi, dokuz, kırk rakamları geçmektedir. Arap Coğrafyası'nda Hama bölgesindeki bir inanış nedeniyle on sayısını kullanmamak için dokuz ve bir derler. Peygamber Efendimiz mescide girdiği zaman Allah Evi'ne gelip yedi defa tavaf edermiş. İnsanlar hac ibadetlerini yerine getirmek için Kâbe'yi yedi defa tavaf ederler. Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi en kıymetli gecelerdendir. Kurban Bayramı'nın ilk günü başlanan taşlama işinde ikinci gün ilk cemreye yedi taş atılır. Orta cemreye de aynı sayıda taş atılır. Üçüncü gün ise kırk dokuz taş atıldıktan sonra yetmiş taşla Akabe Cemresi tamamlanmış olur. Ölümünden sonraki kırk gün tamamlanana kadar mateme devam edilir. Peygamberimiz hicret yurdu Medine'ye yaklaşınca Amr b. Avfoğulları kabilesinin yanında bir rivayete göre yirmiki, başka birine göre yirmidört, diğer bir rivayete göre ise kırk gece konaklamıştır. Dihlî'de bir insan öldürüldüğünde âdet gereğince ceset çarşısı ortasında üç gün bırakılır.

Mutfak gereci, savaş aleti, süs amaçlı kullanılan çeşitli eşyalardan bahsedilmektedir. Arap Coğrafyası'nda ok, savaş aleti olarak kullanılır. Anadolu Coğrafyası'nda bakırdan çeşitli ebatlarda kapkacak ve ayaklı çıradanlıklara benzer şamdanlar yapılır. Bu şamdanlara "beysûs" adı verilir. Altın, gümüş, çini kâseler ile yine altın, gümüş, tahta kaşıkların kullanıldığından ve İzmirli iri gümüş kaba "maşrapa" dediğinden bahsedilmektedir. Huvârezm Beyinin konağında altın ve gümüş tabaklar ile altın kaşıklar kullanılır. Hindistan bölgesinde hükümdarın misafirlerine yiyecek ve içecekler altın, gümüş ve cam kâselerde sunulur. Altın taht, kap ve tas kullanılır. Çinliler altın ve gümüş tabak düşkünüdürler.

Anadolu Coğrafyası dışında her bölgede az sayıda da olsa değerli bir taş bulunmaktadır. Afrika bölgesinde elmas, süslemede kullanılır. Horosan'da halk, Bedehşân dağlarından çıkan yakuta "Belahş" adını veriyor. Hindistan bölgesinde inci, mücevher, mercan ve cevâhir gibi değerli taşlar bulunmaktadır. Bu taşlar süslemede kullanılır ve hediye olarak sunulur. Macar'da inci ve mücevher, hatunların elbiselerini ve yazmalarını süsler. Kustantîniye hatunları takı olarak zümrütü kullanırken, inciler de fistanlarını süsler. Hind adalarında denizden veda (denizden çıkarılan parlak kabuk, katır boncuğu) denen bir tür değerli taş çıkarılır. Seylân Adasında inci bol miktarda bulunur. Çünkü çok sayıda inci avlama yerleri vardır. Kunakâr şehrinde yakut bulunmaktadır. Behremân adlı bu enteresan yakut sadece bu şehirde bulunur. Yakut, süslemede kullanılır.

Bütün bölgelerde çeşitli maden kullanımından bahsedilmektedir. Arap ve Anadolu Coğrafyası ile Türk İlleri ve Hindistan bölgesinde madenler para, süsleme, eşya gibi amaçlarla kullanılır. Yani bu bölgelerde maden çıkarıldığından bahsedilmemektedir. Bu bölgelerde kullanılan madenler; altın, gümüş, demir, bakır ve kurşundur. Sadece Afrika bölgesinde Tekeddâ şehrinde yer altından çıkarılan madenin evlerde eritilerek kızıl bakır haline getirildiği söylenir. Diğer İller'de de altın, gümüş, demir, bakır madeni çok kullanılır. Para, eşya, elbise süsleme ve takı olarak kullanılır. Kinbâya yakınlarında kattâra diye bilinen demire benzer bir maden kullanılır. Çin'de eritilmiş altın parçalarına berkâla denir. Kömür sadece Çin topraklarından çıkarılan bir madendir.

At, deve, katır, öküz ve fil hemen tüm bölgelerde ulaşım aracı olarak kullanılırlar. Horosan'da eşeğin de ulaşım aracı olarak kullanıldığı görülür. Bunların yanında gemi ve tekne de deniz ulaşımını sağlamada kullanılan en önemli araçlardandır. İlk defa Kırım bölgesinde "acala" yani arabadan bahsedilmektedir. Bu aracın dört tekeri olup, iki veya daha fazla atla çekilmektedir. Kustantîniye'de ulaşım aracı olan dört yüz civarında araba bulunmaktadır.

Seyahatnamede bahsedilen fakat hiçbir başlık altına yerleştirilemeyen unsurlar, Diğer başlığı ile verilmiştir. Örneğin Baalbek'te ihramlık ve benzeri amaçlar için kullanılmaya elverişli kumaşlar üretilir. Bunlara da Baalbekî denilir. Dımaşk ile ilgili bir söz vardır;

“Cennet yeryüzündeysen kuşkusuz Dimaşk'tır. Eğer gökte ise bu şehir onunla yarışır, hattâ güzellikte ona eşittir!” derler. Hüzmüz'ün Yemâme şehrinde hükümdarlık alâmetleri, davul, bayrak ve hil'at (özel giysi), hükümdarlık alâmeti olarak bahsedilmektedir. Dihlî'de savaş meydanında sultanın yeri “şatır” denilen ve başına dikilen gölgelikle bilinir. Macar'da otak ya da otağa “vıtâk” denir. “Bârka” da büyük çadır oda demektir.

Bütün tespitlerimiz göstermektedir ki, seyahatnameler yazıldıkları dönemin tanıkları arasındadır. Bugüne kadar yazılmış her bir seyahatnamenin bütün kültürel unsurlarının çalışılması ve aynı dönem ya da farklı dönemde yazılan seyahatnamelerin mukayeseli çalışılması önem taşımaktadır. Böylelikle aynı dönemde benzer ve farklı coğrafyalarda insanlık tarihinin gelişimi ve kültürel unsurlarının varlığı tespit edilmiş olacaktır. Bu çalışma sonucunda farklı coğrafyalarda aynı ya da farklı pek çok kültürel unsuru tespit etmiş bulunmaktayız. Hatta sadece tek bir bölgede uygulanan, görülen ve yaşatılan kültürel birikimlerle de karşılaşmaktayız. Her bir kültür ürünü insanın yapıp ürettiği şeyler olması nedeniyle farklı kültürel unsurlarla karşılaşırken aslında farklı yaşayan ve farklı düşünen insan tipleri ile de karşılaşma fırsatı bulmaktayız. Kültür, üretilen ve yaşatılan bir hazinedir. Bunun üreticisi, kullanıcısı ve taşıyıcısı da toplumdur. Bu nedenle kültür, toplumdan ayrı düşünülemez. Hatta kültür bir milletin kimliğini de belirleyen en önemli unsurlar arasındadır. Dolayısıyla biz de çalışmamız sonucunda üretilip, yaşatılan değerleri, bu değerlerin kültürümüz ile olan münasebetlerini ve milletleri tanıma fırsatı bulmaktayız.

KAYNAKÇA

ARTUN, Erman (2012), *Türk Halkbilimi*, Grafiker Yayınları, Ankara.

ASİLTÜRK, Bâki (2009), *Edebiyat'ın Kaynağı Olarak Seyahatnameler*, Turkish Studies İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkish Volume 4/1- I Winter. Aktaran: AKKURT, Hale (2011), *İbn Battûta Seyahatnamesi'nde Yer Alan Mimari Eserler*, Yüksek Lisans Tezi, SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatı ABD, Sakarya.

BAYRAKTAR, Osman (2015), *İbn Seyahatnamesi'nde Yönetim Uygulamaları*, Akademik Bakış Dergisi, S.48, Bahar, ss.379

BİROL, Nurettin (1991), *İbn Battûta Çağında Deşt-i Kıpçak ve Türkmenistan*, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Genel Türk Tarihi) ABD, Ankara.

BORATAV, P. Naili (1988a), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Adam Yayınları, İstanbul.

BORATAV, P. Naili (1997), *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınları, İstanbul.

BÜYÜK Larousse, (C.17), Gelişim Yayınları.

ÇAKMAKÇI, Cevdet (2006), *İbn Battûta Seyahatnamesi'nde Türkçe Kelimeler*, AÜİFD 47, S.1, ss.160

ÇOTUKSÖKEN, Yusuf (1979), *Atasözlerimiz*, Alaz Yayınları, İstanbul.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1996), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

EROĞLU, Türker (1999), *Halk Oyunları El Kitabı*, Mars Basım Hizmetleri, İstanbul.

FEYYAZ, Süleyman (2009), *İslâm'ın Gezgini İbn Battûta*, Ağaç Kitabevi, İstanbul.

GÜVEN, Bozkurt (2003), *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul. Aktaran: KOCA, S. Kürşad (2011), *Türk Kültürü'nde Sembollerin Dili*, Doktora Tezi, SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Sakarya.

İbn BATTÛTA (2005), *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. Aykut, A. Sait, YKY, İstanbul.

İbn BATTÛTA, *Büyük Dünya Seyahatnamesi (Tuhfetü'n-Nüzzâr fî Garâib'ül-Ensâr ve'l-Acâibi'l-Efsar)*, Çev. Ali Murat Güven, Yeni Şafak Gazetesi Yayınları, İstanbul.

İSLAM Ansiklopedisi, C.5, MEB Basımevi.

KARABULUT, Serdar (2011), *İbn Battûta Seyahatnamesi'nde Adı Geçen Çarşı ve Pazarlar*, Yüksek Lisans Tezi, SAÜ, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslâm tarihi ve Sanatları ABD, Sakarya.

KATGI, İsmail (2009), *İbn Battûta'ya göre Anadolu'da Ahilik ve Ahiler*, Ay Vakti Düşünce-Kültür ve edebiyat Dergisi, S. 107, Ağustos.

KILIÇ, Abdullah (2001), *Isparta Yöresi Halk İnançları*, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yayınları, Ankara.

KOCA, S. Kürşad (2004), *Türk Kültüründe Ogunlar ve Semboller*, Yüksek Lisans Tezi, SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Sakarya.

KOCA, S. Kürşad; DOĞAN, Derya (2015), *İbn Battûta Seyahatnamesi'ne Göre Arap Coğrafyası'nda İslâmi-Dinî Yapılar ve Mekânlar*, Akademik Bakış Dergisi, S.51, Sonbahar, ss. 472.

KOCA, Salim (2002), *Eski Türklerde Bayram ve Festivaller*, C.3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

KOÇYİĞİT, Tahsin (2009), *İbn Battûta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülâhazalar*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX, S.4.

KÖKTAN, Yavuz; EROĞLU, Erol (2005), *Araştırma Metod ve Teknikleri*, Sakarya Kitabevi, Adapazarı.

MACİT, Yunus (2012), *Seyahatnamede Hadis Kültürü: İbn Battûta Örneği*, Turkish Studies, Vol: 7/3, (Summer 2012), ss.379.

MAHİR, Banu; KÂTIPOĞLU, Hâlunur (2004), *Sanat ve İnanç I*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Sanatı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul.

MEYDAN Larousse (C.6), Meydan Yayınları.

OCAK, Ahmet Yaşar (1983), *Bektaşî Menâkıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

ÖRNEK, Sedat Veyis (2000), *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÖZER, Bülent (1997), *Yorumlar*, YEM, İstanbul.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet (2000), *İbn Battûta Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ŞEKER, Mehmet (2006), *Anadolu'nun Türkleşmesi*, Ötüken, İstanbul.

ŞIŞMAN, Ahmet (2011), *Sanata ve Sanat Kavramlarına Giriş*, Literatür Yayınları, İstanbul.

TAN, Nail (2000), *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, İstanbul.

TANSES, Hamdi, *Öyküleriyle Halk Türküleri*, Say Yayınları, İstanbul.

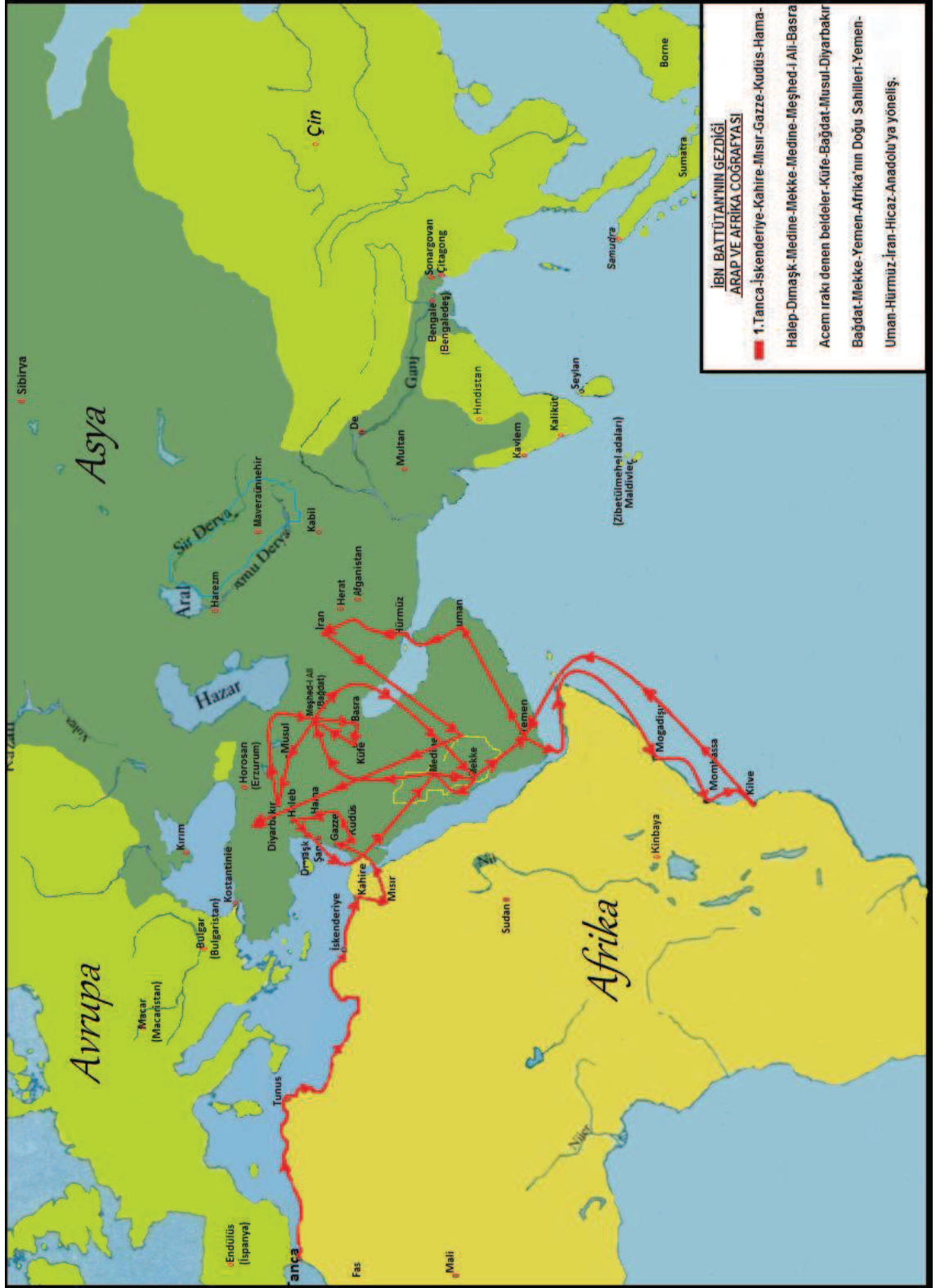
TDK (2011), *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

UĞURLU, Serdar (2010), *Gelenek ve Kimlik İlişkisi*, Doktora Tezi, SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Sakarya.

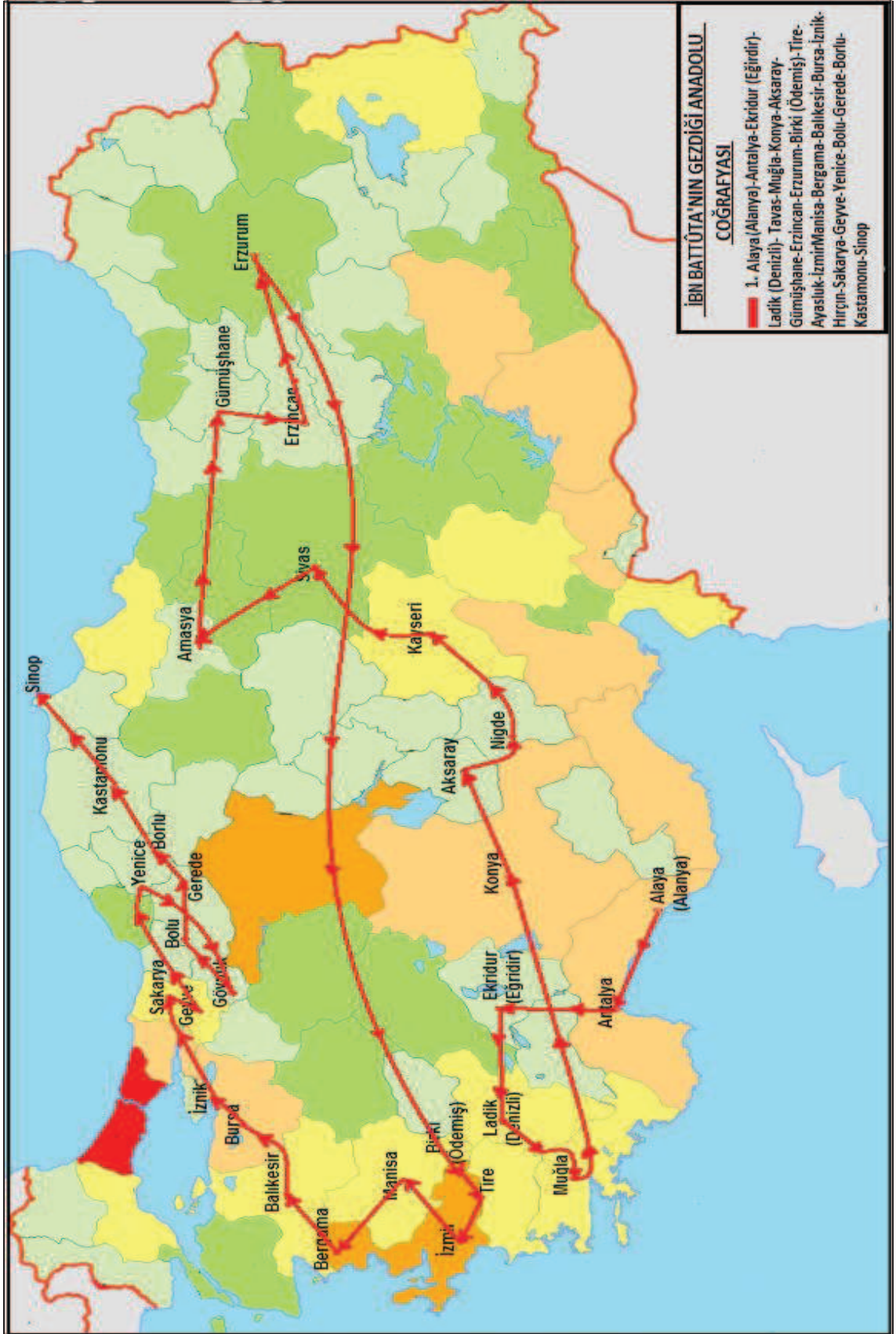
YILDIRIM, Fahri (2010), *333'den 1933'e Seyahatnamelerde Sakarya*, Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sakarya.

EKLER

EK-1 İBN BATTÛTA'NIN GEZDİĞİ ARAP VE AFRİKA COĞRAFYASI YOL HARİTASI

EK-2 İBN BATTÛTA'NIN GEZDİĞİ ANADOLU COĞRAFYASI'NIN YOL HARİTASI

ÖZGEÇMİŞ

Derya DOĞAN, 1990 yılında Sakarya İli, Taraklı ilçesinde doğmuştur. İlköğretimini Taraklı Pansiyonlu İlköğretim Okulu'nda tamamlamış, 2007 yılında Taraklı Lisesi'nden mezun olmuştur.

2007-2008 Eğitim Öğretim yılında başladığı Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü 2011 yılında bitirmiştir.

2012-2013 Eğitim Öğretim yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisansa başlamıştır. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde (TÖMER) okutman olarak göreve başlamıştır. Halen bu görevde bulunmaktadır.